

05050

9(09)
2-362

საქართველოს სახელმწიფო უნივერსიტეტი
И Я Н А У К Г Р У З И Н С К О У С С Р

საქართველოს ენათმეცნიერების ინსტიტუტი
Институт языка, истории и материальной культуры им. акад. Н. Я. Маршала

მ ა ს ა ლ ე ზ ი

საქართველოში და კავკასიის ისტორიისათვის

М А Т Е Р И А Л Ы

И С Т О Р И И Г Р У З И И И К А В К А З А

1 9 4 2

ხ ა ვ რ ი თ ი V В Ы П У С К

თ ბ ი ლ ი ს ი

1 9 4 3

51057
2-362

საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემია
А К А Д Е М И Я Н А У К Г Р У З И Н С К О Й С С Р

ენის, ისტორიისა და მაცურ. კულტურის ინსტიტუტი ავად. ნ. შატაშვილი
Ин-т языка, истории и матер. культуры им. акад. Н. Я. Марра

მ ა ს ა ლ ე ზ ი

საქართველოსა და კავკასიის ისტორიისათვის

М А Т Е Р И А Л Ы

П О И С Т О Р И И Г Р У З И И И К А В К А З А

1 9 4 2

ნაკვეთი V В Ы П У С К

PS473

თ ბ ი ლ ი ს ი

1942

გულირებ რუბუკვისი

მოგზაურობა აღმოსავლეთის ქვეყნებში

თორგმანი ფრანგულიდან

გერონტი ქიქოძისა

შ ე ს ა ვ ა ლ ი

ჯვაროსნული ომების ეპოქაში ფრანგები და სხვა დასავლეთ ევროპელი ერები მასობრივად დაიძრნენ წინა აზიისკენ. ამ ომებში მარტო მეფეები, ფეოდალები, რაინდები და გლეხები როდი იღებდნენ მონაწილეობას. განსაკუთრებით ძლიერი იყო აგზეთვე სასულიერო წოდების მონაწილეობა: მისი წარმომადგენლები გამოდიოდნენ არა მარტო როგორც ჯვაროსნული ომების პროპაგანდისტები, არამედ როგორც მეომრებიც. მანსურას ველზე გამართულ ბრძოლაში, 1250 წ., სადაც ლუი IX დამარცხებულ იქნა, ფრანცისკელთა ორდენის ბერების მთელი რაზმი იღებდა მონაწილეობას ჟან დე ბოფორის ბაირალის ქვეშ. როცა მეფემ იკითხა ვინ არიან ეს მამაცი მეომარი ბერებიო, ჟან დე ბოფორმა მათი ორდენის სახელი ვერ მოიგონა და სთქვა: ეს ბაწრისსარტყლიანი ბერები არიანო. აქედან წარმოსდგა ფრანცისკელთა მეორე სახელწოდება — კორდელიერები, ე. ი. ბაწრის სარტყლიანები. ერთი ასეთი ღარიბულად ჩაცმული, მაგრამ მხურვალე სულის ადამიანის სახით დგას ჩვენ თვალ წინ გულილომ რუბრუკი ანუ რუბრუკვისი, რომელიც ლუი IX დავალებით ჯერ ბათო ყაენის ვაჟთან სარტახთან წავიდა სამხრეთ რუსეთში, შემდეგ — თვით ბათოსთან, ხოლო იქიდან ყარაყორუმში — მანგუ ყაენთან. მან დაგვიტოვა თავისი მოგზაურობის აღწერა, დღემდე დიდად საინტერესო როგორც მეცნიერული, ისე საერთოდ ადამიანური თვალსაზრისით.

რუბრუკვისის ბიოგრაფია ნაკლებ გამორკვეულია. ის უნდა დაბადებულიყოს 1220 და 1230 წლებს შუა, ზოგიერთი მკვლევარის აზრით ბრაბანტში, ხოლო ზოგიერთის — ფლანდრიაში.

როგორც მისივე მოგზაურობის აღწერიდან ჩანს, რუბრუკვისი პარიზში ყოფილა, სანამ ეგვიპტესა, სირიასა და რუსეთში გაემგზავრებოდა: ის ღონსა და ვოლგას სენას აღარებს, ყარაყორუმს — სენდენის გარეუბანს, იგონებს დიდს ანუ ხარაფთა ხიდს შატლეს პირდაპირ და სხვ. ეტყობა ის დაახლოებული ყოფილა მეფესა და დედამისსა, ბლანკა კასტილიელთან, რომელთაგანაც მას საჩუქრად ბიბლია და ლამაზად შემკული ფსალმუნი მიუღია. შეიძლება სირიასა და ეგვიპტეში ყოფნის დროს მას შეესწავლოს არაბული ენა: იმიტომ რომ დიდად ნანობს არაბული წიგნის დაკარგვას, რომელსაც ოცდაათ ბიზანტად აფასებს.

რადგან ლუი IX შეურიგებელ ბრძოლას აწარმოებდა მამკმადიანური სახელმწიფოების წინააღმდეგ, რომელთაც მეცამეტე საუკუნის შუა წლებში მონგოლებიც ებრძოდნენ, რუბრუკვისის მისიას, უეჭველია, ფარული პოლიტიკური მიზანი ჰქონდა, მაგრამ ის ოფიციალური ელჩის ხარისხით არ იყო აღჭურვილი. მეფემ ის უბრალო მოციქულად გაგზავნა სარტახთან, რომელიც შეცდომით ქრისტიანად მიაჩნდათ ევროპელ ჯვაროსნებს; რუბრუკვისის მისთვის უნდა გადაეცა წერილები, რომლებიც მეგობრობისა და მშვიდობიანობის გამომხატველ სიტყვებს შეიცავდა. მაგრამ, ეტყობა, სარტახმა კარგად იგრძნო, თუ რა განზრახვები იმალებოდა ამ სიტყვებს იქით და მან ფრანცისკელი ბერი თავის მამასთან — ბათოსთან გაისტუმრა, რათა მისგან მიეღო საბოლოო პასუხი. თუმცა ბათო ყაენი ფაქტიურად ოქროს ურდოს დამოუკიდებელი მმართველი იყო, მაგრამ იურიდიულად მონგოლეთის იმპერია მეცამეტე საუკუნის შუაწლებში მაინც განუყოფელ პოლიტიკურ ერთეულს წარმოადგენდა. მის მეთაურად დიდი ყაენი ითვლებოდა ყარაყორუმში, და ამიტომ გასაკვირველი არ არის, რომ ბათომ, რომელიც რუბრუკვისის, უეჭველია, პოლიტიკურ ელჩად სთვლიდა მისი უპრეტენზიოებისა და თავდაბლობის მიუხედავად, იგი მონგოლეთში გაგზავნა მანგუ-ყაენთან. ამრიგად რუბრუკვისის, რომელიც სენ ჟან დაკრიდან, ე. ი. პალესტინიდან კონსტანტინეპოლზე გავლით ყირიმში გადავიდა,

ქალაქ სალდაიში, შემდეგ იქიდან მთელი სამხრეთ რუსეთის, შუა აზიისა და ციმბირის გადასერვა მოუხდა, ე. ი. დაახლოებით იმავე გზის გავლა, რომელიც მასზე შვიდი წლით ადრე (1246 წ.) მისივე ორდენის ბერმა პლანო კარპინიმ განვლო.

რუბრუკვისი, როგორც ეტყობა, თავის დროისთვის კარგად განსწავლული ადამიანი ყოფილა. მას შესწავლილი ჰქონია საშუალო საუკუნეების გამოჩენილი გეოგრაფების, განსაკუთრებით სევილიელი ეპისკოპოსის ისიდორის ნაწერები, მაგრამ ის მაინც ბრმად არ ენდობა მათ ავტორიტეტს. მაგალითად, იმ დროს გავრცელებული ყალბი წარმოდგენის წინააღმდეგ ის ამტკიცებს, რომ კასპიის ზღვა ჩრდილოეთის ოკანეს ყურეკი არ არის, არამედ დამოუკიდებელი ზღვაა, ანუ უკეთ დიდი ტბა, რომლის ფეხით გარს შემოვლა შეიძლება ოთხი თვის განმავლობაში. რუბრუკვისი გასაოცარი დაკვირვების ნიჭს იჩენს; შიმშილი, სიცივე, უბინაობა, დაღლილობა მას ხელს არ უშლის ეთნოგრაფიული, გეოგრაფიული, ლინგვისტური, რელიგიურ-ისტორიული ხასიათის ცნობები დააგროვოს, რომელიც უხვ მასალას იძლევა იმდროინდელი აღმოსავლეთი ევროპის და აზიის გასაცნობად. ის პირველი ევროპელია, რომელიც აღნიშნავს, რომ ძველი რომაელების მიერ სერესებად წოდებული ხალხი და ჩინელები ერთნი და იგივენი არიან. მან პირველმა აღნიშნა, რომ უიღურულ, თურქულ და კომანურ ენებს შორის ნათესაობა არსებობს. ევროპელებს პირველად მან მისცა წარმოდგენა ჩინური დამწერლობის თავისებურებაზე და ბუდისტურ მოძღვრებაზე განსხეულების შესახებ. ბოლოს მან პირველმა აღნიშნა, რომ ჩინელებს ბამბის ქალაღდის ფული ჰქონდათ და სხვ.

რუბრუკვისის ძალიან თავისებური შეხედულებანი აქვს. სხვათა შორის ის ერთმანეთში ასხვავებს სამართლიან და უსამართლო ომს; ქრისტიანების ბრძოლას ურწმუნოთა წინააღმდეგ ის მართებულად სთვლის და ჯარისკაცებს ურჩევს მასში მონაწილეობა მიიღონ. მაგრამ, მისივე სიტყვებით რომ ვთქვათ, ის მათ ენერგიულად უკრძალავს ქრისტიანების წინა-

აღმდეგ გამოვიდნენ და მათ რაიმე ზიანი მიაყენონ. კიდევ უფრო თავისებური და პირდაპირ მოულოდნელია ამ ფრანცისკელი ბერის შეხედულება საკუთრებაზე. ის აღმფოთებელია იმ სიმკაცრით და უსამართლობით, რომლებსაც მონგოლეთში პატრონები მონებისა და მსახურების მიმართ იჩენენ და საჯაროდ აღიარებს, ამ უკანასკნელთ უფლება აქვთ მოიპარონ რაც აუცილებელია მათი არსებობისათვისო. და ის თამამად ადასტურებს, მე ამ თეზისს დავიცავ თვით მანგუხანის წინაშეო.

საერთოდ რუბრუკვისი პირამთქმელი, გულმართალი და პატიოსანი ადამიანი ჩანს. მას ახასიათებს გამძლეობა გაჭირვებაში, გასაოცარი უნაგარობა, ძმური ურთიერთობა მახლობლებთან და კეთილშობილი ჰუმანიზმი, დაყრდნობილი ქრისტიანულ მორალზე. როგორც თავისი გონებით, ისე თავისი ხასიათით ის შეუდარებლად მაღლა სდგას იმ ქრისტიან ხუცებსა და ბერებზე, რომელნიც პირველი ყაენების დროს მრავლად მოიპოვებოდნენ მონგოლების იმპერიაში და რომელთაც თავიანთი მატყუვრობით, ვერცხლის მოყვარეობით და უკულტურობით ქრისტიანულ სარწმუნოებას იქ სახელი გაუტეხეს.

ყარაყორუმიდან უკან დაბრუნებულმა რუბრუკვისმა თავისი თანამგზავრებითურთ ორი თვისა და ათი დღის მოგზაურობის შემდეგ 1254 წლის სექტემბრის შუა რიცხვებში ვოლგის ნაპირს მიაღწია, ახლანდელი სტალინგრადის ჩრდილოეთით; შემდეგ ამ მდინარის ხეობას ჩაჰყვა, განვლო ოქროს ურდოს სატახტო ქალაქი სარაი, ასტრახანი, რკინის კარი ანუ დარუბანდი, შირვანი, შამახია, მულანის ველი, აჰყვა არაქსის ხეობას, განვლო ნახჭევანი და ძირში გაუარა არარატის მთას, შემდეგ ჩრდილოეთისკენ შეუხვია და ანისში შეიარა, ბოლოს პირი იბრუნა სამხრეთისკენ და არზრუმის, სებასტის, იკონიის, ასის, კვიპროსის კუნძულის და ანტიოქიის გავლით პალესტინაში მივიდა. ცნობილი არაა დაბრუნდა თუ არა ის საფრანგეთში, რომლის ნახვა, როგორც მისი სიტყვებიდან ჩანს, მას ძალიან სწყუროდა. არც მისი სიკვდილის წელია ცნობილი:

ზოგი მეკლევარი ფიქრობს, რომ რუბრუკვისი პალესტინაში გარდაიცვალა 1256 წელს, ზოგის აზრით კი მან ღრმა მოხუცებულობას მიაღწია და 1293 წლამდე იცოცხლა.

პლანო კარპინის მოგზაურობის აღწერის გვერდით რუბრუკვისის მოგზაურობის აღწერა თავისი კონკრეტული და, უმეტეს შემთხვევაში, სანდო ცნობებით შედარებით მდიდარ წყაროს წარმოადგენს მონგოლების ისტორიის შესასწავლად. რადგან მონგოლების პირველი ყაენების მიერ წარმოებულმა ომებმა უდიდესი გავლენა მოახდინა საქართველოს ბედზე მეცამეტე საუკუნეში და რადგან ჩვენი სამშობლო შემდეგ მთელი საუკუნის განმავლობაში მჭიდროდ დაკავშირებული იყო მონგოლეთის იმპერიასთან, რუბრუკვისის მოგზაურობის აღწერა დიდად საინტერესოა საქართველოს ისტორიის თვალსაზრისით. სხვათა შორის, განსაკუთრებით აღსანიშნავია, რომ ფრანცისკელმა მოგზაურმა პირადად ნახა ულმა მხარე-გრძელის შვილი, მანდატურთუხუცესი შანშე, რომელსაც ის საჰენზას უწოდებს. შანშეს ვაჟის, ჭაბუკი ზაქარიას შესახებ ის იძლევა ცნობას, მეტად დამახასიათებელს იმდროინდელი აღმოსავლეთი საქართველოს მდგომარეობისთვის: „ზაქარია ლამაზი და ჩინებული ჭაბუკია; მან მთხოვა, რომ თუ ის თქვენთან (ე. ი. ლუი IX) მოვიდოდა, მე რეკომენდაცია გამეწია, რათა ის თქვენს სამსახურში მიგეღოთ. ეს ყმაწვილი ისე იტანჯება თათრების ბატონობის გამო, რომ, თუმცა ყოველივე უხვად აქვს, ურჩევნია უცხო ქვეყნებში იხეტიალოს, ვიდრე ქედი მოიდრიკოს მათი უღლის ქვეშ“.

რუბრუკვისის მოგზაურობის აღწერა, რომელიც თავდაპირველად ვრცელ მოხსენებას წარმოადგენდა, მეფე ლუისადმი მირთმეულს, პირველად ორიგინალის, ე. ი. ლათინურ ენაზე დაიბეჭდა ვაკლუიტის „მოგზაურობათა კრებულში“ 1589 წ. ხელნაწერებიდან ცნობილია კემბრიჯის, ბრიტანეთის მუზეუმის, ლეიდენის და პარიზის კოდექსები. პლანო კარპინის მსგავსად რუბრუკვისიც ყოველთვის დიდ ინტერესს იწვევდა როგორც სპეციალისტთა წრეებში, ისე ფართო მკითხველსა-ზოგადობაში, და მისი მოგზაურობის აღწერა ლათინური-

დან თითქმის ყველა თანამედროვე ევროპულ ენაზეა გადათარგმნილი. ჩვენ ის გადმოვთარგმნეთ ფრანგული გამოცემიდან, რომელიც ლუი დე ბაკერის რედაქციით პარიზში გამოიცა 1877 წ. (Guillaume de Rubrouck, Récit de son voyage, traduit de l'original latin et annoté par Louis de Backer, P. ris, 1877).

ვერონიკა ქიქოძე

მოგზაურობა ალმოსავლეთის ქვეყნებში

ყოვლად უბრწყინვალეს ხელმწიფეს და ყოვლად უქრისტიანეს ლუის, წყალობითა ღვთისათა ფრანკთა მეფეს, გულიომ დე რუბრუკვისი, უმცირესი მინორიტ ძმათა ორდენიდან, მოიკითხავს და ქრისტეს მიერ გამარჯვებას უსურვებს. ბრძენის შესახებ სწერია ეკლესიასტეში: „ქვეყანათა შორის უცხოთა წარმართთასა განვლის, რამეთუ კეთილი და ბოროტი კაცთა შორის გამოიცადა“. მე ასე მოვიქეცი, ჩემო ხელმწიფევ, მაგრამ ჰოი თუ როგორც არა ბრძენი, არამედ როგორც უგუნური; ვინაიდან მრავალი ბრძენის მიხედვით მოქმედობს, მაგრამ არა ბრძნულად, არამედ უფრო უგუნურად, და მე ვშიშობ, რომ მათ რიცხვს ვეკუთვნი. ამისდა მიუხედავად მე შევასრულებ, რაც თქვენ მიბრძანეთ, როცა თქვენ დაგეთხოვეთ: მოგწერთ ყოველივეს, რაც თათრებში ვნახე. თქვენ მიბრძანეთ არ შევშინებოდი თქვენს შეწუხებას გრძელი წერილებით. მე ამ შემწყნარებლობას გამოვიყენებ მთელი იმ მოკრძალებითა და პატივისცემით, რომელიც თქვენ გეკუთვნით, თუმცა არ ძალმიძს ვიხმარო მეტყველება, ღირსი ესოდენ დიდებული ხელმწიფისა.

თქვენმა წმინდა დიდებულებამ უწყოდეს, რომ ქრისტეს შობიდან ათას ორას ორმოცდა ცამეტ წელს მაისის შვიდს ჩვენ შევედით პონტოს ზღვაში, რომელსაც ჩვეულებრივ დიდ ზღვას უწოდებენ. ამ ზღვას, ვაჭრების სიტყვით, ათას ოთხასი მილი სიგრძე აქვს და ის თითქო ორ ნაწილადაა გაყოფილი. შუა წელზე მას ორი პროვინცია აკრავს, ერთი სამხრეთით, ხოლო მეორე ჩრდილოეთით. პირველს სინოპოლისი ჰქვია. ის თურქეთის სულთანის ციხე-სიმაგრე და ნავსადგურია; მეორე

არის პროვინცია, რომელსაც ლათინები ამჟამად გაზარიას¹ ანუ ცეზარიას უწოდებენ. სამხრეთით, სინოპოლისის მხრიდან ზღვაში კონცხები იჭრება. სინოპოლისსა და ცეზარიას შუა ხამასი მილია: ამ წერტილებიდან კონსტანტინეპოლამდე სამოცდაათი მილია სიგრძითა და სიგანით, და სამოცდაათიც აღმოსავლეთით, სადაც ძვეს იბერია, რომელიც გეორგიის (საქართველოს) პროვინციას წარმოადგენს.

ჩვენ მივედით გაზარიის ანუ ცეზარიის პროვინციაში, რომელიც სამკუთხედს წარმოადგენს; მის დასავლეთით სძევს ალაქი ხერსონა, სადაც წმინდა კლემენტი აწამეს. როცა ჩვენი ზომალღი ამ ქალაქს მიუახლოვდა, ერთი კუნძული დავინახეთ, სადაც ერთი ტაძარია, რომლის შესახებ გვითხრეს, ანგელოზების მიერ არის აშენებულიო. ამ პროვინციის შუაზე, სამკუთხედის სამხრეთი წერტილისკენ არის ქალაქი სოლდაია², რომელიც სინოპოლისს გასცქერის აქედან. აქ უნდა გაიარონ ვაჭრებმა, რომელნიც ჩრდილოეთისკენ მიდიან თურქეთიდან ან, პირიქით, რუსეთიდან და ჩრდილოეთის ქვეყნებიდან თურქეთისაკენ მიემართებიან. ზოგიერთებს აქ ძვირფასი ბეწვეული მოაქვთ, სხვებს ბამბის ქსოვილები და ბამბახია, აბრეშუმი და სურნელოვანი სანელებელი. ამ პროვინციის აღმოსავლეთით სძევს ქალაქი მატრიგა³, სადაც მდინარე ტანაისი⁴, რომელსაც აქ თორმეტი მილი სიგანე აქვს, პონტის ზღვას ერთვის; სანამ ეს მდინარე პონტის ზღვაში შევიდოდეს, თითქო მეორე ზღვას⁵ ჰქმნის ჩრდილოეთისკენ, რომელსაც სამოცდაათი მილის სიგრძე და სიფართოვე აქვს, ხოლო მისი სიღრმე არსად არ სცილდება ექვსს წყრაას, ისე რომ დიდ გემებს არ შეუძლიათ იგი შესვლა; მაგრამ ვაჭრები, რომელნიც კონსტანტინეპოლიდან მატრიგაში მიემგზავრებიან, თავიანთ ნაგებს მდინარე ტანაისამდე გზავნიან, რათა ხმელი თევზი იყიდონ, ესე იგი თართი და სვია მრავალ სხვა თევზთან ერთად.

ამ გეზარიის პროვინციას სამი მხრით ზღვა აკრავს, სახელდობრ—დასავლეთით, სადაც სძევს ხერსონი, კლემენტის ქალაქი,—სამხრეთით, სადაც არის ქალაქი სოლდაია, რომლისკენაც ჩვენ მივემართებოდით და რომელიც ამ ქვეყნის

მონგოლი. მხედარი. XIII ს., ჩინური ნასატოდან.

წვეტს წარმოადგენს და აღმოსავლეთით, სადაც ტანაისის შესართავში მატრიგა სძევს. გაღმა არის ჯიქეთი, რომელიც თათრებს არ ემორჩილება, ხოლო აღმოსავლეთით სვევები⁶ და იბერები⁷, რომლებიც აგრეთვე არ ემორჩილებიან თათრებს. შემდეგ სამხრეთით არის ტრაპიზონი, რომელსაც განსაკუთრებული მფლობელი ჰყავს, სახელად გუი; ის კონსტანტინეპოლის იმპერატორების მოდემიდან წარმოსდგება და თათრებს ემორჩილება. შემდეგ მოდის სინოპოლისი, დაპყრობილი თურქეთის სულთნის მიერ, რომელიც აგრეთვე მათ ემორჩილება. შემდეგ არის ქვეყანა ვასტაციისა⁸, რომლის ვაჟს ასკარი⁹ ჰქვია, ისევე როგორც მის პაპას დედის ხაზით; ეს ქვეყანაც დამოუკიდებელია. ტანაისის შესართავიდან დუნაი-დე კონსტანტინეპოლისკენ სძევს ვლახეთი, რომელიც ასანის¹⁰ ქვეყანას წარმოადგენს, და მცირე ბულგარეთი სლავონიამდე. მთელი ეს მხარე ხარკს აძლევს თათრებს; თვით ამ უკანასკნელ წლებში, გარდა დაწესებული გადასახადისა, დამპყრობელებმა ყოველი სახლიდან წაიღეს თითო ცულდი და მთელი ხორბალი, რომელიც კი ხელთ იგდეს.

სოლდაიაში ჩვენ იენისის მეთორმეტე კალენდას (მაისის 21) მივალწით. ჩვენ იქ მიგვასწრეს კონსტანტინეპოლელმა ვაჭრებმა, რომელთაც უკვე ხმა გაეცრცელებინათ, რომ სარტახთან¹¹ წმინდა ქვეყნიდან ელჩები მოდიანო. მე კი ბზობის კვირა დღეს წმინდა სოფიოს ეკლესიაში საჯაროდ ვთქვი, რომ არც თქვენი, არც სხვა ვინმეს წარგზავნილი არ ვიყავი, არამედ ურწმუნოთა მოსაქცევად მივდიოდი ჩვენი ორდენის წესდების მიხედვით. როდესაც ამ ქალაქ სოლდაიაში მივედი, ვაჭრებმა მირჩიეს ფრთხილად მელაპარაკნა, იმიტომ რომ მათ გამოცხადებინათ თითქო მე ელჩი ვიყავი და თუ ამის წინააღმდეგს ვიტყვოდი, შეიძლებოდა ხელი შეეშალათ ჩემი გზა განმეგრძო. მაშინ მე ასე მივმართე ქალაქის მეთაურებს, ან, უკეთ ვთქვათ, მათ ნაცვლებს, ვინაიდან მეთაურები ხამთარში გამგზავრებულიყვნენ, რათა ბათოსთვის ხარკი წაეღოთ და ჯერ კიდევ არ დაბრუნებულიყვნენ: „ჩვენ წმინდა ქვეყანაში გავიგონეთ, თითქო თქვენი მფლობელი სარტახი ქრის-

ტიანი ყოფილიყოს, და ყველა ქრისტიანი დიდ სისხარულს მივეციოთ, განსაკუთრებით ფრანკთა მფლობელი, ყოვლად უქრისტიანესი მეფე, რომელიც პალესტინაში მოვიდა და სარკინოზებს¹² ებრძვის, რათა წმინდა ადგილები მათი ხელიდან გამოგლიჯოს. მე მინდა სარტახთან მივიდე და ჩემი ბატონი მეფის წერილები მივუტანო, რომელშიც ის მსჯელობს მთელი ქრისტიანობის ინტერესებზე“. ქალაქის ნაცვლებმა ჩვენ კეთილგანწყობილად მიგვიღეს და მასპინძლობა გაგვიწიეს საეპისკოპოსო ტაძარში. ამ ტაძრის მღვდელმთავარმა, რომელიც წინათ სარტახს მიელო, ბევრი რამ კარგი მითხრა მასზე, მაგრამ ეს მე შემდეგ ვერ დავადასტურე.

მაშინ მათ შემოგვთავაზეს ჩვენი ბარგის გადასაზიდად. არჩევანი მოგვეხდინა ხარებ-შებმულ ფორნებსა და ბარგის ცხენებს შორის; კონსტანტინეპოლელმა ვაჭრებმა მირჩიეს ფორნები როდი მიგველო, არამედ გვეყიდნა ისეთნი, რომელნიც გადახურული არიან და რომელთა მსგავსს რუსები ხმარობენ თავიანთ ბეწვეულის გადასაზიდად: – ასეთ ფორნებზე დააწყობთ ყველაფერს, რაც ყოველდღე არ გჭირდებათ. თუ საბარგო ცხენები აირჩიეთ, საპალნის შეკვრა და გახსნა მოგიხდებათ ყოველ ფუნდუქში, ამას გარდა ნელი ნაბიჯით უნდა იაროთ ხარების გვერდითო. მე მივიღე ეს რჩევა, რომელიც კარგი არ აღმოჩნდა, იმიტომ რომ ორი თვე მოვანდომე სარტახამდე მისვლას, მაშინ როდესაც ერთი თვე მეყოფოდა თუ ცხენები მყოლოდა.

კონსტანტინეპოლიდან, ვაჭრების რჩევის მიხედვით, ხილი, მუსკატის ღვინო და საუკეთესო ორცხობილა წამოვიღე, რათა ქალაქის უფროსებისთვის მიგვერთმია, იმიტომ რომ ისინი ცუდი თვალით უცქერიან ვინც მათთან ხელცალიერი მიდის. რადგან ქალაქის უფროსები იქ არ დამხვდნენ, ჩემი სურსათი ფორანში ჩავალაგე, ვინაიდან დამარწმუნეს სარტახს ასიამოვნებ, თუ ამ ძღვენს მას მიუტანო.

ამრიგად, ჩვენ გზას გავუდექით ივნისის კალენდას (ივნისის პირველს) ოთხი თავგადახურული ფორნით; მათ მოჰყვებოდა სხვა ორი იმ ქვეშაგების გადასაზიდად, რომელზედაც

ღამით უნდა დაგვეძინა. ამას გარდა, ხუთი საჯდომი ცხენი მივიღეთ, იმიტომ რომ ჩვენი ქარაფანი ხუთი პირისაგან შესდგებოდა, ჩემისა, ჩემი თანამგზავრი ძმა ბართლომე კრემონელისა, ძღვენის მზიდველი გოსელისა და ერთი ღვთის კაცის—თურქმანისაგან, რომელიც თარჯიმნად გვემსახურებოდა; ჩვენთან იყო აგრეთვე ერთი ახალგაზრდა კაცი, სახელად ნიკოლა, რომელიც მე ვიყიდე ჩვენ მიერ შეგროვილი მოწყალებით. ამას გარდა კიდევ ჩვენ ორი კაცი მოგვეცეს, რათა ჩვენს ფორნებს გაძლოლოდნენ და ჩვენი ხარებისა და ცხენებისთვის მოევლოთ.

ამ ზღვაზე ხერსონიდან ტანაისის შესართავამდე მრავალი მეტად მაღალი კონცხია, ხოლო ხერსონსა და სოლდაის შორის ორმოცი ციხე-კოშკია. თვითვე ამ ციხე-კოშკში განსაკუთრებულ ენას ლაპარაკობენ. მე აგრეთვე მრავალი გუთი ვნახე, რომელთა კილოკავი ტევტონურია.

ჩრდილოეთის მთების გადაღახვის შემდეგ ადამიანი ხედავს მშვენიერ ტყეს, გარემოცულს ველით, რომელიც დასერილია მდინარით და მოჩუხჩუხე ნაკადულებით, ხოლო შემდეგ ვრცელი მიწა-წყალი იწყება; საჭირო აღმოჩნდა ხუთი დღე, რათა ის გაგვევლო და ამ პროვინციის ჩრდილოეთ საზღვრისთვის მიგვეღწია; ღზვა აღმოსავლეთით და დასავლეთით ზღუდავს ამ ქვეყანას და მას ფართო ორმოს ამსგავსებს.

თათრების მოსვლამდე ამ დაბლობში კომანები¹³ ყოფილან დამკვიდრებული, ისინი ქალაქებსა და ციხე-სიმაგრეებს თურმე აიძულებდნენ მათთვის ეძლიათ ხარკი; როცა თათრებმა კომანები გააძევეს, ისინი ისე მრავლად შესევნიან ამ პროვინციას, რომ ზღვის ნაპირებისთვის მიულწევიან და, თუ ერთ ვაჭარს დავუჯერებთ, რომელიც ირწმუნებოდა ეს ჩემი თვალით ვნახეო, ცოცხლებს მომაკვდავნი უჭამიათ. ცოცხლები კბილებით გლეჯდნენ და ნთქავდნენ მიცვალებულთა უმ ხორცს, როგორც ძაღლები ლეშსო.

ამ პროვინციის ბოლოში მრავალი დიდი ტბა მოიპოვება, მათი სანაპიროების მლაშე წყალი ტბაში შედის, მარილის სახით იღებება და ყინულივით მაგრდება; ბათო და სარტახი

დიდ შემოსავალს ღებულობენ ამ ადგილებიდან, იმიტომ რომ მთელი რუსეთიდან ხალხი აქ მოდის მარილისთვის; ყოველ დატვირთულ ფორანზე ორ ნაჭერ ბამბის ქსოვილს. იხდიან, რაიცა ნახევარ ჰიპერპერად¹⁴ ფასობს. აქ აგრეთვე ზღვით მრავალი ხომალდი მოდის მარილის მოსამარაგებლად; ისინი ტვირთის შესაფერ გადასახადს იხდიან.

სამი დღის შემდეგ სოლდაიას დატოვებიდან ჩვენ თათრებს შევხვდით, და მე მეჯონა სხვა საუკუნეში გადავედი-მეთქი. მე თქვენ მათ ცხოვრებასა და მათ ზნე-ჩვეულებას ავიწერთ შეძლებისამებრ.

თ ა თ რ მ ბ ი

მათ არავითარი მკვიდრი სადგომი არ აქვთ და არ იციან ხვალ სად იქნებიან. მათ გაყოფილი აქვთ სკვითთა, რომელიც გაჭიმულია დუნაიდან უკიდურეს აღმოსავლეთამდე (სადაც მზე ამოდის); ყოველმა მეთაურმა, იმისდა მიხედვით, მეტი თუ ნაკლები ადამიანი ჰყავს მას თავის ხელქვეით, იცის თავისი საძოვრების საზღვრები და სად უნდა წაიყვანოს თავისი ჯოგები ზამთარსა და ზაფხულში, გაზაფხულსა და შემოდგომაზე.

ზამთარში ისინი ეშვებიან უფრო თბილი ადგილებისკენ, რომელიც სამხრეთით სძევს; ზაფხულში უფრო გრილი ჰავიანი რაიონებისკენ აღიან ჩრდილოეთით; ზამთარში, როცა თოვლს სდებს, ისინი უწყლო საძოვრებზე იმყოფებიან, იმიტომ რომ თოვლი მათ წყლის მაგივრობას უწყევს.

კარვებს, რომელშიც მათ სძინავთ, გოგორებზე სდგამენ; ამ კარვებს შიგნით ერთმანეთზე გადაქდობილი ლარტყები აქვთ, რომელნიც ზემოთ ერთდებიან, ისე რომ ერთგვარ ღუმელს ჰგვანან; თათრები ამ თავიანთ სახლებს თეთრი ქეჩით ხურავენ. ძალიან ხშირად ისინი ამ ქეჩას კირით ან თეთრი მიწით ან ძვლების ფხვნილით ჰფარავენ, რათა მას მეტი ბრწყინვალეობა მიეცეს. ამ მიზნით ისინი ხანდახან აგრეთვე შავ ფერსაც ხმარობენ, ხოლო კარვის სახურავის თავს ჭრელად ღებავენ. კართან სხვადასხვაფერად მოლივლივე ტყავსაც ქეჩას ჰკიდებენ. ეს ქეჩა დაფარულია მხატვრობით.

2. მასალები საქ. და კავკ. ისტ-თვის, 1942 წ. ნაკვ.

P 5-473

ვენახებსა და ხეებს, ფრინველებსა და ოთხფეხებს წარმოადგენს.

ისინი ისეთ დიდ კარვებს აკეთებენ, რომ მათ ხშირად ოცდაათი წყრთა აქვთ სიგანით. მე თვითონ ერთი ფორანი გავზომე, მას ბორბლებს შუა ოცი წყრთის სიგანე ჰქონდა; ხოლო როცა კარავი ფორანზე დასდგეს, ის თვითეულ ბორბალს ხუთი წყრთით მაინც გადასცილდა. მე დავთვალე, რომ ფორანში, რომელსაც ერთი კარავი მიჰქონდა, ოცდაორი ხარი იყო შებმული, მათგან თერთმეტი ფორანს განივ მიჰყვებოდა, ხოლო თერთმეტი წინიდან ეწეოდა. ფორნის ღერძი ისეთი ვეებერთელა იყო, როგორც ხომალდის ანძა. ფორანზე დადებული კარვის კართან ერთი კაცი დგას და ხარებს ერეკება.

ისინი, სხვათა შორის, ტირიფიდან კალათებს წნავენ, მათ დიდი კილობნის ფორმას აძლევენ, ერთ მხარეზე პატარა კარს უკეთებენ, შემდეგ ამ ყუთს ზემოდან შავ ქეჩას აკრავენ, რომელსაც ქონს ან ცხვრის რძეს სცხებენ, რათა წვიმამ არ გაუაროს, და ნაქარგითა და ნახატებით ამკობენ. ამ ყუთებში ისინი თავიანთ ხელსაწყოსა და ძვირფას ნივთებს ალაგებენ; შემდეგ თოკებით მაგრად მომაღლო ფორნებზე აბამენ, რომელთაც აქლემები ეწევიან, რათა მდინარეში გადატანის დროს არ დასველდნენ. ეს ყუთები არასოდეს არ ჩამოაქვთ ფორნებიდან.

როდესაც თათრები სადმე ჩერდებიან, ისინი თავიანთ კარვებს კარებით ყოველთვის სამხრეთისკენ მიაბრუნებენ ხოლმე, მათ გარშემო კი ნაწევარი ქვის გასროლაზე ერთიმეორისაგან ყუთებიან ფორნებს აყენებენ, ისე რომ მათი კარავი ფორნების ორ რიგს შუა დგას, როგორც ორ კედელს შუა. ქალები ისეთ კარგ ფორნებს ბეჭეებენ, რომ მე არ შემიძლია ავწერო: მე ეს უნდა დამეხატა და ყოველივეს დაგიხატავდით, თუ ხატვა შემძლებოდა. მდიდარ მონგოლსა ანუ ფათარს ასიდან ორასამდე ფორანი აქვს ყუთებითურთ. ბათოს ოცდაექვსი ცოლი ჰყავს, თვითეულ მათგანს ერთი დიდი კარავი აქვს და მრავალი პატარა, რომელნიც თითქო ცალკე ბინებს წარმოადგენენ, სადაც მსახური ქალები ცხოვრობენ: თვითე-

ულ ასეთ სახლს ორასი ფორანი ეკუთვნის. როცა სადმე ჩერდებიან. პირველი ცოლი თავის ბინას დასავლეთით ადგმევენებს და ასე მიყოლებით, ისე რომ უკანასკნელ ცოლს თავისი ბინა აღმოსავლეთით ჰქონდეს. მანძილი, რომელიც ერთი და მეორე ცოლის ბინებს შუა რჩება, ერთი ქვის გასროლას უდრის. ამრიგად, მდიდარი მონგოლის სადგომი დიდ ქალაქს ჰგავს; თუმცა ადამიანები იქ ცოტაა. თვითეულ მის დედაკაცს შეუძლია ოციდან ოცდაათ ფორნამდე წაიყვანოს, იმიტომ რომ ეს ქვეყანა ნაკლებ ოღროზობაა. ფორნები თავიანთი ხარებითა და აქლემებით გადაბმული არიან და ერთი მეორეს მისდევენ; ქალი პირველ ფორანში ზის და დანარჩენნი უკან მიჰყვებიან იმავე ნიბიჯით. თუ ძნელად გასავლელი ადგილი შეხვდათ, ფორნებს ხსნიან და თვითეული მათგანი ცალკე მიდის. ამრიგად წინ ნელა მიდიან იმ ნაბიჯით, რომლითაც ცხვარს ან ხარს შეუძლია იაროს.

როცა სახლები კარებით სამხრეთისკენ მიბრუნებულია, პატრონის საწოლს ჩრდილოეთით ათავსებენ. ქალების ადგილი ყოველთვის აღმოსავლეთითაა, ესე იგი პატრონის ბინის მარცხნივ, როდესაც იგი თავის საწოლზე წევს და პირით სამხრეთისკენ არის მიბრუნებული. მამაკაცების ადგილი, დასავლეთითაა, ესე იგი, მარჯვნივ. მამაკაცებს, რომელნიც სახლში შედიან, არ შეუძლიათ თავიანთი კაპარჭები ქალების მხარეზე დაჰკიდონ. სახლის პატრონის თავს ზემოთ ყოველთვის გამოსახულებათა მოთავსებული, თოჯინის ან ქეჩის ფიტულის მსგავსი, რომელსაც სახლის პატრონის ძმის უწოდებენ; მეორე ამგვარივე გამოსახულება კედელზეა მიმაგრებული პირველი ცოლის თავს ზემოთ, მას დიასახლისის ძმის უწოდებენ. ერთ-ერთი ცოლის თავს ზემოთ პატარა ქანდაკება იდგმება, რომელიც თითქო მთელი სახლის მფარველს წარმოადგენს.

დასახლისი თავის მარჯვენა მხარეს, მოშალლოთ მოთავსებული საწოლის ქვეშ თხის ტყავს აშლივენებს, დაფარულს შალით ან სხვა ქსოვილით, ხოლო მის მახლობლად სხვა პატარა ქანდაკებას ადგმევენებს, პირმიბრუნებულს დედაკაცებისა და მსახური ქალებისკენ. კართან, საღიაცოს მხარეზე,

სხვა ფიტული დგას, ძროხის ჯიქანით აღჭურვილი: ის დანიშნულია ქალებისთვის, რომელთა ვალდებულება ძროხის მოწველაა, იმიტომ რომ ეს დედაკაცის საქმედ ითვლება. იმავე კართან, მამაკაცების მხარეზე, მეორე პატარა ქანდაკება დგას, ჭაკი ცხენის ძუძუებით აღჭურვილი, ის განკუთვნილია მამაკაცებისათვის, რომელთაც ჭაკი ცხენების წველა აქვთ დაკისრებული. და როდესაც ისინი დასაღვეად იკრიბებიან, თავიანთ სასმელს ჯერ სახლის პატრონის თავზე მოთავსებულ გამოსახულებას ასხურებენ, შემდეგ სხვა გამოსახულებათ ჰიერარქიული რიგის მიხედვით. შემდეგ მსახურთუხუცესი სასმელით სავსე თასით სახლიდან გარეთ გადის და სამჯერ სამხრეთის მიმართულებით აკურებს და სამჯერ მუხლს იღრეკს, რათა თავიანი სცეს ცეცხლს; იგივე მეორდება აღმოსავლეთისკენ, რათა თავიანი სცეს ჰაერს, შემდეგ დასავლეთისკენ, რათა თავიანი სცეს წყალს, ბოლოს ჩრდილოეთისკენ, რათა პატივი სცეს მიცვალებულთ.

როცა სახლის პეტრონს ხელში თასი უჭირავს და დასაღვეად ემზადება, ის თავდაპირველად მიწაზე ასხამს სითხის ერთ ნაწილს. თუ ის სმის დროს ცხენზე ზის, პირველად ცხენს კისერზე ან ფაფარზე ასხამს. შემდეგ მსახურთუხუცესი ოთხ მთავარ მხარეს ასხურებს და ოთახში შედის, და ორ მსახურს, თითო თასითა და ფეშხუშით აღჭურვილთ, სასმელი მიაქვთ ბატონისა და მისი ცოლისთვის, რომელიც გვერდით უზის საწოლზე. ხოლო როცა მას რამდენიმე ცოლი ჰყავს, დღისით გვერდით უზის ის, რომელთანაც მან ღამე გაატარა, სხვები კი ამ სახლში გროვდებიან სასმელად; იქ იმ დღეს სრული კრებული იკრის თავს და ყველა საჩუქარი ამ მანდილოსნის სალაროში შედის. ბინის შესავალში სკამი დგას, რომელზედაც თასები და რძით ან სხვა სასმელით სავსე ტიკები აწყვიან.

ზამთარში თათრები ძალიან კარგ სასმელს ამზადებენ ბრინჯისა, ფეტვისა, ხორბლისა და თაფლისაგან. ეს სასმელი ღვინოსავით კამკამაა¹⁵; ღვინო კი მათ საკმაოდ შორეული ადგილებიდან მოსდით. ზაფხულში მხოლოდ კუმისს სვამენ. კუმისი ყოველთვის სახლის შესავალში იპოვება, სადაც მუდამ გიტარის დამკვრელი ზის. მე იქ არც ჩვენებური

სანთური შემწვედრია და არც ჩვენებური ჩანგი, არამედ მრავალი სხვა ინსტრუმენტი, რომელსაც ჩვენ არ ვიცნობთ. როცა სახლის პატრონი სმას იწყებს, ერთ-ერთი მისი მსახური ხმამაღლა წამოიძახებს: „ჰა!“ და შემუსიკე მაშინვე თავისი გიტარის დაკვრას იწყებს; როცა დიდი დღესასწაულია, ყველანი ტაშს უკრავენ და გიტარის ხმაზე ცეკვავენ, მამაკაცები ბატონის, დედაკაციები კი ქალბატონის წინ; ხოლო როცა ბატონი დაღვეს, მსახური ხელახლა წამოიძახებს და გიტარის დამკვრელი ჩერდება. მაშინ ყველანი სმას იწყებენ ერთმანეთის ჯობნაზე და ხანდახან მეტისმეტად გულსამრევად და ხარბად სვამენ. როცა მათ სურთ ვინმე აიძულონ რომ დალიოს, ყურებში ხელს ჰკიდებენ და ღონიერად ეწევიან, რათა ხახა გააღებინონ, ამავე დროს ტაშს უკრავენ და ცეკვავენ მის წინ. აგრეთვე როდესაც სურთ ვისმეს დღეობა გაუმართონ და მას უდიდესი სიხარული გამოუცხადონ, ერთი ვინმე სავესე ჯამს აიღებს, ხოლო მეორე და მესამე მარჯვნივ და მარცხნივ მოთავსდება, და ამრიგად სამივენი მღერითა და ცეკვით მიუხანლოვდებიან იმას, ვისაც ჯამი უნდა მიაწოდონ, და სიმღერას და ცეკვას განაგრძობენ მის წინაშე; ხოლო როდესაც ეს უკანასკნელი ხელს გაიწვდის ჯამის მისაღებად, ისინი მაშინვე უკან დაიხევენ; შემდეგ ამასვე იმეორებენ სამჯერ თუ ოთხჯერ, აწვდიან და ართნევენ ჯამს, სანამ ის სმის მოთხოვნილებას იგრძნობდეს; ბოლოს ისინი მას ჯამს უთმობენ და მღერიან, ტაშს უკრავენ და ფეხებს აბაკუნებენ, სანამ ის სვამს.

უნდა მოგახსენოთ, რომ თათრები განურჩევლად სვამენ თავიანთი დამხრჩვალნი და დაკლული ცხოველების ხორცს, მათ მრავალრიცხოვან ჯოგებში კი ბევრი პირუტყვი ავადმყოფობით კვდება. ზაფხულში ისინი მხოლოდ კუმისით საზრდობენ. ეს სასმელი ცხენის რძისაგან მზადდება და ისინი მას ხმარობენ, სანამ ჰაკს რძე გაუშუებოდეს. თუ მოხდა, რომ ცხენი ან ხარი მოუკვდათ, ისინი მას თხელ ნაჭრებად სჭრიან და მზესა და ქარზე ახმობენ; თუმცა ამ ხორცს არ ამარაღებენ, მაგრამ ის კარგად ხმება და არავითარ სუნს არ უშვებს. შიგნეულობისაგან უკეთეს ძებვებს აკეთებენ,

ვიდრე ჩვეულებრივ ღორის ხორცისაგან კეთდება, და ამ ძეგებს უმად სჭამენ. დანარჩენი ხორცი ზამთრისთვის ინახება.

ხარების ტყავისგან ტიკებს ამზადებენ, რომელთაც საუცხოოდ ამრობენ კვამლზე. ცხენის ტყავის უკანა ნაწილისგან მშვენიერ სანდლებს ჰკერავენ. ერთი ცხვრის ხორცია ორმოცდაათიდან ას კაცამდე კმაყოფილდება; ისინი მას ჯამში პატარ-პატარა ნაჭრებად ჰყრიან და მარილწყლით კაზმავენ; მათ სხვა წვენი სხმარება არ იციან; შემდეგ დანის წვერით ან ჩანგლით, რომლის მსგავსითაც ჩვენ ღვინოში მოხარშულ მსხალსა და ვაშლს ვჭამთ, ისინი თითო ან ორ ლუკმას სთავაზობენ თანდამსწრეთ, მათი რიცხვის მიხედვით. ცხვრის ხორცს, უწინარეს ყოვლისა, სახლის პატრონს სთავაზობენ და ისიც ღებულობს, რაც მოსწონს; თუ ის თავის მართთ ეისმეს რომელიმე ნაჭერს სთავაზობს, მიძღებმა ის მარტო უნდა შეჭამოს, მას ნება არ აქვს სხვას გადასცეს; თუ მას მარტო მისი შეჭმა არ შეუძლია, თან წაიღებს ან თავის მსახურს გადასცემა, თუ ეს უკანასკნელი იჭვეა, ან კიდევ თავის კაპტარგაკში ჩაიღებს, ესე იგი ოთხკუთხედ პარკში, რომელსაც თათრები მუღამ თან ატარებენ ყოველგვარი ნივთებისათვის. ამავე პარკში ისანი ჰყრიან ძვლებსაც, რომლის გამოხრა ვერ მოასწერეს და რომელსაც შემდეგ გამოხრავენ, რათა ერთი ნამცეციც არ დაიკარგოს მათი საჭმლისაგან.

კ უ მ ი ს ი

მათი კუმისი, ესე იგი ცხენის რძე, შემდეგნაირად მზადდება. ისინი თოკს ამაგრებენ ორ ბოძზე, რომელიც მიწაშია ჩარჭობილი, და ამ თოკზე იმ ჭაკი ცხენების კვიციებს აბამენ, რომელთა მოწველა სურთ. შემდეგ მათთან მათი დეჟები მიჰყავთ, ისინი თავს აწველინებენ დაუბრკოლებლად. თუ რომელიმე ურჩობა გამოიჩინა, მას მის კვიცს მიუყენებენ და ცოტა ხანს აწოვინებენ, შემდეგ მოაცილებენ და მის ადგილს მწველელი იჭერს. როდესაც ეს რძე, რომელიც, განსაკუთრებით როდესაც ის ახალია, ძროხის რძესავით ტკბილია, ზლომად გროვდება, მას უხარმაზარ ტიკში ან სხვა ჭურჭელში ასხამენ და დღვე-

ბას იწყებენ საგანგებოდ ამისთვის განკუთვნილი ჯოხით, რომელიც ბოლოში კაცის თავის ოდენაა და შიგნით ცარიელია. დღეების დროს რძე დუღილს იწყებს მაქარივით; ხდება მისი დამჟავება; ბოლოს, მისი მოძრაობა იმით სრულდება, რომ კარაქს ღებულობენ. მაშინ თუ სითხე საკმაოდ პიკანტური ეჩვენათ, მას სვამენ. ის ენას კბენს და მაჭრის გემო აქვს (შამპანური ღვინის გემოს წააგავს); როდესაც კაცი მას სვამს, ენაზე ნუშის რძისმაგვარი გემო რჩება, ის ადიმიანის გულს ამხიარულებს, ხოლო სუსტი თავის პატრონს ათრობს კიდევ; ის განსაკუთრებით ხშირად შარღზე გასვლას იწვევს.

თათრები აგრეთვე ყარაკოსმოსს, ესე რგი შავ კუმისს, აკეთებენ დიდკაცების სახმარად. ამგვარი სასმელის მოსამზადებლად ცხენის რძე არ აიჭრება ხოლმე. ამის მიზეზი ისაა, რომ არც ერთი ცხოველის რძე არ იჭრება, თუ ის მოხდილია. ისინი რძეს ისე დღვებენ, რომ რაც მასში მძიმეა პირდაპირ ქვევით მიდის ღვინის ნალექივით, უფრო სუუთა ნაწილები ზემოთ ამოტივტივდება ხოლმე, ასე რომ ის შრატს ან თეთრი ღვინის ამბოხს ემსგავსება. ნალექი ძალიან თეთრი ფერისაა, ის მოსამსახურეებს ეძლევა და მათ ღრმად აძინებს. ბატონები სუფთად დარჩენილ სითხეს სვამენ, და ეს უცილობლად მეტად სასიამოვნო და მაღალი ღირსების სასმელია.

ბათოს თავისი ურდოს გარშემო ოცდაათი ფერმა აქვს, რომელთა სიგრძე ერთი დღის სავალს აღწევს; თვითეულ მათგანში ასი ჭაკი ცხენია, რომელნიც მას ყოველდღე ამგვარ რძეს აძლევენ; მაშასადამე, მას ყოველდღიურად სამი ათასი ცხენის რძე მისდის, გარდა თეთრი რძისა, რომელიც სხვებისთვისაა განკუთვნილი. აქ ხდება იგივე რაც სირიაში, სადაც გლეხები ვალდებული არიან თავიანთი მოსავლის მესამედი ბატონებს მისცენ; მაშასადამე, მათ აქ ყოველ მესამე დღეს თავიანთი ცხენების რძე ბატონების კარზე უნდა მიიტანონ.

მოუხდელი ძროხის რძისგან თათრები კარაქს ხდიან, ხოლო შემდეგ დიდხანს ადუღებენ და ცხვრის ტყავის გულებში ასხამენ შესანახავად; ისინი თავიანთ ერბოს მარილს არ უშვებიათ, იმიტომ რომ ის არ ფუჭდება მის მიერ განცდილი ძლი-

ერი დუდილის გამო. ამრიგად მომზადებულ ერბოს საზამთროდ ინახავენ. კარაქის გამოხდის შემდეგ ჯდოს ამჟავებენ, ადუღებენ და ის იჭრება დუდილის დროს; როდესაც ის სავესებით შედედებულია, მზეზე ახმობენ, და ის რკინასავით მაგრდება, შემდეგ პარკებში ჰყრიან, რათა საზამთროდ გამოიყენონ. როდესაც ზამთარი მოდის და თათრებს რძე შემოაკლდებათ, ისინი თავიანთ შედედებულ რძეს (რომელსაც ისინი გოისს ან გრიუსს ეძახიან) გულაში სდებენ, ზემოდან ცხელ წყალს ასხამენ და მთელი ძალღიანით ურტყამენ, სანამ ის თხელი და მყავე გახდებოდეს; შემდეგ მას სვამენ ახალი რძის მაგივრად, ვინაიდან ყოველთვის გაურბიან უბრალო წყლის დაღევას.

რა მოიპოვება სათათრეთში

დიდკაცებს მამულები აქვთ სამხრეთში, საიდანაც ფეტვსა და ფქვილს ლებულობენ ზამთრისათვის. ღარიბები ტყავეულობასა და ცხვრებს სცვლიან ფეტვსა და ფქვილში. მონები მუტელს იესებენ ჭუჭყიანი წყლით და ამით კმაყოფილდებიან. აგრეთვე ისინი იჭერენ თავებს; იქ თავის მრავალი ჯიში მოიპოვება. ისინი არ სვამენ გრძელკუდიან თავებს, არამედ ფრინველებს აძლევენ. სვამენ ციფებს და ყოველგვარ მოკლეკუდიან თავებს. იქ მოიპოვება აგრეთვე მრავალი ზაზუნა, რომელსაც ისინი სოვიურს უწოდებენ; ზამთარში ისინი ოციდან ოცდაათამდე ზერელში იკრიბებიან და ექვსი თვის განმავლობაში სძინავთ; თათრები მათ მასობრივად იჭერენ. მრავლად მოიპოვება აგრეთვე ერთგვარი ცხოველი, რომელსაც კატასავით გრძელი კუდი აბია, ხოლო კუდის ბოლოზე შავი და თეთრი ბეწვი აქვს. არსებობს სხვა მრავალი პატარა ცხოველი, კარგად გამოსადეგი საქმელად, რომელთაც ისინი მშვენიერად არჩევენ.

მე არ შემხვედრია ირმები, ნაკლებად მინახავს კურდღელი, ხოლო ჯეირანი მრავალადა. მრავლად მინახავს გარეული ვირი, რომელიც ჯორს ჰგავს. ვნახე აგრეთვე ერთგვარი ცხოველი, რომელსაც თათრები არკალს ან არტაქსს უწოდებენ; იგი ტანით ვერძს ჰგავს; მისი მოღუნული რქები ისეთი მძიმეა, რომ

მონღოლი მხედარი მოსართავს უჭერს. XIII ს. ჩინური მინიატურიდან.

ერთი ხელით ორი რქა ძლივს აგწიე; ამ რქებიდან თათრები დიდ სასმისებს აგებებენ. მათ ჰყავთ აგრეთვე შევარდნები, სონღულები და მთელი გუნდები ყარყატებისა. მონადირე ფრინველებს მარჯვენა ხელზე ატარებენ. შევარდნის ყელზე ყოველთვის პატარა თასმას აბამენ, რომელიც მას შუამკერდამდე ჰკიდია და რომლის შემწეობით, როდესაც ისინი შევარდნის რომელიმე ფრინველს მიუტევენ, მის თავსა და მკერდს ხრიან, რათა ის ქარმა არ გაიტაცოს ან ირაო არ გააკეთოს. ნადირობა მათ საკვების უდიდეს ნაწილს აძლევს.

ტ ა ნ ი ს ა მ ო ს ი

რაც შეეხება თათრების ტანისამოსსა და კოსტიუმს, უნდა მოგახსენოთ, რომ ხატაეთის¹⁶, სპარსეთისა და სამხრეთის და აღმოსავლეთის სხვა ქვეყნებიდან თათრები აბრეშუმის და ოქრომკედის ქსოვილებს და ბამბის ტილოს ღებულობენ, რითაც ისინი ზაფხულში იმოსებიან. რუსეთისა, მოქსელისა, დიდი ბულგარეთისა, პასკატირისა¹⁷ ანუ დიდი ჰუნგრეთისა და კერქისიდან¹⁸, რომელნიც ჩრდილოეთით მდებარე და ტყით დაბურულ ქვეყნებს წარმოადგენენ, აგრეთვე სხვა ცივი ქვეყნებიდან ისინი ყოველგვარ ძვირფას ბეწვეულობას ღებულობენ, რომელიც მე არასდროს მინახავს ჩვენს სამშობლოში და რომელსაც ისინი ზამთარში იცვამენ. ამ სეზონში ისინი ყოველთვის ორ ტყავს ანუ ქურქს მაინც ატარებენ; ერთს ბეწვი შიგნით აქვს, ხოლო მეორეს გარეთ—ქარისა და თოვლის წინააღმდეგ. ეს ტყავი ძალიან ხშირად მგლისა ან მელიისა; მხოლოდ როცა შინ რჩებიან, უფრო ძვირფას ბეწვეულს იცვამენ. ღარიბები წამოსასხამად ძაღლის ან თხის ტყავს ხმარობენ.

ნადირობის დროს ერთად თავს იყრიან და ჰკრავენ იმ ადგილს, სადაც ნადირი ეგულებათ; შემდეგ თანდათან ერთმანეთს უახლოვდებიან, სანამ ნადირს წრეში არ მოაქცევენ; მაშინ ისრებს უშენუნ. ისინი ნადირის ტყავისგან აგრეთვე ფეხსაცმელების ყელებს იკეთებენ. მდიდრები თავიანთ ტანისამოსს რბილი, მსუბუქი და თბილი აბრეშუმის ანაძენძით

ამკობენ, ღარიბები კი ბამბის და მატყლის ქსოვილით; ამისთვის ისინი ტლანქი მატყლიდან ურბილეს ნაწილებს არჩევენ. ტლანქი მატყლისგან ისინი ქეჩებს აკეთებენ თავიანთი სახლებისა, ზანდუკებისა და საწოლებისათვის. ჰკრეხენ აგრეთვე მატყლის თოკებს, რომლებშიაც ერთი მესამედით ცხენის ძუაა შერეული. ქეჩიდან აგრეთვე წამოსასხამებს, თოქალთობებს და საწვიმარ ლაბადებს აკეთებენ; ამრიგად ისინი ყოველმხრივ იყენებენ მატყლს. თქვენ დაინახეთ ადამიანების ტანისამოსი.

მამაკაცები თავის კეფას იპარსავენ ოთხკუთხედად, აგრეთვე ორივე მხარეს საფეთქლამდე; იპარსავენ აგრეთვე საფეთქლებს, კისერსა და შუბლს, სადაც თმის კონას იტოვებენ, რომელიც წარბებამდე სცემს.

ქალიშვილების ტანისამოსი არ განსხვავდება მამაკაცების ტანისამოსისაგან, მხოლოდ მასზე ცოტათი უფრო გრძელია. მხოლოდ დაქორწინების მეორე დღეს ისინი თმას იპარსავენ. შუა თავიდან შუბლამდე და გრძელ ტუნიკას იცვამენ, რომელიც მონაზონის კაპიშონს ჰგავს, მაგრამ ცოტათი უფრო სრული და უფრო გრძელია, წინ გაკრილია და მარჯვენა საკინძეხეა მიბმული; ამ მხრივ ისინი თურქების ჩვეულებას არ მისდევენ: ისინი თავიანთ ტუნიკას მარჯვნივ ამაგრებენ საკინძეზე, თურქები კი მარცხნივ.

სხვათა შორის, ქალებს თავის სამკაული აქვთ, რომელსაც ისინი ბოკას ანუ ბოტას უწოდებენ. ისინი მას ან ხის ქერქისაგან აკეთებენ ან სხვა განსაკუთრებით მსუბუქი მასალისგან. ეს თავსაბურავი დიდი და მრგვალია და მისი ორიხელით დაჭერა შეიძლება; მისი სიგრძე ერთ წყრთასა და მეტს უდრის, ზემო ნაწილი ოთხკუთხედიანი აქვს სვეტის თავივით. თათრის ქალები ამ თავსაბურავს, რომელიც შიგნით ცარიელია, ძვირფასი აბრეშუმით ჰფარავენ, ხოლო ოთხკუთხედიანი თავზე ფრთებსა და მსუბუქი ლერწმის ლეროებს უკეთებენ, რომელთა სიგრძე აგრეთვე ერთ წყრთასა და მეტს უდრის. ამ ლეროებში ისინი ფარშავანგის ფრთებს ათავსებენ, ხოლო გარშემო იხვის კუდის ფრთებს ამაგრებენ ძვირფასი თვლებითურთ. მაღალი საზოგადოების ქალები ამ თავსაბურავს თავზე

იდგამენ და მას ზემოდან ტყავს აცვამენ, რომელსაც ამ შიზნით ნახვრეტი აქვს, სადაც ისინი თავიანთ ნაწნავებს ნასკვავენ. ბოკა ანუ ბოტა, რომელიც ქალებს თავს ასურავთ, მაგრად გასკვნილია ნიკაპქეშ. როდესაც კაცი შორიდან ამ თავდახურულ და ცხენებზე მჯდომარე მანდილოსნებს უცქერის, მას ჰგონია მუზარადიან და შუბიან მხედრებს ვხედავო: იმიტომ რომ ბოკა მუზარადს ჰგავს, ხოლო მასზე მიმაგრებული ღეროები—შუბებს.

დედაკაცები ცხენზე მამაკაცებივით სხდებიან, ერთი ფეხი ერთს მხარეზე აქვთ, ხოლო მეორე—მეორეზე; ისინი თავიანთი კაბის კალთებს წელზე იმაგრებენ ცისფერი აბრეშუმის ლენტით, ყელზე სხვა ბაფთებს იკეთებენ, ხოლო თვალებს ქვემოთ თეთრ ტილოს იფარებენ, რომელიც მკერდამდე სწვდებათ. ისინი ყველანი მეტად მსუქნები არიან, და ვისაც ყველაზე პატარა ცხვირი აქვს, ულამაზესად ითვლება, ისინი ვერ ბედავენ ფერუმბარლის წაცხებას¹⁹. მშობიარობის დროს ლოჯინში არ წვებიან.

მედაკაცების და მამაკაცების სამიანობა ხათათრეთში

დედაკაცების ვალდებულებაა ფორნის გაძღოლა, მისი დატვირთვა და განტვირთვა, ძროხის მოწველა, კარაქის, გრიუსს და ყველის გაკეთება, ტყავის მომზადება და მისი შეკერვა ცხოველების ძარღვებით. ისინი ამ ძარღვებს წვრილ ძაფებად ანაწილებენ და შემდეგ გრძლად გრეხენ, აგრეთვე ჰკერავენ ფეხსაცმელებს, სანდლებს და სხვა ტანისამოსს, მაგრამ არასოდეს არ რეცხავენ მათ: ისინი ამბობენ, ღმერთი გაჯავრდება და ქუხილს გამოგვიგზავნის, თუ ფეხსაცმელი და ტანისამოსი გავაშრეთო, კიდევ მეტი: ისინი სცემენ, ვინც რეცხვას იწყებს და ხელიდან ჰგლეჯენ სარეცხს. თათრის დედაკაცებს ყველაზე მეტად ქუხილისა ეშინიათ, და როდესაც მის ხმას გაიგონებენ, თავიანთი ბინებიდან ერეკებიან უცხოებს, შავ ქეჩაში ეხვევიან და დამალული არიან, სანამ ქუხილი გაიფილდეს. ისინი არც თავიანთ ჭურჭელს რეცხავენ, მაგრამ როდესაც ხორცი მოიხარშება, ჭურჭელი, რომელზედაც ის უნდა

დაიღოს; ირეცხება აღუღებული ქვაბიდან ამოღებული წვე-
ნით, რის შემდეგაც ჭურჭელში წვენი ხელახლა ისხმება. ღე-
დაკაცები აგრეთვე ქეჩას აკეთებენ და თავიანთ ბინებს ახუ-
რავენ,

მამაკაცები მშვილდისრებს სჭრიან, ლავამს, აღვირსა და
უნავირს ამზადებენ, სახლებსა და ფორნებს აკეთებენ, ცხენის
ჯოგს უვლიან და ჭაკებს სწველიან, რძეს დღეებავენ, რაათა
კუმისი გააკეთონ და ტიკპორებს ამზადებენ კუმისის შესანახა-
ვად; ისინი უვლიან აგრეთვე აქლემებს და მათ ტვირთავენ.
მამაკაცები მწყემსავენ ცხვრების და თხების ფარას. მათ ხან
მამაკაცები სწველიან, ხან დედაკაციები განურჩევლად. ტყავის
მოსამზადებლად შედედებულ და მარილიან რძეს ხმარობენ.
ხელებისა და თავის დასაბანად თათრები პირს წყლით ივსებენ,
შერმე ცოტ-ცოტას ხელებზე ისხამენ და იმავე წყლით თმასა
და თავს ისველებენ.

მორწინება

რაც შეეხება ცოლქმრობას, უნდა მოვახსენოთ, რომ ვე-
რაინ ცოლს ვერ შეირთავს თუ არ იყიდა; ამიტომ მრავალი
გაუთხოვარი ქალი ჰყავთ: მშობლები მათ შინ სტოვებენ სა-
ნამ გაყიდდნენ. თათრები იცავენ მხოლოდ პირველი და მე-
ორე მუხლის ნათესაობას, მაგრამ მოყვრობას არ სცნობენ.
მათ შეუძლიათ ორი და შეირთონ ერთად ან ერთი მეორის
შემდეგ. არც ერთი ქვრივი ქალი არ თხოვდება ხელახლა, ვი-
ნაიდან მათ ჰგონიათ, რომ ყოველი ცოლი, რომელიც მათ ამ
ცხოვრებაში გამოიყენეს, სხვა ცხოვრებაშიც გამოადგებათ, და
ყოველი ქვრივი ქალი სიკვდილის შემდეგ თავის პირველ ქმარს
დაუბრუნდება. აქედან წარმოსდგება სამარცხვინო ჩვეულება,
რომ ვაჟიშვილი ირთავს ზავის მამის ცოლებს, საკუთარი ღე-
ლის გამოკლებით. მართლაც, ეს უმცროსის ვალდებულებაა
თავისი დედმამის ოჯახის გაძლოა იკისროს, საიდანაც გა-
მომდინარეობს მეორე ვალდებულება—იზრუნოს მამის შიგრ-
დატოვებული ცოლების მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილებაზე—
თუ მას სჭრს თავის ცოლებსაც მოიხმარს, ვინაიდან ეს შეუ-

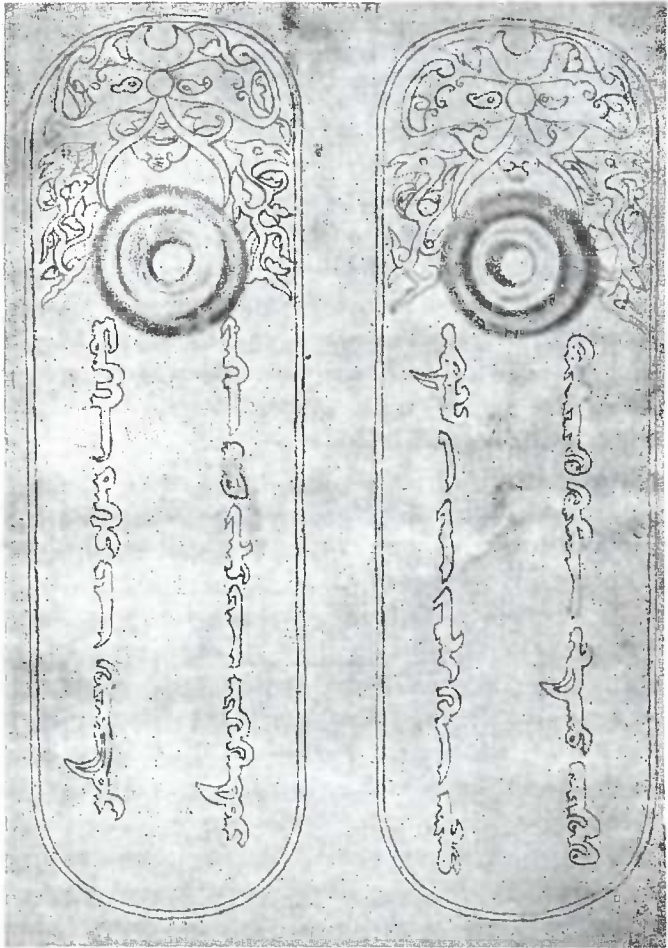
რაცხყოფად არ ითვლება, ისინი მამამისთან მივლენ სიკვდილის შემდეგ.

თუ სასიძო გასათხოვარი ქალის მამას შეუთანხმდა, ეს უკანასკნელი წვეულებას მართავს, ხოლო ქალი უახლოეს ნათესაებებთან გარბის დასამალავად. შემდეგ მამა იტყვის: „აი ჩემი ქალიშვილი, ის შენ გეკუთვნის, შეგიძლია დაეუფლო სადაც კი იპოვნი“. მაშინ სასიძო ქალის ძებნას იწყებს თავის შეგობრებთან ერთად და, როცა აღმოაჩენს, ძალით დაეპატრონება და შინ წაიყვანს თითქმის ქალის სურვილის მიუხედავად.

ს ა მ ა რ თ ა ლ ი

რაც შეეხება მათს სამართალს, უნდა მოგახსენოთ, რომ როდესაც ორი პირი დავობს, ვერავენ გაბედავს მათ დავაში ჩარევას: თვით მამას არ შეუძლია თავის ვაჟს დაეხმაროს. ვინც უფრო სუსტი აღმოჩნდება, ხელმწიფის სასამართლოს უნდა მიმართოს; თუ ამის შემდეგ მეორე მას შეეხება, ამ უკანასკნელს ჰკლავენ. მაგრამ ის იქ დაუყოვნებლივ უნდა მივიდეს, ხოლო მომჩივანს მოპასუხე დატყვევებულევით მიჰყავს.

სიკვდილის განაჩენი მხოლოდ იმ შემთხვევაში გამოაქვთ. როცა აღამიანს დანაშაულზე მიუსწრებენ ან როცა ის თვით აღიარებს თავის დანაშაულს. მაგრამ თუ აღამიანს ერის ხმა, სდებს ბრალს, მას აწამებენ, რათა გამოსტეხონ. კაცის მოკვლა და მრუშობა სიკვდილით ისჯება, მაგრამ მრუშობად ითვლება მხოლოდ ისეთ ქალთან დაკავშირება, რომელიც დამნაშავეს სახლელუს არ ეკუთვნის: რაც შეეხება მხევალს, პატრონს ნებადართული აქვს ის სურვილისამებრ გამოიყენოს. ისინი სიკვდილით სჯიან აგრეთვე დიდი ქურდობის ჩამდენს პატარა ქურდობისათვის კი, როგორცაა, მაგალითად, ცხვრის მოპარვა, თუ დამნაშავეს ადგილზე არ მიუსწრეს, მას მხოლოდ სასტიკად სცემენ და თუ ასი დარტყმა მიუსაჯეს, ას ჯოხს იყენებენ, მე ვლაპარაკობ იმათ შესახებ, ვისაც სასახლის განაჩენით სჯიან. ვინც ელჩობას დაიჩემებს და ნამდვილად ელჩი არ აღმოჩნდება, სიკვდილით დაისჯება. ასევე სჯიან ჯადოქარ ქალებს, ვინაიდან მათ მავნებლად სთვლიან.

მონგოლური შულა (საშეგები) ოქროს ფიცარზე. აღმოჩენილია დნებრის
მანკობლად 1845 წ.

დასაფლავება

როდესაც თათრებს ვინმე მოუკვდებათ, ისინი ტირილს იწყებენ ღმუილით და მთელი წლის განმავლობაში თავისუფლებიან გადასახადისგან. თუ ვინმე მათგანი მოზარდი ადამიანის სიკვდილს დაესწრო, მიმდინარე წლის დასრულებამდე ვეღარ შევა მანგუ ხანის²⁰ სასახლეში; თუ ის პატარა ბავშვის სიკვდილს დაესწრო, იქ მხოლოდ პირველი მთვარის გამოცვლის შემდეგ შევა. თუ მიცვალებული კეთილშობილი იყო, ესე იგი თათრების სახელმწიფოს შემქმნელის და მფლობელის ჩინგიზის მოდემას ეკუთვნოდა, მის საფლავზე ერთ-ერთ მისდამი კუთვნილ კარავს სდგამენ. არავინ იცის სად არის ჩინგიზის საფლავი. კეთილშობილთა სასაფლაოს მახლობლად ყოველთვის სადგომი აქვთ საფლავთა მცველებისთვის. მე არ გამიგონია, რაღამ ისინი თავიანთ მიცვალებულებს მათ განძეულობას ატანდნენ.

კომანები თავიანთი მკვდრების საფლავებზე დიდ ყურგანს მართავენ, ხოლო ამ ყურგანზე სდგამენ ქანდაკებას, რომელსაც პირი აღმოსავლეთისკენ აქვს მიბრუნებული, ხოლო ხელში თასი უჭირავს ჭიპის სიმაღლეზე. ისინი აგრეთვე მდიდრებს პირამიდებს ან პატარა წვეტიან შენობებს უდგამენ, და შე ზოგიერთ ადგილას გამომწვარი აგურებისგან აგებული დიდი კომპეები ენახე, ხოლო სხვაგან ქვის სახლები, თუმცა ამ ქვეყანაში ქვა არ მოიპოვება. დაბოლოს, მე შემხვდა ერთი საფლავი, რომლის გარშემო მათ სარებზე თექვსმეტი ცხენის ტყავი ჩამოეკიდათ, ოთხ-ოთხი ქვეყნის ყოველ მთავარ მხარეზე. მათ იქ კუმისი დაედგათ, რათა მიცვალებულს ის ესვა, და ზორცი, რათა მას ის ეჭამა; ამავე დროს, როგორც გვითხრეს, ის მონათლული ყოფილიყო. მე სხვაგვარი სასაფლაოებიც შემხვდა აღმოსავლეთში: ეს იყო ფართო ადგილები, მრგვალი და ოთხკუთხედი ქვებით მოფენილი და ოთხი მაღალი ქვით შემომიჯნული ქვეყნის ოთხი მთავარი მხრიდან.

ა ვ ა დ მ ყ ო ფ ო ბ ა

როდესაც ვინმე ავად ხდება, ლოგინში აწვევენ და მისი ბინის თავზე ნიშანს აკეთებენ იმის აღსანიშნავად, რომ იქ ავადმყოფია და არავის შეუძლია შიგ შესვლა; ამიტომ მას არავინ ნახულობს გარდა იმისა, ვინც ემსახურება.

თუ კარისკაცებიდან ვინმე ავად გახდა, მისი ბინის გარემო დარაჯებს აყენებენ, რომელნიც უთვალთვალებენ, რომ არავინ გადალახოს კარის ზღურბლი. მათ ეშინიათ, რომ შიგ მნახველებთან ერთად ქარი ან რაიმე ბოროტი სული არ შეიჭრას.

თავიანთ მისნებს ისინი თითქო ქურუმებად სთვლიან.

თათრების ცნობისმოყვარეობა

როდესაც ჩვენ ამ ბარბაროებში შევედით, როგორც ზემოთ ვთქვი, მე მეგონა სხვა საუკუნეში აღმოვჩნდი-მეთქი. კარგა ხანს ჩვენი ფორნების ჩრდილში გვაცდევინეს, შემდეგ გარს შემოგვეხვივნენ ცხენზე მჯდომარენი. მათი პირველი კითხვა იყო, მათთან ნამყოფი ვიყავით თუ არა. როცა უარყოფით ვუპასუხეთ, ურცხვად საკმელი მოგვთხოვეს. ჩვენ მათ ქალაქიდან წამოღებული ნამცხვარი და ღვინო მივეცით; როდესაც მათ ერთი ბოთლი დალიეს, მეორე მოგვთხოვეს: კაცი ცალი ფეხით სახლში ვერ შევაო; მაგრამ ჩვენ სურსათის ნაკლებობა მოვიმიზეზეთ და უარი ვუთხარი. მაშინ გკითხეს, საიდან მოდიხართ და სად გასურთ წასვლაო. მე მათ ზემონათქვამი გავუმეორე, სახელდობრ ვუთხარი, რომ გაგიგეთ თითქო სარტახი ქრისტიანი იყოს და ჩვენ გვინდა მასთან მივიდეთ, რათა თქვენი წერილები გადავსცეთ. მათ მაშინვე მკითხეს, საკუთარი სურვილით მოდიხარ, თუ გამოგზავნილი ხარო. მე ვუპასუხე; არავის არ ვაძულებდევარ სარტახთან წავსულიყავი, ხოლო თუ მაინც მივდივარ, ეს ჩემი საკუთარი და ჩემი უფროსის სურვილია-მეთქი. მე თავი შევიკავე მეთქვა, რომ თქვენი დესპანი ვიყავი. მაშინ მკითხეს, რა გაქვს ფორნებში, რა მიგაქვს ძღვნად სარტახისთვის—ოქრო, ვერცხლი თუ ძვირფასი ტანისამოსიო. მე ვუპასუხე,

* შ. მასალები. საქ. და კავკ. ისტ-თვის, 1942 წ. ნაკვ. V.

სარტახი თვითონ ნახავს რასაც მივეუტანთ, როცა მასთან მივალთ, თქვენ კი ეს არ გეკითხებათ-მეთქი. 'მე მათ ვუთხარი თავიანთ უფროსთან მივეყვანეთ: თუ მას სურს, ვინმეს გამაყოლებს სარტახთან, თუ არა და უკან დავბრუნდები-მეთქი.

იმ დროს ამ პროვინციაში ერთი გამგე იყო, ბათოს ნათესავი, რომელსაც სკაკატი ერქვა; კონსტანტინეპოლის ხელმწიფემ მას სარეკომენდაციო წერილები გაუგზავნა, რომელშიც სთხოვდა ჩემთვის გავლის ნება მოეცა. მაშინ ისინი დათანხმდნენ ჩვენთვის ცხენები და ხარები მოეცათ და ორი კაცი გამოეყოლებინათ მათ გასაძღვლად, ხოლო ისინი ვინც ამ გამგესთან მიგვიყვანეს, უკან დაბრუნდნენ.

მაგრამ სანამ ყოველივე ამას მოგვეცემდნენ, დიდხანს გვალოდინეს: მოგვთხოვეს პური თავიანთი პატარა ბავშვებისთვის, და ყოველივე, რასაც ისინი ჩვენი მსახურების ხელში ხედავდნენ, დანები, ხელთათმანები, ქისები, ნემსები მათ უნობისმოყვარეობას აღიზიანებდა და საჩუქრად სურდათ მიეღოთ. მე ბოდიში მოვიხადე, რომ მათ სურვილებს ვერ ვაკმაყოფილებდი, ვინაიდან ჯერ კიდევ დიდი გზა გვქონდა გაავლელი და არ შეგვეძლო შევლეოდით ყველა იმ ნივთს, სრომელიც მგზავრობის დროს დაგვჭირდებოდა. მაშინ მითხრეს. გაუმაძლარი მჭამელი ყოფილხარო. კაცმა მართალი თქვას, ჩვენთვის არაფერი მოუპარავთ; მაგრამ განუწყვეტლივ და ურცხვად თხოულობენ, და რასაც კაცი მათ აძლევს, დაკარგულია, იმიტომ რომ უმადურნი არიან. თავიანთ თავს ქვეყნიერების ბატონებს უწოდებენ და ვერ წარმოუდგენიათ, რომ შეიძლება რამეზე უარი ვუთხრათ; მაგრამ რაც უნდა მისცეთ, თუ ისინი ოდესმე დაგჭირდათ, ძალიან უხეოროდ ასრულებენ თქვენს მოთხოვნას.

სასმელად ძროხის რძე მოგვეცეს, რომელიც კარაქის შედღევების შემდეგ რჩება და ძალიან მყავეა. ამ რძეს ისინი თავიანთ ენაზე აირას, აპრას ან აგრას უწოდებენ²¹. ბოლოს ჩვენ მათ გავშორდით და მე მეგონა დემონებს ხელებიდან გავუსხლტით-მეთქი. მეორე დღეს მათ მეთაურთან მივედი.

მას შემდეგ რაც სოლდაიდან გამოვედით, რათა სარტახთან მიესულყავით, ესე იგი ორი თვის განმავლობაში, ერთხელაც სახლში ან კარავში არ დაგვისვენია, არამედ ყოველთვის ღია ცის ქვეშ ან ჩვენი ფორნების ქვეშ ვისვენებდით. არ შეგვხვედრია არც ერთი ქალაქი, არც რაიმე შენობის ნიშანი, რომელიც ქალაქის არსებობას იუწყებოდეს, მხოლოდ კომანთა საფლაავებს ვხედავდით მრავლად. ერთ საღამოს ჩვენმა მსახურმა, რომელიც წინ გვიძღვებოდა, კუმისი დაგვალევინა: ამ სასმელის სიახლემ და უცნაურობამ ჩემში ზიზღის ურუხანტელი გამოიწვია, მაგრამ შემდეგ ის სასიამოვნოდ მეჩვენა და მართლაც აეთია.

თათჰაიას ბანაკი

დილით სკაკატაის ფორნები შეგვხვდა, კარგებით დატვირთული, და მე მომეჩვენა თითქო ჩვენ თვალწინ დიდა ქალაქი იყო. მე გამაკვირვა მისი ხარისა და ცხენის ჯოგეის და ცხერის ფარების სიმრავლემ; სათ ძალიან ცოტა მწყემსი მიუძღოდა. ამიტომ მე ვიკითხე, რამდენი ადამიანი ახლავს მას თან-მეთქი; მიპასუხეს, ორმოცდაათზე მეტი არ ჰყავს. და თქვენ უკვე მათი ნახევარი ნახეთ წინანდელ სადგურზეო. ერთ-ერთმა იმათგანმა, რომელთაც ჩვენი გაყოლა ჰქონდა დავალებული, მითხრა, რაიმე საჩუქარი უნდა მიართვათ სკაკატაისო; ერთ ადგილას შეგვაჩერა და წინ გაგვისწრო, რათა ჩვენი მისვლა ეუწყებინა. უკვე მესამე საათი გასული იყო, მათ თავიანთი სახლები რუს პირას დადგეს, და ჩვენთან ხანის თარჯიშანი მოვიდა. როცა გაიგო, რომ ჩვენ თათრებთან ნამყოფი არ ვიყავით, საჭმელ-სასმელი მოგვთხოვა და ჩვენც მივეცით. მოგვთხოვა აგრეთვე ტანისამოსი იმის სანახლავად, რომ ჩვენი სიტყვები უნდა გადაეთარგმნა თავისი ბატონისთვის. ჩვენ ბოდიში მოვიხადეთ. მან მოისურვა გაეგორა მიგვექონდა მისი პატრონისთვის. ჩვენ ერთი ბოთლი ღვინო ამოვიღეთ, ერთი კალათი ნამცხვარით ავაგეთ; ხოლო ერთ ლანგარზე ვაშლები და სხვა ხილი დავაყეთ; მაგრამ მას ეს არ მოეწონა, იმიტომ რომ ძვირფას ქსოვილს არ ვიძღე-

ოდით. ამისდა მიუხედავად მაინც წავედით, აღსაგენი შიშითა და მოკრძალებით.

საკაკათი თავის საწოლზე იჯდა გიტარით ხელში, მისი ცოლიც მის მახლობლად იყო. ამ უკანასკნელის დანახვაზე გავიფიქრე, მისთვის ცხვირი მოუჭრიათ მეთქი: ის მაიმუნს ჰგავდა, თვალებს შორის არაფერი ჰქონდა, ცხვირის ადგილი და წარბები შავად შეეცხო, რაიცა ჩვენს თვალში უკიდურეს სიმახინჯეს წარმოადგენდა. მაშინ მე დავუწყე იმ სიტყვებით ლაპარაკი, რომელიც ზემოთ მოგახსენეთ. მართლაც, ჩვენ მუდამ ერთისა და იმავეს გამეორება გვიხდებოდა და გაფრთხილებული ვიყავით ხანის კარზე ნამყოფთა მიერ, რომ არასოდეს ჩვენი სიტყვები არ უნდა შეგვეცვალა. მე მას ვთხოვე ჩვენგან პატარა ძღვენი მიეღო, ბოდიში მოვიხადე, რომ რადგან ბერი ვარ, არ შემიძლია ოქრო-ვერცხლი და ძვირფასი ტანისამოსი ვიქონიო, ეს ურჩობა იქნებოდა ჩვენი ორდენის განწესების წინააღმდეგ-მეთქი. არაფერი ამის მსგავსის შირთმევა არ შემეძლო, მაგრამ ვთხოვედი ჩვენი სურსათის ერთი ნაწილი მიეღო დალოცვის ნიშნად. მაშინ მან მიაღებინა რაც ჩვენ მივართვით და გაანაწილებინა თავის კაცებს შორის, რომელნიც სასმელად შეგროვებულიყვნენ.

მე მას აგრეთვე კონსტანტინეპოლის იმპერატორის წერილები გადავეცი. ეს ამაღლების კვირაში იყო. მან ეს წერილები მაშინვე სოლდაიში გაგზავნა სათარგმნელად, იმიტომ რომ ბერძნულად იყო დაწერილი და მახლობლად არავინ ჰყავდა, რომ ეს ენა გაეგო. ის შეგვეკითხა: გვსურდა თუ არა კუმისის ან ცხენის რძის დაღვევა. საქმე ისაა, რომ რუსი, ბერძენი და ალანელი ქრისტიანები, რომელნიც თათრებს შორის ცხოვრობენ და მტკიცედ ეცავენ რჯულს, არ სვამენ კუმისს, დარწმუნებულნი, რომ თუ დალიეს, გმობის აქტს ჩაიდენენ. კუმისის მსმელებს მღვდლები შემდეგ ხელახლა ქრისტეს არიგებენ, თითქო მათ ის უარეყოთ. მე ვუპასუხე: კუმისი საკმაოდ გვაქვს და თუ შემოგვაკლდა, დავლევთ რასაც გვიბოძებთ-მეთქი.

მან გვკითხა აგრეთვე, რას შეიცავდა ის წერილები, რომელთაც თქვენ სარტახს უგზავნიდით. მე ვუპასუხე, ისინი და ხურულია და შიგ მხოლოდ სასიყვარულო და თავაზიანი სიტყვები მოიპოვება მეთქი. ისიც გვკითხა, რას ეტყვიტ სარტახსო. მე ვუპასუხე, ქრისტიანულ სიტყვებს-მეთქი. ძალიან მინდა მოვისმინოვო. მაშინ მე, რამდენადაც შემეძლო, ჩვენი სარწმუნოების სიმბოლო განვუმარტე ჩემი თარჯიმანის შემწეობით, რომელიც არც მჭკრმეტყველი იყო და არც გონება-ჯასსნილი. მოგვისმინა, დადუმდა და თავი გააქნ-გამოაქნია. ამის შემდეგ ორ კაცს დაავალა ჩვენთვის ეზრუნა, ჩვენი ხარებისა და ცხენებისთვის მოეწყო და ჩვენს ფორნებს გაძლოლოდა იმ კაცის დაბრუნებამდე, რომელიც ხანმა გაგზავნა, რათა კონსტანტინეპოლის იმპერატორის წერილების შინაარსი გაეგო. ჩვენ გზას გავუდექით და ვიარეთ სულიწმინდის მოფენის დღემდე.

ა ლ ა ნ ე ზ ი

სულიწმინდის მოფენის წინა დღით ჩვენთან რამდენიმე ალანი მოვიდა, რომელთაც აასებს ან ასიასებს უწოდებენ²². ისინი ბერძნული წესის ქრისტიანები არიან და ბერძნულ დამწერლობას იყენებენ. ამისდა მიუხედავად ისინი სქიზმატიკოსები არ არიან ბერძნებივით, არამედ ყოველ ქრისტიანს პატივს სცემენ პიროვნების განურჩევლად; მათ შემწვარი ხორცი მოგვიტანეს და გვთხოვეს ის გვეჭამა და გველოცნა ერთ-ერთი შათი მიცვალებულის სულის საოხად. მე მათ ვუთხარი, დღეს დიდი უქმის ძალია და ასეთ დღეს ჩვენ ნებადართული არ გვაქვს ხორცის ჭამა-მეთქი. შემდეგ ამ უქმის მნიშვნელობა ავუხსენი. ძალიან გაოცებული დარჩნენ, იმიტომ რომ არაფერი იციან ქრისტიანული წესების შესახებ; მარტოოდენ ქრისტეს სახელი გაუგიათ.

როგორც მათ, ისე მრავალმა სხვა ქრისტიანმა, რუსებმა და ჰუნგარლებმა გვკითხეს, შეიძლება თუ არა ვცხოვრდეთ მას შემდეგ, რაკ იძულებული ვართ კუმისი ვსვათ და დამღრჩავლი ან სარკინოზების და სხვა ურჯულოების მიერ დახოცილი

ბირუტყვის ხორცი ვჰამოთო; ასეთ ხორცს ბერძენი და რუსი მღ დლები გაუპატიურებულად ან კერპებისადმი მიძღვნილად სთვლიან; ამას გარდა მათ აწუხებდათ, რომ მარხვის დღეები არ იცოდნენ და თუნდაც სცოდნოდათ, არ შეეძლოთ მათი დაცვა.

მე ისინი გავანათლე რამდენადაც შემეძლო, ვუმოძღვრე და გავამტკიცე სარწმუნოებაში. მათ მიერ მოტანილი ხორცი უქმამდე შევინახეთ, იმიტომ რომ სრულიად ვერაფერი ვიშოვეთ ვერც ოქროსა და ვერც ვერცხლის ფასად: ტილოსა და სხვა ქსოვილებს გვთხოვდნენ. ჩვენ კი ასეთი რამ არ მოგვეპოვებოდა. როდესაც ჩვენი მსახურნი მათ ჰიპერპერებს აჩვენებდნენ, ისინი მათ ხელებით სრესდნენ და ცხვირთან მიჰქონდათ, რათა ეყნოსათ, სპილენძი ხომ არ არისო. არავითარი საკვები არ მოგვცეს გარდა მეტად მჟავე და აყროლებული ძროხის რძისა. ღვინო უკვე შემოგვაკლდა, წყალი კი ცხენებმა ისე აამღვრიეს, რომ მისი დაღვევა შეუძლებელი იყო. ჩვენ რომ ნამცხვარი არ გვქონოდა და ღმერთი მოწყალებით არ მოგვპყრობოდა, აუცილებლად შიმშილით მოგვკვდებოდით.

ს ა რ კ ი ნ ო ზ ი

სულიწმინდის მოფენის დღეს ჩვენთან ერთი სარკინოზი მოვიდა სალაპარაკოდ და ჩვენ მას ჩვენი სარწმუნოება განვუმარტეთ. როცა მოისმინა რა სიკეთეს წარმოადგენს კაცობრიობისთვის განსხეულების, მიცვალებულთა აღდგომის, უკანასკნელი სამსჯავროს, მონათვისის საიდუმლოების გზით ცოდვათა განტევების რწმენა, მან გვითხრა, მინდა მოვინათლოო, მაგრამ როდესაც ჩვენ მის მოსანათლავად მზადებას შევუდგე, ის ცხენს მოახტა და გვითხრა, შინ მივდივარ, რათა აზრი ვკითხო ჩემს ცოლსო. მეორე დღეს დაბრუნდა და გვითხრა, არაფრის გულისთვის არ მოვინათლები, ვინაიდან კუსისის სმა აღარ შემეძლებო.

ამ ქვეყნის ქრისტიანები აშბობდნენ, არც ერთმა ჰეშმა-რიტმა ქრისტიანმა კუმისი არ უნდა დალიოსო, იმავე დროს კი ამ სასმელის გარეშე შეუძლებელია ამ უკაცრიელ ადგილებში

ჩინგიზ-ხანის ვაჟი ოქოთა (უგედე) XIII ს. ჩინური მინიატურიდან.

ცხოვრება. ჩემთვის შეუძლებელი აღმოჩნდა ამ შეხედულების დაძლევა. ეს ფაქტი თქვენ გაგაგებინებთ, რამდენად დაშორებული არიან ჯერ კიდევ თათრები ჩვენს სარწმუნოებას ამ რწმენის წყალობით, რომელიც მათ იქ მრავლად მცხოვრებმა რუსებმა ჩაუნერგეს.

ამ დღეს ჩვენ სკაკატაიმ ერთი კაცი მოგვცა, რათა მას სარტახამდე მივეყვანეთ, და ორი სხვა, რათა უახლოეს სადგურამდე გვხლებოდნენ; ჩვენი ხარების ნაბიჯით ამ სადგურს ხუთ დღეში მივალწევდით. ამას გარდა საკვებად ერთი თხა მოგვცეს, რამდენიმე გულა ძროხის რძე და ცოტაოდენი კუმისი, იმიტომ რომ თათარი ამ სასმელს სანუკვრად სთვლის.

შ ი ზ ჩ ა ლ ე თ ი

ჩვენ გავეშართეთ პირდაპირ ჩრდილოეთისკენ და მე მომეჩვენა თითქო ჯოჯოხეთის კარიბჭე გაგვევლოს. მაშინ ჩვენმა გამძლოლებმა თამამად დაიწყეს ჩვენი ძარცვა, ვინაიდან დაინახეს, რომ ნაკლებ დაცულნი ვიყავით. როცა დავრწმუნდით, რომ ზოგიერთი პატარა ნივთი მოგვპარეს, ჩვენ უფრო ფრთხილნი გავხდით.

ბოლოს ჩვენ მივალწიეთ ამ პროვინციის საზღვარს, რომელიც დიდი თხრილით დაკეტილია ერთი ზღვიდან მეორემდე²³. გაღმა ჩვენ შევხვდით იმათ, ვისთანაც მივდიოდით. ისინი ყველანი კეთროვანად მოგვეჩვენენ, იმდენად საზიზღარი იყვნენ. იქ ეს საბრალო ადამიანები დაეყენებინათ, რათა გადასახადი აეკრიფათ იმათგან, ვისაც მარილი მოჰქონდა ზემოხსენებული საბადოებიდან. ჩვენ გვითხრეს, ამ სადგურიდან კიდევ თხუთმეტი დღე უნდა იაროთ; სანამ სულიერ არსებას შეხვდებოდეთო. ჩვენ მათთან ერთად კუმისი დავლიეთ და ნამცხვარით სავსე კალათი გადავეცით; სამაგიეროდ რვა ადამიანისთვის, რომელთაც ასეთი ხან გრძლივი მგზავრობა ელოდა, ერთი თხა და, აღარ მახსოვს რამდენი გულა ძროხის რძე მოგვცეს. ხარებისა და ძროხების გამოცვლის შემდეგ გზას გავუდექით და ათი დღე ვიარეთ, სანამ მეორე სადგურს მივალწევდით, სადაც წყალი არ

მოიპოვებოდა, გარდა ველზე გაყვანილი თხრილის წყლისა და ორი პატარა ღელისა.

და მას შემდეგ რაც ცეზარიის პროვინცია დაეტოვეთ, ჩვენ პირდაპირ გზა განვაგრძეთ აღმოსავლეთისკენ, ისე რომ სამხრეთით ზღვა გვექონდა, ხოლო ჩრდილოეთით ფართო ტრამალი, რომელსაც ალაგ-ალაგ ოცდაათი დღის სავალის სივრცე აქვს და სადაც არც ტყე მოიპოვება, არც მთა და არც კლდე, მხოლოდ ბალახია უხვად. იქ ჩვეულებრივ ყიფჩაღეთის კომანები აძოვებენ თავიანთ ჯოგებს. ტევტონები ამ მოსახლეობას ვალანებს უწოდებენ, ხოლო მათ პროვინციას ვალანიას. მაგრამ ისიდორი²⁴ ამბობს, რომ ამ ქვეყანას ტანაისიდან მეოტიდებამდე და დუნაიმდე ალანია ჰქვია და მას ტანაისამდე, რომელიც აზიის და ევროპის საზღვარს წარმოადგენს²⁵, ცხენოსანი კაცი ორ თვეში თუ გაივლისო; ამისთვის საჭიროა, რომ ის ჩქარი ნაბიჯით მიდიოდეს, როგორც თათრები შვრებიან, როდესაც ცხენებს მიაჭენებენ.

მთელი ეს მიწა-წყალი დასახლებულია ყიფჩაღეთის კომანებით, და ტანაისიდან ეტილიამდე²⁶ ათი დღის სავალია. ამ პროვინციის ჩრდილოეთით რუსეთი ძვეს, რომელიც ყველგან ტყეებითაა დაფარული და პოლონეთისა და ჰუნგრეთიდან ტანაისამდე გრძელდება. თათრებმა რუსეთი ყოველი მხრიდან მოაოხრეს და ყოველდღე აოხრებენ, იმიტომ რომ ისინი სარკინოზებს უპირატესობას აძლევენ რუსების წინაშე. რომელნიც ქრისტიანები არიან; როდესაც ამ უკანასკნელთ მათთვის არც ოქროს მიცემა შეუძლიათ და არც ვერცხლის, ისინი მათ ფარასავით ერეკებიან მათი ბავშვებითურთ და თავიანთ ტრამალებში მიჰყავთ, რათა პირუტყვი ამწყემსინონ.

რუსეთის უკან, ჩრდილოეთისკენ, არის პრუსია, რომელიც უკანასკნელად ტევტონთა ორდენის ძმებმა დაიმორჩილეს; მათ შეეძლოთ, თუ სურდათ, ასევე ადვილად ემოქმედნათ რუსეთის წინააღმდეგ, იმიტომ რომ თუ თათრებმა გაიგეს, რომ უფალმა მღვდელმთავარმა, ესე იგი პაპმა, ჯვაროსნული ომი გამოაცხადა მათ წინააღმდეგ, ისინი ყველანი თავიანთი უღაბნოებისკენ გაიქცევიან.

უ ღ ა ბ ნ ო

ამრიგად, ჩვენ აღმოსავლეთისკენ მივდიოდით; ვერაფერს ვხედავდით გარდა ცისა და მიწისა, მხოლოდ ხანდახან ჩვენ მარჯვნივ გამოჩნდებოდა ზღვა, რომელსაც ტანაისის ზღვას²⁷ უწოდებენ; აგრეთვე ორი ლიეს მანძილზე კომანების საფლავებს ვხედავდით, ვინაიდან თავიანთი ჩვეულების მიხედვით ისინი ერთი და იმავე ოჯახის წევრებს ერთსა და იმავე ადგილზე მარხავენ. სანამ ჩვენ უდაბნოში მივაბიჯებდით, არაფერი გვქონდა საჩივლელი, მაგრამ როდესაც კომანების ბინებს მივალწიეთ, შეუძლებელი გახდა ჩვენი ტანჯვის გამოთქმა. ჩვენს მეგზურს უნდოდა, რომ ჩვენ საჩუქარი მიგვერთხია ყოველი ბელადისთვის, რომელიც გზად გვხვდებოდა, ჩვენ კი არ შეგვეძლო ასეთი გულუხვობის დაკმაყოფილება. ყოველდღე რვა ადამიანი იკვებებოდა ჩვენი პურით, თუ არ ჩავთვლით მოულოდნელ სტუმრებს, რომელთაც ჩვენთან ჰამა სურდათ. ჩვენ ხუთნი ვიყავით, ხოლო ჩვენი თანამხლებლები სამნი, ორი მათგანი ჩვენ ფორნებს მიუძღვებოდა, ხოლო ერთს სარტახამდე უნდა მივეყვანეთ.

მათ მიერ მოცემული ხორცი საკმაო არ იყო, ხოლო ფულზე ვერაფრის მიღება ვერ შევძელით. როდესაც ჩვენ ჩვენი ფორნების ჩრდილში ვსხდებოდით, რადგან სიცხე აუტანელი ხდებოდა, თათრები მუდამ თავს გვაბეზრებდნენ და გვაწუხებდნენ, იმიტომ რომ ყველაფრის დანახვა უნდოდათ, რაც თან გვქონდა. როცა მათ თავიანთი სტომაქის დაცლა მოუწინდებოდათ, ჩვენ როდი გვშორდებოდნენ; პირიქით, თავიანთ უწმინდურობას და მრავალ სხვა გულისამრევ საქმეებს ჩვენთან საუბრის დროს აკეთებდნენ.

ყველაზე მეტად ის მალონებდა, რომ მე არ შემეძლო დარიგების სიტყვებით მიმემართა; ჩემი თარჯიმანი მეუბნებოდა: „დღეს ქადაგებას ვერ მათქმევინებთ, ვინაიდან მე ვერ შევძლებ ასეთი სიტყვების წარმოთქმას“. და ის მართალს ამბობდა: მას შემდეგ რაც ადგილობრივი ენის გაგება დავიწყე, მე შევამჩნიე, რომ ის იმის წინააღმდეგს ამბობდა, რასაც მე

გადავსცემდი ხოლმე. რაკი დავინახე რა უმართებულება იყო ასეთი თარჯიმანის ყოლა, მე ვამჯობინე დავდუმებულყვივი.

ამრიგად ჩვენ დიდი წვალებით გადავდიოდით სადგურიდან სადგურზე. ისე რომ, ორიოდე დღით ადრე მარიამ: მაგდალინელის უქმემდე²⁸ ჩვენ მივალწიეთ დიდ მდინარე ტანაისს, რომელიც აზიასა და ევროპას ჰყოფს, ისევე როგორც ეგვიპტის მდინარე აზიასა და აფრიკას საზღვრავს. იქ, სადაც ჩვენ გავჩერდით, ბათოსა და სარტახს ტანაისის აღმოსავლეთის ნაპირას რუსები დაეყენებინათ, რომელთაც დაკისრებული ჰქონდათ ნაგები ეშოვნათ ვაჭრებისა და ელჩებისთვის და ისინი მდინარის მეორე ნაპირას გადაეყვანათ. მათ ჯერ ჩვენ გადაგვიყვანეს, შემდეგ ჩვენი ფორნები, ისე რომ ისინი ორორ ნაგებ იყვნენ დაყრდნობილი თავიანთი ბორბლებით; მათ ერთმანეთს გადააბეს თავიანთი ნაგები და ჩვენ ნიჩბებით გავცურეთ. იქ ჩვენი გამყოლი მეტად უჭკუოთ მოიქცა. მას ეგონა, რომ ამ ადგილას ცხენებს მოგვცემდნენ და მათ პატრონებს დაუბრუნა სატვირთავი საქონელი, რომელიც თანგვყავდა წამოყვანილი. როდესაც რუსებს ცხენები მოვთხოვეთ, გვიპასუხეს, ბათომ ამ ბეგრისაგან გაგვთავისუფლა, ჩვენ მხოლოდ მგზავრების გადმოყვანა გვაქვს დაკისრებულიო. თვით ვაჭრები მათ ამისთვის მძიმე ბაჟს უხდიდნენ.

ჩვენ მდინარის ნაპირას სამი დღე დავაყოვეთ. პირველ დღეს მათ დიდი, სრულიად ახალი თევზი შემოგვთავაზეს, რომელსაც თავდიდას უწოდებენ; მეორე დღეს—ჭვავის პური და ცოტაოდენი ხორცი, რომელიც ამ სადგურის მომმარაგებელმა სახლებში იშოვა; ხოლო მესამეს—ხმელი თევზი, რომელიც იქ უხვად მოიპოვება. ამ ადგილას მდინარე ისევე ფართო იყო, როგორც სენა პარიზთან, და სანამ იქ მივალწევდით ჩვენ მრავალი მშვენიერი მდინარე გავიარეთ, თევზებით სავსე. მაგრამ თათრებმა თევზის დაჭერა არ იციან, თუ ის ძალიან დიდი არაა და თუ მისი ჭამა ისე არ შეიძლება, როგორც ცხვრის ბეჭისა. ეს მდინარე რუსეთის უკიდურესი აღმოსავლეთის საზღვარს წარმოადგენს და პალუს მეოტიდებიდან გამომდინარეობს, რომელიც ჩრდილოეთით ოკეანეს ეხება. ის სამხრეთის-

კენ მიმდინარეობს და შევიდას მილიანი ფართობის ზღვაში შედის სანამ პონტის ზღვას მიაღწევდეს²⁹. ყველა მდინარე, რომელიც ჩვენ გადავლახეთ, ამ მიმართულებით მიდის.

ამ მდინარის მარჯვენა მხარეზე უხარმაზარი ტყე მოსჩანს; თათრები მას არასოდეს ჩრდილოეთის მხრიდან არ გადადიან, იმიტომ რომ ზამთრის მოახლოებისას ისინი სამხრეთისკენ ბრუნდებიან; მათ ქვემოთ სხვა სადგური აქვთ, სადაც ელჩები გადადიან ზამთარში. ჩვენ დიდად შემფოთებული ვიყავით, იმიტომ რომ ფულით ცხენებისა და ხარების დაქირავება ვერ შევძელით. ბოლოს, როდესაც მე მათ ავუხსენი რა ტანჯვა განვიცადე მთელი საქრისტიანოს საკეთილდღეოდ, მათ ხარები და ადამიანები მოგვეცეს; ჩვენ კი ფეხით უნდა გვევლო. ის დრო იდგა, როცა ჭვავს მკიან. ხორბალი ცუდად მოდის ამ ქვეყანაში; სამაგიეროდ ფეტვი ბლომად აქვთ.

სარტახთან მისვლა

რუსის ქალები თავზე ისევე იხურავენ როგორც ჩვენები; მაგრამ ისინი თავიანთ კაბებს ფეხებიდან დაწყებული მუხლებამდე ნაცრისფერი ციყვის ბეწვით და ფრინველების ბუმბულით რთავენ. მამაკაცები წამოსასხამებს ატარებენ გერმანელებივით, მაგრამ თავზე ქეჩის გრძელ-წვეტიან კაპიშონებს იხურავენ.

ჩვენ პირდაპირ მივდიოდით სამი დღის განმავლობაში, ისე რომ კაცი არ შეგვხვედრია და როდესაც ჩვენც ძალიან დავიღალეთ და ჩვენს ხარებსაც არაქათი გამოეცალათ და არ ვიცოდით სად ვნახავდით თათრებს, უცებ ორი ცხენი დავინახეთ, ჩვენსკენ ჭენებით მომავალი; ჩვენ ისინი სიხარულით მივიღეთ, ჩვენი გამყოლი და ჩვენი თარჯიმანი ზედ შესხდნენ და ადამიანთა საცხოვრებლის აღმოსაჩენად წავიდნენ. ბოლოს, მეოთხე დღეს ასეთი საცხოვრებელი აღმოვაჩინეთ და ისე გავიხარეთ, როგორც უხარიათ დაღუპული ხომალდიდან გადარჩენილთ, როცა ნავსადგურს მიაღწევენ. იქ ცხენები და ხარები მივიღეთ და სადგურიდან სადგურზე გადასვლით სარტახის სამყოფს მივალწვიეთ ორი დღით ადრე აგვისტოს კალანდობამდე.

ჩინეთის დედოფალი—მონგოლი ქალი, XIII ს. ჩინური ნახატადან.

ტანაისის ბალზა

ტანაისის გაღმა მდებარე ქვეყანა საუცხოვოა. ის მდინარეებითაა დასერილი და ტყეებით დაფარული. ჩრდილოეთით ძალიან დიდი ტყეა, რომელშიც ორი ჯურის ადამიანები ცხოვრობენ: მოქსელები³⁰, რომელთაც არავითარი კანონი არ აქვთ და წმინდა წყლის წარმართებს წარმოადგენენ. არც ქალაქები აქვთ, მხოლოდ ქოხები უდგათ შუაგულ ტყეში. მათი მფლობელები და მათი მოსახლეობის უმრავლესობა მოკლული იქნენ გერმანიაში, ვინაიდან თათრებმა იქ წაიყვანეს; ამისდა მიუხედავად მათ იმედი აქვთ, რომ გერმანელები მათ გაათავისუფლებენ თათრების უღლისაგან. თუ მოქსელებში ვაჭარი მივიდა, იმან, ვისთანაც ის ჩამოხტება, უნდა მოამარაგოს ყოველივეთი, რაც მას დასჭირდება რამდენი ხანიც უნდა დარჩეს იქ. თუ ვინმე სხვის ცოლთან დაწვა, ქმარი თავს არ შეიწუხებს ამის გამო, თუ ეს თავისი საკუთარი თვალით არ დაინახა. მასასადამე, ისინი არ არიან ექვიანები. მათ უხვად მოეპოვებათ ღორები, თაფლი და ცვილი, ძვირფასი ბეწვეული და შევარდნები.

მათ შემდეგ სხვა ხალხები არიან, რომელთაც მერდაებს³¹ უწოდებენ, ხოლო ლათინები მერდინებს ეძახიან; ისინი საჩინოები არიან. მათ შემდეგ არის ვოლგა, უდიდესი მდინარე, რომელიც მე ოდესმე მინახავს; ის ჩრდილოეთის მხრიდან მოდის, დიდი ბულგარეთიდან სამხრეთისკენ მიემართება და ერთგვარ ტბას ერთვის, რომლის გარშემოვლას ოთხი თვე მაინც სჭირდება; მის შესახებ ქვემოთ ვილაპარაკებ.

ეს ორი მდინარე, ტანაისი და ვოლგა, რომელიც ჩვენ ჩრდილოეთის მხარეს გადავჭერით, ერთმანეთს მხოლოდ ათი დღის სავალით არის დაშორებული; მაგრამ სამხრეთის მხარეს მათ შორის ბევრად უფრო დიდი მანძილია, იმიტომ რომ ტანაისი პონტის ზღვას ერთვის, ვოლგა კი ჰქმნის ზემოხსენებულ ტბასა თუ ზღვას, რომელსაც სპარსეთიდან გამომავალი მრავალი მდინარე ერთვის.

ჩვენ სამხრეთით ძალიან მაღალი მთები იყო, რომლის ქეთა ფერდობებზე ჩერკისები და ალანები ანუ აასები ცხოვ-

რობენ; ისინი ქრისტიანები არიან და ყოველდღე თათრებს ებრძვიან. მათ შემდეგ, ამ ვოლგის ზღვისა თუ ტბის მახლობლად, სარკინოზები ცხოვრობენ, რომელნიც ლესგებად³² იწოდებიან და დამოუკიდებელი არიან. ბოლოს, ამართულია რკინის კარი, რომელიც ალექსანდრე დიდმა ააგებინა, რათა ბარბაროსებისთვის ხელი შეეშალა სპარსეთში. შეჭრილიყვნენ; მის შესახებ შემდეგ გესაუბრებით, ვინაიდან უკან დაბრუნების დროს გავიარე ეს ქვეყანა, მოთავსებული ორ მდინარეს შუა. იქ ყიფჩაღეთის კომანები ცხოვრობდნენ, სანამ მას თათრები დაიჭერდნენ.

შეხვედრა სარტახთან

როდესაც სარტახს შევხვდით, ის დაბანაკებული იყო სამი დღის მანძილზე ვოლგიდან. მისი კარი მნიშვნელოვანად გვეჩვენა; მას ექვსი ცოლი ჰყავდა, ხოლო მის უფროს ვაჟს ორი თუ სამი; თვითელი ამ ქალთაგანი ფართოდ ცხოვრობდა და ორას ფორანზე მეტს ჰფლობდა. ჩვენმა მეგზურმა მიმართა ერთ ნესტორიანელს, სახელად კოიაკს, რომელიც დიდი კარისკაცი იყო. მან შორს გაგვაგზავნა, ერთ მოხელესთან, რომელსაც „იამიამს“ უწოდებენ (ასე ეძახიან მოხელეს, რომელსაც დესპანების მიღება აქვს დაკისრებული). კოიაკმა გვაცნობა, ის საღამოთი მივიღებსო. მაშინ ჩვენმა მეგზურმა გვკითხა, რა საჩუქარს მიართმევთ მასო. და მეტად აღშფოთებული დარჩა, როცა ვაიგო, რომ არაფერი გვქონდა მისართმევი.

ჩვენ წარუღეძქით ამ მოხელეს და ფეხზე დავდექით მის წინაშე, ის კი ბრწყინვალე გარემოცვაში იჯდა და გიტარას უკრავდა, ხოლო მის გარშემო ცეკვავდნენ. მე მას მოვახსენე რამდენად პატივს ვცემდით მის პატრონს და ვთხოვე დახმარება გაეწია, რათა მისთვის ჩვენი წერილები გადაგვეცა. ამას გარდა ბოდიში მოვიხადე რადგან ბერი ვარ, არც არაფერი ვამაჩნია და არც არაფერს ვღებულობ, არც ოქროს, არც ვერცხლს და ძვირფას ნივთს, ჩემი ავლადიდება რამდენიმე წიგნისა და ერთი კაპელისგან შესღებება, სადაც ღვთის

მსახურებას ვასრულებთ-მეთქი. ამიტომ არაფერს გიძღვნიოთ საჩუქრად არც თქვენ, არც თქვენს პატრონს, ვინაიდან რაკი ჩემს საკუთარ ქონებაზე უარი ვთქვი, არ შემიძლია სხვების ქონება-ვატარო-მეთქი.

მან საკმაოდ გულკეთილად მიპასუხა, რომ მოეწონა ჩემი ნათქვამი, რომ მე, როგორც ბერი, მტკიცედ ვიცავდი ჩემს აღ-თქმას; რომ მას არაფერი სჭირდებოდა ჩვენი ქონებიდან, პირი-ქით მოგვაწვდიდა ყველაფერს, რაც ჩვენ დაგვჭირდებოდა. მან დაგვსვა და რძე დაგვაღვინა. შემდეგ გვთხოვა, დამლოცეთო; ჩვენ ეს თხოვნა შევუსრულეთ. შეგვეკითხა, ვინ არის უდიდესი ხელმწიფე ფრანგებშიო. მე ვუპასუხე: იმპერატორი, თუ ის თავის იმპერიას უღაოდ ფლობდეს-მეთქი. არაო, გვითხრა მან, ყველაზე ძლიერი მეფეაო. მას თქვენი სახელი გაუგონია ბო-დუენ ჰენოელისგან.³³ მე იქ ვნახე აგრეთვე დავითის ერთი ამხანაგი (ტამპლიერი), რომელიც კვიპროსზე იყო ნამყოფი და მას ყოველივე თავის თვალთ ნახული უამბო.

ამის შემდეგ ჩვენს ბინაში დავბრუნდით. მეორე დღეს მე მას ნამცხვართი სავეს ზარდახშასთან ერთად ერთი ბოთლი მუსკატის ღვინო გაუგზავნე, რომელიც საუცხოვოდ შენახუ-ლიყო ასეთ ხანგრძლივ მოგზაურობაში. ამან ის დიდათ ასია-მოვნა და მან ჩემი მსახურები იმ საღამოს თავისას დაიტოვა.

მეორე დღეს შემომითვალა, პატრონის კარზე მივსული-ყავი და თან მეფის წერილები, ჩემი კაპელა და ჩემი წიგნები მიმეტანა, იმიტომ რომ მის პატრონს ყოველივე ამის ნახვა უნდოდა, ეს ჩვენ შეგასრულეთ; ერთი ფორანი კაპელითა და წიგნებით დავტვირთეთ, ხოლო მეორე პურითა, ღვინითა და ხილით. მან ჩვენი წიგნები და სამოსელი გაგვაშლევინა, ხოლო გარშემო ცხენისანი თათრები, სარკინოზები და ქრისტიანები შემოგვერტყნენ. ამ ნივთების ყურადღებით დათვლიერების შემდეგ მკითხა, ხომ არ გსურს ყოველივე ეს ჩემს პატრონს მიუძღვნაო. ამ კითხვამ გამაოცა და ის არ მომეწონა. მაგრამ ჩემი უკმაყოფილება დავფარე და ვუპასუხე: „ბატონო, ჩვენ გეკითხებით, როდის ინებებს თქვენი პატრონი ამ პურის, ღვინისა და ხილის მიღებას, არა როგორც ძღვენისას, იმიტომ

რომ მათ არავითარი ღირებულება არ აქვთ, არამედ როგორც დალოცვისას, რათა მასთან ცარიელი ხელებით არ მივიდეთ. ის თვით ნახავს მეფის წერილებს და იქიდან დაინახავს, რატომ მივედით მასთან; შემდეგ ჩვენ დაველოდებით მის განკარგულებას ჩვენი პიროვნებისა და საქმეების წასამართავად. რაც შეეხება ჩვენს სამოსელს, მხოლოდ მღვდლებს აქვთ ნებადართული მისი შეხება“.

მაშინ მან გვითხრა, შეიმოსეთ და ისე წარუდგით ჩემს პატრონსო; ჩვენ ასე მოვიქეციით. ჩავიცვი ძვირფასი სამოსელი, ყელზე მშვენიერი ოლარი ჩამოვიკიდე, ხოლო ხელში თქვენ მიერ ბოძებული ბიბლია და საუცხოვო ფსალმუნი დავიჭირე, რომელიც დედოფალმა მაჩუქა და ჩინებული სურათებით იყო შემკული. ჩემმა ამხანაგმა კურთხევანი და ჯვარი წამოიღო. ჩემმა დიაკონმა სტიქარი გადაიცვა და ხელში საცეცხლური დაიჭირა. ამრიგად მივედით მის პატრონთან; როგორც კი დაგვინახეს, ასწიეს ქეჩა, რომელიც მისი ბინის შესავალს ეფარა. დიაკონსა და თარჯიმანს მუხლი მოადრეკინეს, ჩვენგან კი ეს არ მოუთხოვიათ. ჩვენ ჩავგავაგონეს შესვლის და გამოსვლის დროს ფეხით არ შეეხებოდით კარის ზღურბლს და ჰიმნი გვევალობნა, რათა ზეცას სარტახი დაელოცნა. ჩვენ ბინაში შევედით „გიხაროდენ დედოფალო“-ს გალობით.

შესავალთან სკამი იდგა კუმისითა და თასებით; ქალები გარს შემოგვეხვიენენ, ხოლო ჩვენთან შემოსული მონგოლები წინ გვეწოდნენ. კოიაკმა საცეცხლური გამოგვართვა და სარტახს გადასცა, რომელმაც ის დიდი ყურადღებით დაათვალიერა; შემდეგ ფსალმუნი აჩვენა, ის მან და მისმა ცოლმა დიდი ყურადღებით გადაფურცლეს, ბოლოს ბიბლია, რომლის შესახებ სარტახმა მკითხა — სახარებაც შიგ არის მოთავსებული თუ არაო. მე ვუპასუხე, ეს წიგნი მთელ სამღვთო წერილს შეიცავს-მეთქი. როცა ჯვარი და მასზე გამოსახული ფიგურა დაინახა, იკითხა, ქრისტეა თუ არა ესო. მე ვუპასუხე, ჰო-მეთქი. ნესტორიანელები და სომხები არასოდეს ქრისტეს გამოსახულებას არ ათავსებენ თავიანთ ჯვრებზე, საიდანაც შეიძლება დავასკვნათ,

რომ მათ არ სწამთ ქრისტეს ვნებანი ან სცხვენიათ მათ გამო. შემდეგ სარტახმა, რათა ჩვენი სამოსელი უკეთ დაენახათ, უკან დაახევინა ყველას, ვინც გარს გვეხვია. მაშინ მე მას თქვენი წერილები წარვუდგინე არაბული და სირიული თარგმნითურთ, ვინაიდან მე ისინი აკრში გადავათარგმნინე ამ ორ ენაზე: იქ იყვნენ სომხის მღვდლები, რომელთაც იცოდნენ სირიული, თურქული და არაბული. შემდეგ ჩვენ გამოვედით და ჩვენი სამღვდლო შესამოსელი გავიხადეთ, ხოლო კოიაკთან ერთად მწერლები მოვიდნენ და ჩვენი წერილები გადათარგმნეს. შინაარსის მოსმენის შემდეგ სარტახმა ჩააბარებინა პური, ღვინო და ხილი, ხოლო წიგნები და შესამოსელი ჩვენს ბინაზე წააღებინა. ყოველივე ეს მოხდა წმინდა პეტრე მოციქულის ბორკილების თაყვანისცემის დღეს³¹.

მეორე დღეს ერთი მღვდელი გვესტუმრა, ზემოხსენებული კოიაკის ძმა და გვითხრა წმინდა მირონის პინაკი მოგვეცით, ვინაიდან სარტახს მისი ნახვა უნდაო; ჩვენ ის მივეცით. სალამოს კოიაკმა დაგვიძახა და გვითხრა: „თქვენ პატრონს, მეფეს, კარგი სიტყვები მოუწერია ჩვენი პატრონისათვის; მაგრამ შიგ საძნელო რამეებია და მას არ უნდა რაიმე მოიმოქმედოს თავისი მამის დაუკითხავად; ამიტომ საჭიროა მამა მისის სანახავად გაემგზავროთ. ორი ფორანი, რომლითაც გუშინ თქვენი წიგნები და სამოსელი მოიტანეთ, მე გამომიგზავნეთ, რათა ჩემმა პატრონმა ისინი დაუყოვნებლივ და შეუჭირვებლად დაათვალიეროს“.

მე მაშინვე ეჭვი შემივიდა, ცუდი არაფერი განეზრახოთ-მეთქი და ვუპასუხე: „ბატონო, ჩვენ არა თუ იმ ორ ფორანს დავტოვებთ თქვენი ზედამხედველობის ქვეშ, არამედ სხვა ორსაც, რომელიც ჩვენ გვეკუთვნის“. — „არა, სთქვა მან, თქვენ მხოლოდ იმათ დავტოვებთ; ორი დანარჩენი ისე გამოიყენეთ, როგორც გსურდეთ“. მე ვუპასუხე, ეს ასე შეუძლებელია გაკეთდეს, ჩვენ ყოველივეს თქვენს განკარგულებაში გადმოგცემთ-მეთქი. მაშინ ის შეგვეკითხა, ამ ქვეყანაში დარჩენა გსურთ თუ არაო. მე ვუთხარი: „თუ თქვენ ჩემი პატრონის, მეფის, წერილები სწორად გაიგეთ, გეცოდინებათ, რომ ასეთია

ჩვენი განზრახვა“. ამის შემდეგ გვირჩია, თავდაბალი და მომთმენი იყავითო. ამაზე გავეშორდიო ჩვენ ერთმანეთს იმ საღამოს.

მეორე დღეს დილით ჩვენთან კოიაკის ძმა—ნესტორიანელი მღვდელი მოვიდა ფორნებისთვის და ჩვენ ოთხივე მას გადავეცით. მან ცალკე გადააწყო ჩვენი წიგნები და სამღვდლო სამოსელი და დაებატრონა მათ, თითქო მისი ყოფილიყოს. კოიაკმა კი ჩვენ განკარგულება მოგვცა თან წაგველო სამოსელი, რომელშიც სარტახს წარუუდევით, რათა, თუ საჭირო იქნებოდა, ბათოს წინაშე ჩაგვეცვა ამ მღვდელმა კი ყოველივე ეს ძალით წაგვართვა და გვითხრა: „თქვენ ეს ყოველივე სარტახს მიართვით და ახლა გინდათ ბათოს მიართვათ?“ როგორც კი განმარტების მიცემა განვიზრახე, მან მიპასუხა: „სიტყვა არ დასძრათ! განაგრძეთ თქვენი გზა“. მაშინ მე მოთმინების გამოჩენა დამჭირდა, იმიტომ რომ სარტახთან ველარ შევიდოდიო, სხვა კი აღარავინ იყო, რომ ჩვენთვის სამართალი მოეზლო. ერთადერთი ნუგეში ჩემთვის ის იყო, რომ როდესაც ვიგრძენი, რა დანაშაულის ჩადენას აპირებდნენ, გამოვაცალე ბიბლა, იგავების წიგნი და სხვა წიგნები, რომელიც ყველაზე მეტად მიყვარდა. ვერ გავბედე იგივე ჩამედინა დედოფლის ფსალმუნის მიმართ, იმიტომ რომ ის განსაკუთრებით შენიშნულ იქნა მისი ოქროს ვარაყისა და სურათების გამო.

ამრიგად ჩვენს ბინაზე დავბრუნდით დანარჩენი ფორნებით. მოვიდა ისიც, ვისაც დაკისრებული ჰქონდა ბათოსთან წავეყვანეთ; მას უნდოდა დაუყოვნებლივ გავდგომოდიო გზას. მე ვუთხარი, არაფრის გულისთვის თან არ წავეყვან ჩვენს ფორნებს-მეთქი; მან ეს კოიაკს გადასცა, ხოლო ამ უკანასკნელმა განკარგულება გასცა ისინი მასთან დაგვეტოვებინა ერთი ჩვენი მსახურითურთ; ჩვენც ასე მოვიქეციით.

ვოლგაზე მისვლა

ამრიგად ჩვენ აღმოსავლეთისაკენ გავემგზავრეთ, რათა ბათო გვენახა და მესამე დღეს ვოლგას მივალწიეთ. როცა მისი მღელვარე ტალღები დავინახე, გავოცდი, რომ ჩრდილოეთს შესძლებია წყლის ესოდენ დიდი მასა წარმოშვას.

სანამ საჭრტახს გაიოვეთხოვებოდით, იმავე კოიაკმა და კარის სხვა მწერლებმა გვითხრეს: „ერიდეთ ჩვენს პატრონს ქრისტიანი უწოდოთ. ის ქრისტიანი კი არა, მონგოლია“. მათ ჰგონიათ ქრისტიანობა ეროვნების სახელია. ამ რასის ქედმაღლობა ისეთი დიდია, რომ როდესაც რომელიმე მათგანს ქრისტე სწამს, მას არ უნდა ქრისტიანი უწოდონ, როგორც არ უნდა თათარი უწოდონ, არამედ მონგოლი, რომელსაც ის ყოველ სახელებზე მაღლა აყენებს; თათრები სხვა ეროვნებას წარმოადგენენ, ამის შესახებ ქვემოთ მოგელაპარაკებით.

ჰარაკატაეტი

იმ დროს, როდესაც ტრანგებმა ანტიოქია აიღეს³⁵, ამ ჩრდილოეთის ქვეყანაში იჯდა მფლობელი, რომელსაც კონხანს უწოდებდნენ³⁶. კონ მისი საკუთარი სახელი იყო, ხოლო ხანი — მისი ღირსების მაჩვენებელი, მისნობის სინონიმი. ყველა მისანს ხანს ეძახიან. ამით აიხსნება, რომ ხელმწიფეებს ხანებს უწოდებენ, იმიტომ რომ ისინი ხალხებს მისნობის ხელოვნებით მართავენ.

ანტიოქიის ისტორიაში ვკითხულობთ, რომ თურქებმა მეფე კონხანს დახმარება გაუზღავენს ტრანგების წინააღმდეგ, იმიტომ რომ თურქები კონხანის ქვეყნიდან წარმოსდგებოდნენო. ეს კონი ყარაკატაელი იყო. ყარა ნიშნავს შავს, კატაეტი ქვეყნის სახელია; ამრიგად ყარაკატაეტი ნიშნავს შავ კატაეთს. მაგრამ ისინი განსხვავდებიან ხატაეთის მცხოვრებლებისაგან, რომელნიც აღმოსავლეთში იმყოფებიან, ოკეანეს ნაპირებზე, და რომელთა შესახებ შემდეგ ვილაპარაკებთ. ყარაკატაელები მთიელები იყვნენ და იმ მთებში ცხოვრობდნენ, რომელნიც ჩვენ გადავიარეთ. ერთ ველზე, რომელიც ამ მთებს შუაა მოთავსებული, ერთი ნესტორიანელი ხუცესი იმყოფებოდა, რომელიც შეუზღუდველ მეფესავით მბრძანებლობდა ერთ ხალხში, ამ ხალხს ნაიმანებს უწოდებდნენ, ისინი ნესტორის სექტის ქრისტიანები იყვნენ. კონხანის სიკვდილის შემდეგ ამ ნესტორიანელმა თავისი თავი მეფედ გამოაცხადა; ნესტორიანელები მას „იოანე მეფეს“ ეძახდნენ³⁷ და მის შესახებ ყოველად დაუჯერებელ არაკებს მოგვითხრობდნენ.

ამ ქვეყნებიდან მოსული ნესტორიანელები ყველაფერს აზვიადებდნენ და არაფრისაგან დიდ ხმაურობას სტეხდნენ. ასე მოხდა, რომ მათ სარტახის შესახებ სთქვეს ქრისტიანიად, რომ მანგუ-ხანსა და კენ-ხანა ქრისტიანების მეტი პატივისცემა აქვთ, ვიდრე სხვა რომელიმე ხალხისო, ნამდვილად კი ისინი ქრისტიანები არ არიან. ასევე გავრცელდა იოანე მეფის დიდი სახელი, მე კი მისი საძოვრები განვლე და მას არავინ იცნობდა, გარდა რამდენიმე ნესტორიანელისა. მის საძოვრებში კენ-ხანი ცხოვრობდა, რომელთანაც ძმა ანდრია მივიდა³⁸, მეც იქ გამოვიარე უკან დაბრუნებისას. იმ იოანეს ერთი ძმა ჰყავდა, ძლიერი ხუცესი, რომელიც ყარაკატაეთის მთიელებს სამი კვირის სავალით იყო დაშორებული; ის ფლობდა პატარა ქალაქს ყარაყორუმს და მბრძანებლობდა ხალხს, რომელსაც კრიტსა ანუ მერკიტს უწოდებენ³⁹; ეს ხალხიც ნესტორის სექტის ქრისტიანებია, მაგრამ ამ პატარა მეფემ უარი სთქვა ქრისტეს თაყვანისცემაზე და წარმართი გახდა; გარს შემოიხვია წარმართი მოგვები, ყველანი ერთიანად ჯადოქრები და დემონის თაყვანისმცემლები.

ამ საძოვრების იქით, ათი თუ თხუთმეტი დღის სავალზე მონგოლების საძოვრები იწყებოდა; ისინი ბეჩავი ადამიანები იყვნენ, არც მეთაური ჰყავდათ და არც კანონი ჰქონდათ, მხოლოდ ჯადოსნებსა და მისნებს ემორჩილებოდნენ, როგორც ყველა ისინი. ვინც ამ ქვეყნებში ცხოვრობდნენ, ამ მონგოლების მახლობლად სხვა უბედური ადამიანები ცხოვრობდნენ, სახელად ტარტარები ანუ იარკარები. იოანე მეფე უმემკვიდრეოდ გარდაიცვალა; მისი მემკვიდრე გახდა მისი ძმა უნკი, რომელმაც თავის თავს ხანი უწოდა; და მას ყოველი მხრიდან, მონგოლების მოსაზღვრე კუთხეებიდან, ჯოგები გამოუგზავნეს.

ამ დროს ჩინგიზი ხელოსანი იყო მონგოლთა ხალხში და უნკ-ხანის პირუტყვის იტაცებდა, სადაც კი მიუსწრებდა; ამიტომ ამ უკანასკნელის მწყემსებმა თავიანთ პატრონთან იჩიველეს. მაშინ უნკ-ხანმა ჯარი შეაგროვა და მონგოლების ქვეყნისკენ გაემშტრა, რათა ეს ჩინგიზი ხელთ ეგდო; მაგრამ ჩინ-

გიზი თათრებთან გაიქცა და იქ დაიშალა. უნკმა მონგოლებსა და თათრებში ნადავლი იშოვნა და უკან დაბრუნდა. მაშინ ჩინგიზმა მათ მიმართა და უთხრა: „რად არ გვყავს ჩვენ მეთაური? ჩვენ მეზობლები გვჩაგრავენ“. და თათრებმა და მონგოლებმა ის თავიანთ მეთაურად გახადეს და მას დაემორჩილნენ. მან მაშინვე ჯარი შეაგროვა, იმ უნკს თავს დაესხა და დაამარცხა. უნკ-ხანი ხატაეთში გაიქცა. მისი ქალიშვილი დატყვევებულ იქნა, ჩინგიზმა ის ცოლად შერთო თავის ვაჟს, რომლის ხელში მას ეყოლა ახლანდელი მფლობელი მანგუ-ხანი.

მაშინ ჩინგიზმა თათრები საომრად გაგზავნა ყოველი მიმართულებით; მათი სახელი განვრცელდა და საშიში გახდა, ვინაიდან ყოველგან იძახოდნენ: „აი თათრები!“ მაგრამ ამ ხშირი ომების გამო ისინი თითქმის ყველანი გაწყდნენ. ამიტომ მონგოლებს სურთ ეს სახელი დაივიწყონ და შესცვალონ იმით, რომელსაც დღეს ატარებენ. ქვეყანას, საიდანაც ისინი გამოვიდნენ და სადაც ახლაც ჩინგიზ-ხანის სასახლე იმყოფება, ონანკერული⁴⁰ ჰქვია. მაგრამ რადგან ყარაყორუმში მათი პირველი გმირული ღვაწლის ასპარეზია, იმათ ეს ქალაქი თავიანთ სამეფო რეზიდენციად აქვთ და იქ ხდება მათი ხანის არჩევა.

გამგზავრება ჯათოს ურდოსკენ

რა შეიძლება ითქვას სარტახზე, ქრისტიანია ის თუ არა? მე ამას ვერ ვუპასუხებდი. მაგრამ ვიცი, რომ მას არ სურს ქრისტიანად გასაღდეს; პირიქით, მეჩვენა, თითქო ქრისტიანებს აბუჩად იგდებს, ვინაიდან ის მათ გზაში უსაფრღედა, როდესაც ისინი, ესე იგი რუსები, ვლახები, ბულგარელები მცირე ბულგარეთიდან, სოლდაის მცხოვრებლები, ჩერკისები, ალანები მამა მისის ურდოში მიდიან და მის შორიახლოს უნდა გაიარონ. თუ მათ საჩუქრები მოუტანეს, ის მეტ პატივს სცემს. მაგრამ თუ სარკინოზებმა საჩუქრების მიძღვნაში მათ გადაამეტეს, ის მათ უფრო ჩქარა გაისტუმრებს. ამავე დროს მას მახლობლად ნესტორიანელი მღვდლები ჰყავს, რომელნიც ძელს ურტყამენ და თავიანთ ლოცვებს გალობენ.

ბათოს მეორე ძმა ჰყავს, სახელად იერა, რომელსაც საძოვრები რკინის კარის მახლობლად აქვს. ეს გზაა ყველა სარკინოზისთვის, რომელიც სპარსეთსა და თურქეთიდან მოდის, საჩუქრებით დატვირთული ბათოსთვის. ეს იერა სარკინოზი გახდა და ვერ ითმენს, რომ მის კარზე ღორის ხორცი სჭამონ. ჩვენი უკან დაბრუნების დროს ბათომ მას უბრძანა ვოლგის გაღმა გასულიყო აღმოსავლეთისკენ: მას არ სურდა, რომ სარკინოზების დესპანებს მის მიწა-წყალზე გაეკლოთ, ვინაიდან ეს შეიძლებოდა მისთვის საზიანო ყოფილიყო.

იმ ოთხი დღის განმავლობაში, რომელიც ჩვენ სარტახის კარზე გავატარეთ, ჩვენთვის ერთხელაც ხორცი არ მოუციათ, მხოლოდ ცოტაოდენი კუმისი დაგვალევინეს. ჩვენ ძალიან გვეშინოდა, როდესაც მისგან მამამისთან მივიდიოდით, იმიტომ რომ მათი მონები, რუსები, ჰუნგრელები და ალანები, ოცობით და ოცდაათობით იკრიბებიან მშვილდისრით შეიარაღებულნი და ხოცავენ ყველას, ვისაც ღამით შეხვდებიან. დღისით ისინი იმალებიან, ხოლო როდესაც მათი ცხენები ილღებიან, ისინი იტაცებენ სხვის ცხენებს, რომელთაც საძოვრებზე პოულობენ, თავიანთებს კი მათ ადგილას სტოვებენ. მათ ერთი-ორი თან მიჰყავთ, რათა დაჰკლან, როცა მოშივათ. ჩვენს მეგზურს ძალიან ეშინოდა ასეთი შეხვედრისა. ამ მოგზაურობაში ჩვენ შიმშილით დავიხოცებოდით, თუ თან ცოტაოდენი ნამცხვარი არ წაგველო.

ამრიგად ჩვენ მივალწიეთ მეტად დიდ მდინარეს, ვოლგას. ის ოთხჯერ უფრო ფართოა, ვიდრე სენა მის უღრმეს ადგილას; ვოლგა გამოდის დიდი ბულგარეთიდან ჩრდილოეთით. სამხრეთისკენ მიიმართება და ერთვის ტბას, ანუ უკეთ ვთქვათ, ზღვას, რომელსაც სირსანის ზღვას⁴¹ ეძახიან ერთი ქალაქის სახელის მიხედვით სპარსეთის ნაპირზე. მაგრამ ისილორი მას კასპიის ზღვას უწოდებს, ვინაიდან მას სამხრეთით კასპიის მთები და სპარსეთი აქვს, აღმოსავლეთით მუღიღების, ესე იგი კაცის მკვლელების (ასასინების) მთები⁴², რომელნიც კასპიის მთებს ესაზღვრებიან, ჩრდილოეთით კი მას აკრავს ეს უდაბნო, სადაც ახლა თათრები არიან. მათ მოსვლამდე აქ

კომანების ერთი ტომი იყო, რომელსაც კანგლებს ეძახიან. კასპიის ზღვა ამ მხრიდან ღებულობს ვოლგას, რომელიც ზაფხულში ისევე დიდდება და ნაპირებიდან გადმოდის, როგორც ნილოსი ეგვიპტეში. დასავლეთით ამ ზღვას ალანების მთები, ლეკეთი, რკინის კარი და საქართველოს (გეორგიის) მთები აკრავს. ამრიგად ეს ზღვა სამი მხრიდან მთებითაა შემოზღულული; ჩრდილოეთით მხოლოდ დაბლობებია. ძმა ანდრიამ მას ორი მხრიდან შემოუარა, სახელდობრ, სამხრეთისა და აღმოსავლეთიდან; მეც ორი სანაპირო განვლე, ჩრდილოეთისა, როცა ბათოდან მანგუ-ხანთან მივდიოდი და იქიდან ვბრუნდებოდი და დასავლეთისა, როდესაც ბათოდან სირიაში დავბრუნდი. მის ირგვლივ შემოსავლელად ოთხი თვეა საჭირო, და ისიღორი სცდება, როდესაც ამბოზს, ეს ზღვა ოკეანედან გამოსული უბეაო. არც ერთი მხრით ის ოკეანეს არ ეხება და ყოველი მიმართულებით ხმელეთითაა გარემოცული.

მთელ ამ ქვეყანას ამ ზღვის დასავლეთი ნაპირიდან დაწყებული, სადაც ალექსანდრეს რკინის კარი და ალანების მთებია, ჩრდილოეთის ოკეანემდე და პალეს მეოტიდებამდე, საიდანაც ტანაისი გამოდის, ჩვეულებრივ ალბანიას უწოდებენ. ისიღორი ამბოზს, იქ ისეთი დიდი და ავი ძაღლები მოიპოვებიან, რომ ხარებს იჭერენ და ლომებს ხოცავენო. სიმართლეს შეეფერება, რაც მე გავიგონე, რომ ჩრდილოეთის ოკეანეს სანაპიროებზე ძაღლები ისეთი მალეები და ღონივრები არიან, რომ ფორნებს ეწევიან ხარებივითო.

იქ, სადაც ჩვენ ვოლგაზე შევჩერდით, ახალი სადგურია, რომელიც თათრებს მოუწყვიათ რუსებსა და სარკინოზებთან ერთად. აქ გადადიან და გადმოდინ ბათოს ურდოში მიმავალი და იქიდან უკან დაბრუნებული ელჩები, ვინაიდან ეს ურდო აღმოსავლეთის ნაპირას იმყოფება იმ ადგილის პირისპირ, სადაც ჩვენ შევჩერდით. იანვრიდან აგვისტომდე ბათო და ყველა თათარი ცივა ქვეყნებისკენ მიდიან, ხოლო აგვისტოში ქვემოთ ჩამოსვლას იწყებენ. ამ სადგურიდან ბათოს ურდომდე, და ამ უკანასკნელი წერტილიდან დიდი ბულგარეთის ქალაქებამდე¹³ ჩრდილოეთით ხუთი დღის სავალია. და მე

ყაზან-ხანი ერანში თავისი ცოლებითურთ. XIV ს. ერანული
მინიატურიდან.

ჩემს თავს ვეკითხები, როგორ შესძლო ეშმაკმა იქ მაჰმადის რჯულის შეტანა, იმიტომ რომ რკინის კარიდან, რომელიც სპარსეთის დასალიერს წარმოადგენს, ოცდაათ დღეზე მეტი საჭირო, რათა უდაბნო განველოთ, ვოლგას ზემოთ ავყვით და ბჟღღარეთს მივალწიოთ. ამ გზაზე არც ერთი ქალაქი და დასახლებული ადგილი არ შეგვხვდება, გარდა რამდენიმე პატარა მოსახლეობისა იმ ადგილას, სადაც ვოლგა ზღვას ერთვის; ეს ბჟღღარელები ყველაზე უარესი სარკინოზები არიან და სხვებზე მტკიცედ იცავენ მაჰმადის რჯულს.

როდესაც ბათოს ურდო დავინახე, სახტად დავრჩი, იმიტომ რომ მისი სახლები ისე მომეჩვენა, თითქო ჩემ წინ დიდი და ხალხით სავსე ქალაქი ყოფილიყოს, სამიდან ოთხ ლიემდე გაგრძელებული. ისევე, როგორც ისრაელის ერმა იცოდა კიდობნის რომელ მხარეს უნდა აღეშართა თავისი კარები, თათრებმა იციან სასახლის რომელ მხარეს უნდა მოთავსდნენ, როცა თავიანთ მოძრავ სახლებს აჩერებენ. ამიტომ სასახლეს მათ ენაზე ურდო ჰქვია, ვინაიდან ის ყოველთვის იმ ადამიანების შუაგულშია, რომელნიც მისგან არიან დამოკიდებულნი. ესეცაა, არავის შეუძლია სამხრეთით მოთავსდეს, იმიტომ რომ სასახლის კარები ამ მხრით იღება. მაგრამ როგორც სურთ, ისე ეწყობიან მარჯვნივ და მარცხნივ, მეტი თუ ნაკლები ადგილის მიხედვით. ჩვენ თავდაპირველად ერთ სარკინოზთან მივიყვანეს, რომელმაც არაფერი მოგვაწოდა საჭმელად.

დარბაზოჯა ბათოსთან

მეორე დღეს ჩვენ სასახლეში მივიღეს. ბათომ დიდი კარავი გააშლევინა, ვინაიდან მის სახლში არ შეიძლებოდა იმდენი კაცისა და ქალის მოთავსება, რომელნიც იქ შეიკრიბნენ. ჩვენმა გამყოლმა გავვაფრთხილა, ლაპარაკი არ დაიწყოთ სანამ ბათო ნებას დაგროთავდეთ და როცა ილაპარაკებთ, მოკლედ მოსჭერთით. ის აგრეთვე შეგვეკითხა, გავიგზავნიათ თუ არა თქვენ წინათ ელჩები სათათრეთში. მე მას უუამბე როგორ გაუგზავნეთ თქვენ ელჩი კენ-ხანს და რაიმე თქვენ არც იმას; არც სარტახს ელჩს არ გაუგზავნიდით, თუ არ გეფიქრნათ, რომ

ისინი ქრისტიანები იყვნენ; მე დაუშაატე, რომ თქვენ ამას! სჩადინხართ არა შიშის კარნახით, არამედ რათა მათთან ერთად გაიხაროთ იმით, რომ ისინი ქრისტიანები არიან. მაშინ მან ხანის პავილიონში შეგვიყვანა და გაგვაფრთხილა არ შევხებოდით კარვის თოკს, იმიტომ რომ მას ისე უცქერიან, როგორც სახლის ზღურბლს. ჩვენ იქ შევედით ფეხშიშველნი, ჩვენს სამღვდლო სამოსელში გამოწყობილნი, ქუდმოხდილნი, და უნდა ითქვას, რომ გვარიან სანახაობას წარმოვადგენდით ჩვენს საკუთარ თვალში. ჩვენს წინათ იქ იოანე დე პოლიკარპი (პლანო კარპინი) ყოფილიყო, მაგრამ მას ტანისამოსი გამოეცვალა, რათა შეგინების საგანი არ გამხდარიყო, ვინაიდან პაპის ელჩი იყო. ამის შემდეგ კარვის შუამდე მოგვიყვანეს; მაგრამ არ გვაძულეს მუხლმოდრეკით მიგვეცა სალამი, როგორც ამას ელჩები შერებიან ჩვეულებრივ.

ჩვენ ბათოს წინაშე ფეხზე ვიდექით იმდენ ხანს, რამდენიც კაცს „მიწყალე მე ღმერთო“-ს წარმოსათქმელად სჭირია, და ყველა თანადამსწრე ღრმა ღუმლის იცავდა. ბათო იჯდა საწოლივით გრძელ და ფართო ტახტზე, რომელიც სავსებით მოოქრული იყო და სამი საფეხურით იყო აღჭურვილი; მის გვერდით ერთი მანდილოსანი იყო. მამაკაცები აქა-იქ ისხდნენ; დედოფლის მარჯვნივ და მარცხნივ, ვინაიდან ქალები იმდენად არ იყვნენ, რომ კარვის ერთი მხარე აევსოთ; იქ მხოლოდ ბათოს ცოლები იყვნენ. შესავალში მერხზე კუმისი და ძვირფასი თვლებით შემკული ოქროსა და ვერცხლის ჭურჭელი იდგა.

ბათო ჩვენ ცნობისმოყვარეობით გვიცქეროდა, ხოლო ჩვენ მას შევკურბდით, და მე მეჩვენა, რომ ის აგებულებით განსვენებულ ჟან დე ბომონს ჰგავდა⁴⁴. სახე აჭარბებული ჰქონდა. ბოლოს მიბრძანა, ილაპარაკეო, და ჩვენმა გამყოლმა მითხრა დაჩოქილი მელაპარაკნა. მხოლოდ ცალი მუხლი მოვიდრიკე, როგორც ადამიანის წინაშე; მან მანიშნა, ორივე მუხლი მომედრიკა, რაიცა მე შევასრულე, ვინაიდან არ მინდოდა დაბრკოლებანი შემექმნა ამ საგანზე. მაშინ მან მიბრძანა, ილაპარაკეო, და რადგან მე თითქო ღმერთს ველაპარაკებოდი,

ვინაიდან ორივე მუხლზე ვიყავი დაჩოქილი, ჩემი სიტყვა ამ ლოცვით დავიწყე: „ხელმწიფევე, ჩვენ ყოველი კეთილის მომნიჭებელ ღმერთს ვთხოვთ, თქვენ ჯერ ქვეყნიური ბედნიერება მოგანიჭოთ, ხოლო შემდეგ ზეციური, ვინაიდან პირველი უკანასკნელს გარეშე ამაოა“. ის დიდი ყურადღებით მისმენდა და მე დავუმატე: „თქვენ, უეჭველთა, მოგეხსენებათ, რომ ზეციურ ბედნიერებას ვერ მიალწევთ, თუ ქრისტიანი არ გახდით; ვინაიდან ღმერთმა სთქვა: „ვინც იწამა და მოინათლა, ცხონდება. ვინც არ იწამა, წარწყმდება“. ამ სიტყვებზე მას ტუჩებზე ღიმილმა გადაურბინა, იქ მყოფმა მონგოლებმა ხელი ხელს შემოკრეს და სასაცილოდ აგვიგდეს, ხოლო ჩემს თარჯიმანს შეეშინდა ჩემს წინააღმდეგ ძალმომრეობა არ ეხმარათ. როდესაც სიჩუმე დამყარდა, მე ვთქვი: „მე თქვენი ვაჟის სახახავად მოვედი, იმიტომ რომ ჩვენ გავიგონეთ თითქო ის ქრისტიანი ყოფილიყოს, და მე მას წერილები მივუტანე ჩემი ბატონის—საფრანგეთის მეფისაგან: თქვენთან მან გამომგზავნა; თქვენ თვით გეცოდინებათ თუ რა მოსაზრებით“.

შაშინ მიბრძანა ავმღვარეყავი და თქვენი და ჩემი სახელი მკითხა, აგრეთვე ჩემი თანამგზავრებისა და თარჯიმანისა და ჩაანიშენინა ჩვენი პასუხი. მკითხა აგრეთვე ვის წინააღმდეგ აწარმოებდით თქვენ ომს, ვინაიდან მას გაგონილი ჰქონდა, რომ თქვენ სამშობლოდან გამოსული იყავით ჯარითურთ. მე ვუპასუხე: სარკინოზების წინააღმდეგ, რომელთაც ღვთის სახლი დაატყვევეს და შეურაცხვეს იერუსალიმში-მეთქი. ის კვლავ შემეკითხა, ოდესმე გაგზავნილი გყავდათ თუ არა ელჩები მასთან. „თქვენთან?“ ვთქვი მე, „არასოდეს“.

ამის შემდეგ დავგვია და რძე მოგვცა სასმელად, ეს კი დიდ პატივისცემად ითვლება, როდესაც ვინმე მის სახლში მასთან ერთად კუმისს სვამს. როგორც კი დავჯექი, თვალები მიწისკენ დავხარე; მან მიბრძანა თავი ამეწია, შეიძლება იმიტომ, რომ ჩვენი უკეთ დანახვა უნდოდა, ან შეიძლება ცრუმორწმუნოების კარნახით: საქმე ისაა, რომ თათრები ცუდნიშნად სთვლიან, როდესაც მათ წინაშე ვინმე თვალებდახრი-

ლი ზის, თითქო მწუხარე იყოს, განსაკუთრებით თუ ის ყბას ან ნიკაპს ხელზე აყრდნობს.

შემდეგ ჩვენ გარეთ გამოვედით, ცოტა ხნის შემდეგ ჩვენი გამყოლი ჩვენთან მოვიდა, ბინაზე მიგვიყვანა და მითხრა: „თქვენს ბატონს, მეფეს, სურს, რომ თქვენ ამ ქვეყანაში დარჩეთ; მაგრამ ბათოს არ შეუძლია ამის ნებართვა მოგცეთ. მანგუ-ხანის დაუდასტურებლად. ამიტომ თქვენ და თქვენი თარჯიმანი მანგუ-ხანთან წახვალთ; ხოლო თქვენი თანამგზავრი და მეორე პიროვნება სარტახის კარზე დაბრუნდებიან და იქ დაელოდებიან თქვენს დაბრუნებას“. მაშინ ჩემმა თარჯიმანმა, ღვთის კაცმა, თავისი თავი დალუბულად წარმოიდგინა და ტირილი დაიწყო; ჩემმა თანამგზავრმა წამოიძახა, მიჩვენია თავი მომჭრან, ვიდრე შენ გაგშორდეთ; მეც ვთქვი, არ შემიძლია მარტოდმარტო გავემგზავრო, ორი თანამგზავრი ვართ საჭირო, ვინაიდან თუ ერთი ავად გახდა, მეორე მაინც დარჩება-მეთქი. ის სასახლეში შებრუნდა და ჩემი სიტყვები ბათოს გადასცა. მაშინ ბათომ სთქვა: „დაე, ორივე მღვდელი და თარჯიმანი გავემგზავრონ, ხოლო მედავითნე სარტახთან დაბრუნდეს“. ჩვენმა გამყოლმა ეს სიტყვები გადმოგვცა და როდესაც მე მიწოდდა მედავითნის სასარგებლოდ სიტყვა დაგვეძრა, რათა ისიც თან გავგყოლოდა, მან შემაწყვეტინა: „მეტს ნუღარას ამბობთ, ბათომ ასე გადასწყვიტა, და მე ვერ გავბედავ ხელახლა სასახლეში გამოჩენას“.

მედავითნე გოსემ თქვენგან, როგორც მოწყალემა, ოცდაექვსი ჰიპერპერი მიიღო და არა მეტი, საიდანაც ათი თავისთვის და თავისი მსახურისთვის გადასდო, ხოლო თექვსმეტი ღვთის კაცს მისცა ჩვენთვის; და ჩვენ ერთმანეთს გავშორდით ცრემლთა ფრქვევით: ის სარტახთან დაბრუნდა, ხოლო ჩვენ აქ დავრჩით.

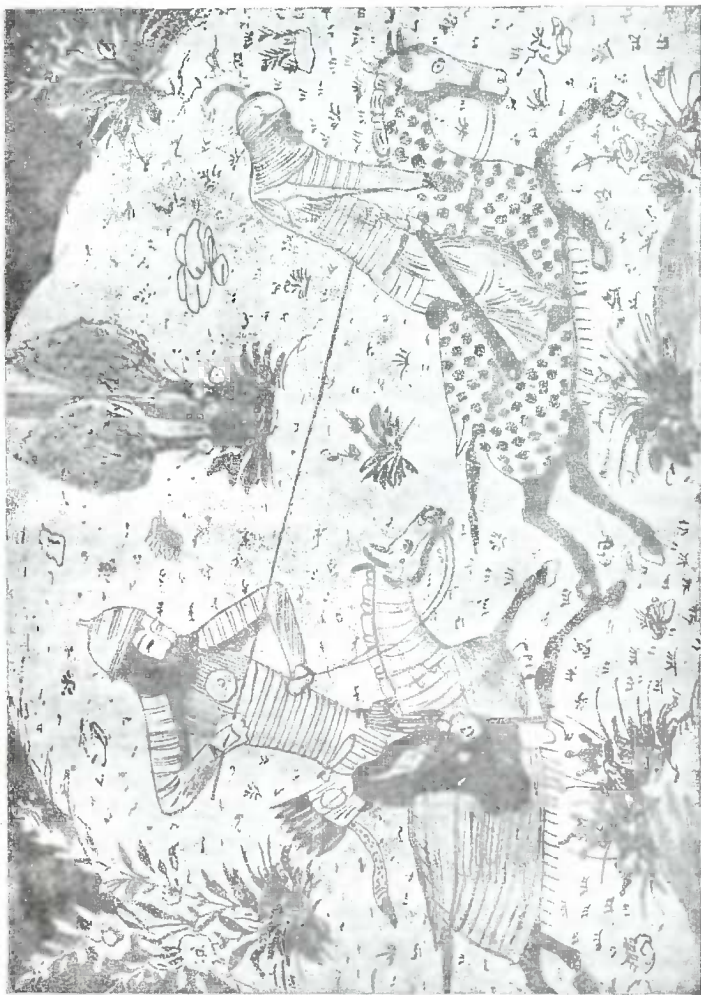
ბაგზავრება მანგუ-ხანის რეზიდენციისკენ

მიძინების წინა დღით ჩვენი მედავითნე სარტახის კარზე დაბრუნდა, ხოლო მეორე დღეს ნესტორიანელი ხუცები სარტახს წარუდგინენ ჩვენი სამღვდლო სამოსელით. ჩვენ სხვა ბი-

ნაზე გადაგვიყვანეს, სადაც სტუმართმოყვარეობა უნდა გამოეჩინათ და ჩვენთვის საკვები და ცხენები უნდა მოეცათ. მაგრამ რადგან გამგისტვის არაფერი გვექონდა მისაცემი, ის უგულოდ მოგვექცა. ჩვენ ჩვენი ფორნებით ბათოსთან ერთად ვოლგის სანაპიროს გაყოლებით ვიმოგზაურეთ ხუთი კვირის განმავლობაში. ხანდახან ჩემს თანამგზავრს ისე მოშვიდებოდა, რომ ის ტირილით იტყოდა ხოლმე: „მე მგონია არასოდეს საქმელი აღარ მექნება“. სანოვაგე ყოველთვის ბათოს ურდოს მოჰყვებოდა; მაგრამ ეს სანოვაგე ისე შორს იყო, რომ ჩვენ არ შეგვეძლო მისი შოვნა, ვინაიდან ცხენების ნაკლებობის გამო ჩვენ იძულებული ვიყავით ქვეითად გვევლო.

ბოლოს ჩვენ შევხვდით რამდენიმე ჰუნგრელს, რომელთაც ცოტაოდენი სწავლა ჰქონდათ მიღებული; ერთმა მათგანმა საეკლესიო ვალობაც კი იცოდა ზეპირად. სხვა ჰუნგრელები მას მღვდლად სთვლიდნენ და თავიანთ მიცვალებულთა დასაფლავებას აკისრებდნენ. მეორემ მშვენივრად იცოდა გრამატიკა და ყველაფერი ესმოდა, რასაც ჩვენ მას ლათინურად ვუთხვებოდით, მაგრამ არ შეეძლო ამ ენაზე პასუხის გაცემა. ისინი ყველანი ჩვენთვის დიდ ნუგეშს წარმოადგენდნენ: ჩვენთვის სასმელად კუმისი მოჰქონდათ, ხოლო საქმელად ხორცეული. მათ წიგნები გვთხოვეს და მე დიდად დავლონდი, რომ არ შემეძლო მათი მიცემა, იმიტომ რომ არაფერი მქონდა გარდა ბიბლიისა და ჩემი ლოცვანისა. მე მათ ვუთხარი: „მოგვიტანეთ ეტრატე და სანამ აქ ვართ, რაიმეს დაგიწერთ“. მათ ეს გააკეთეს და მე ღვთისმშობლის ლოცვები და მიცვალებულთა სულის წესის აგება დავუწერე. ერთ დღეს ერთი კომანი შემოგვიერთდა და ლათინურად სალამი მოგვცა: „გამარჯობა, ბატონებო“. გოცებულმა სალამზე პასუხი გავეცი და ვკითხე, ვინ გასწავლათ ასე მისალმება-მეთქი. მან მიპასუხა, ეს იყვნენ თქვენი ძმები, რომელთაც მომნათლესო. მან დაუმატა, ბათომ ბევრი რამ მკითხა თქვენს შესახებ და მე ავუხსენი თქვენი ორდენის წესები.

მე დავინახე როგორ მიაჭენებდა ბათო ცხენს თავისი მხედრებითურთ; მას გარშემო მისი ოჯახის მეთაურები ეხვივნენ.

ერანელი და მონღოლი მეომრები. XIV ს. დასაწყისის ერანული მინიატურებიდან.

ჩემი ანგარიშით ისინი ხუთასზე მეტი არ იქნებოდნენ. ბოლოს, ჯვრის ამალღების წინა დღეს (სექტემბრის თოთხმეტს) ჩვენ ერთი მდიდარი მონგოლი მოგვიახლოვდა, რომლის მამა ათასის თავი იყო, რაიც დიდი თანამდებობაა თათრებს შორის. მან გვითხრა: „მე თქვენ მანგუ-ხანთან უნდა წაგიყვანოთ; ოთხი თვეა საჭირო იქ მისასვლელად და იქ ისე ცივა, რომ ყინვა ქვებსა და ხეებს ხეთქავს. დაფიქრდით, შესძლებთ თუ არა ასეთი მოგზაურობის ატანას“. მე ვუპასუხე: „იმედი მაქვს, ღვთის წყალობით შევძლებთ იმის ატანას; რასაც სხვები იტანენ-მეთქი“. მაშინ მან სთქვა: „თუ ვერ აიტანეთ, გზაზე დაგტოვებთ“. მე ვუპასუხე: „ეს არ იქნება სამართლიანი, იმიტომ რომ ჩვენი თავი თქვენ ჩაგაბარეს“. — „არა უშავს, ყოველივე მოგვარდებაო“, დაასრულა მან. ბოლოს მან გაგვაშლევინა ჩვენი სამოსელი და ბარგი-ბარხანა და რაც ნაკლებ საჭიროდ ეჩვენა, ჩვენს მასპინძელს ჩააბარა შესანახად. მეორე დღეს თვითეულ ჩვენგანს ცხვრის ტყავის ქურქი, თბილი პაჭიჭები და ჩექმები მოგვცეს. ჯვრის ამალღების მესამე დღეს სამივენი ორი გამყოლითურთ ცხენებზე შეევჯექით და განუწყვეტლივ აღმოსავლეთისკენ ვიარეთ ყველაწმინდის დღესასწაულამდე. მთელს ამ ქვეყანაში და იქითაც ცხოვრობენ კანგლები, რომელნიც კომანების შტოდ ითვლებიან. ჩრდილოეთით ჩვენგან დიდი ბულგარეთი იყო, ხოლო სამხრეთით ზემოდასახელებული კასპიის ზღვა.

მას შემდეგ, რაც ვოლგიდან თორმეტი დღე ვიარეთ, ერთ დიდ მდინარეს მივადექით, რომელსაც იაგატს ეძახიან⁴⁵; ის გამოდის ჩრდილოეთიდან — პასკატირის ქვეყნიდან და ამ კასპიის ზღვას ერთვის. პასკატირის კილო ისეთივეა, როგორც ჰუნგრელებისა. აქაურზ მცხოვრებლები ერთიანად მეჯოგეები არიან და მათ არც ერთი ქალაქი არ აქვთ. დასავლეთით ისინი დიდ ბულგარეთს ესაზღვრებიან. ამ ქვეყნის იქითაც აღმოსავლეთისკენ ქალაქები აღარ მოიპოვება; ასე რომ დიდი ბულგარეთი უკანასკნელი ქვეყანაა, რომელსაც ქალაქი აქვს. ამ პასკატირის ქვეყნიდან გამოვიდნენ ჰუნები, რომელნიც შემდეგ ჰუნგრელები გახდნენ და ეს ქვეყანა საკუთრივ დიდი ბულგარეთია. ისიღორი აშბობს, ამ ხალხებმა თავიანთი ჩქარი ტაი-

ჭებით გადალახეს ზღუდეები, რომელიც ალექსანდრემ კავკასიის კლდეებში აამართვინა ბარბაროსების წინააღმდეგ, ისე რომ ყველგან ბეგარა დაადეს ეგვიპტემდეო. მათ თვით საფრანგეთამდე მოაღწიეს, სადაც ყოველივე შემუსრეს; მაშასადამე, მათი ძალა სჭარბობდა დღევანდელი თათრების ძალას. მათთან ერთად წამოვიდნენ ბლაქები (ვალაქები), ბულგარელები და ვანდალები; ამ დიდი ბულგარეთიდან არიან გამოსული ის ბულგარელებიც, რომელნიც დუნაის გაღმა ცხოვრობენ, კონსტანტინეპოლის მახლობლად.

პასკატირის მახლობლად არიან ილაქები, რომელნიც იგივე ბლაქები არიან, ვინაიდან თათრებმა არ იციან ასო ბანის წარმოთქმა. მათგან წარმოდგნენ ასანიის ქვეყნის მცხოვრებლები. პირველთაც და მეორეთაც ილაქებს უწოდებენ. რუსების, პოლონელების, ბოჰემიელების და სლავების ენა იგივეა რაც ვანდალებისა, რომელთაც ჰუნებთან მოუხდათ შებრძოლება, როგორც დღეს გვიხდება თათრებთან, რომელნიც ღმერთმა ქვეყნიერების დასალიერიდან გამოიწვია, ხალხი მოუთვინიერებელი და მოდგმა უგუნური, მაცხოვრის სიტყვის მიხედვით. „მე გაუშრეო თქვენ არა ნათესავსა მას ზედა და ნათესავითა მათ უგულისხმოითა განგარისხნე თქვენ“, ამბობს ის იმით მიმართ, ვინც რჯულის კანონს არ იცავს. ეს სიტყვასიტყვით ასრულდა იმ ერთა მიმართ, რომელთაც არ დაიცვეს ქრისტეს სარწმუნოება.

ის რაც მე პასკატირის ქვეყნის შესახებ ვთქვი, იმ დომინიკელი ძმებისგან ვავიგე, რომელნიც იქ თათრების მოსვლამდე იყვნენ; შემდეგ პასკატირელები მათმა მეზობლებმა ბულგარელებმა და სარკინოზებმა დაიპყრეს და მრავალი მათგანი სარკინოზი გახდა. დანარჩენი შეიძლება ქრონიკებიდან გავიგოთ, ვინაიდან ცხადია, რომ კონსტანტინეპოლის აქვთ მდებარე პროვინციები, რომელთაც დღეს ბულგარეთსა, ვლაქეთსა და სლავონიას უწოდებენ, ოდესღაც საბერძნეთის პროვინციები იყვნენ; ჰუნგრეთი წინათ პანონია იყო.

დამქანცავი მოგზაურობა

ამრიგად, ჩვენ კანგლების ქვეყანაში ვიარეთ ჯვრის ამაღლების დღიდან ყველაწმინდის დღემდე, და რამდენადაც შემძლია განგესაჯო, მანძილი, რომელსაც ყოველდღე გავდიოდით, ისეთი იყო, როგორც პარიზიდან ორლენამდე არის⁴⁶, ხოლო ხანდახან მეტიც,—როდესაც კარგი ცხენები გვყავდა. ხანდახან მათ ორჯერ ან სამჯერ ვიცვლიდით დღეში, ხანდახან დიდ მანძილს გავდიოდით ისე, რომ ცოცხალი არსება არ შეგვხდებოდა და მაშინ ნაბიჯისთვის უნდა გვეკლო. ოცსა და ოცდაათ ცხენს შორის ჩვენ ყველაზე უარესს გვაძლევდნენ, იმიტომ რომ ჩვენ უცხოელები ვიყავით. ყველანი ჩვენ გვასწრებდნენ და საუკეთესოებს ღებულობდნენ. ესეცაა, რომ ჩემთვის უფრო ღონიერს ირჩევდნენ, იმიტომ რომ მე მეტად მძიმე ვიყავი; მაგრამ თავს არავინ იწუხებდა იმის გასაგებად, როგორ მატარებდა ის, მე კი ვერ ვბედავდი მეჩივლა, ჩემს ცხენს მძიმე ნაბიჯი აქვს-მეთქი: ყველას თავის ბედი მზიარული გულით უნდა მიელო. აქედან ჩვენთვის მრავალი გაჭირვება და სიძნელე გამომდინარეობდა, იმიტომ რომ ცხენები მეტისმეტად იღლებოდნენ, სანამ დასასვენებელ ადგილს მიაღწევდნენ. ჩვენ მათი წაქეზება და ცემა გვიხდებოდა; ხანდახან მათ ვიცვლიდით, ჩვენს ტვირთს სხვა საბარგო ცხენზე ვდებდით, ხანდახან ერთი მეორეს უკან შემოვუხსნებოდით ხოლმე.

ენით არ გამოითქმება, თუ რა ტანჯვა განვიცადეთ შიმშილისა, წყურვილისა, სიცივისა და დაღლილობისაგან; საჭმელს მხოლოდ დაღამებისას აძლევენ. დილით ცოტაოდენ ფეტვის ნახარშს გვაძლევდნენ; საღამოთი კი ხორცითა, ცხვრის ბეჭითა ან ფერდებითა და წვენით გვიმასპინძლებოდნენ. როდესაც ჩვენ ხორცის ბულიონი გვქონდა საკმაოდ, თავს მოლონიერებულად ვგრძნობდით; ეს ჩემთვის ძალიან სასასიამოვნო და ყუათიანი სასმელი იყო. პარასკეობით მე მთელი დღე ვმარხულობდი და საღამომდე ერთ ლუკმას არ ვიღებდი პირში, საღამოს კი მწუხარებითა და გულისტკივილით ნახევრად უმი ხორცი უნდა მეჭამა, იმიტომ რომ, როდესაც მინდორში დავბანაკდებოდით ან ღამით მთებიდან ბარში დავე-

შვებოდით, მასალა გვაკლდა ცეცხლის ასანთებად, ვინაიდან ხარების და ცხენების ნაკელის შეგროვება ძნელი იყო. სხვა საწვავს იშვიათად ვმოულობდით, გარდა ცოტაოდენი ძეძვისა. მართალია, ალაგ-ალაგ მდინარეების ნაპირას ჭალებია, მაგრამ ეს იშვიათია. თავდაპირველად ჩვენი გამყოლი ათვალისწუნებით ვვიცქეროდა და თითქო დარცხვენილი იყო, რომ ასეთი ღარიბი ადამიანები მიეყავდით. მაგრამ როდესაც უკეთ გაგვიცნო, მდიდარი მონგოლების კარდაკარ დაგვიწყო ტარება და ჩვენ იძულებული ვაგზდით მათთვის გველოცნა. ასე რომ, თუ მე კარგი თარჯიმანი მყოლოდა, მშვენიერი შემთხვევა მქონდა ბევრი სიკეთე დამეთესა მათ შორის.

პირველ ხანს ჩინგიზს ოთხი ვაჟი ჰყავდა⁴⁷; მათგან წარმოსდგნენ მრავალრიცხოვანი შთამომავალი, რომელნიც დიდ ურდოებს ჰტლობენ, ყოველ დღე მრავლდებიან და ასახლებენ ამ ფართო, ზღვასავით უსაზღვრო ტრამალს. ჩვენმა მეგზურმა მრავალ ამ მეთაურთან ვაგვატარა, ისინი გაცეცხლებული იყვნენ, რომ ჩვენ არც ოქროს მიღება გვსურდა, არც ვერცხლისა და არც ძვირფასი ტანისამოსისა. მათ გვკითხეს უზენაესი მღვდელმთავრის, პაპის ამბები და მართლა ისე ხნიერი იყო ის როგორც მათთვის ეთქვათ თუ არა, იმიტომ რომ მათთვის ეთქვათ, პაპი ხუთასი წლის არისო. მათ გამოგვკითხეს აგრეთვე რამდენად ნაყოფიერი იყო ჩვენი ნიადაგი, ბევრი ცხვარი, ხარბი და ცხენი გვყავდა ჩვენ თუ არა. რაც შეეხება ოკეანეს, ვერაფრით ვერ გავაკებინეთ, რომ ის უსაზღვრო და უნაპირო იყო.

ყველაწმინდის წინა დღით ჩვენ დავტოვეთ აღმოსავლეთის გზა და რვა დღის განმავლობაში პირდაპირ სამხრეთისკენ ვიარეთ მაღალი მთების გზით. ამ უდაბნოში მრავალი გარეული ვირი ვნახეთ, რომელთაც კულამს უწოდებენ; ისინი რამდენიმედ ჯორებს ჰგვანან. ჩვენი მეგზური და მისი ამხანაგები ზოგიერთ მათგანს დაედევნენ, მაგრამ ვერ დაეწივნენ, ისე ჩქარა გარბიან ისინი. ზეშვიდე დღეზე სამხრეთით ჩვენ გასაოცარი სიმაღლის მთები დავინახეთ და ნაკადულების მიერ ბალივით დასერილ ველზე გავედით; ნიადაგი საუცხოვოდ იყო დამუშავებული. ყველაწმინდის კვირაში ჩვენ სარკინოზების და-

ბაში შევედით, სახელად კინშატში⁴⁸, რომლის უფროსი ჩვენს გამყოლთან მოვიდა ბურახითა და თასებით; იმიტომ რომ მათ ჩვეულებად აქვთ სურსათით შეხედნენ ბათოსა და მანგუ-ხანის მიერ გაგზავნილ პირებს.

ამ სეზონში ყინულზე მივაბიჯებდით და წმინდა მიქელის დღესასწაულის შემდეგ უკვე ყინვა მძვინვარებდა უდაბნოში. მე ვიკითხე რა ქვეყანაში ვიმყოფებით-მეთქი; მაგრამ რადგან ჩვენ მათ მიწა-წყალზე არ ვიმყოფებოდით, მათ მისი სახელი არ იცოდნენ, მხოლოდ ერთი ძალიან პატარა ქალაქი დამისახელეს. მთებიდან დიდი მდინარე გამოდიოდა, კარგად რწყავდა მიწებს კუთხეს და ზღვას კი არ ერთვოდა, არამედ ველ-მინდვრებზე იშლებოდა და მათ აკაობებდა. ვენახები დავინახე და ორჯერ იქაური ღვინო დავლიე.

ტ ე ვ ტ ო ნ ე მ ზ ი

მეორე დღეს სხვა სადგურზე მივედით, რომელიც უფრო ახლოა მთებთან; მე ვიკითხე რა მთებია-მეთქი და მივხვდი, რომ კავკასიის მთები⁴⁹ უნდა ყოფილიყო, რომელიც დასავლეთიდან აღმოსავლეთისკენ ზღვის ერთსა და მეორე კიდეს ეხება. მე დავინტერესდი აგრეთვე ქალაქ ტალასით⁵⁰, სადაც იმყოფებოდნენ ტევტონები, ბურის მონები. მათ შესახებ წინათ ძმა ანდრია მესაუბრა, აგრეთვე ცნობები მივიღე სარტახის და ბათოს ურდოებში. მაგრამ ვერაფერი გავიგე გარდა იმისა, რომ მათი ბატონი, ბური, მოკლულ იქნა შემდეგ პირობებში: ერთ დროს, როდესაც მას კარგი სამოკრები ვერ ენახა და მთვრალი ყოფილიყო, მას თავისი კაცებისთვის ეთქვა: „განა მეც ჩინგიზ-ხანის მოდგმისა არა ვარ ისევე, როგორც ბათო (ის ამ უქანასკნელის ძმისწული იყო თუ ძმა)? რატომ ჩემს ჯოგებს ბათოსავით ვოლგის ნაპირას არ წავეყვან სამოვრად?“ ეს სიტყვები ბათოს გადასცეს. მაშინ ბათომ ბურის კაცებს მისწერა, რომ მათი ბატონი მისთვის მიეგვარათ შებორკილი, რაც მათ შეასრულეს კიდევ. ბათომ ჰკითხა, მართლა წარმოსაქვი თუ არა ასეთი სიტყვებით, რაიცა ბურიმ არ უარჰყო. მხოლოდ მან თავისი შეცოდება სიმთვრალეს მიაწერა, ვინაი-

მონგოლთა მხედართმთავარი, ჩინური ნახატიდან.

დან ამ ქვეყანაში ჩვეულებად აქვთ სიმთვრალეში ჩადენილი შეტკოდების პატიება. ბათომ უპასუხა: „როგორ გაბედე სიმთვრალეში ჩემი სახელის წარმოთქმა?“ და მისთვის თავი მოაკვეთინა.

რაც შეეხება ტევტონებს, მათ შესახებ ვერაფერი გავიგე მანგუ-ხანის კარზე მისვლამდე; მაგრამ იქ, სადაც ვიმყოფებოდი, გავიგე რომ ტალასი მთებში იყო, ექვსი დღის სავალზე იქიდან. როდესაც მანგუ-ხანის კარზე მივედი, მაცნობეს თვით მანგუ-ხანმა ბათოს ნებართვით ეს ტევტონები გადაასახლა ერთი თვის სავალზე ტალასიდან, აღმოსავლეთისკენ მდებარე კუთხეში, რომელსაც ბოლაკი ეწოდებაო; იქ ისინი ოქროს ეძებენ და იარაღს ამზადებენო; ამიტომ მე ისინი ვერც იქით გამგზავრებისას ვნახე და ვერც უკან დაბრუნებისას. მხოლოდ იქით მოგზაურობის დროს ამ ქალაქის მახლობლად გავიარე და მას სამი დღის სავალზე ვიყავი დაშორებული. მაგრამ ეს არ ვიცოდი და თუნდაც მცოდნოდა, გზას ვერ გადავუხვევდი.

იმ სადგურიდან, რომლის შესახებაც გელაპარაკეთ, ჩვენ აღმოსავლეთით წავედით ამ მთებისკენ და ჩქარა მანგუ ხანის ქვეშევრდომებში შევედით, რომელნიც ყოველი მხრიდან მღეროდნენ და ტაშს უკრავდნენ ჩვენი გამყოლის წინაშე, ვინაიდან ის ბათოს წარმოგზავნილი იყო. ასეთი პატივით აძლევენ ისინი სალამს ერთმანეთს, მაგნუს ქვეშევრდომები, როდესაც ბათოს მოხელეებს ლებულობენ და ბათოს ქვეშევრდომები, როდესაც მანგუ-ხანის წარმომადგენლებს ხვდებიან. მაგრამ საერთოდ ბათოს კაცები უფრო მალა მდგომარედ ითვლებიან და მათი მიღება ისე ადვილი არაა, როგორც სხვებისა.

რამდენიმე დღის შემდეგ იმ მთებში შევედით, სადაც ჩვეულებრივ ყარახატაელები არიან და იქ დიდ მდინარეს მივადექით, რომელიც ნავით უნდა გადაგვეცურა. შემდეგ ერთ ველზე გავედით, სადაც ერთი დანგრეული ციხე-კოშკი დავინახეთ, რომლის კედლებს მხოლოდ ტალახი იჭირდა. მის გარშემო მდებარე მიწები დამუშავებული იყო. შემდეგ ერთი კარგი ქალაქი გამოჩნდა, სახელად ექვიუსი⁵¹, სადაც სპარსულად მოლაპარაკე სარკინოზები ცხოვრობენ, თუმცა ძალიან დაშო-

რებული არიან სპარსეთს. მეორე დღეს გადავლახეთ გორაკები, რომელნიც სამხრეთით მდებარე მაღალი მთაგრეხილის კალთებს წარმოადგენენ, და მშვენიერ ველზე გავედით: ის მარჯვნივ სხვა მთებით იყო შემოზღუდული, ხოლო მარცხნივ ზღვამდე მიდიოდა, ანუ უკეთ ვთქვათ, ტბამდე⁵², რომლის გარს შემოვლას ოცდახუთი დღე სჭირდება. მთელი ეს დაბლობი დასერილი იყო მთებიდან მომდინარე და ამ ზღვაში შემავალი ღელეებით. როდესაც ზაფხულში უკან ვბრუნდებოდით, ამ ზღვას ჩრდილოეთიდან შემოუარეთ, და იქაც დიდი მთები იყო. ამ დაბლობში წინათ შრავალი დაბა ყოფილა და მათი უმრავლესობა თათრებს გაუნადგურებიათ, იმიტომ რომ იქ ნოყიერი საძოვრებია და მათ იქ თავიანთი ჯოგების შეყვანა სდომებიათ.

ჩვენ იქ ერთი დიდი ქალაქი დავინახეთ, სახელად კაილაკი, სადაც გამართული იყო ბაზრობა, რომელსაც მრავალი ვაჭარი ესწრებოდა. ჩვენ იქ თორმეტი დღე დავისვენეთ ბათოს მდივნის მოლოდინში, რომელიც ჩვენს გამყოლს უნდა მიშველებოდა, რათა საქმეები მოეწესრიგებინათ მანგუს კარზე. ამ ქვეყანას ორგანუმს უწოდებდნენ და მას თავისი საკუთარი ენა და დამწერლობა ჰქონდა; მაგრამ ცოტა ხნის წინათ მას თურქომანები დაეპატრონენ. ამ კუთხეებში მცხოვრები ნესტორიანელები ამ ენასა და დამწერლობას თავიანთი კულტის ცერემონიებში და თავიანთი წიგნების დასაწერად იყენებდნენ. ამით აიხსნება, რომ მათ „ორგანებს“ უწოდებენ, იმიტომ რომ, თუ დაეჯერება რასაც მიაპობდნენ, ისინი მშვენიერი გიტარისტები და ორგანისტები არიან. აქ ენახე პირველად კერპთაყვინისმცემლები, რომელთაც, როგორც მოგვხსენებათ, მრავალი სექტა ჰყავთ აღმოსავლეთში.

კარპთაყვანი: მცემელთა საქმეი

ეს უწინარეს ყოვლისა უიღურები⁵³ არიან, რომელთა ქვეყანა ორგანუმს ესაზღვრება; ისინი აღმოსავლეთისკენ ცხოვრობენ მთებს შორის. ყველა მათ ქალაქში ნესტორიანელები და სარკინოზები შერეული არიან, ხოლო თვით უიღურები

სპარსეთის მხარეზე სარკინოზების ქალაქებში არიან ჩათესლებული. თვით ქალაქ კაპლასა ანუ კაილაკში წარმართებს სამი ტაძარი ჰქონდათ, და მე ორ მათგანში შევედი, რათა მათი სიგიჟე მენახა. პირველში მე დამხვდა ერთი წარმართი, რომელსაც ხელზე მელნით პატარა ჯვარი ჰქონდა გამოსახული, რამაც მე მაფიქრებია, რომ ის ქრისტიანი იყო; ამას გარდა ის ქრისტიანივით მიპასუხებდა ყველა ჩემს შეკითხვაზე. ამიტომ მე ვკითხე: „რად არ გაქვთ აქ ჯვარი და იესო ქრისტეს ხატი?“ მან მიპასუხა: „ეს ჩვეულებად არ არის მიღებული“. მე დავასკვნენი, რომ ისინი ქრისტიანები იყვნენ და ამ საგნებს უმეცრების გამო უგულვებელჰყოფდნენ. მაგრამ ერთი სკივრის უკან, რომელიც მათ საკურთხეველის მაგივრობას უწყევდა და რომელზედაც ისინი კანდელაბრებს აწყობდნენ და მსხვერპლს სწირავდნენ, ერთი ფიგურა შევამჩნიე მიქელ მთავარანგელოზის ფრთებით და სხვა ფიგურები, რომელთაც თითები ისე ჰქონდათ გაწვდილი, როგორც ეპისკოპოსებს აქვთ, როდესაც ისინი ლოცვა-კურთხევას არიგებენ. იმ საღამოს ვერაფერი ვაგიგე, ვინაიდან სარკინოზები მათ ისე გაურბიან, რომ ლაპარაკიც კი არ სურთ მათ შესახებ. როდესაც სარკინოზებს ამ კერპთაყვანისმცემელთა კულტის შესახებ დავეკითხე, იმათ თავი შეურაცხყოფილად იგრძნეს.

მეორე დღეს კალენდები და სარკინოზების პასეჟი იყო⁵⁴; მე ბინა გამოვიცვალე და მეორე ტაძრის მახლობლად მოვთავსდი, ვინაიდან დღესპანებს მათი ძალისა და ღირსების მიხედვით აზინავებენ. იქ შესვლისთანავე კერპთაყვანისმცემელთა მოგვები დავინახე; ყოველი თვის პირველ დღეს ისინი თავიანთ ტაძრებს ალებენ, სამოსელს იცვამენ, საკმევებს აკმევენ, კანდელაბრებს ანთებენ და ხალხის შესაწირავს, ესე იგი პურსა და ხილს აკურთხებენ.

მე მინდოდა ჯერ ამ კერპთაყვანისმცემელთა წესები ამეწერა, შემდეგ უიღურებისა, რომელნიც სხვებისგან გამოთიშულ სექტას წარმოადგენენ. ისინი ლოცვის დროს პირით ჩრდილოეთისკენ მიბრუნდებიან, ხელი ხელს შემოჰკრავენ, შემდეგ მუხლმოდრეკილი მიწაზე ემხოზიან და შუბლს ხელზე აყრდნობენ. ამ

ქვეყნის ნესტორიანელებიც ლოცვის დროს არასოდეს ხელებს მკერდზე არ გადაიჭლობენ, არამედ მათ წინ იწვდიან. კერპთაყვანისმცემელთა ტაძრები აღმოსავლეთიდან დასავლეთისკენაა მიმართული. ჩრდილოეთის მხარეზე მათ გამოწეული ოთახი აქეთ ეკვდერივით, ხოლო ხანდახან, თუ შენობა ოთხკუთხედიანია, ეს ოთახი შუაზეა მოთავსებული. ჩრდილოეთით ეს ოთახი დაკეტილია. იქ ისინი მაგიდასავით გრძელ და ფართო სკივრს ათავსებენ, ხოლო ამ სკივრის უკან სამხრეთის მხარეზე თავიანთ მთავარ კერპს, რომელიც ყარაყორუმში ისეთი დიდი იყო, როგორც წმინდა ქრისტეფორეს ქანდაკება. (ერთმა ნესტორიანელმა მღვდელმა, ხატაეთიდან მოსულმა, მითხრა, ამ ქვეყანაში ისეთი დიდი კერპია, რომ კაცმა შეიძლება ის ორი დღის სავალი მანძილიდან დაინახოსო!). ამ კერპის გარშემო სხვა კერპს ათავსებენ, ისინი ყველანი საუცხოვოდ არიან მოვარაყებული. ამ მაგიდის მსგავს სკივრზე სასანთლები და შესაწირავი ალაგია. ტაძრების ყველა კარი სამხრეთისკენაა ვაღებული, სარკინოვნების ჩვეულების წინააღმდეგ. მათ აგრეთვე ჩვენსავით დიდი ზარები აქეთ; მე მგონია ამიტომ აღმოსავლეთის ქრისტიანებმა არ მოისურვეს ზარების ქონა. ესეცაა, რომ რუსებს და გაზარიის ბერძნებს ზარები აქეთ.

ბუღისთბიჯს მონასტრამბი

ყველა მათი ხუცესი თავსა და წვერს იპარსავს; ყვითელი ფერის ტანისამოსი აცვიათ. იმ წუთიდან, როდესაც ისინი გაიპარსავენ, ისინი უბიწონი უნდა იყვნენ და კრებულში უნდა ცხოვრობდნენ ასიდან ორას კაცამდე. იმ დღეებში, როდესაც ისინი ტაძარში მიდიან, ორ სკამს სდგამენ, ხოლო თვითონ მიწაზე სხდებიან კლიროსის პირდაპირ წიგნებით ხელში. ამ წიგნებს დროდადრო სკამებზე სდებენ. ტაძარში თავმოხდილი არიან, ხმადაბლა კითხულობენ და დუმილს იცავენ. ერთ დღეს მათ ტაძარში შევედი ყარაყორუმში; როდესაც დავინახე, რომ ასე ისხდნენ, ყოველი საშუალებით შევეცადე ისინი სალაპარაკოდ გამომეწვია, მაგრამ ვერ შევძელი. სადაც უნდა წავიდნენ, ხელში მუდამ ერთგვარი ბაწარი უჭირავთ, რომელიც

ასიდან ორასამდე მარყუჯით არის აღჭურვილი და ჩვენი კრალოსნის დანიშნულებას ასრულებს. ისინი განუწყვეტლივ ამ სიტყვებს იმეორებენ: ონ მან ბაკამ, ესე იგი, ღმერთო, ეს შენ უწყი. თუ იმას დაეჯერება, ვინც ეს მე გადმომითარგმნა, იმათ იმედი აქვთ, რომ რამდენჯერაც ამ სიტყვებს გაიმეორებენ, იმდენჯერ ღვთისგან სანაზღაუროს შიიღებენ.

თავიანთი ტაძრის გარშემო ისინი ყოველთვის მშვენიერ სტოვას აგებენ, კარგი გალავნით გარშემოვლებულს; ამ სტოვას კარი სამხრეთისკენ აქვს. ისინი იქ იკრიბებიან სასაუბროდ. ამ კარის თავზე გრძელ ლატანს მართავენ, რომლის დანახვა მთელი ქალაქიდან შეიძლება, და ამ ნიშნით ცნობილობენ, რომ ეს შენობა კერპების ტაძარია. ეს ასე აქვთ ყველა კერპთაყვანისმცემელთ. როდესაც მე ამ ტაძარში შევედი, ხუცები გარეგან კართან ისხდნენ, და მე მომეჩვენა თითქო ისინი ფრანგები ყოფილიყვნენ, იმიტომ რომ წვერი გაპარსული ჰქონდათ. თავზე მათ ტიარები ანუ თათრული მიტრები ეხურათ. იუღურების მოგვები, შემდგენაირად არიან ჩაცმული: ყოველგან, სადაც ისინი მიდიან, საკმაოდ ვიწრო ყვითელ ტუნიკებს ატარებენ, სარტყელშემოკრულს ფრანგებივით. მარცხენა მხარზე გადადებული აქვთ წამოსასხამი, რომელიც წინიდან მკერდს ჰფარავს, ხოლო უკანიდან მარჯვენა მხრამდე აღწევს, როგორც დიაკვნის შესამოსელი დიდ მარხვამი.

თათრების დამწერლობა

თათრებმა უიღურების დამწერლობა მიიღეს. მათი სტრიქონები ზემოდან ქვემოთ და მარცხნიდან მარჯვნივ მოდის და ამავე რიგით იკითხება. თავიანთი ჯადოქრობის საწარმოებლად მრავალ ქალაქსა და შრიფტს ხმარობენ, რის გამო მათი ტაძრების კედლებზე მრავალი წარწერა ჰკიდია. მანგუხანმა მათ უიღურული ასოებით მონგოლურ ენაზე დაწერილი წერილები გაუგზავნა.

მანგოლო ქარავანე. ჩინური ნახტიდან.

თათრების რწმენა

თათრები, უძველესი ჩვეულების მიხედვით, თავიანთ მკვდრებს სწვავენ, ხოლო ფერფლს პირამიდის თავზე სდებენ. როდესაც მათ ტაძარში შევედი და მათი დიდი და პატარა კერპების გროვა დავინახე, მოგვების გვერდით დავჯექი და ვკითხე, რას ფიქრობთ ღმერთზე-მეთქი. მათ მიპასუხეს: ჩვენ მხოლოდ ერთი ღმერთი გვწამსო. მე ხელახლად შევეკითხე: „გწამთ, რომ ის სულია, თუ ხილული სხეული?“ გვწამს, რომ ის სულიაო, მიპასუხეს. „გწამთ თუ არა, რომ მას ოდესმე ადამიანის სახე მიეღოს?“ მათ სთქვეს: „არასოდეს“. „თუ თქვენ გწამთ, რომ ის წმინდა სულია, ამდენი სხეულებრივი ფიგურის სახით რად წარმოგიდგენიათ? თუ არ გწამთ, რომ ის ოდესმე განკაცებულა, რატომ ადამიანის სახით არდგენთ და არა სხვა რომელიმე ცოცხალი არსების სახით?“ მათ მიპასუხეს: „ჩვენ ღმერთი როდი წარმოგიდგენია ამ ფიგურებში; მაგრამ როდესაც ჩვენ შორის ვინმე მდიდარი კვდება, მისი ცოლი, ვაჟი ან მოკეთე მის გამოხატულებას აკეთებინებს და აქ ათავსებინებს, ხოლო ჩვენ პატივს ვცემთ მის ხსოვნას“. — „მაშასადამე, თქვენ ამას შვრებით, რათა ეპირფეროთ და ელაქუტოთ ადამიანებს?“ — „არა, მიპასუხეს მათ, მხოლოდ რათა მათ ხსოვნას პატივი ვცეთ“. შემდეგ თითქო დაცინვით მკითხეს: „სად არის ღმერთი?“ მე ვუპასუხე: „სად არის თქვენი სული?“ მათ სთქვეს: „ჩვენს სხეულში“. მე განვაგრძე: „განა ის მთელ სხეულში არ არის და მას მთლიანად არ განაგებს? ამისდა მიუხედავად მაინც არ ჩანს. ასევე ღმერთი ყოველგან არის და ყოველივეს განაგებს, მაგრამ მაინც უხილავია, ვინაიდან ის არის გონება და სიბრძნე“. თუმცა მე მინდოდა კიდევ მეკამათა, მაგრამ ჩემი თარჯიმანი დაილალა, უარი სთქვა ჩემი სიტყვების გადათარგმნაზე და დამაღუმა.

ასეთია მონგოლების ანუ თათრების სექტები, რაც შეეხება მათ რწმენას ერთი ღმერთისა; მაგრამ ისინი ქეჩის ფიგურებს აკეთებენ, თავიანთ მიცვალებულთა გამომხატველთ, მდიდრულ ქსოვილებს აცმევენ და ერთ ან ორ ფორანზე ათავსებენ; ამ ფორანების შეხებას ვერავეინ ვაბედავს, იმიტომ რომ

ისინი მისნების ზედამხედველობის ქვეშ არიან, ეს მისნები კი მათი მღვდლები არიან. მათ შესახებ ქვემოთ გესაუბრებით. ამ მისნებს თავიანთი ბინა ყოველთვის მანგუ-ხანისა და სხვა მდიდარი პირების კარის წინ აქვთ, ღარიბებს კი შესაფერი სადგომები არ აქვთ, თუ ისინი ჩინგის-ხანის მოღვმისგან არ წარმოსდგებიან. როდესაც თათრები მოგზაურობენ, მისნები ფორნების წინ მიდიან, როგორც ნისლის სვეტი ისრაელის წინ, და დასაბანაკებლად ადგილს ირჩევენ; შემდეგ თავიანთ მოძრავ სახლებს ძირს სდგამენ და მთელი ურდო მათ ბაძავს. ხოლო თუ დღესასწაული ან თვის პირველი დღეა, ისინი თავიანთ ფიგურებს სახლებში სდგამენ. მაშინ მონგოლები მოდიან, სახლში შედიან, ამ ფიგურების წინ იხრებიან და მათ თაყვანს სცემენ. არც ერთ უცხოელს ნება არა აქვს ამ სახლში შევიდეს. ერთხელ მე მინდოდა იქ შევსულიყავი და ძალით უკუგდებულ ვიქენი.

უ ი ლ უ რ ნ ი

უილურებმა, რომელთა შორის ქრისტიანები და სარკინოზები არიან შერეული, ბოლოს, ჰვენი პაექრობის წყალობით, ერთი ღმერთი იწამეს. ისინი ცხოვრობენ ქალაქებში, რომელნიც პირველნი დაემორჩილნენ ჩინგიზ-ხანს; ამას მოჰყვა ის, რომ მან თავისი ქალიშვილი მათ მეფეს მისცა ცოლად⁵⁵. თვით ქალაქი ყარაყორუმი მათ მიწა-წყალზე იმყოფება და იოანე ხუცისა ანუ იოანე მეფის და მისი ძმის უნკის მთელი მიწა-წყალი მათ ესაზღვრება. მაგრამ ეს უკანასკნელნი ჩრდილოეთის საძოვრებზე იმყოფებიან, უილურები კი სამხრეთის მთებში. აქ შეითვისეს მონგოლებმა მათი დამწერლობა, ვინაიდან ისინი ბევრს სწერენ, და ყველა ნესტორიანელმა იცის მათი ანბანი.

ტ ა ნ ლ უ ტ ნ ი

მათ შემდეგ ცხოვრობენ ტანლუტნი⁵⁶, მთებში გაბნეულნი აღმოსავლეთისკენ, მეტად ღონიერი ადამიანები, რომელთაც ჩინგიზი ერთ ომში დაატყვევეს. ეს უკანასკნელი განთავი-

აუფლებულ იქნა ზავის ჩამოგდების შემდეგ და თავის მხრით ტანლუტები დაიპყრო. ტანლუტეთის მოსახლეობას მეტად ლონიერო ხარები⁵⁷ ჰყავს, ამ ხარებს გრძელბეწვიანი კული, მუცელი და ზურგი აქვთ. სხვა ქვეყნის ხარებისგან მოკლე ფეხებითა და ველური ზნით განირჩევიან. ეს ცხოველები ეზიდებიან მონგოლების დიდ სახლებს, მათი რქები წვრილი, გრძელი და წვეტიანია, ისე რომ მათ ყოველთვის წვერს წასკრიან ხოლმე. ძროხა თავს არ მოაწველინებს, თუ ამ დროს მის გვერდით არ იმღერეს. ამ ცხოველებს კამეჩის ბუნება აქვთ, ისინი უტევენ წითლად ჩაცმულ ადამიანს და მის მოკვლას ლამობენ.

ტ ი ბ ე ტ ი

მათ მახლობლად ტიბეტელები ცხოვრობენ, რომელთაც თავიანთი გარდაცვლილი ნათესავების ქამა აქვთ ჩვეულებად, ვინაიდან ფიქრობენ, რომ უფრო პატივსაღებ საფლავს ვერ მისცემენ, ვიდრე მათი შიგნეულობაა. ესეცაა, რომ მათ უარჰყვეს ეს ჩვეულება, იმიტომ რომ ყველა ერმა გაჰკიცხა ისინი. მაგრამ ახლაც ისინი კარგ ჯამებს აკეთებენ მიცვალებული ნათესავების თავის ქალებისაგან, რათა დღესასწაულებში სმის დროს მათ პატივი სცენ. ეს მე ზოგიერთმა მნახველმა მიამბო. მათ ბევრი ოქრო მოეპოვებათ და როდესაც ვინმეს ის დასჭირდება, ნიადავს სთხრის, სანამ აღმოაჩენდეს, ნაწილს იღებს, ხოლო დანარჩენს ისევ მიწაში მალავს. მას ვშინია ღმერთმა არ წამართვას ის, რაც მიწაშია ჩაფლული, თუ ამოღებული ოქრო სალაროში ან სკივრში შევინახეო.

ამ ქვეყნების მცხოვრებთ შორის მრავალი ხეიბარი შენხვდა. ტანლუტელები შავგვრემანი და მწემოკიდებული არიან. უილურებს პატარა ტანი აქვთ ჩვენი ქვეყნის მცხოვრებლებსავე. უილურთ შორის წარმოიშვა თურქული და კომანური ენა.

ს ო ლ ა ნ ბ ე ბ ი

ტიბეტელების შემდეგ არიან ლუგასები და სოლანგები⁵⁸; მე სასახლეში შემხვდნენ მათი დესპანები, რომელნიც ათზე მეტი

ღიდი ფორნით მოვიდნენ; თვითეულ ფორანში ექვსი ხარი იყო შებმული. ეს ლუგასები და სოლანგები პატარა ტანისანი და შავგრემიანები არიან ესპანელებივით; მათ ტუნიკები აცვიათ ჩვენი დიაკონებივით, იმ განსხვავებით, რომ უფრო ვიწრო სახელოები აქვთ. თავზე მიტრა ახურავთ როგორც ჩვენს ეპისკოპოსებს; მხოლოდ ამ მიტრის წინა მხარე ცოტათი უფრო დაბალია ვიდრე უკანა და თანდათან კი არ ვიწროვდება, არამედ ოთხკუთხედიანია, ეს თავსახურავი გაკეთებულია შავსა და ბრწყვიალა წებოში გავლებული ძაფებისგან, ისე რომ მხეზე ისე პრიალებს, თითქო სარკე ან კარგად გამოწრობილი მუზარადი იყოს. საფეთქლებზე ორი გრძელი ძაფი ჰკიდიათ, რომელიც მიტრის მასალისგანაა გაკეთებული და ქარზე ისე იშლება, თითქო საფეთქლებიდან გამოსული რქები იყოს; და როდესაც ძლიერი ქარი ჰჭრის, მათ მიტრის ზემოთ შესკვნიან ხოლმე და ის შარავანდედივით ლამაზ სამკაულს ჰქმნის.

როდესაც მთავარი დესპანი სასახლეში შედიოდა, მას ყოველთვის სპილოს ძვლის ფიცარი ჰქონდა, ერთი წყრთის სიგრძე და ხელის გულის დადების სიფართოვე. ის მშვენიერად იყო გაკრიალებული. ყოველთვის, როდესაც ის ხანს ან რომელიმე დიდებულს მიმართავდა, მისი თვალები მუდამ ამ ფიცრისკენ იყო მიპყრობილი და ის არასოდეს არც მარჯვნივ იცქირებოდა, არც მარცხნივ და არც თავის მოსაუბრეს შეხედავდა. ხელმწიფესთან მიახლოებისა და დაშორების დროს ის თვალს არ აშორებდა ამ ფიცარს.

მ უ ნ ზ ე ბ ი

ამ ხალხებს იქით, როგორც მე გავიგე, არიან კიდევ სხვები, მუნგებად⁵¹ წოდებულნი, რომელთაც თურმე ქალაქები აქვთ, მაგრამ ჯოგები არ ჰყავთ კერძო საკუთრებაში. მაგრამ მათს საძოვრებზე მრავალრიცხოვანი და დიდი ჯოგებია, რომელთაც არავინ მწყემსავს; თუ ვინმეს პირუტყვი დასჭირდა, ის გორაკზე ავა და დაიყვრებს, და ყველა პირუტყვი, რომელიც მის ყვირილს გაიგონებს, მას მიუახლოვდება და

თავს დააჭვრინებს, თითქო მოშინაურებული იყოსო. როდესაც ამ ქვეყანაში ვინმე ელჩი ან უცხოელი მივა, მას თურმე ერთ სახლში დაამწყვდევენ და ყოველივეს მიაწოდებენ, რაც სჭირდება, სანამ თავის საქმეებს დაასრულებდეს, იმიტომ რომ თუ უცხოელმა თავისუფლად იარა, ეს ცხოველები მის სუნზე გაიქცევიან და ხელახლა გაველურდებიანო.

ხატაეთი ანუ ჩინეთი

იმას იქით არის დიდი ხატაეთი, რომლის მცხოვრებლები წინათ, მე მგონია, სერესები იყვნენ. აქედან მოდიხ აბრეშუმის ქსოვილი, სერესული, რომელმაც თავისი სახელწოდება ხალხისგან მიიღო, ხოლო ხალხმა ერთ-ერთი თავისი ქალაქისგან. მე გავიგონე, ამ ქვეყანაში ვერცხლის გალავნიანი და ოქროს კოშკებიანი ქალაქი არისო. ამ მხარეში მრავალი პროვინციაა, რომელიც არ ემორჩილება მონგოლებს. მათსა და ზღვას შორის ინდოეთია.

ხატაეთის მცხოვრებლები მომცრო ტანისა არიან და ლაპარაკის დროს დუდლუნობენ. როგორც ყველა აღმოსავლეთელს, მათ საზოგადოდ პატარა თვალები აქვთ. ისინი ძალიან კარგი ხელოსნები არიან ყოველ დარგში. მათი მკურნალები ძალიან კარგად სცნობენ სამკურნალო ბალახებს და ავადმყოფობას მაჯისციემის მიხედვით, მაგრამ არაფერი იციან საშარდეს ავადმყოფობაზე; ყოველ შემთხვევაში მე ასე შევამჩნიე. მრავალი მათგანი ყარაყორუმში ცხოვრობს და თავისი მამაპაპის ხელობას მისდევს; სავალდებულოა, რომ ვაჟმა მამის პროფესია განაგრძოს. გადასახადი ერთნაირია ყველასათვის, ვინაიდან ყოველდღიურად მონგოლებს ხუთას იასკოს ან მის შესატყვის კუმისის რაოდენობას აძლევენ; ეს უდრის თხუთმეტ ათას მარკას, თუ არ ჩავთვლით აბრეშუმის ქსოვილებს, საჭმელ-სასმელს და მომსახურობას, რომელსაც მონგოლები ღებულობენ.

ყველა ეს ერი გაბნეულია კავკასიის მთებში⁶⁰ ან უკეთ ამ მთების ჩრდილოეთით აღმოსავლეთის ოკეანემდე, იმ სკვითიის სამხრეთით, სადაც მომთაბარე მონგოლები ცხოვრობდნენ. ისინი ყველანი თათრების მოხარკეები არიან;

ისინი კერპთაყვანისმცემლობის მიმდევრები არიან და უამრავ ზღაპარს მოგვითხრობენ თავიანთი ღმერთებისა, ამ ღმერთების გენეალოგიისა და ზოგიერთი გაღმერთებული ადამიანების შესახებ, როგორც ამას ჩვენი პოეტები შერებიან. მათ შორის ნესტორიანელები და სარკინოზები მოიპოვებიან, იმათ ყველგან უცხოელებად სთვლიან ხატათამდე. ხატათის თხუთმეტ ქალაქში ნესტორიანელები ცხოვრობენ და ქალაქ სეგინში მათი ეპისკოპოსია; სხვათრივ ისინი წმინდა კერპთაყვანისმცემლები არიან.

ამ ხალხების მოგვები ფართო ყვითელ კაპიშონებს იცვამენ. თუ დაეჯერება რასაც მიაბობდნენ, ამ ქვეყნებში არიან მწირებიც, რომელნიც ტყეებსა და მთებში მეტად მკაცრ ცხოვრებას მისდევენ. ნესტორიანი მეტად უმეცარი არიან. მაგრამ მათ აქვთ წირვა-ლოცვა, აგრეთვე სამღვთო წერილი სირიულ ენაზე, რომელიც არ ესმით; ამიტომ ისინი ისე გალობენ, როგორც ჩვენი ბერები, რომელთაც არაფერი გაეგებათ გრამატიკისა: აქედან დიდი შერყენა წარმოსდგება. ისინი მევახშეები და ლოთები არიან, ხოლო ზოგიერთთ, რომელნიც თათრებთან ცხოვრობენ, მათსავით რამდენიმე ცოლი ჰყავთ. როდესაც ეკლესიაში შედიან, სხეულის ქვედა ნაწილს იბანენ სარკინოზებივით; პარასკეობით ხორცს სჭამენ და ნადიმს მართავენ სარკინოზებივით. ეპისკოპოსი იშვიათად ეწვევა ხოლმე ამ ქვეყნებს, შეიძლება ერთხელ ორმოცდაათ წელიწადში. მაშინ ის მღვდლად აკურთხებს მამრობითი სქესის ყველა პატარა ბავშვს, თვით აკვანში მწოლარეს; ამით აიხსება, რომ თითქმის ყველა ნესტორიანელი მამაკაცი ხუცესია. შემდეგ ისინი ქორწილდებიან, რაიცა სრულიად ეწინააღმდეგება ეკლესიის მამათა მოძღვრებას; ისინი ორცოლიანი არიან, ვინაიდან პირველი ცოლის სიკვდილის შემდეგ მეორეს ირთავენ. ისინი ყველანი, აგრეთვე, მეტად ანგარებიანი არიან და არაავითარ წმინდა საიდუმლოებას არ ასრულებენ უფასოდ. თავიანთ ცოლებსა და ბავშვებს დიდი ყურადღებით ექცევიან,

რის გამო უფრო მეტად ფულის შოვნაზე ფიქრობენ, ვიდრე სარწმუნოების ქადაგებაზე. ამიტომ ხდება, რომ როდესაც ისინი კეთილშობილი მონგოლების ბავშვებს ზრდიან და მათ სახარებასა და სარწმუნოებას ასწავლიან, თავიანთი ზნე-ჩვეულების ცუდი მაგალითით, განსაკუთრებით კი თავიანთი სიხარბით, უფრო ამორებენ ქრისტიანულ სათნოებათ; თვით მონგოლების და კერპთაყვანისმცემელ ტუინების⁶¹ ცხოვრება უფრო წმინდაა, ვიდრე ამ ხეცებისა.

ჩვენ კილაკიდან წმინდა ანდრიას დღეს (ნოემბრის 30) გავედით და სამი ლიეს გავლრის შემდეგ ნესტორიანელების სამყოფს მივალწიეთ. მათ ეკლესიაში შევედით და დიდი სიამოვნებით დავიწყეთ, „კურთხეულ ხარ ღვთისმშობელოს“ გალობა, იმიტომ რომ დიდი ხანი იყო, რაც ეკლესია არ გვენახა. სამი დღის შემდეგ ამ პროვინციის საზღვარს მივალწიეთ და ამ ზღვის ნაპირას გავედით, რომელიც ქარიშხლისგან აღელვებულ ოკეანესავით გვეჩვენა და რომელშიც ერთი დიდი კუნძული დავინახეთ. ჩემი თანამგზავრი ნაპირს მიუახლოვდა და წყალში ტილო დაასველა, რათა მისი გემო გაესინჯა: ის ცოტათი მლაშე აღმოჩნდა, მაგრამ დასალევად გამოდგებოდა.

სამხრეთსა და აღმოსავლეთს შუა ხეობა იშლებოდა, მაღალი მთებით გარემოცული, ხოლო ამ მთებს შუა მეორე ზღვა ანუ ტბა იყო; ამ ხეობას ერთი ზღვიდან მეორემდე მდინარე სჭრიდა⁶². ხეობაში ქარი განუწყვეტლივ და გაათურებით ჰჭროდა, ისე რომ მგზავრებს ზღვაში გადატყორცნის საფრთხე ემუქრებოდა. ჩვენ მაინც გადავლახეთ ეს ყელი და ჩრდილოეთისკენ გავემართენით მაღალი მთების გავლით⁶³, რომელიც თოვლით იყო დაფარული, ისევე როგორც დანარჩენი ქვეყანა. წმინდა ნიკოლოზის დღეს⁶⁴ ნაბიჯს მოვუჩქარეთ, ვინაიდან არსად მცხოვრები არ გვხვდებოდა გარდა იამებისა, ესე იგი თითო დღის სავალზე დაყენებული ადამიანებისა, რომელთაც ელჩების მიღება აქვთ დაკისრებული. მრავალ ადგილას მთებში გზა მძიმე სასიარულოა, ხოლო საძოვარი იშვიათად მოიპოვება, ისე რომ დღე და ღამე ორ იამს ვიცვლიდით; ორი დღიდან ერთს ვჭრიდით და ღამით მეტს გავდიოდით, ვიდრე

დღისით. სიცივე მეტისმეტად სუსხიანი გახდა; ამიტომ მათე-ბური თხის ტყავის, შიგნით ბეწვშებრუნებული კურჭი ჩაიცვი-ცვიო.

ქრისტეშობისთვის მარხვის მეორე შაბათს საღამოთი ჩვენ ერთი ადგილი გავიარეთ ფრიალო კლდეებს შუა, და ჩვენმა მეგზურმა მთხოვა რაიმე ლოცვა მეთქვა ავი სულების გასადენად, იმიტომ რომ ამ ადგილას ისინი ადამიანებს იტაცე-ზენ თურმე ისე, რომ მათს ავანჩავანს ვერავინ გაიგებს. ხან-დახან ისინი ცხენს იტაცებენ, ხოლო მხედარს სტოვებენ; ხანდახან მხედარს შიგნეულს ამოართმევენ, ხოლო ჩონჩხი ცხენზე რჩება; და სხვა მრავალი ამგვარი ამბავი ხდებ-ბა. ჩვენ დავიწყეთ მაღალი ხმით გალობა: „მრწამს ერთი ღმერთი“, და ღვთის შეწევით დაუზიანებლად და ჯან-საღად გავიარეთ. შემდეგ მთხოვეს ქარტები დამეწერა და თავზე დაიდევს; მე ვუთხარი: „მე გასწავლით სიტყვებს, რომელთაც გულში ჩაიბეჭდავთ, მათი შემწეობით თქვენი სული და თქვენი სხეული საუკუნოდ დაფარული იქნება“. მინდოდა ჩემი მოძღვრება გამეგრძელებინა, მაგრამ ჩემმა თარჯიმანმა უარი მითხრა. მე მათთვის მაინც დავწერე მრწამსი და მამაო ჩვენო და წარმოვთქვი: „აქ დაწერილია ის, რაც ადამიანმა უნდა იწამოს ღმერთის შესახებ, აგრეთვე და-წერილია ლოცვა, რომლითაც ადამიანი ღმერთს სთხოვს ყო-ველივეს რაც მისთვის საჭიროა. მაშ მტკიცედ იწამეთ აქ და-წერილი, თუნდაც ის არ გესმოდეთ და ღმერთს სთხოვეთ, რომ მან მოგანიჭოთ თანახმად ამ ლოცვისა, რომელიც მან თვითონ თავისი პირით ასწავლა თავის მოწაფეებს; და მე ვი-მედოვნებ, რომ ის დაგიფარავთ“. მე მეტის გაკეთება არ შემეძლო, იმიტომ რომ სახიფათო იყო მოძღვრებაზე ლაპა-რაკი თარჯიმანის მეშვეობით; ეს შეუძლებელიც იყო, ვინაი-დან ის მეტად უჩველად ადამიანს წარმოადგენდა.

შემდეგ ჩვენ იმ ველზე გავედით, სადაც კენ-ხანის ურდო იმყოფებოდა. ეს იყო ნაიმიანების ქვეყანა, ნაიმიანები კი იოანე ხუტცესის ნამდიდრ ქვეშევრდომებს წარმოადგენდნენ. მაგრამ ეს ურდო მხოლოდ უკან დაბრუნების დროს ვნახე. მაინც მო-

გითხოვდა რა მოუვიდა კენ-ხანის ოჯახს, მის ვაჟს და მის ცოლებს. როცა კენ-ხანი გარდაიცვალა, ბათომ მოისურვა, რომ მისი ღირსება როგორც ხანისა მანგუს მიეღო; მაგრამ მე არ შემძლია დანამდვილებით ვთქვა, როგორ გარდაიცვალა იგი. ძმა ანდრიამ მითხრა: ის მოკვდა ერთი წამლის მიღების შემდეგ, რომელიც თითქო ბათოს განკარგულებით მისცესო. მაგრამ სხვანაირადაც ლაპარაკობენ. კენ-ხანმა თვით მოიწვია ბათო, მონი და თაყვანი მეციო, და ბათო გზას გაუდგა დიდის დიდებით, მაგრამ მასაც და მის ამაღლსაც ძლიერ ეშინოდათო. მან წინდაწინ გაგზავნა თავისი ძმა, სახელად სტიშა, რომელმაც მისვლისთანვე თავისი თასი მიაწოდა კენ-ხანსო. მათ შორის, მაშინვე ჩხუბი ატყდა და მათ ერთმანეთი დახოცესო. სტიშას ქვრივმა ორი დღე გაგვაჩერა, რათა მისთვის ლოცვა-კურთხევა გვეთქვა.

კენის სიკვდილის შემდეგ მანგუ აჩრეულ იქნა ბათოს სურვილისამებრ; ძმა ანდრიამ ეს ქვეყნები ამ არჩევის შემდეგ ინახულა. კენს ერთი ძმა ჰყავდა, სახელად სერემონი, რომელიც კენის ქვრივისა და ქვეშევრდომების თანახმად დიდი ბრწყინვალეობით მანგუსთან გაემგზავრა, რათა მისთვის ვითომდა თაყვანი ეცა, ნამდვილად კი იმ განზრახვით, რომ მანგუ მოეკლა, ხოლო მთელი მისი კარი გაენადგურებინა. როდესაც ის მანგუს ურდომდე ერთი თუ ორი დღის სავალით იყო მიახლოებული, ერთ-ერთი მისი ფორანი გატყდა და იძულებული გახდა გზაზე შეჩერებულიყო. როდესაც მეფორნე მის შეკეთებაზე მუშაობდა, მასთან მივიდა მანგუს ერთი კაცი და დახმარება გაუწია. მან ისეთი დატინებით გამოჰკათხა მათი მოგზაურობის მიზანი, რომ მეფორნემ გაუმხილა თუ რას აპირებდა სირემონი. იმ კაცმა გულგრილი სახას გამომეტყველება მიიღო, ვითომ თავის გზას გაუდგა. შემდეგ საუკეთესო ცხენი აარჩია, დღე და ღამე გაასწორა და მანგუს კარზე მიიჭრა, რათა მისთვის შეეტყობინებინა რაც ვინც მათ შორის შეიარაღებული იყო ოთხ რკალად შემოართყა თავის სასახლეს, ისე რომ არავის შეეძლო შიგ შესვლა. სხვები

თათარი მხედარი. XIII ს. ჩინური წახატვიდან.

მან გაგზავნა სირემონის წინააღმდეგ, რომელსაც ეჭვიც არ ჰქონდა, რომ მისი ზრახვანი გამოძეღვენებული იყვნენ; მათ ის ხელთ იგდეს და სასახლეში მიიყვანეს ყველა მისიანი თურთ.. მანგუმ უსაყვედურა, დანაშაულის ჩადენას აპირობდით; ის გამოტყდა. მაშინ ის მოკლულ იქნა თავის უფროს ვაჟსა და სამას დიდებულ თათართან ერთად. კაცები გაგზავნეს აგრეთვე ქალების მოსაყვანად, ისინი ყველანი ანთებული მუგუზლებით ჰგვემეს, რათა გამოეტეხათ; გამოტეხის შემდეგ ყველანი დახოცეს. ცოცხალი გადარჩა კენის უმცროსი ვაჟი, რომელსაც არ შეეძლო არც რაიმე რჩევის მიცემა, არც იმის გაგება, თუ რა ხდებოდა; მას მამამისის სასახლე დაუტოვეს მთელი მისი კუთვნილებითურთ. ჩვენ მის მახლობლად გამოვიარეთ უკან დაბრუნებისას, მაგრამ ჩემმა გამყოლებმა ვერ გაბედეს იქით შეხვევა, ვინაიდან „მტირალი ტიროდა ღამე და ცრემლნი მისნი ზედა საკეთეთა და არა იყო ნუგეშის მცემელ მისსა“ (იერემიას გოდება).

ბანბუხანის ურდოში მისვლა

ჩვენ ხელახლა გზას გაუუღებეთ მთებში იმავე ჩრდილოეთის მიმართულებით. ბოლოს წმინდა სტეფანეს დღეს (დეკემბრის 26) ზღვასავით ფართო მინდორზე გავედით; არსად მცირე გორაკიც კი არ ჩანდა; წმინდა იოანე მახარობლის დღეს დიდი ხანის ურდოს მიუუახლოვდით. როდესაც ჩვენ მხოლოდ ხუთი დღის სავალი-და დაგვრჩენოდა იქამდე, იამმა, რომელთანაც დავბინავდით, მოისურვა შორი გზით წავეყვანეთ, რისთვისაც თხუთმეტ დღეზე მეტი დაგვჭირდებოდა. მისი ზრახვა, თუ მე კარგად გავიგე, ის იყო, რომ მას უნდოდა ონანკერულში გავეტარებინეთ, ჩინგიზ-ხანის ურდოს ნამდვილ სამყოფელში; სხვები ამბობდნენ—გრძელი გზა იმისთვის აირჩია, რომ უკეთესი იყვნენ თავისი მბრძანებლის ძლიერებაო. ამრიგად იქცევიან ისინი ჩვეულებრივ მოგზაურთა მიმართ, რომელნიც მათთან დაუმორჩილებელი ქვეყნებიდან მოდიან; ჩვენმა მეგზურმა დიდის ვაჭირვებით მიაღწია იმას, რომ ჩვენ პირდაპირი გზით წავსუ-

ლიყავით. ამ ყოყმანმა დღის კარგა მოზრდილი ნაწილი დაგვა-
კარგინა, პირველიდან სამ საათამდე.

ამ გადასავალზე მდივანმა, რომელიც ჩვენ კაილაქთან
დაგვეწია, მითხრა, როგორც ბათოს მიერ მანგუ-ხანისადმი
გაგზავნილი წერილებიდან ჩანს, თქვენ სარტახს ჯარსა და
დანმარებას სთხოვთ სარკინოზების წინააღმდეგო. მე გავვოცდი
და შევწუხდი, ვინაიდან თქვენი წერილების შინაარსს ვიცნობდი
და ვიცოდი, რომ არაფერი ამგვარი იქ ნახსენები არ იყო, თქვენ
მას მხოლოდ სთხოვდით ქრისტიანების მეგობარი ყოფილიყო,
პატივი ეცა ჯვრისთვის და ჯვრის მტრებისთვის მტრობა გაე-
წია; რადგან თარჯიმანები სომხები იყვნენ დიდი სომხეთიდან,
და სარკინოზები მეტისმეტად სძულდათ, მე ვშიშობდი მათ
რაიმე არ განემართათ ამ უკანასკნელთა საზიანოდ. ამიტომ მე
კეთილგონიერად ვდუმდი და კრინტს არ ვძრავდი არც დასა-
დასტურებლად. არც უარსაყოფად, ვინაიდან არ მინდოდა ბა-
თოს სიტყვები გამეზავლებინა რაიმე გონივრული მიზეზის
უქონლად.

ამრიგად, ჩვენ სასახლეს მივალწიეთ ზემოდასახელებულ
დღეს. ჩვენს გამყოლს დიდი სახლი მისცეს ბინად; ჩვენ სამს
პატარა თავშესაფარი მიგვიჩინეს, სადაც ძლივსძლივობით
შეიძლებოდა ჩვენი ბარგი-ბარხანის დალაგება, ჩვენი საწოლე-
ბის გაშლა და ცოტაოდენი ცეცხლის დანთება. ჩვენს გამყოლს
ბევრი სტუმარი მოსდიოდა, მასთან ბურახი მიჰქონდათ გრძელ,
ვიწრო-ყელიან ბოთლებში. მე ამ სასმელს ვერასოდეს ოქსერის
საუკეთესო ღვინოში ვერ გამოვარჩევდი, მხოლოდ ღვინის სუნია
არ ჰქონდა. ჩვენ დაგვიძახეს და ჩვენი მოგზაურობის მიზნები
გამოგვეკითხეს. მე ვუპასუხე: „ჩვენ გავიგონეთ სარტახი ქრის-
ტიანიო; ჩვენ მასთან წავედით; მივუტანეთ წერილები, რომე-
ლიც ფრანგთა მეფემ გაუგზავნა; სარტახმა თავის მამასთან
გაგვისტუმრა, მამამისმა კი აქ გამოგვგზავნა. თვითონ მას უნდა
მოეწერა ჩვენი მისიის მიზანი“.

შეგვეკითხნენ, სურს თუ არა თქვენს მეფეს მშვიდობიანად
იცხოვროთ ჩვენთანო. მე ვუპასუხე: „მან წერილები მისწერა სარ-
ტახს როგორც ქრისტიანს, და თუ სცოდნოდა, რომ ის ქრის-

ტიანი არ იყო, წერილებს არასოდეს გაუგზავნიდა. რაც შეეხება მშვიდობიანობას, მოგახსენებთ, რომ არაფერი საწყენი არ გაუკეთებია თქვენთვის. თუ იმას რაიმე ისეთი ჩაედინა, რაც თქვენ უფლებას მოგცემთ ომი გამოგეცხადებინათ მისთვის და მისი ხალხისთვის, ის, როგორც სამართლიანი ადამიანი, ბოდიშს მოიხდიდა და ზავის დამყარებას მოგთხოვდათ. თუ, პირიქით, თქვენ უსაფუძვლოდ მასა და მის ხალხს ომი აუტყებთ, ვიმედოვნებ, რომ სამართლიანი ღმერთი მათ დაეხმარება“. ისინი დიდად გაოცებული იყვნენ და იმეორებდნენ: „აქ რად მოსულხარ თუ არ მშვიდობიანობის დასამყარებლად?“ ისინი ისეთი გულზვიადები არიან, რომ ჰგონიათ მთელი ქვეყანა მათკენ მიისწრაფვის, რათა მათთან მშვიდობიანად იცხოვროს. ამისდა მიუხედავად, მე რომ ნებადართული მქონდეს, მთელ ქვეყანას შემოვავლიდი მათ წინააღმდეგ ომის საქადაგებლად. მაგრამ მე არ მინდოდა მათთვის აშკარად გამეზილა ჩემი მისვლის მიზეზი, ვინაიდან მეშინოდა თუნდ ერთი სიტყვა წამომცდენოდა, რომელიც წინააღმდეგი იქნებოდა იმისა, რაც ბათომ მიბრძანა. ამრიგად, საკმაოდ მივიჩნევა გამეცხადებინა, რომ ჩემი მოგზაურობის მიზეზი ბათოს მიერ დაკისრებული მისიის შესრულებაა-მეთქი.

მეორე დღეს სასახლეში მიგვიყვანეს, და მე მეგონა ნებას დამრთავდნენ ფეხშიშველი მევლო, ისე როგორც ეს ჩვენს ქვეყანაშია მიღებული: ამიტომ სანდლები გავიხადე. ვინც სასახლეში მიდის, ცხენიდან ხტება ისრის გასროლია მანძილზე იმ შენობიდან, სადაც ხანი იმყოფება, და ცხენები იქ რჩებიან მეჯინიბეებთან ერთად, რომელთაც მათი ყურისგდება აქვთ დავალებული. როდესაც ჩვენ ჩამოვხტით და ჩვენი გამყოლი ხანის სადგომში შევიდა, იქ ერთი ჰუნგრელი ჭაბუკი აღმოჩნდა, რომელმაც ჩვენ ან, უკეთ ვთქვათ, ჩვენი ორდენი იცნო. იქ მყოფნი გაშტერებული გვიცქეროდნენ, განსაკუთრებით იმიტომ, რომ ფეხშიშველნი ვიყავით; გვეკითხებოდნენ, ასე ათვალისწინებით რად ეპყრობით საკუთარ ფეხებსო. ამ ჰუნგრელმა მიზეზი აუხსნა: განუმატრა, რომ ეს ჩვენი ორდენის წესი იყო. მაშინ მოვიდა ჭირველი მდივანი⁶⁵, ნესტორიანელი ქრისტიანი, რომლის რჩე-

ვის მიხედვით ყოველივე კეთდებოდა სასახლეში; მან ყურადღებით აგვათვალისწინა, დაუძახა იმ ჰუნგრელს და მას მრავალი შეკითხვა მისცა. ამის შემდეგ გვითხრა, თქვენს ბინაში დაბრუნდითო.

სომეხი ბერი

უკან დაბრუნების დროს სასახლის აღმოსავლეთ კუთხის წინ, ფილკვანის გასროლას ორმაგ მანძილზე, ერთი სახლი დავინახე, რომელზედაც პატარა ჯვარი იყო ამართული. ძლიერ გამეხარა, ვინაიდან გავიფიქრე, რომ ეს ქრისტიანობის კვალი იყო. რწმენით შევედი და შიგ საუტხოვოდ შემკული საკურთხეველი აღმოვაჩინე; ოქრომკედის ქსოვილზე მაცხოვრის, წმინდა ქალწულის, წმინდა იოანე ნათლისმცემლის და ორი ანგელოზის ხატი იყო ამოქარგული, მათი სხეული და ტანისამოსი მარგალიტით იყო მოხაზული. შევამჩნიე აგრეთვე დიდი ვერცხლის ჯვარი, რომლის შუაგული და კუთხეები პატრიოსანი თვლებით იყო მორთული და მრავალი სხვა საქაული; საკურთხევის წინ რვაშტოიანი ზეთის კანდელი ენთო; და იქ ერთ-ერთი სომხის ბერი იჯდა, მოშავო, გამხდარი, ფლასის მსგავს ტუნიკაში, რომელიც მუხლებამდე სწვდებოდა; მას ზემოთ ბეწვშემოვლებული შავი ტილოს წამოსასხამი ეცვა, ზოლო ფლასზე რკინის სარტყელი ერტყა. შესვლისთანავე, სანამ ბერს მივსალმებოდი, ჩვენ ძირს დავემხენით და დავიწყეთ გალობა: „იხარებდე დედოფალო ზეცათაო“, ზოლო ის ფეხზე წამოვდგა და ილოცა ჩვენთან ერთად. მაშინ სალამი მივეცი და მის გვერდით დავსხდით; მას ცოტაოდენი ცეცხლი ჰქონდა ლანგარზე. ჩვენ მას ჩვენი მოსვლის მიზეზი გავუხილეთ და მან ჩვენი გამხნეება დაიწყო; თამამად უნდა ილაპარაკოთ, ვინაიდან ღვთის ზოციქულები ხართ, თქვენი წარმომგზავნელი ყველა ადამიანზე დიდი არისო.

შემდეგ გვიამბო, როგორ მოვიდა ამ ქვეყანაში მხოლოდ ერთი თვის წინათ ჩვენს მისვლამდე: მწირად ვცხოვრობდი იერუსალიმის მიდამოებში, სამჯერ ღმერთი გამომეცხადა და მიბრძანა თათრების მბრძანებელთან წამოგსულიყავიო. რადგან

ის ბრძანების შესრულებას თურმე აყოვნებდა, ღმერთი მესამეჯერ დამუქრებოდა, პირქვე დაემხეო და ეთქვა, მოკვდები თუ არ დამემორჩილეო. ბოლოს მას გადაეწყვიტა მანგუ ხანისთვის შეეგონებია ქრისტიანობა მიეღო; აჯერებდა, მთელი ქვეყანა დაგემორჩილება, ხოლო ფრანკები და უზენაესი მღვდელ-მთავარი შენი ერთგული იქნებიანო; მეც მიჩნია ხანისთვის ეს სიტყვები გამემორებინა. მაშინ მე ვუპასუხე: „ძმაო, მე მას სიამოვნებით ვეტყვი ქრისტიანი გახდეს, იმიტომ რომ აქ ამისთვის მოვედი; მე ამ რჩევას ყველას მივცემ. მე მას აგრეთვე დავანახებ თუ რა სიხარულს იგრძნობენ ფრანკები და პაპი, შეგპირდები, რომ ისინი მას ძმად და მეგობრად ჩასთვლიან; მაგრამ ვერასოდეს შეგპირდები, რომ ისინი მისი მოწინააღმდეგე იქნებოდნენ“. ამის შემდეგ ბერი დადუმდა, ხოლო ჩვენ ჩვენს ბინაში წავედით, რომელიც მე ცივი მეჩვენა, იმიტომ რომ მთელი დღე არაფერი გვექამა. ჩვენ ცოტაოდენი ხორცი და ფეტვი მოვხარშეთ ვახშმად. ჩვენი გამყოლი და მისი ამხანაგები სასახლეში დამთვრალიყვნენ და სრულიადაც თავს არ იტკივედნენ ჩვენი გულისთვის.

მართი ზამთარი შარაჟორუმში

ამ დროს ჰანგუ ხანთან ვასტაცის დესპანები იმყოფებოდნენ, რომელთაც ჩვენ არ ვიცნობდით. მეორე დღეს ალიონზე ორმა კარისკაცმა აგვაყენა საჩქაროდ. მე მათთან ერთად ვიწრო ბილიკით ამ დესპანების ბინაში წავედი ფეხშიშველი, და ისინი მათ შეეკითხნენ, გვიცნობდნენ თუ არა ჩვენ. მაშინ ერთმა ბერძენმა რაინდმა იცნო ორდენი, რომელსაც მე ვეკუთვნიდი, იცნო აგრეთვე ჩემი თანამგზავრი რომელიც ვასტაცის სასახლეში ენახა ჩვენ პროვინციელსა—ძმა თომასთან ერთად, და საუცხოვო მოწმობა მისცა ჩვენს სასარგებლოდ. შემდეგ გვკითხეს, დაწავებული ხართ თქვენ ვასტაციისთან თუ ეომებით მას.—არც დაწავებული ვართ და არც ეომებით-მეთქი, ვუპასუხე მე. მათ მითხრეს: ეს როგორ შეიძლება?—„თქვენი და ჩვენი ქვეყანა ისე დაშორებულია ერთმანეთს, რომ არაფერი გვაქვს

სადაო“,—ვუპასუხე მე. მაშინ ვასტაცის დესპანმა მითხრა, ეს ზავიაო. და ამის საწინდრად ჩემი სიტყვები მიიჩნია. მე ვდუმდი.

ამ დილას ფეხის თითები ისე გამეყინა, რომ აღარ შემეძლო უსანდლოდ სიარული. ამ ქვეყნებში სუსხიანი ზამთარი იცის და როდესაც ყინვას დაიწყებს, აღარ სწყდება მისამდე, თვით მაისის შუამდე. დილიდან ყინვა არ კლებულობს თუ ნზის სხივების სითბომ არ შეაჩეღა; მაგრამ ზამთარში ის გამუდმებით გრძელდება ქარების წყალობით. და თუ ზამთარში იქ ქარს ისევე ექროლა, როგორც ჩვენში ჰქარის, შეუძლებელი იქნებოდა გაძლება; მაგრამ ჰაერი იქ უფრო წყნარია აპრილამდე, მაშინ კი ქარები ამოვარდება ხოლმე. ჩვენი იქ ყოფნის დროს, აღდგომის დღეებში (1254 წლის აპრილში), მრავალი პირუტყვი დაიღუპა მძვინვარე ქარისა და სიცივის გამო. ზამთარში თოვლი ცოტა ღოდის, მაგრამ აღდგომის დღეებში, ესე იგი აპრილის ბოლო რიცხვში, იმდენი დასდო, რომ ყარაყორუმის ქუჩები აივსო და საჭირო გახდა მათი აღება ფორწების შემწეობით. მაშინ სასახლიდან ცხვრის ტყავის წამოსასხამები და კურტაკები მოგვიტანეს, აგრეთვე სანჯღები; ჩემმა თანამგზავრმა და თარჯიმანმა სიამოვნებით მიიღეს ისინი. მე კი ყოველივე ეს ზედმეტად მივიჩნიე, ვინაიდან ბათოს მიერ ნაჩუქარი კურტი მყოფნიდა.

მიღება მანბუ-ხანის მიერ

ერთი კვირის შემდეგ წმინდა ყრმათა დღიდან (იანვრის ოთხს) ჩვენ სასახლეში წავიყვანეს, და ნესტორიანელმა მღვდლებმა, რომელთა შესახებ მე არ შემიძლია ვთქვა ქრისტიანები არიან ისინი თუ არა, გვკითხეს—საით მიბრუნდებით ხოლმე ლოცვის დროსო. მე ვუპასუხე—აღმოსავლეთისკენ მეთქი. მათ ეს კითხვა მოგვცეს, ისიტომ რომ ჩვენი გამყოლის რჩევის მიხედვით ჩვენ გავიპარსეთ, რათა ხანს ჩვენ სამშობლოში მიღებული ჩვეულების თანახმად ვჩვენებოდით. ამის გამო ნესტორიანელმა მღვდლებმა იფიქრეს, რომ ჩვენ ტუინები, ესე იგი კერპთაყვანისმცემლების მღვდლები ვიყავით. მათ აგრეთვე რამდენიმე ადგილი გავგამარტებინეს ბიბლიაში. შემდეგ გვკით-

ხეს, რა ცერემონიალს დაიცავთ ხანის წინაშე: თქვენში მიღებულს თუ ამათ შორის მიღებულსო? მე გუპასუხე: „ჩვენ სასულიერო პირები ვართ, ღვთის სამსახურისთვის შეწირულნი. ჩვენს ქვეყანაში ჩვენს კეთილშობილ პატრონებს დაუშვებლად მიაჩნიათ, რომ სასულიერო პირებმა მათ წინაშე მუხლი მოიდრიკონ, თუ ეს ღმერთის პატივსაცემლად არ ხდება. ჩვენ შორიდან მოვდივართ; თავდაპირველად, თუ თქვენ ნებას დაგვრთავთ, ჩვენ ვუგალობებთ მოწყალე ღმერთს, რომელმაც ჩვენ დაგვიფარა და ასე შორიდან ჯანსაღად მოგვიყვანა აქამდე; შემდეგ გავაკეთებთ ყოველივეს, რაც თქვენს პატრონს მოეწონება გარდა იმისა, რაც ღვთის სამსახურს და დიდებას ეწინააღმდეგება“. ისინი შებრუნდნენ და ჩვენი სიტყვები ხანს მოახსენეს, რომელზედაც ამ სიტყვებმა კარგი შთაბეჭდილება მოახდინა. ჩვენ შევჩერდით კარის წინ, რომლის ქეჩის ფარდა აწეულ იქნა, და რადგან შობის დღესასწაული ახლად განვლილი იყო, ჩვენ დავიწყეთ გალობა:

მზის ამოსვლიდან

ვიდრე დედამიწის საზღვრამდე

ვუგალობდეთ ქრისტეს უფალსა,

მარიამ ქალწულისაგან შობილსა.

როდესაც ეს ჰიმნი დავასრულეთ, ფეხსაცმელები, უბეები და სახელოები გავვიჩხრიკეს, რათა დაენახათ დანები ხომ არ გვქონდა დამალული. გაჩხრიკეს აგრეთვე ჩვენი თარჯიმანი და აიძულეს შეეხსნა სარტყელი, რომელზედაც დანა ეკიდა, რათა ის მეკარისთვის ჩაებარებინათ. ამის შემდეგ შევედით და შესავალთან სკამი დავინახეთ კუმისითურთ; თარჯიმანი იქ შეაჩერეს, ხოლო ჩვენ შიგნით შეგვიყვანეს და სკამზე დაგვსვეს მანდილოსნების პირისპირ. მთელი სახლი დაფარული იყო ოქროქსოვილით, ხოლო შუაზე მოთავსებულ მოძრავ ღუმელში ცეცხლი ენთო ძეძვნარისა, ამ ქვეყნებში გავრცელებული მცენარის ალვინის ძირებისა და აგრეთვე წივისაგან. ხანი საწოლზე იჯდა; ტანზე სელაპის ტყავივით წინწყლუპიანი და კრიალა წამოსასხამი ეცვა; ეს იყო საშუალო ტანის, ორმოცდახუთი წლის

ადამიანი—მაიმუნი⁶⁶. მის გვერდით მისი ახალგაზრდა ცოლი იჯდა, ხოლო მოზრდილი ქალიშვილი, მეტად ულამაზო, სახელად ცირინა, სხვა პატარა ბავშვებთან ერთად, მეორე საწოლზე იჯდა, მშობლების უკან. ეს სახლი თურმე წინათ ერთ ქრისტიან მანდილოსანს ეკუთვნოდა, ის ხანს ძალიან ჰყვარებოდა და მისგან ეს ქალიშვილი ჰყოლოდა; შემდეგ მას თავისი ახალგაზრდა ცოლი შეერთო, მაგრამ ცირინა მთელი ამ სახლის პატრონად ითვლება.

ხანმა აკითხვინა, რის დაღვევას ვისურვებდით, ღვინისა, ბრინჯისაგან გაკეთებული ბურახისა, ყარაკოსმოსისა, რომელიც ცხენის სუფთა რძისგან მზადდება, თუ თაფლის ნახადისა. ზამთარში ამ ოთხ სასმელს ხმარობენ. ამ შეკითხვაზე მე ვუპასუხე: „ხელმწიფევე, ჩვენ ისეთი ადამიანები არ ვართ, რომელნიც სასმელში ეძებენ სიამოვნებას; რაც გნებავთ, იმას დავღვევთ“. მაშინ მან ჩვენთვის ბრინჯისგან გაკეთებული სამელი დაასხმევინა, კამკამა და ტკბილი, როგორც თეთრი ღვინო; მე ზრდილობის გულისთვის მხოლოდ რამდენიმე წვეთი გადავყლაპე. მაგრამ ჩვენდა სამწუხაროდ შეწლებმა იმდენი დაუხსეს ჩვენს თარჯიმანს, რომ ის დაითრო. ამის შემდეგ ხანმა შევარდნები და სხვა ფრინველები მოაყვანინა, ხელზე დაისვა და მათი ცქერით გაერთო. ბოლოს, დიდი ინტერვალის შემდეგ, გვიბრძანა—ილაპარაკეთო. მაშინ ჩვენ მუხლთ მოდრეკა მოგვიხდა.

ხანს თავისი თარჯიმანი ჰყავდა, ვინმე ნესტორიანელი, რომლის შესახებ მე ვერ ვიტყვოდი, ქრისტიანი იყო ის თუ არა. ჩვენც გვყავდა ჩვენი, მაგრამ როგორი? ის მთვრალი იყომაშინ მე სიტყვა ავიღე: „უწინარეს ყოვლისა მადლობას ვწირავთ ღმერთს, რომელმაც შეგვაძლებინა ასეთი შორეული ქვეყნებიდან მოვსულიყავით მანგუ-ხანის სანახავად, ვისაც ღმერთმა ასეთი დიდი ძალა მისცა ღედამიწაზე; ჩვენ ვთხოვთ ქრისტეს, რომლის წყალობით ვცხოვრობთ და ვკვდებით, რომ მას ბედნიერი და ხანგრძლივი სიცოცხლე მიანიჭოს“. საქმე ისაა, რომ ამ ქვეყანაში მიღებულია, რომ ხანის სადღევრძელოდ ილოცონ. შემდეგ მე განვაგრძე: „ხელმწიფევე, ჩვენ გავიგეთ თითქო სარტახი ქრისტიანი უოფილიყოს; ამ ამბავმა ყვე-

ლა ქრისტიანის, განსაკუთრებით კი ფრანკთა მეფის გული გაახარა. ამიტომ არის რომ ჩვენ მასთან მივედით და რომ ჩვენმა პატრონმა მეფემ ჩვენი მეშვეობით მას წერილები გამოუგზავნა, რომელიც მშვიდობიანობის სიტყვებს შეიცავს, ხოლო, სხვათა შორის, იმის მოწმობასაც, თუ ვინ ვართ ჩვენ. ამავე დროს ის მას სთხოვდა, ნება დაერთო, რომ მის მიწა-წყალზე დაერჩენილიყავით, იმიტომ რომ ეს ჩვენი ვალდებულებაა ადამიანებს ღვთის კანონის მიხედვით ცხოვრება ვასწავლოთ. მაგრამ სარტახმა თავის მამასთან—ბათოსთან გამოგვგზავნა, ხოლო ბათომ აქ, თქვენთან. თქვენ ხართ ის, ვისაც ღმერთმა დიდი ძლიერება მიანიჭა დედამიწაზე. ამიტომ ჩვენ ვთხოვთ თქვენს ძლიერებას ნება მოგვცეთ თქვენს იმპერიაში დაერჩეთ, რათა ჩვენი ღვთაებრივი მისია შევასრულოთ თქვენდა, თქვენი ცოლებსა და შვილებს სადღეგრძელოდ. ჩვენ არც ოქრო გვაქვს, არც ვერცხლი, არც თვალი პატიოსანი, რათა თქვენ მოგიძღვნათ, ჩვენ მხოლოდ ჩვენი თავი გვაბადია და ჩვენს თავს გწირავთ, რათა ღმერთს ვემსახუროთ და ვთხოვთ თავისი წყალობა არ მოგაკლოთ. უკიდურეს შემთხვევაში ნება მოგვცით აქ დაერჩეთ, სანამ სიცივე გაივლიდეს, იმიტომ რომ ჩემი თანამგზავრი დასუსტებულია და გზაში დაღლილობის გამო დაეცემა, თუ ცხენით გზავრობა განაგრძო“.

მართლაც, ჩემმა თანამგზავრმა გამანდო თავისი უილაჯობა და მთხოვა ნებართვა მიმეღო აქ დაერჩენილიყავით დასასვენებლად, ვინაიდან ჩვენ ვუიქრობდით ბათოსთან უნდა დადებრუნებულიყავით, თუ საბოლოოდ აქ დარჩენის უფლებას არ მოგვცემდნენ. მანგუ-ხანმა გვიპასუხა: „ისევე როგორც მზე ყველგან აფენს თავის ნათელ სხივებს, ჩემი და ბათოს ძლიერება ყველგან ვრცელდება. მაშასადამე, ჩვენ არ გვჭირდება არც თქვენი ოქრო, არც თქვენი ვერცხლი“. აქამდე მე კარგად მესმოდა ჩემი თარჯიმანის სიტყვები; ამის შემდეგ ველარაფერი გავიგე, ვინაიდან ის მთვრალი იყო. მე მეჩვენა, რომ თვით მანგუ-ხანიც ცოტა არ იყოს შეზარბოშებული იყო. ამ სდა მიუხედავად, როგორც მისი პასუხიდან გავიგე, ის კმაყოფილი არ იყო, რომ სარტახი ვინახულეთ მასთან მისვლამ-

მონგოლთა ხანი თავისი მხედართმთავრებრთ ერანში. ერანული მინიატურიდან.

დე. რაკი დავინახე, რომ ჩემმა თარჯიმანმა მიმტყუნა, დავ-
დუმდი; მხოლოდ ვთხოვე ცუდად არ გაეგო, რომ ოქროსა და
ვერცხლზე ველაპარაკე. მისი ყურადღება მივაქციე იმ გარე-
შობებს, რომ თუ ამ საგნებზე ვილაპარაკე, იმიტომ კი არა,
რომ მას ისინი აკლდა ან სურდა, არამედ მხოლოდ იმიტომ,
რომ ჩვენ გვესურდა მისთვის პატივი გვეცა ამ ქვეყნიურადაც
და სულიერადაც.

შემდეგ მან აგვაყენა და ხელახლა დავგვსვა, ხოლო ცოტა
ხნის შემდეგ ჩვენ მას გამოვესალმენით; ჩვენთან ერთად გამო-
ვიდნენ მისი მდივნები და მისი თარჯიმანი, რომელიც მისი
ერთი ქალის მამამძღვე იყო. მათ მრავალი კითხვა მოგვცეს:
შეგვეკითხნენ, მრავლად გვეყვანან თუ არა საფრანგეთში ცხვრები,
ხარები და ცხენები, თითქო მზად იყვნენ ჩვენში შემოიჭრნენ
და ყოველივე ამას დაეპატრონონ. და მე იძულებული გავხდი
ჩემი თავისთვის ძალა დამეტანებინა, რათა ჩემი აღშფოთება
დნ გულისწყრომა დამემალა. მე ვუბასუხე: „იქ ბევრი სიმდი-
რე მოიპოვება, რომელსაც თქვენ ნახავთ, თუ შემთხვევით იქ
მოხვდით“. შემდეგ მათ ერთ ვინმეს დაავალეს ეზრუნა ჩვენთვის,
და ჩვენ ბერს შეუერთდით. როდესაც ჩვენ გამოვედით, რათა
ჩვენს ბინაში დავბრუნებულიყავით, მისი თარჯიმანი დაგვეწია
და გვითხრა: „მანგუ-ხანს თქვენ შეებრალეთ და ნებას გაძლევთ
აქ დარჩეთ ორი თვის განმავლობაში იმ ღროისთვის სიცივე
გაივლის; ამასთანავე ის გაცნობებთ, რომ თორმეტი დღის სა-
ვალზე აქედან არის ერთი კარგი ქალაქი, ყარაყორუმად წო-
დებულს. თუ იქ წასვლა გსურთ, ის განკარგულებას გაცემს,
რათა ყოველივე მოგეცეთ, რაც საჭიროა თქვენთვის; თუ, პირ-
იქით, აქ დარჩენა გნებავთ, აგრეთვე ყველაფერი მოგეცემათ,
რაც თქვენი მოთხოვნილების დასაკმაყოფილებლად არის აუცი-
ლებელი. მაგრამ ესეცაა, რომ თქვენთვის ძნელი იქნება ცხენე-
ბით მგზავრობა სასახლესთან ერთად. მე ვუბასუხე: „დაე ღმერთ-
მა მანგუ-ხანი დაიფაროს და მას ბედნიერი და ხანგრძლივი
სიცოცხლე მიანიჭოს! ჩვენ აქ ერთ ბერს შევხვდით, ის წმინდა
აღაშიანად მიგვაჩნია, ის აქ ღვთის ნების თანახმად მო-
სულა. იმიტომ სიამოვნებით დავრჩებით მასთან, იმიტომ რომ

მასავით ბერები ვართ და ერთად ვილოცებთ ხანის დღეგრძელობისთვის“. ამის შემდეგ თარჯიმანი უკან გაბრუნდა უსიტყვო

დაბრუნება მანგუ-ხანის დარბაზიდან

და ჩვენ წავედით ჩვენს დიდს სახლში, რომელშიც ციოდა და არავითარი საშუალება არ არსებობდა ცეცხლის დასანთებად; მე უქმელ-უსმელი ვიყავი, და დაღამებულშიც იყო. მშინ ჩვენდამი მოჩენილმა კაცმა ცოტაოდენი ცეცხლი და საჭმელი გვიშოვა. ჩვენი მეგზური ბათოსთან დაბრუნდა; წასვლის წინ გვთხოვა გვეჩვენებინა ხალიჩა, რომელიც მისი განკარგულების თანახმად ბათოს სასახლეში დავტოვეთ. ჩვენ ის ვაჩუქეთ, მან ხელი ჩამოგვართვა, ბოდიში მოიხადა, რომ უქმელ-უსმელი გვამყოფა მოგზაურობის დროს და მშვიდობიანად გზას გაუდგა. ჩვენ მას ვაპატიეთ და ჩვენი მხრით მასა და ყველა მისიანს ვთხოვეთ, ნუ გვიწყენდნენ თუ მათ ცუდი მაგალითი ვუჩვენეთ.

ერთმა ლოტარინგიელმა ქალმა მეციდან, სახელად პაშამ (პაკეტამ), რომელიც ჰუნგრეთში დაეტყვევებინათ, გვინახულა და შეძღვებისამებრ საუკეთესო ნადიმი გაგვიმარჯა. ის იმ ქრისტიანი მანდილოსნის კარს ეკუთვნის, რომლის შესახებ ზემოთ ვილაპარაკე; გვიამბო, თუ რა ენით გამოუთქმელი ტანჯვა განიცადა, სანამ სასახლეს მიაკუთვნებდნენ. ჩვენი იქ ყოფნის დროს კი საკმაოდ კარგს მდგომარეობაში იმყოფებოდა, იმიტომ რომ ახალგაზრდა რუსზე გათხოვილიყო, რომლის ხელში მას სამი მშვენიერი პატარა ბავშვი ჰყავდა; ეს რუსი დურგალი იყო, დურგლები კი ძალიან კარგ მდგომარეობაში არიან თათრებს შორის.

პარიზელი ოპრომადელი გულილიომი ყარაყორუმში

სხვათა შორის იმ ქალმა გვიამბო, რომ ყარაყორუმში ერთი ოქრომჭედელი ცხოვრობს სახელად გულილიომი, რომელიც წარმოშობით პარიზელი არისო; მასი გვარი ბიუშიე არის, მამა მისს ლორან ბიუშიე ეწოდებაო. ის ქალი ფიქრობს, რომ გუი-

7. მასალები საქ. და კავკ. ისტ-თვის, 1942 წ., ნაკვ. V.

ლიომს ერთი ძმაც ჰყავს, როჟერ ბიუშიე, რომელიც პარიზში დიდ ხდთან ცხოვრობს. მან დაუმატა: ამ ოქრომჭედელთან ერთი ახალგაზრდა კაცი ცხოვრობს, რომელსაც ის შვილივით ეპყრობაო; ეს ახალგაზრდა კაცი საჯოჯოვო თარჯიმანიაო. მანგუ-ხანმა ამ ხელოსან ოსტატს სამასი იასკო, ესე იგი სამი ათასი მარკა მისცა და ორმოცდაათი მუშა მიუჩინა, რათა მას ურთი ხელოვნების ნივთი შეექმნათ; ამიტომ ეს ქალი შიშობდა, რომ ის თავის შვილობილს ვერ მანდობდა. სასახლეში მისთვის ეთქვათ: „თქვენი სამშობლოდან მოსულები კარგი ადამიანები არიან, და მანგუ-ხანი სიამოვნებით საუბრობს მათთან; მაგრამ მათი თარჯიმანი არაფრად ვარგა“. ამიტომ იყო, რომ ეს ქალი დაინტერესდა თარჯიმანით. შაშინ მე წერილი მივწერე იმ ოქრომჭედელს, ჩვენი ჩამოსვლა ვაუწყე და ვთხოვე, თუ შესაძლებელი იყო, თავისი შვილობილი გამოეგზავნა. მიპასუხა, რომ ამ მთვარის თვეში არ შემიძლია, მაგრამ მომდევნოში ჩემს სამუშაოს გავეათავებ და ჩემს შვილობილს გამოგეგზავნიო.

ჩვენ იქ დავრჩით სხვა ელჩებთან ერთად. ელჩებს ერთნაირად არ ეპყრობიან ბათოსა და მანგუ-ხანის კარზე. ბათოს კარზე ერთი იამი, მაგალითად, დასავლეთის მხარეზე სდგას და ლებულობს ყველას, ვინც დასავლეთიდან მოდის; ასევე ხდება სხვა მიმართულებით. მანგუს კარზე ყველანი ერთსა და იმავე იამში იყრიან თავს, მათ შეუძლიათ ერთმანეთს ესტუმრონ და ესაუბრონ. ბათოს კარზე ისინი ერთმანეთს ვერ იცნობენ, ერთმა არ იცის ელჩია თუ არა მეორე და სად ბინადრობს ის, ისინი ერთმანეთს მხოლოდ სასახლეში ხვდებიან. და როდესაც იქ ერთს იწვევენ, შეიძლება მეორე არ მიიწვიონ; სასახლეში მისვლა კი მხოლოდ მიწვევით შეიძლება. ჩვენ იქ ერთი დამასკოელი ქრისტიანი შეგვხვდა, მონრეალის და კრაკის⁶⁷ სულთნის მიერ ჭარ გამოგზავნილი, რათა თათრებს წინადადება მიეცე, ხარკს მოგცემთ და მეგობრულად მოგვეპყარიტო.

მედავითნა თიოდულნი

ერთი წლის წინათ ჩემს ამ მხარეში მოსვლამდე აქ ერთი მედავითნე ყოფილა აკრიდან, რომელიც თავის თავს რაი-

მონღს უწოდებდა თურმე, მაგრამ მისი ნამდვილი სახელი თეოდული იყო. მას კვიპროსიდან ძმა ანდრიასთან ერთად ემოგზაურა; ის მასთან ერთად სპარსეთამდე მისულრიყო, ამორიკის⁶⁸ ორღანო შეეძინა და ძმა ანდრიას წასვლის შემდეგ იქ დარჩენილიყო. განშორებოდა რა ძმა ანდრიას, მას გზა განეგრძო თავისი ორღანოთი და მანგუ-ხანის კარზე მისულიყო. იმას ეკითხნა, რად მოხველიო. თეოდულს ეპასუხნა, მე მოვედი ერთ წმინდა ეპისკოპოსთან ერთად, რომელსაც ღმერთმა ზეციდან ოქროს ასოებით დაწერილი წერილები უბოძა და უბრძანა ისინი თათრების ხელმწიფისთვის გადაეცა, რომელიც მთელი დედამიწის მბრძანებელი უნდა გახდესო. ამასთანავე მან სხვა ერებს უნდა ჩააგონოს, ზავი ჩამოაგდონ მასთანო. მაშინ მანგუ-ხანმა თურმე უპასუხა: „თუ თქვენ ზეციდან და თქვენი მაცხოვრიდან მოსული წერილები მომიტანეთ, კეთილი იყოს თქვენი მობრძანება“. თეოდულს ეთქვა, წერილები შე შექონდა, მაგრამ ისინი სხვა ბარგთან ერთად დავტვირთე გადარეულ ცხენზე, რომელიც გაიქცა და ჰენებით წავიდა ტყეებსა და მთებში, ისე რომ ყოველივე დაკარგულიაო.

მართლაც ასეთი შემთხვევები ხშირად ხდება. ამიტომ საჭიროა, რომ კაცმა ცხენს თავი მაგრად დაუჭიროს, როდესაც იძულებულია ძირს ჩამოხტეს. მაშინ მანგუს იმ ეპისკოპოსის სახელი ეკითხნა; მას ეპასუხნა, ოტონი ჰქვიაო; ის დამასკოდან არის, ხოლო ოსტატი გუილიომი უფალი ლეგატის მედავითნეაო. ხანს აგრეთვე ეკითხნა, რომელი სახელმწიფოდან ხარო; მას ეპასუხნა, ფრანკთა მეფის, სახელად კლოდის⁶⁹ ქვეშევრდომი ვარო. საქმე ისაა, რომ მას გაგონილი ჰქონებოდა იმ მეფის შესახებ, რომელმაც მანსურის ველებამდე⁷⁰ მოაღწია, და უნდოდა ხანი დაერწმუნებინა, რომ ის თქვენი ქვეშევრდომი იყო. შემდეგ მას დამატებინა, ფრანკებსა და ხანს შორის სარკინოზები არიან შეჭრილი, ისინი ფრანკებს გზას უღობავენ, რათა ხანამდე ვერ მიადწიონო; თუ გზა განთავისუფლდა, ფრანკები მას დესპანებს გამოუგზავნიან, რათა კავშირი შეჭკრანო.

მაშინ მანგუ-ხანს ეკითხნა, დესპანებს ხომ არ წაიყვან ამ მეფესა და ამ ეპისკოპოსთანო. მას ეპასუხნა, ჰო, წაიყვან, თუნდ პაპთანო. მაშინ მანგუ-ხანს მოეტანინებინა მეტისმეტად მაგარი მშვილდი, რომელსაც ორი კაცი ძლივს მომართავდა და ორი ისარი, რომელთაც ვერცხლის თავები ჰქონოდა, ნახვრეტებით სავსე; ისინი გასროლის დროს ფლეიტებივით სტვენდნენ თურმე. და მას ეთქვა მონგოლისთვის, რომლისთვისაც თეოდულის გაყოლა დაეკისრებინა: „შენ ამ კაცს თან გაჰყვები ფრანკთა მეფესთან და ამ ნივთებს გადასცემ ჩემი მხრით, თუ მას სურს მშვიდობიანად იცხოვროს ჩვენთან, ჩვენ სარკინოზების ქვეყანას დავიპყრობთ, ხოლო დედამიწის დანარჩენ ნაწილს დასავლეთამდე მას დავუთმობთ. თუ მას ეს არ სურს, შენ უკან წამოგვიღებ მშვილდსა და ისრებს, მხოლოდ მას ეტყვი, რომ ასეთი მშვილდებით ჩვენ შეგვიძლია შორს დავუმიზნოთ და ძლიერად მოვარტყათ“.

შემდეგ ხანმა გარეთ გააყვანინა ეს თეოდული, რომლის თარჯიმანი ოსტატი გულილომის ვაჟი იყო. ამ ახალგაზრდა კაცმა ყური მოჰკრა, როგორ უთხრა მანგუ-ხანმა იმ მონგოლს: „შენ თან გაჰყვები იმ კაცს; კარგად დაათვალიერე ქვეყანა, გზები, ქალაქები, სიმაგრეები, ადამიანები და მათი შეიარაღება“. ახალგაზრდა კაცმა შემდეგ გაჰკიცხა თეოდული და უთხრა, ეს შენი მხრით ცუდია, რომ თან მიგყავს ელჩები, რომელთაც მხოლოდ ჯაშუშობა აქვს დაკისრებულიო. მან უპასუხა, მათ ზღვით წაიყვან, ისე რომ არ ეცოდინებათ საიდან მივიდნენ და უკან როგორ დაბრუნდნენო. მანგუმ მას აგრეთვე თავისი ბულა მისცა, ესე იგი ოქროს ფიცარი, რომლის სიფართოვე ხელის გულის დადებას უდრის, ხოლო სიგრძე ერთ წყრთას: ამ ფიცარზე მისი განკარგულებანი იყო დაწერილი. ვინც ბულას თან ატარებს, შეუძლია ყოველივე მოითხოვოს და მისი სურვილი მსწრაფლ შესრულდებულ იქნება.

ამრიგად, თეოდულმა ვასტაცამდე მიაღწია და უნდოდა პაპთანაც მისულიყო, რათა ისიც ისევე მოეტყუებინა, როგორც მანგუ-ხანი მოატყუა. ვასტაცს ეკითხნა, გვაქს თუ არა წერილები პაპისთვისო: იმიტომ რომ ის ვითომ დესპანი იყო და

დესპანის გაყოლა ჰქონდა დაკისრებული. რადგან მას არ უნდოდა თავისი წერილები ეჩვენებინა, ვასტაცმა ის დააპერიწა, განაძარცვინა და სატუსალოში ჩააგდებინა თურმე. რაც შეეხება იმ მონგოლს, ის იქ ავად გამხდარიყო და გარდაცვლილიყო. ვასტაცს მანგუ-ხანის ბულა მისთვისვე დაებრუნებინა იმ მონგოლის კაცების ხელით, მე მათ არზრუმში შევხვდი, თურქეთის შესავალში. მათგან გავიგე, თუ რა მოსვლოდა იმ საბრალო თეოდულს. ასეთი მატყუვრები მრავლად დარბიან ქვეყანაზე, და მონგოლები მათ ხოცავენ, თუ კი ხელთ იგდეს.

ბერი სმრბი

ნათლილების დღესასწაული მოახლოებული იყო და სომეხმა ბერმა, რომელსაც სერგი ერქვა, მითხრა, დღეს მანგუ-ხანს მოენათლავო. მე მას ვთხოვე ყოველივე მოემოქმედნა, რაც შეეძლო, რათა მე ამ ცერემონიას დავსწრებოდი. მან აღმითქვა თხოვნის შესრულება.

ნადიმი მანგუ-ხანთან

ცერემონიის დღეს ბერმა მე არ დამიძახა; მაგრამ მექვეს საათზე სასახლეში მიმიწვიეს და ბერი დავინახე, ის ხუცებიტა და თავის ჯვრით უკან ბრუნდებოდა; ხუცებს ხელში საკეცხლური და სახარება ჰქოდათ. ამ დღეს მანგუ-ხანმა ნადიმი გამართა. იქ ასეთი ჩვეულებაა, რომ ამ დღეებში, რომელსაც მისნები არდადეგებს უწოდებენ, ხოლო ზოგიერთი ნესტორიანელი ხუცესი წმინდა დღეებს, ხანი მთელი დარბაზის ერს იწვევს. ქრისტიანი მღვდლები პირველნი მიდიან დიდი ამბით, მისთვის ლოცულობენ და მის ფილას აკურთხებენ. მათი წასვლის შემდეგ სარკინოზების სასუთლიერო პირები შედიან და იმასვე აკეთებენ. ბოლოს წარმართთა მოგვები წარუდგებიან ხოლმე, რათა იგივე განიმეორონ. ბერმა მითხრა, ხელმწიფეს მხოლოდ ქრისტიანებისა სწამს, მაგრამ სურს, რომ ყველამ ილოცოს მისთვისო. ბერი სტყუოდა, როგორც ამას შემდეგ დაინახავთ. ყველანი სასახლეს ეხვევიან, როგორც ბუზები თავლს, და იქიდან ყველანი კმაყოფილი გა-

მოდინ, რადგან წარმოდგენილი აქვთ, რომ ხელმწიფის მეგობრობა მოიპოვეს: ამიტომ მას ყოველგვარ წარმატებას უსურვებენ.

ჩვენ სასახლის წინ დავეჯექით საკმაოდ დიდ მანძილზე, და ხორცი მოგვიტანეს საჭმელად. ჩვენ ვუთხარით, რომ იქ არ ვჭამდით და თუ ჩვენთვის რაიმე საკვების მოცემა სურდათ, მას ჩვენს ბინაში მივიღებდით. მათ გვიპასუხეს: „დაბრუნდით თქვენს ბინაში, იმიტომ რომ აქ მხოლოდ საჭმლისთვის იყავით მოწყვეული“. ჩვენ შინ დავბრუნდით იმავე ბერთან ერთად, რომელიც წითლდებოდა თავისი ტყუილის გამო; მე არ მინდოდა კრინტი დამეძრა ამ საგანზე, მაგრამ ნესტორიანელები სცდილობდნენ დავერწმუნებინეთ, რომ ხანი მონათლული იყო. მე მათ ვუპასუხე, ეს არ მწამს და ამის შესახებ სხვებს არაფერს ვეტყვი, იმიტომ რომ ჩემი თვალით არაფერი დამინახავს მეთქი.

მივედით ჩვენს ბინაში, რომელიც ცივი და ყოველმხრივ მოუწყობელი იყო. საწოლებითა და საბნებით მოგვამარაგეს. მოგვიტანეს აგრეთვე ცოტაოდენი ცეცხლის დასანთები მასალა და გამხდარი ცხვრის ხორცი, მეტად მცირე რაოდენობისა სამი კაცის დასაკმაყოფილებლად ექვსი დღის განმავლობაში; ყოველდღე ერთ თევზ ფეტვს გვაძლევდნენ და ერთ ფიალა ფეტვის ბურახს; მოგვცეს აგრეთვე ქვაბი და სამფეხი, რათა ხორცი მოგვეხარშა. ხორცის მოხარშვის შემდეგ ფეტვს ვხარშავდით ხორცის ბულიონში. ასეთი იყო ჩვენი საკვები და ის გვეყოფოდა, თუ დამშვიდებით ჭამა შეგვძლებოდა. მაგრამ იქ უამრავი ღატაკი იყო, ისანი შიმშილით იხოცებოდნენ: ამიტომ, როგორც კი დავგინახავდნენ, რომ საჭმელს ვამზადებდით, გარს გვეხვეოდნენ და სცდილობდნენ ჩვენი ტრაპეზი გაენაწილებინათ. მე იქ ვნახე იმ წამების მაგალითი, რომელსაც სიღარიბე განიცდის.

დაბინავება მანგუ-ხანის სასახლეში

რადგან სიცივე უფრო და უფრო სუსხიანი ხდებოდა, მანგუ-ხანმა მაიმუნის ტყავის სამი წამოსასხამი გამოგვიგზავნა, რომელ-

მონგოლთა მხედართმთავარი ასრულებს რიტუალურ ცეკვას.
XIV ს. დასაწყისის ერანული მინიატურიდან.

თაც ბეწვი გარედან ჰქონდა და რომელნიც ჩვენ მაღლობით მივიღეთ. ჩვენ აგრეთვე შეგვეკითხნენ, საკმაოდ გვექონდა თუ არა საქმელ-სასმელი, რაზედაც ვუპასუხე, ჩვენ ცოტა რამ გვეყოფნის, მაგრამ შესაფერი სახლი არ გვაქვს, სადაც შეგვეძლოს მანგუ-ხანისთვის ვილოცოთ-ვეთქი. ჩვენი ბინა, მართლაც, ისეთი პატარა იყო, რომ ექ შეუძლებელი იყო ფეხზე დგომა და ჩვენი წიგნების კითხვა, როცა ცეცხლი ენთო. ეს პასუხი გადასცეს ხანს, რომელმაც ბერისთვის აკითხვინა, სურდა თუ არა მას ჩვენი მიღება თავის ბინაში; მან უპასუხა, სიამოვნებით მივიღებო.

ამის შემდეგ უკეთესი ბინა მოგვეცეს, და ჩვენ ბერთან დავრჩით სასახლის პირდაპირ, სადაც არაფერ ბინადრობდა ჩვენსა და თათრების მისნებს გარდა; მაგრამ ისინი უფრო ახლო ცხოვრობდნენ, ხანის პირველი ცოლის სასახლის პირისპირ. ჩვენ, პირიქით, საწინააღმდეგო კუთხეში მოგვათავსეს, აღმოსავლეთისკენ, მისი უკანასკნელი ცოლის სასახლის პირისპირ. ეს ნათლილების შემდეგ მოხდა, შაბათს. მეორე დღეს ნესტორიანელი ხუცეები გათენებამდე თავიანთ სამლოცველოში შეიკრიბნენ, ძელს შემოკრეს, ცისკრის ლოცვა სთქვეს, თავიანთი სამოსელი ჩაიცვეს და საცეცხლური და საკმეველი მოამზადეს. როდესაც ისინი ამრიგად კარიბჭესთან იდგნენ, ხანის პირველი ცოლი, სახელად კატოტა კატუნე⁷¹ სამლოცველოში შევიდა მრავალ მანდილოსანსა და თავის უფროს ვაჟთან ერთად; ამ უკანასკნელს ბალკუ ჰქვია, მას რამდენიმე უმცროსი ძმა ახლდა. ისინი ყველანი დაემხვნენ, ისე რომ შუბლს მიწაზე ადებდნენ, ნესტორიანელების წესის მიხედვით; შერდეგ ყველა ხატს მარჯვენა ხელით ეხებოდნენ, ხელს კოცნიდნენ და სხვებს აძლევდნენ საკოცნელად. ასეთია ცერემონიალი, რომელსაც ნესტორიანელები იცავენ, როდესაც ეკლესიაში შედიან.

ხუცეებმა დიდხანს იგალობეს, ამასთანვე საკმეველს ხელზე უდებდნენ დედოფალს, რომელიც თავის მხრით მას ცეცხლზე ჰყრიდა; შემდეგ მას შეუკმეია. ბოლოს, როდესაც გათენდა, მან თავსაბურავი მოიხადა, და მე დავინახე, რომ ის მელოტი იყო: მან ჩვენი თავი გარეთ გააყვანინა და გასვლის დროს შე-

ვამჩნიე, რომ მას ვერცხლის ლარნაკი მიუტანეს. არ შემიტყვიო მონათლული იყო ის თუ არა; მაგრამ ვიცი, რომ ნესტორიანელები არ სწირავენ კარავში; ისინი ეკლესიად მტკიცე ნაგებობას იყენებენ, რომლის გადატან-გადმოტანა არ შეიძლება. აღდგომას მე დავინახე, რომ მათ ემბაზები აკურთხეს დიდის დიდებით: მაგრამ ეს მათ არ უქნიათ იმ დროს, რომელზედაც მე ვლაპარაკობ.

როდესაც ჩვენს ბინაში დავბრუნდით, თვით მანგუ-ხანი გამოვიდა და ამ ეკლესიასა თუ სამლოცველოში შევიდა; მას ოქროს ტახტი მოუტანეს. ის თავის ცოლთან ერთად ზედ დაჯდა საკურთხევლის პირდაპირ. ჩვენ გვაცნობეს, ეკლესიაში დაბრუნდითო, ისე რომ მანგუ-ხანის მოსვლა არ ვიცოდით; შესვლისას მეკარეებმა გაგვჩხრიკეს, რადგან ეშინოდათ თან დანები არ შეგვეტანა. მე კი არაფერი მქონდა, გარდა ბიბლიისა და ლოცვანისა. მე პირველად საკურთხევლის წინაშე დავინახარე, შემდეგ ხანის წინაშე; გავლის დროს ბერსა და საკურთხევლს შუა ვიმყოფებოდით, შემდეგ გვაგალობეს და ფსალმუნი გვათქმევინეს ჩვენი წესის მიხედვით. ჩვენ ვიგალობეთ: „მოვედინ სულო წმიდაო“. ხანმა ჩვენი წიგნები მიგვატანინა, ბიბლია და ლოცვანი, და ცნობისმოყვარეობით გამოგვკითხა სურათების შინაარსი. ნესტორიანელებმა პასუხი გასცეს როგორც სურდათ, იმიტომ რომ ჩვენი თარჯიმანი არ შემოსულა ჩვენთან ერთად. როდესაც მე პირველად ვიყავი მასთან, ბიბლია თან მქონდა, მან ის მიმატანინა და დიდხანს ათვალიერა.

შემდეგ ის წავიდა, ხოლო დედოფალი დარჩა და იქ მყოფ ქრისტიანებს საჩუქრები დაურიგა. ბერსა და ხუცების მთავარდიაკონს თითო იასკო აჩუქა. ჩვენს წინაშე გააშლევინა ერთი ნასიკი, ესე იგი საბნის სიფართოვე, მეტად გრძელი მაუდი და ერთიც ბუხარანი. მე მართებულად არ მივიჩნიე მათი მიღება, და ეს საჩუქრები თარჯიმანს მისცეს; მან ბუხარანი თავისთვის დაინარჩუნა, ხოლო ნასიკი კვიპროსზე წაიღო, სადაც ოთხმოც კვიპროსულ ბიზანტად გაჰყიდა; მაგრამ მოგზაურობამ ეს ქსოვილი გააფუჭა. ამის შემდეგ ბრინჯისა და დელა რომელის ღვინის მსგავს წითელი ღვინიდან გაკეთებული სასმელი და

კუმისი დაგვალევინეს. მაშინ დედოფალმა, რომელსაც ხელში სავსე თასი ეჭირა, მუხლი მოიდრიკა და ლოცვა-კურთხვა გვთხოვა; ხუცები ხმამაღლა გალობდნენ, სანამ ის თავის თასს სცილიდა. როდესაც მან მეორედ დალია, ჩვენ ვიგალობეთ. როცა ყველამ იმდენი დალია, რომ თითქმის შეზარხოშდნენ, ცხვრის ხორცი შემოიტანეს, რომელიც მაშინვე ჩანთქმულ იქნა; ამის შემდეგ თევზი შემოიტანეს, ესე იგი კობრი უმარილოდ და უპუროდ; მე იძულებული გავხვდი ის მეჭამა. ამრიგად განვლო მთელმა დღემ დაღამებამდე. როცა სიმთვრალემ თვით დედოფალი, ცოტა არ იყოს, შეაბარბაცა, ის თავის ფორანში ჩაჯდა და გზას გაუდგა ხუცების გალობასა და ღრიალში.

მომდევნო კვირას, როდესაც იკითხება სახარება „ქორწინება კანას გალილეისა“ (მეორე კვირას ნათლისღების შემდეგ), მოვიდა ხანის ქალი, რომლის დედა ქრისტიანი იყო, და იგივე გააკეთა, მხოლოდ ნაკლებ დღესასწაულებრივ გარემოებაში: იმიტომ რომ მას საჩუქრები არ დაუჩივებია, მხოლოდ ხუცებს ასვა, სანამ ისინი დათვრებოდნენ და, ამას გარდა, მათ ერბოში მომწვარი ფეტვი აჭამა. უძღები შვილის კვირიკის წინ ნესტორიანელები სამ დღეს მარხულობენ; ისინი მას უწოდებენ იონას მარხვას, მის მიერ ნინეველებისადმი ნაქადაგებს. სომხები იმ დროს ხუთ დღეს მარხულობენ და მას თავისი უდიდესი წმინდანის სარქისის მარხვას ეძახიან; ბერძნები ამტკიცებენ ის წმინდანად იყო შერიცხულიო. ნესტორიანელები თავიანთ მარხვას სამშაბათს იწყებენ და ხუთშაბათს ასრულებენ; ისე რომ პარასკევს ხორცს სჭამენ. მე ვნახე, რომ მდივანთუხუცესმა, სახელად ბულვაიმ, მათთვის პარასკევს ხორცი მოატანინა, და მათ ის დღესასწაულებრივი ცერემონიით აკურთხეს, როგორც სააღდგომო ბატკანი; მაგრამ თვითონ მან ეს ხორცი არ სჭამა, როგორც ესწურჩია ოსტატმა გულილიომ პარიზელმა, რომელიც მასთან ხშირადაა სტუმრად. მე ისიც მითხრეს, რომ თვით ბერმა მანგუ-ხანი ამარხულა ამ კვირაშიო. ამიტომ უძღები შვილის კვირიკის წინა დღით, როცა სომხები აღდგომას დღესასწაულობენ, ჩვენ პროცესიით წავედით მანგუს

სასახლისკენ და ბერი და ჩვენ ორნი, წინასწარი გაჩხრეკის შემდეგ, რათა თან დანები არ შეგვეტანა, ხანთან შეგვეყვანეს სადარბაზოდ.

ღამწვარი ძვლები

როდესაც ჩვენ შევდიოდით, გამოვიდა ერთი პიროვნება, რომელსაც ცხვირის ბეჭის ძვალი მოჰქონდა, სრულიად დანახშირებული, და მე ცნობისმოყვარეობამ მომიცვა გამეგო, რას უპირობდა იგი ამ ძვალს. როცა უფრო გვიან ვიკითხე რას ნიშნავს ეს-მეტყი, მიიხრეს, ჩვენ არავეითარ მნიშვნელოვან საქმეს არ ვიწყებთ ისე, რომ წინასწარ ასეთ ძვლებს არ დავეკითხოთო; და არავის ნება არ აქვს ხანის ბინაში შევიდეს, თუ ჯერ ამ ძვლებს არ დავეკითხო. ეს ერთგვარი მისნიობაა: როდესაც ხანს რაიმე საქმის დაწყება სურს, ის სამ ძვალს მოატანინებს, ხელში დაიჭერს და ფიქრობს იმის შესახებ, თუ რა უნდა გააკეთოს: დაიწყოს ეს საქმე, თუ არ დაიწყოს? შემდეგ ამ ძვლებს ერთერთ თავის მსახურს გადასცემს დასაწყვავად. ამისთვის სასახლის მახლობლად ორი პატარა სახლი დგას, სადაც ასეთ ძვლებს სწვავენ დიდი მზრუნველობით. როდესაც ძვლები დანახშირდება, ხანს მიუტანენ და ის ყურადღებით აცქერდება, დაუმსხვრეველი გადაუჩინენ თუ არა ისინი ცეცხლს მთელ თავიანთ სიგრძეზე. თუ ჰო, ხანი ფიქრობს, რომ მას შეუძლია თავისი გეგმები განახორციელოს, თუ, პირიქით, ის მცირედენ გაბზარვას ამჩნევს ან მათ ნამტვრევები სცილდება, ის თავს იკავებს და საქმეს არ იწყებს.

ახალი ღარბაურობა მანგუ-ხანთან

როდესაც ჩვენ წინასწარი გაფრთხილების შემდეგ, რომ კარის ზღურბლს არ შევხებოდით, ხანის პირისპირ აღმოვჩნდით, ნესტორიანელმა ხუცებმა მას საკმეველი მიართვეს, ხანმა მისი მცირეოდენი ნაწილი საცეცხლურში ჩასდო, ხოლო ხუცებმა უკმის. შემდეგ მათ გალობით მისი სასმელი აკურთხეს; ბერმაც იგივე ჰქმნა მათთან ერთად, ჩვენც მათ წავბძეთ. ხანმა შეამჩნია, რომ ბიბლიები გვეჭირა ხელში, მიგვატანინა.

და დიდი ყურადღებით დაათვალიერა. მას შემდეგ მან დალია და მისი თასი მთავარმა ხუცესმა მიიღო, ხოლო შემდეგ სხვა ხუცესსაც გადასცა. შემდეგ ჩვენ გამოვედით; ჩემი ამხანაგი ოდნავ ჩამოგვრჩა. როდესაც ჩვენ გარეთ ვიყავით, ჩემი ამხანაგი ხანთან შებრუნდა, რათა გამოსალმებოდა და შემთხვევით ფეხი ჰკრა სახლის ზღურბლს; ჩვენ მივიჩქაროდით მისი ვაჟის ბალთუს სასახლისაკენ, მაგრამ ამ დროს ზღურბლის დარაჯებმა ჩემი ამხანაგი დაიჭირეს და ხელი შეუშალეს ჩვენ გვეყოლოდა; მათ ვილაცას დაუძახეს და უბრძანეს ის ბულგაისთან წაეყვანა, სასახლის პირველ მდივანთან, რომელიც სიკვდილით სჯის დამნაშავეთ. მე ჯერ კიდევ არაფერი ვიცოდი ამის შესახებ. როდესაც უკან მოვიხედე და ჩემი თანამგზავრი ვერ დავინახე, ვიფიქრე, ალბათ, დააკავეს, რათა უფრო მსუბუქი ტანისამოსი მისცენ-მეთქი: იგი ისეთი დასუსტებული იყო და ისე დატვირთული ბეწვეულობით, რომ ძლივს დადიოდა. ჩვენს თარჯიმანს დაუძახეს და მის გვერდით დასვეს.

ჩვენ ხანის უფროსი ვაჟის სასახლეში წავედით; მას უკვე ორი ცოლი ჰყავს და საკუთარი ზინა აქვს თავისი მამის სასახლის მარჯვენ. როგორც კი დაგვინახა, ძირს ჩამოვიდა საწოლიდან, რომელზედაც იჯდა, განერთხო, შუბლით მიწას შეეხო და თაყვანა სცა ჯვარს. ზეზე, წამოდგომის შემდეგ მან ჯვარი დიდი პატივისცემით მომალლო ადგილას მოათავსა ახალ მაუღზე, სულ ახლო თავის საწოლიდან. მისი მოძღვარია ვილაც ნესტორიანელი ხუცესი, სახელად დავითი, დიდი ლოთი, იგი მას გაკვეთილებს აძლევს. მან ჩვენ დაგვსვა და ხუცე-ბისთვის სასმელი მოატანინა. მანაც დალია მას შემდეგ, რაც მათი ლოცვა-კურთხევა მიიღო.

შემდეგ ჩვენ ხანის მეორე ცოლის სასახლეში წავედით, მისი სახელია კოტა და ის კერპთაყვანისმცემელია; ის ავად იყო და ლოვინში მწოლარე დაგვხვდა. ბერმა ის ააყენა და უბრძანა მუხლმოდრეკით და მიწაზე შუბლის დანარცხებით თაყვანი ეცა ჯვრისთვის; თვით ბერი ჯვრით ხელში ფეხზე იდგა დასავლეთისკენ, ხოლო ქალი აღმოსავლეთისკენ იყო. შემდეგ ადგილი შეიცვალეს, ბერი თავისი ჯვრიოურთ აღმოსავლეთისკენ წა-

ვიდა, ხოლო ქალი დასავლეთისკენ. და ამ ქალს, იმდენად დასუსტებულს, რომ ის ძლიერ იდგა ფეხზე, მან იმავე კაღნიერებით უბრძანა ხელახლა საძვერ დამხობილიყო, რათა ჯვრისთვის თაყვანი ეცა აღმოსავლეთისკენ ქრისტიანების წესის მიხედვით, რაიცა ქალმა შეასრულა. ამას გარდა, ჯვარი გამოასახვინა შუბლსა და მკერდზე. შემდეგ ხანის ცოლი ლოგინში ჩაწვა, ჩვენ მისთვის ვილოცეთ და მესამე სახლისკენ გავსწიეთ, სადაც ჩვეულებრივ ქრისტიანი მანდილოსანი იმყოფებოდა. მისი სიკვდილის შემდეგ მისი ადგილი დაეჭირა ერთ ახალგაზრდა ქალს, რომელმაც სიამოვნებით მიგვიღო თავისი პატრონის ქალიშვილთან ერთად; ამ ბინაზე ყველამ დიდი მოკრძალებით თაყვანი სცა ჯვარს, რომელიც მოთავესებულ იქნა აბრეშუმზე, მომაღლო ადგილას.

შემდეგ ცხვრის ხორცი შემოიტანეს; ის მესტუმრეთუხუცესის წინ დასდეს, ხოლო შემდეგ ხუცებს გაუნაწილეს. ბერსა და მე არც არაფერი გვიჭამია და არც არაფერი გვიწავს. ჭამა-სმის დასრულების შემდეგ ახალგაზრდა ქალის შერიმას ოთახში უნდა წავსულიყავით, რომელიც მისი დედის დიდი სახლის უკანაა მოთავესებული. ჯვრის დანახვაზე ის მიწაზე დაემხო და მოკრძალებით თაყვანი სცა, ვინაიდან მეტად განათლებული იყო თავის სარწმუნოებაში, შემდეგ მომაღლო ადგილას მოათავსა აბრეშუმის ქსოვილზე. ყველა ქსოვილი, რომელზედაც ჯვარს ათავსებდნენ, ბერს ეკუთვნოდა: ეს ჯვარი მოტანილი ყოფილა ვინმე სომხის მიერ, რომელიც ბერთან ერთად მოსულა იერუსალიმიდან, თუ მას დაეჯერება; ეს ვერცხლისა იყო, ოთხ მარკას იწონიდა და ოთხი პატიოსანი თვალი ჰქონდა კუთხეებში, ხოლო ერთი შუაზე. მასზე მაცხოვარი არ იყო გამოხატული, ვინაიდან სომხებსა და ნესტორიანელებს სცხვენიათ ჯვარცმული ქრისტეს დანახვის. ბერმა ის მანგუს წარუდგინა, რომელმაც ჰკითხა, რა მოგცე მასშიო. ბერმა უპასუხა, მე ერთი მღვდლის შვილი ვარ, მამაჩემის ეკლესია სარკინოზემმა დაანგრიეს, გთხოვ მის აღდგენაში დამეხმარო. მაშინ მანგუმ ჰკითხა, რა საფასურით შეიძლება ეკლესიის ხელახლა აგებაო; ბერმა უპასუხა ორას იასკოთო, რაიცა ორიათას მარ-

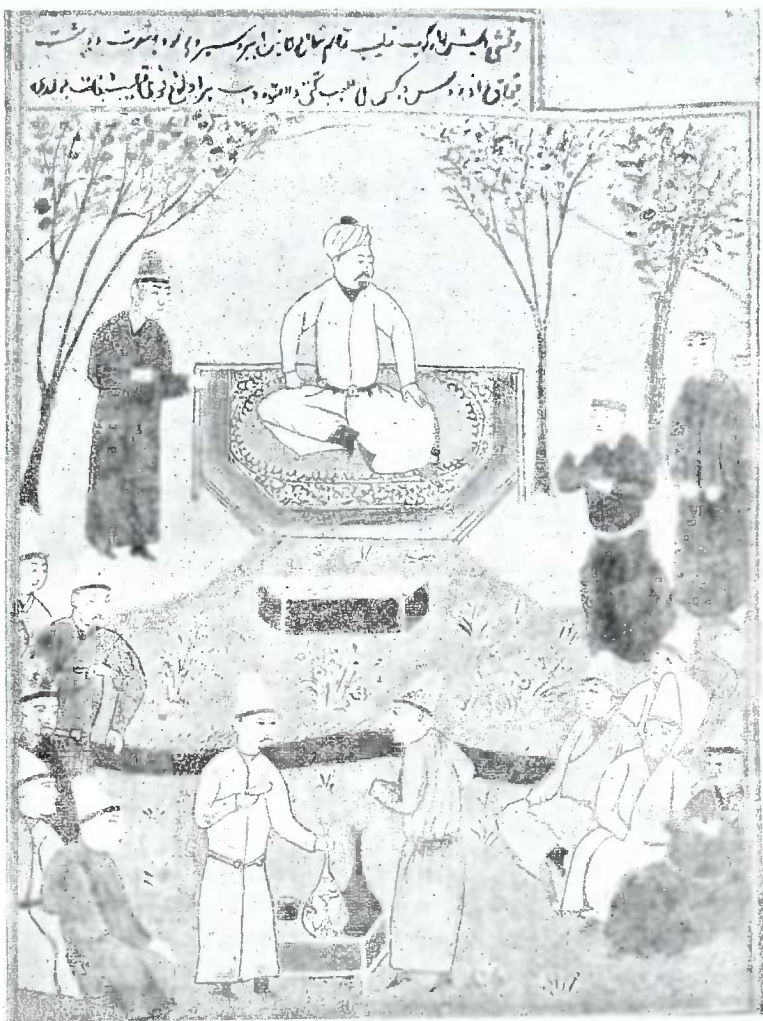
კას უდრის. და ხანმა ბრძანება გასცა მისთვის წერილები მიეცათ სპარსეთისა და დიდი სომხეთის ხარკთამკრეფის (ახელზე, რათა ამ უკანასკნელმა ბერს ეს თანხა გადაუხადოს. ბერი ყველგან თან ატარებდა ამ ჯვარს, ხუცები ხედავდნენ რა სარგებლობას ღებულობდა მისგან და შური აღეძრათ მისდამი.

ამრიგად, ჩვენ ამ ახალგაზრდა ქალის სახლში ვიყავით და მან უხვად ასვა ხუცებს. იქიდან მეოთხე ბინაზე წავედით, რომელიც უკანასკნელი იყო რიცხვისა და ღირსების მიხედვით; ხელმწიფე იშვიათად შედიოდა მის პატრონ ქალთან. ეს სახლი იშლებოდა დაძველების გამო, ხოლო თვით ეს მანდილოსანი ნაკლებ სასიამოვნო შესახედავი იყო. მაგრამ პასექის შემდეგ ხანმა მისთვის ახალი სადგომი და ახალი ფორნები გააკეთებინა. ამ ქალმა, ისევე როგორც ხანის მეორე ცოლმა, ნაკლები, ან უკეთ, სრულიად არაფერი იცოდა ქრისტიანობისა: ის კერპთთაყვანისმცემელი იყო და მისნებს ეთათბირებოდა ხოლმე. ამისდამიუხედავად ჩვენი შესვლის დროს მან თაყვანი სცა ჯვარს, როგორც ეს მას ბერმა და ხუცებმა ასწავლეს. იქ ხუცებმა ხელახლა დალიეს, და შემდეგ ჩვენ ჩვენს სამლოცველოში დავბრუნდით, რომელიც შორს არ იყო იქიდან; ხუცებიც თან გამოგვყვნენ, ისინი მღეროდნენ, ან უკეთ, ღრიალებდნენ სიმთვრალის გამო. რაიცა მათს ქვეყანაში გასაკიცხად არ ითვლება არც მამაკაცისა, არც დედაკაცისთვის.

ამ დროს მოიყვანეს ჩემი ამხანაგი, და ბერმა მას მკაცრად უსაყვედურა, რად შეეხე ზღურბლსო. მეორე დღეს მოვიდა დიდი მსაჯული ბულგაი და დაწვრილებით გამოიძია, გააფრთხილა ის ვინმემ თუ არა, რომ ზღურბლს არ შეხებოდა; შე ვუპასუხე; „ბატონო, ჩვენ თარჯიმანი არ გვეყოლია თან; როგორ შეგვეძლო ერთმანეთის გაგება“. მაშინ მან ჩემს ამხანაგს აპატია. მე მას ამიერიდან ავუკრძალე ოდესმე ფეხი შეეღვა ხანის სასახლეში.

ავადმყოფების ნახვა

უფრო გვიან ჩვენ გავიგეთ, რომ ის მანდილოსანი კოქტა, რომელიც ავად იყო სულიწმინდის მოთენის კვირიდან, უფრო

ჯუჩი-ხანის ტახტზე ასვლა. ჩაღატაური ლენაწერიდან „ტავარიზ-გუზიდე“ XIV ს. დასაწყისის ერანული მინიატურიდან.

ცუდად გამხდარიყო; ის კვდებოდა და კერპთთაყვანისმცემელთჳ ჯადოქრობა ვერაფერს შველოდა. მანგუმ ბერს კაცი გამოუტყუ ზავნა საკითხავად, შეგიძლია თუ არა რაიმე გააკეთო ავადმყოფისათვისო, და ბერმა საკმაოდ უგუხურად უპასუხა, ხანს ჩემს თავს მივცემ საწინდრად, რომ ამ ქალს მოვარჩინო; ამ პასუხის შემდეგ ბერმა დაგვიძახა, ტირილით საქმის ვითარება გაგვაცნო და გვთხოვა მასთან ერთად გველოცნა მთელი ღამე, რაიცა ჩვენ შევეუსრულეთ. მას ჰქონდა ერთი მცენარის ძირი, რომელსაც რევანდს უწოდებენ; მან ის ფხვიერად აქცია და წყალში ჩასდო პატარა ჯვართან ერთად, რომელიც მაცხოვრის გამოხატულებით იყო შემკული. ის გვარწმუნებდა; ანით გავიგებ, მორჩება თუ მოკვდება ავადმყოფიო. თუ ავადმყოფი გადასარჩენი იყო, ჯვარი მის მკერდს მიეკვროდა, თითქო მიწებებული ყოფილიყო; თუ გადასარჩენი არ იყო, არ მიეკვროდა. მე დარწმუნებული ვიყავი, რომ ეს რევანდი რაღაც წმინდა ნივთი იყო, იერუსალიმის წმინდა მიწიდან მოტანილი. ის ამ წყალს ასმევდა ყველა ავადმყოფს, რასაც აუტილებლად მოსდევდა ის, რომ ასეთი მწარე სასმელის გამო მათ შეიგნულობის წვა აუვარდებოდათ ხოლმე: სხეულის ასეთი აშლილობა ბევრს სასწაულად ეჩვენა.

როდესაც ის ამ წამალს ამზადებდა, მე ვუჩჩიე ის ზომიერი ეკლესიის ნაკურთხ წყალზე გაეკეთებინა, ვინაიდან ამ წყალს დიდი ძალა აქვს დემონების გასადენად; ხოლო, როგორც ჩვენ გავიგეთ, დიუფალი დემონით იყო შეპყრობილი: მისი თხოვნის თანახმად ჩვენ მას ნაკურთხი წყალი მივეცით; და ბერმა ის რევანდს შეურია და შიგ მთელი ღამით თავისი ჯვარი ჩასდო. მე ვუთხარი, თუ ხუცესი ხარ, ორდენის სიწმინდე ეშმაკეულის განდევნის ძალას მოგანიჭებს-მეთქი. მან მიპასუხა; არასოდეს ორდენი არ მიმიღია, წერა-კითხვაც კი არ ვიცი; ვინაიდან ხელობით ტილოს მქსოველი ვარო. ეს მართლაც ასე ყოფილიყო, როგორც უფრო გვიან მის საწმობლოში გავიგე; როცა იქ გამოვლით უკან დავბრუნდი

მეორე დღეს ჩვენ, ბერი, ორი ნესტორიანელი ხუცესი და მე ავადმყოფ დიუფალთან მივედით; ის პატარა ოთახში

იწვა თავისი მთავარი სადგომის უკან. ჩვენი შესვლისთანავე თავის საწოლზე წამოდგა, ჯვარს თაყვანი სცა, თავის მახლობლად დაადგმევინა აბრეშუმის ქსოვილზე, რევანდს შერეულ ნაკურთხი წყალი დალია და იმავე წყლით მკერდი მოიბანა. ბერმა მთხოვა სახარება წამეკითხა მის თავზე. მე წავიკითხე მაცხოვრის ვნებანი წმინდა იოანე მახარობლისა. ბოლოს, ქალმა თავი უკეთ იგრძნო, გამხიარულდა, ოთხი ვერცხლის იასკო მოატანინა და თავდაპირველად ჯვრის ფეხთან დააწყო; შემდეგ ერთი ბერს უბოძა, ხოლო მეორე მე მომაწოდა, მაგრამ არ გამოვართვი. მაშინ ბერმა ხელი გაუშვირა და მეორე იასკო მიიღო. ამის შემდეგ ქალმა თითო იასკო მისცა ხუცებს; ასე რომ მან ორმოცი მარკის ღირებულება დაარია. მან მოატანინა აგრეთვე ღვინო და ხუცებს მისცა დასალევად, მეც იძულებული გავხდი მისი ხელით სამჯერ დამეღია წმინდა სამების პატივსაცემად. მას უნდოდა აგრეთვე ჩემთვის თავისი ენა ესწავლებინა და იცინა, იმიტომ რომ მე თარჯიმანი არ მახლდა და მუხჯივით ვიყავი.

მეორე დღეს ჩვენ დავბრუნდით დიუფალთან; მანგუ-ხანმა გაიგო, რომ ჩვენ იქ ვიყავით და დაგვიძახა, ვინაიდან გაეგონა, რომ ამ მანდილოსნის მდგომარეობა გაუმჯობესებულიყო. როდესაც ხანთან შევედით, ის რამდენიმე თავის მახლობელთან ერთად რალაც თხელ მიწას, ესე იგი ცომისებურ საკვებს სჭამდა⁷², რათა თავი გაემაგრებინა, ხოლო მის წინ ცხვრის ბეჭების დამწვარი ძვლები ეწყო; მან ჯვარი დაიჭირა ხელში. მაგრამ მე არ დამინახავს, რომ მას ჯვრისთვის ეამბოროს ან თაყვანი ეცეს; მხოლოდ უცქეროდა და არ ვიცი რაღაცას სთხოვდა. შემდეგ ბერმა სთხოვა, ნება მომეცით ჯვარი შუბის წვერზე ვატარო, იმიტომ რომ მე ამის შესახებ ველაპარაკე ბერს; მანგუმი უპასუხა: „ატარეთ, როგორც უფრო მართებულად მიგაჩნდეთ“. შემდეგ ჩვენ მას გამოვეთხოვეთ და დიუფალთან დავბრუნდით; ის ჯანსაღი და მხიარული იყო და ხელახლა დალია ნაკურთხი წყალი, ხოლო ჩვენ ქრისტეს ვნებანი წაუკითხეთ

8. მასალები საქ. და კავ. ოც-თვის, 1942 წ., ნაკვ. V

ამ უბადრუკ მღვდლებს მისთვის არასოდეს არაფერი ჩაეგონებინათ სარწმუნოებაზე, არც ეთქვათ, რომ მონათლულიყო. მე იქ უსიტყვოდ დავჯექი, რადგან არაფრის თქმა არ შემეძლო, ხოლო მან ისევ თავისი ენის სწავლება დამიწყო. ხუცებმა მას ჩააგონეს, რომ არ მიემართა ჯადოქრობისთვის; მე მის სადგომში ოთხი მახვილი დავინახე, სანახევროდ ამოღებული ქარქაშიდან, ერთი მისი საწოლის თავთან, მეორე ფეხებთან, ხოლო ორი დანარჩენი კარის თვითეულ მხარეს. მე დავინახე აგრეთვე ვერცხლის ბარძიმი, ჩვენი ბარძიმების მსგავსი, რომელიც შეიძლება ჰუნგრეთის რომელიმე ეკლსიიდან იყო მოტაცებული. ის ნაცრით იყო სავესე და ოთახის სატიხარზე ეკიდა, ხოლო ნაცარზე შავი ქვა იდო, ხუცებს კი მისთვის არასოდეს ეთქვათ, ეს ცუდიაო. პირიქით, ისინიც ასევე იქცევიან და თავიანთი ყოფაქცევით ცუდ მაგალითს აძლევენ.

სამი დღის განმავლობაში ჩვენ დავდიოდით ამ ქალთან, და მისი ჯანმრთელობა სავესებით აღდგენილ იქნა. მაშინ ბერმა ჯვრიანი ბაირალი გააკეთა და შუბვიით გრძელ ჯოხზე მიამაგრა, და ჩვენ თან ვატარებდით ამ ბაირალს. მე ეპისკოპოსივით პატივისცემილი ამ ბერს, იმიტომ რომ მან იცოდა ამ ქვეყნის ენა. მაგრამ ის ბევრ ისეთ რამეს სჩადიოდა, რაც მე არ მომწონდა. მაგალითად, მან დასაკეცი საჯდომი გააკეთებინა, როგორიც ჩვეულებრივ მღვდელმთავრებს აქვს, შეიძინა აგრეთვე ხელთათმანები და ფარშავანგის ფრთებით და ოქროს ჯვრით შემკული ქული; მე მხოლოდ ჯვარი მოეუწონე. მას დაწყულელებული ფრჩხილები ჰქონდა და ზედ მალამოს იცხებდა. ის გულზეიადი ადამიანის ენით ლაპარაკობდა. ნესტორიანელები ფსალმუნის სიტყვებს მღეროდნენ ორ გადაჯვარედინებულ ჯოხზე, რომელიც ორ ადამიანს ეჭირა ხელში. ბერი ყოველივე ამას ხედავდა, და მასში სხვა ბევრი რამ სასაცილო იყო, რაიც მე არ მომწონდა. ამისდა მიუხედავად ჩვენ მას არ გავშორდით იმ პატივისცემის გამო, რომელიც ჯვრის მიმართ გვქონდა. ჩვენ ამ ჯვარს მალა ამართულს ვატარებდით ყველგან, სადაც კი ვიმკოჟებოდით და თან ვგალობდით, „მეფის დროშანი ჩნდებიან“, რის გამო სარკინოზები დიდად გაცოცხლებული იყვნენ.

ქარაჟორუმიდან ხატაეთამდე

იმ დღიდან, როდესაც ჩვენ მანგუ-ხანის სასახლეში მივე-
დით, ეს ხელმწიფე მხოლოდ ორჯერ წავიდა სამხრეთისკენ
და მან უკვე დაიწყო ჩრდილოეთისკენ, ესე იგი ყარაყორუმის-
კენ მიბრუნება. ამ მოგზაურობის დროს შევამჩნიე, რომ
სწორი იყო, რაც კონსტანტინეპოლში ბოდუენ ჰენოელმა მით-
ხრა, რომელიც აქ იყო ნამყოფი; სახელდობრ, რომ მთელი
მგზაურობის დროს ის მუდამ ზემოთ მიდიოდა და არასოდეს
ქვემოთ. მართლაც, ყველა მდინარე აღმოსავლეთიდან დასავლე-
თისაკენ მიემართება, ან პირდაპირ ან სხვანაირად, ესე იგი
სამხრეთისა ან ჩრდილოეთისაკენ გადახრით. მე გამოვიკითხე
ხატაეთიდან მოსულ ხუცებს და მათ მითხრეს, რომ იმ ადგი-
ლიდან, სადაც მე მანგუ-ხანს შევხვდი, ხატაეთამდე ოცი დღის
სავალი იყო. სამხრეთსა და აღმოსავლეთს შორის ონანკერუ-
ლამდე (მანჯერულამდე). ესე იგი მონგოლების ნამდვილ ქვეყ-
ნამდე, სადაც ჩინგიზ-ხანის სასახლეა, ათი დღის სავალია პირ-
დაპირი ხაზით აღმოსავლეთისკენ და ამ აღმოსავლეთის ქვეყ-
ნებში არც ერთი ქალაქი არ არის. მაგრამ იქ ცხოვრობს ხალ-
ხი, რომელსაც სუ-მონგოლებს, ესე იგი წყლის მონგოლებს,
ექახიან; სუ თათრულად წყალს ნიშნავს. ისინი თევზაობითა
და ნადირობით ცხოვრობენ და არც ხარების ჯოგი ჰყავთ და
არც ცხვრების ფარა.

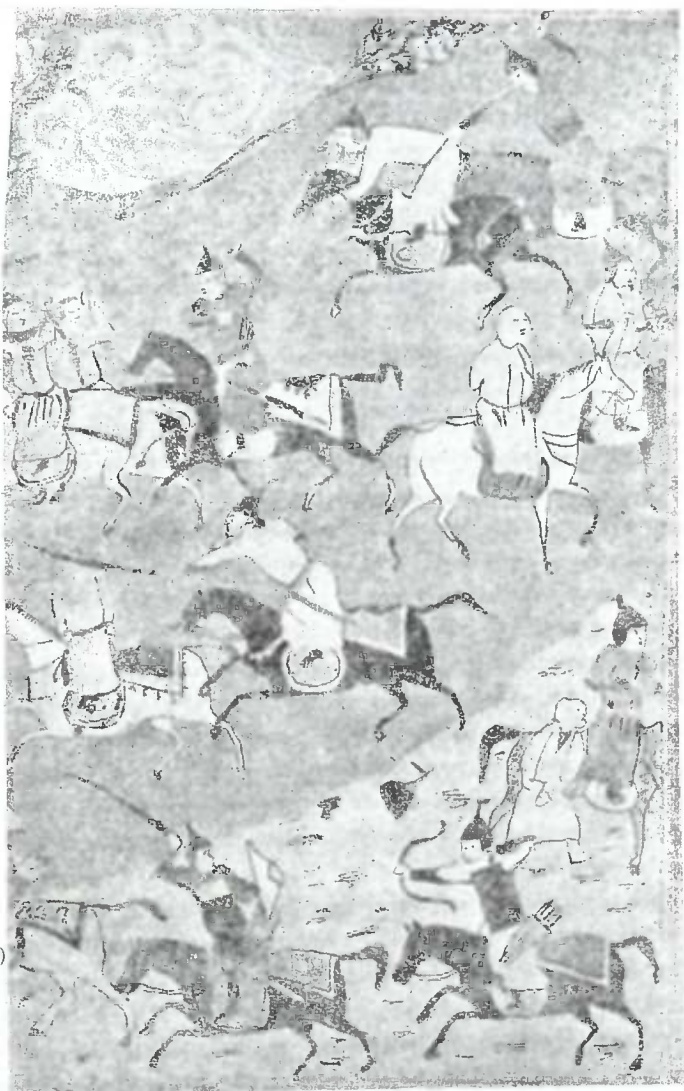
აგრეთვე არც ჩრდილოეთისკენ არის ქალაქები, იქით
მხოლოდ მესაქონლეობის მიმდევარი ხალხი ცხოვრობს, კერკი-
სად⁷³ წოდებული. იქ ცხოვრობენ აგრეთვე ორენგაები⁷⁴, რო-
მელნიც ფეხებზე გაკრიალებულ ძვლებს იკეთებენ და ისეთი სი-
ჩქარით დასრიალობენ გაყინულ თოვლზე, რომ ფრინველებსა
და ოთხფეხებს იჭერენ. ჩრდილოეთით სხვა ბეჩაივი ხალხებიც
არიან, ისინი იმ საზღვრამდე აღწევენ, სანამდე სიცივე ნებას
აქლევს, ხოლო დასავლეთით ესაზღვრებიან პასკატირის მიწა-
წყალს ანუ დიდ ჰუნგრეთს, რომლის შესახებ ზემოთ გესაუბ-
რეთ. ამ ჩრდილოეთის კუთხის საზღვრები ცნობილი არაა
დიდი სიცივების გამო, ვინაიდან იქ თოვლის ზვინებია, რო-
მელიც არასოდეს დნება. მე გამოვიკითხე იმ მონსტრებისა

ანუ არაკაცების შესახებ, რომელთაც ისიდორი და სოლინი იხსენიებენ. მიიხრეს, არაფერი ამის მსგავსი არ ჯვინახავსო, და დიდად გაკვირვებული დავრჩი ამ პასუხით. თუმცა ეს ხალხები ღარიბები არიან, ასე თუ ისე მაინც სამსახური უნდა გაუწიონ მონგოლებს, იმიტომ რომ, ჩინგიზის ბრძანების თანახმად, არავინ განთავისუფლებული არაა შრომისგან, თუ ამას სიბერე არ უშლის ხელს.

მანინჯი არსებანი

ერთხელ გვერდით დამიჯდა ერთი ხატაელი ხუცესი, რომელსაც მეტად მშვენიერი წითელი ფერის მაული ეცვა, და მე ვკითხე, საიდან ღებულობთ ამ ფერს-მეთქი. მიამბო, რომ ხატაეთის აღმოსავლეთით მეტად მაღალი კლდეებია, სადაც ადამიანის მსგავსი არსებანი ცხოვრობენ, მხოლოდ მუხლის მოკეცა არ შეუძლიათო. ამრიგად, არ ვიცი როგორ, ისინი ასკინკილა მოძრაობენ . თურმე. მათ ერთი წყრთის სიგრძე ტანი ჰქონიათ, მათი სხეული ბალნით ყოფილა დაფარული. ეს არსებანი მიუწვდომელ მღვიმეებში ცხოვრობენო. მონადირეებს ბურახი მიაქვთ მათ დასათრობად; ისინი კლდის ზედაპირს ფილჯამივით ამოხვრეტენ თურმე და შიგ ბურახს ასხამენ. ხატაელებს ღვინო არ აქვთ, მხოლოდ ახლა იწყებენ ვაზის მოშენებას, მაგრამ ბრინჯიდან იციან სასმელის გამოხდა.

მონადირეები იმალებიან თურმე, ის ველურები კი თავიანთი ხვრელებიდან გამოდიან, ბურახს მოსვამენ და ყვირიან: „ჩინ, ჩინ“. იმ მხეცებმა ამ ყვირილიდან მიიღეს თავიანთი სახელწოდება, ვინაიდან მათ ჩინჩინს ეძახიან. მაშინ ისინი ერთად გროვდებიან, ამ სასმელს ეწაფებიან და დამთვრალნი ამ კლდეებზე იძინებენ. მონადირეები მძინარეებს უახლოვდებიან და მათ ხელებსა და ფეხებს უბორკავენ. შემდეგ კისერზე ძარღვს უჭრიან, იქიდან სამ-ოთხ წვეთ სისხლს ღებულობენ და ანთავისუფლებენ. ხატაელი ხუცის მტკიცებით ეს სისხლი საუცხოვოდ ღებავს ძოწეულის ან ალისფრად. მიამბეს აგრეთვე, მაგრამ მე ეს არ მჯერა, რომ ხატაეთს იქით ერთი

„შალა-ხანი მისდევს ბორაკს. ჩაღატაური ხელნაწერიდან „ტავარიზ გუზიდე.“

ქვეყანაა, სადაც არცერთი იქ შესული ადამიანი არ ბერდება,— როგორიც უნდა იყოს მისი ასაკიო.

ხატაეთი ოკენეს ესაზღვრება, და ოსტატმა გულილიმ პარიზელმა მიიმბო, მე იქ ერთგვარი ადამიანების წარმომადგენლები ვნახე, რომელთაც კაულებს და მანზებს უწოდებენო⁷⁵, ისინი ცხოვრობენ კუნძულებზე, რომელიც ზამთარში გაყინული ზღვითაა გარემოცული, ისე რომ ამ დროს თათრებს შეუძლიათ მათ შეესიონო. ამიტომ მშვიდობიანობის დასაცავად მათ თათრებს შესთავაზეს, წლიურად სამჯერ ორი თასს თუმან იასკოს გადაგიხდითო.

ქალაქის ფული. ჩინური დამწერლობა

ხატაეთის ჩვეულებრივი ფული წარმოადგენს ბამბის ქალაქს, ხელის გულის ოდენას სიფართოვითა და სიგრძით, რომელზედაც დაბეჭდილია სტრიქონები, მსგავსი მანგუ-ხანის ბეჭდისა. ხატაველები სწერენ ფუნჯით, როგორსაც მხატვრები ხმარობენ, და თვითეული სახე რამდენიმე ანბანს შეიცავს. მთელი ერთი სიტყვის გამომხატველს⁷⁶. ტიბეტელები ისევე სწერენ როგორც ჩვენ, მარცხნიდან მარჯვნივ, და მათი ანბანი სავსებით ჩვენსას წააგავს. ტანგუთელები მარჯვნიდან მარცხნივ სწერენ არაბებივით და ხაზებს თანდათან ამრავლებენ ზევითკენ. უიღურები, როგორც ზემოთ ვთქვი, ზემოდან ქვემოთ სწერენ. რუსების ჩვეულებრივი ფული პატარა ზომის სხვადასხვაგვარ ტყავებს წარმოადგენს, მწვანესა და ნაცრისფერს⁷⁷.

როდესაც ბერთან მივედით, მან გულმოწყალებ გვიჩინათავე შეგვეკაებინა ხორცის ჭამისაგან, მაგრამ დაუმატა, რომ ჩვენი მსახური მას სჭამდა მის მსახურებთან ერთად, ხოლო ჩვენ ის თქვილით, ზეთით და ერბოთი მოგვამარაგებდა. ჩვენ დავაკმაყოფილეთ მისი სურვილი, თუმცა ჩემი ამხანაგი დიდად იტანჯებოდა სისუსტის გამო. ამრიგად, ჩვენი საკვები ფეტვისა და ერბოსგან შესდგებოდა ან კიდევ ერბოიან თუ მაწვნიან წყალში მოხარშული ცომისგან და უსაფუარო ქაბურისგან, რომელიც ხარებისა და ცხენების წივაზე ცხებოდა—

მარხვა თ:თ:მ:ში

დადგა საურწყო, რომელიც მარხვის პირველ დღეს წარმოადგენს მთელ აღმოსავლეთში, და კოტოტამ, უწარჩინებულესმა მანდილოსანთ შორის, მთელი კვირა იმარხულა თავის ქალებთან ერთად. ის ყოველდღე მოდიოდა ჩვენს სამლოცველოში და სანოვაგეს უნაწილებდა ხუცებსა და სხვა ქრისტიანებს, რომელნიც ამ პირველი კვირის განმავლობაში მრავლად მოდიოდნენ, რათა წირვა-ლოცვას დასწრებოდნენ. მე და ჩემს ამხანაგს ტუნიკა და ნაცრისფერი სამიკოს (სამირის) ⁷⁸ შარვალი მოგვცა, რომელთაც შიგნით სელის ანაჩეჩი ჰქონდა დადებული, იმიტომ რომ ჩემი ამხანაგი ხშირად ჩიოდა, ტყავების ტარება მიმძიმსო. მე საჩუქარი მივიღე მისი სიბრაღულის გამო, მაგრამ ბოდიში მოვიხადე, ასეთ ტანისამოსს ვერ ჩავიცვამ-მეთქი და ის ჩემს თარჯიმანს მივეცი.

როდესაც სასახლის მეკარეებმა დაინახეს, რომ ყოველდღე ამდენი ხალხი აწყდებოდა ეკლესიას, რომელიც სასახლის კარმიდამოს საზღვრებში იყო მოთავსებული, ბერს ერთ-ერთი თავიანთთაგანი გამოუგზავნეს სათქმელად, რომ მათ არ სურდათ ამდენ ხალხს თავი მოეყარა სასახლის საზღვრებში. ბერმა მათ მკვახედ გასცა პასუხი; მას უნდოდა გაეგო მანგუს მიერ იყო თუ არა გაცემული ეს განკარგულება და მათ დაემუქრა მანგუსთან გიჩივლებთო. მაგრამ მათ დაასწრეს და ხანთან მას უჩივლეს, ბევრს ლაპარაკობს და დიდძალ ხალხს აგროვებს თავის გარშემო.

ამის შემდეგ ჩვენ სასახლეში დაგვიძახეს დიდმარხვის კვირას, და ბერი სამარცხვინოდ გაჩხრიკეს, რათა გამოერკვიათ დანა ხომ არ ჰქონდა თან; ის აიძულეს ფეხსაცმელებიც გაეხადა. ჩვენ ხანთან შეგვიყვანეს; მას ხელში დამწვარი ცხვის ბეჭი ეჭირა და დიდი გულისყურით უტკეროდა, თითქო რაღაცას კითხულობდა. შემდეგ ბერი დატუქსა; ჰკითხა, რად ესაუბრები შენ ამდენ ხალხს, როდესაც მხოლოდ ღმერთს უნდა ლოცულობდეო. ამ დროს მე უკან ვიდექი, თავშიშველი. ხანმა მკითხა, ქუდს რად არ იხდი, როდესაც ჩემს წინაშე დგებარ, როგორც ამას ეს ფრანკი შვრებაო. მე მიბრძანა

ახლო მივსულიყავი. შეშფოთებულმა ბერმა კაპიშონი მოიხადა ბერძნების და სომხების ჩვეულების წინააღმდეგ; და როდესაც ის ხანმა საყვედურებით აავსო, ჩვენ გარეთ გამოვედით. მაშინ ბერმა მიხოვა ჯვარი მეტარებინა სამლოცველომდე, ვინაიდან, თავის შეშფოთების გამო, მას არ უნდოდა ის ეტვირთა. რამდენიმე ხნის შემდეგ ის ხანს შეურიგდა: აღუთქვა პაპთან წავალ და შენს ძალა-უფლებას ვალიარებინებ დასავლეთის ყველა ერის მიმართო.

როდესაც მანგუ-ხანის ამ დარბაზობიდან გამოვედით და სამლოცველოში შევედით, ბერმა გამოძკითხა პაპის შესახებ. მკითხა, მიმიღებს თუ არა ის, მანგუს სახელით რომ წარვუდგე და მომცემს თუ არა ცხენებს კომპოსტელის წმინდა იაკობამდე⁷⁹. თქვენს შესახებაც მელაპარაკა და მკითხა, როგორ ფიქრობ, ისურვებს თუ არა თავისი ვაჟის გამოგზავნას მანგუსთანო. მე ვაგაფრთხილე; არავეითარ შემთხვევაში ყალბი აღთქმები არ მისცე მანგუს, ვინაიდან ეს უკანასკნელი ტყუილი უარესი იქნება ვიდრე პირველი, ხოლო ღმერთს ჩვენი ტყუილები არ სჭირდება-მეთქი.

საღვთისმეტყველო პაქრობა

ამ ხანებში ერთი უთანხმოება წარმოიშვა ბერსა და ერთ ხუცესს შორის; ამ ხუცესს იონა ერქვა. ის მეტად განათლებული კაცს იყო, არქიდიაკონის შვილი; მას სხვა ხუცეები თავიანთ მასწავლებლად სთვლიდნენ. ბერი იმ აზრს იცავდა, რომ ადამიანი სამოთხეზე ადრეა გაჩენილი, და ეს სახარებაში სწერიანო. ამ საკითხის გადასაჭრელად მე დამიძახეს. მე არ ვიცოდი; რაში მდგომარეობდა მათი უთანხმოება და ვთქვი, სამოთხე მესამე დღეს შეიქმნა, დედამიწის სხვა მცენარეებთან ერთად, ადამიანი კი მეექვსე დღეს-მეთქი. მაშინ ბერმა სთქვა: „განა ეშმაკმა პირველ დღესვე მიწა არ მოიტანა სამყაროს ოთხივე კუთხიდან და განა ამ თიხიდან არ გაკეთდა ადამიანის სხეული, რომელსაც ღმერთმა სული ჩაბერა“?

როდესაც მანიქველობის ეს მწვალებლური აზრი გავიგონე, ასე საჯაროდ და ასე უგუნურად გამოთქმული, მე მას

გაცხარებით წინააღმდეგი და ვუთხარი, ტუჩზე თითი დაიდე, იმიტომ რომ სამღთო წერილს არ იცნობ და ამრიგად თავიდან ააცილე შეცდომა-მეთქი. მაგრამ მან სასაცილოდ ამიგდო, ვინაიდან მე არ ვიცოდი მისი ენა. მაშინ მე ის დავტოვე და ჩემს ბინაში დავბრუნდი. შემდეგ ის და ხუცები დღესასწაულებრივი პროცესიით სასახლეში წავიდნენ, ისე რომ მე არ მივუწვევივართ: ბერი ჩვენი შეტაკების შემდეგ მე აღარ მელაპარაკებოდა და ჩემი თან წაყვანა აღარ სურდა ჩვეულების მიხედვით. როდესაც ისინი უჩემოდ მანგუს წარუდგნენ, ხანი მათ შეეკითხა, სად ვიყავი და რად არ ვიმყოფებოდი მათ შორის. ხუცებს შეეშინდათ და ბოდიში მოიხადეს. მათ მანგუს სიტყვები გადმომცეს და საყვედურს გამოსთქვეს ბერის მიმართ. ამის შემდეგ ბერი მე შემირიგდა, ხოლო მე ბერს შევეურიგდი, ამასთანვე ვთხოვე დამხმარებოდა ადგილობრივი ენის გაგებაში, ხოლო ჩემი მხრით აღვუთქვი საღმთო წერილის სწავლაში მეშველა: ვინაიდან ძმა, რომელსაც ძმა თანამიუდგება, გამაგრებულ ქალაქს ჰგავს.

მარხვის პირველი კვირის გავლის შემდეგ დიუფალი ჩვენ სამლოცველოში აღარ მოსულა და თავისი ჩვეულების მიხედვით კერძითა და ბურახით აღარ გაგვმასპინძლებია. ბერი ნებას არ იძლეოდა, რომ ჩვენთვის საჭმელი მოეტანათ, ვინაიდან ის, მისი სიტყვით, ცხვრის ქონით მზადდებოდა. ზეთს კი ჩვენ მხოლოდ იშვიათ შემთხვევაში ვღებულობდით. ამიტომ საჭმელად არაფერი გვექონდა, გარდა ნაცარში გამოცხვარი პურისა და თოვლის ან გამდნარი ყინულის წყალში მოხარშული ცომისა; ასეთი წყალი კი ძლიერ ცუდია. ჩემი ამხანაგი ამან მეტად დაალონა. მე ჩვენი მოთხოვნილებანი თვით დავითს გადავეცი, ხანის უფროსი ვაჟის ოსტატს, ხოლო მან ჩემი სიტყვები ხელმწიფეს მიუტანა; მან ბრძანა დაუყოვნებლივ ღვინო, ფქვილი და ზეთი მოეცათ ჩვენთვის.

ნესტორიანელები და სომხები არასოდეს თევზს არ სჭამენ მარხვაში. ჩვენ ერთი ტიკი ღვინო მოგვიტანეს. ბერი ამბობდა, მე მხოლოდ კვირაობით ვჭამო. დედოფალმა ძმარში მოხარშული ცომი გამოგვიგზავნა ვახშმად. ბერს სა-

კურთხევის ქვეშ კალათი ჰქონდა, ნუშით, ქიშმიშით, ქლიავის ჩორით და სხვა მრავალი ხილით სავსე, ის ყოველდღე სჭამდა, როდესაც მარტო იყო. ჩვენ დღეში მხოლოდ ერთხელ ვჭამდით და ისიც დიდად დამწუხრებულნი, იმიტომ რომ როდესაც გაიგეს, რომ მანგუხანმა ღვინო გვიბოძა, ძალღებვივით ურცხვად თავს დაგვესხნენ: თავდამსხმელთა შორის იყვნენ ეს ნესტორიანელი ხუცებიც, რომელნიც ყოველდღე ითრობოდნენ სასახლეში, და ეს ბერთან დამეგობრებული მონგოლებიც. თვით ბერიც, როდესაც მას ვინმე ისეთი ესტუმრებოდა, ვისთვისაც მას ღვინის დაღვევინება უნდოდა, ჩვენ გვთხოვდა ღვინოს. ამიტომ ეს ღვინო ჩვენთვის უფრო მწუხარების წყაროდ გადაიქცა, ვიდრე ნუგემისცემისა, იმიტომ რომ ჩვენ არ შეგვეძლო მისთვის უარი გვეთქვა, თუ შეურაცხყოფის მიყენება არ გვინდოდა. როცა მას ვაძლევდით, ჩვენ გვაკლდებოდა, ხოლო როდესაც ჩვენ გვაკლდებოდა, ვერ ვებედავდით კიდევ გვეთხოვა სასახლეში.

მანგუხანის სასახლე

დიდი მარხვის მესამე კვირის ხუთშაბათს ოსტატ გუილიომას (ოქრომჭედლის) ვაჟმა მშვენიერი ვერცხლის ჯვარი მოიტანა, ისეთი როგორსაც საფრანგეთში აკეთებენ, ვერცხლის ქრისტეს გამოხატულებით ზემოდან. ბერებმა და ხუცებმა ის დანახვისთანვე ხელიდან გამოსტაცეს, და ახალგაზრდა კაცი იძულებული გახდა ეს ჯვარი თავისი პატრონის სახელით მიერთმია თვით ბულგაისთვის, რომელიც პირველი მღივანია სასახლეში. მე აღმაშფოთა ამ ამბვის გაგონებამ. ამ ახალგაზრდა კაცმა აგრეთვე მანგუხანს განუცხადა, რომ ნივთი, რომლის გაკეთებაც თქვენ დამიკვეთეთ, დასრულებულია. მე მას აგიწერთ.

მანგუს ყარაყორუმში ქალაქის გალავნის ქვემოთ დიდი სასახლე აქვს, აგურის კედელ-შემორტყმული, როგორსაც ჩვენში ბერების სავანეს ავლებენ ხოლმე. იქ არის ერთი სასახლე, სადაც ხანი დიდ ნადიმს მართავს ორჯერ წელიწადში, აღდგომას, როდესაც იქ გაივლის ხოლმე, და ზაფხულში, როდესაც იქ ბრუნდება. ეს უკანასკნელი დღესასწაული განსაკუთ-

ჩინგიზ-ხანი, XIII ს. ჩინური ნახატიდან.

რებით დიდაა, იმიტომ რომ მაშინ სასახლეში მიდის ყველა კეთილშობილი, რომელიც მას ორი თვის სავალით არის დაშორებული, ხოლო ხელმწიფე მათ ტანისამოსსა და საჩუქრებს ურიგებს და გულუხვობასთან ერთად მთელ თავის ბრწყინვალეობას აჩენს. იქ არის აგრეთვე მრავალი საბძელივით გრძელი სახლი, რომელშიც სურსათი და განძეულობაა ჩაკეტილი. ამ დიდი სასახლის შესავალთან, —რადგან იქ რძით და სხვა სასმელებით სავსე ტიკების შეტანა შეუფერებელია,— პარიზელმა ოსტატმა გულიომმა დიდი ვერცხლის ხე დასდგა, რომლის ძირში ოთხი ვერცხლის ლომი მოათავსა, მათ მიღებში აქვთ გაკეთებული და პირიდან ცხენის თეთრ-რძეს ანთხევენ. ოთხი მილი ხეშია გაყვანილი მის მწვერვალამდე და იქიდან სითხე მოვარაყული გველების პირიდან ინთხევა, ამ გველებს თავიანთი კუდი ხის ტანზე აქვთ შემოხვეული. ერთი ამ მილთაგანი ღვინოს აქცევს, მეორე—ყარაკოსმოსს, ესე იგი ცხენის ვაწმენდილ რძეს, მესამე—ბოალს, 'ესე' იგი თაფლის სასმელს, მეოთხე—ბრინჯის ბურახს; და თვითელი ეს სითხე ხის ძირში გროვდება საგანგებოდ მოწყობილ აუზში.

სულ ზემოთ ხელოვანს ანგელოზი მოუთავსებია საყვირითურთ, ხოლო ხის ქვემოთ აკლდამა გაუთხრია, სადაც ერთ კაცს შეუძლია დაიმალოს. ხეში ლულაა გაკეთებული ანგელოზამდე. ოსტატს თავდაპირველად საბერველებიც გაეკეთებია, მაგრამ ისინი საკმაოდ ვერ უბერავენ. სასახლის გარეთ ერთი სარდაფია, სადაც სასმელებია მოგროვილი და სადაც იმყოფებიან მოსამსახურეები, რომელნიც მზად არიან სითხე მიაწოდონ ანგელოზის საყვირის პირველ გაგონებაზე. ამ ხის ტოტებიც, ფოთლებიც და ნაყოფიც აგრეთვე ვერცხლისაა. როდესაც მეწედეთუხუცესს სასმელი შემოაკლდება, ის ანგელოზს დაუძახებს, საყვირი დაჰკარაო. მაშინ აკლდამაში დამალული კაცი იმ ლულაში ჩაჰბერავს, რომელიც ანგელოზთან თავდება; ანგელოზი საყვირს პირზე იდებს და მისი ძლიერი ხმა შორს გაისმის. ამ მგრგვინავი ხმის გაგონებაზე სარდაფში მყოფი მსახურნი სითხეს აქცევენ თავთავიანთ მილებში, საიდანაც სითხე ხის ძირში მოთავსებულ აუზებში გროვდება, იქიდან კი მეწედებს

სასახლეში მიაქვთ და კარისკაცებს და მანდილოსნებს ურჩი-
გებენ.

ეს სასახლე ეკლესიას ჰგავს, მას შუაზე ნავი აქვს, ხოლო
ორივე მხრით დაბალი ფრთები, რომელთაც ნავისგან სვეტე-
ბის ორი რიგი ჰყოფს. მას სამხრეთით სამი კარი აქვს, შუა-
კარის წინ შიგნით ის ხეა ამართული. ხანს თავისი ტახტი
ჩრდილოეთისკენ აქვს, ესტრადაზე, რათა ყველამ დაინახოს;
ამ ესტრადას ორი კიბე აქვს, ერთზე აღიან, რათა მას საჭ-
მელ-სასმელი მიუტანონ, ხოლო მეორეზე ჩამოდიან. მთელი
სივრცე ხესა და ამ კიბეებს შუა ცარიელია, იმიტომ რომ იქ
იმყოფება მსახური, რომელსაც დაკისრებული აქვს ხანს მიართ-
ვას საკვები, რის ჰამაც მას სურს. იქვე თავსდებიან ელჩები,
რომელთაც ძღვენი მოაქვთ, ხოლო ხანი იქ მომადლოდ ზის
როგორც ღმერთი. მისგან მარჯვნივ, ესე იგი დასავლეთით მა-
მაკაცები იმყოფებიან, ხოლო მარცხნივ დედაკაცები; სასახლე
თავისი სიგრძით ჩრდილოეთიდან სამხრეთისკენაა მიმართლი-
მარჯვნივ, სვეტების მახლობლად, ამფითეატრია ამართული,
რომელზედაც ხანის ვაჟები და ძმები თავსდებიან ხოლმე,
ხოლო მარცხნივ მისი ცოლები და ქალიშვილები იჭერენ ად-
გილს. მხოლოდ ერთადერთი ცოლი ჯდება მის გვერდით, მაგ-
რამ უფრო დაბალ ტახტზე.

როდესაც ხელმწიკემ გაიგო, რომ ოსტატმა გულიომმა
თავისი ნაწარმოები დაასრულა, უბრძანა ის თავის ადგილას
მიეტანა და კარგად დაედგა. ვნების კვირას ხელოვანი გზას
გაუდგა თავისი პატარა მოძრავი სახლებითურთ, ხოლო მისი
დიდი სახლები უკან ჩამორჩა. ბერი და ჩვენ თან გავყევით და
მან ერთი ტიკქორა ღვინო გვაჩუქა. მან გადაიარა მთები,
სადაც ძლიერი ქარი ჰქროდა, საშინლად ციოდა და თოვლი
ბარდნიდა. ამიტომ შუალამისას გვთხოვა გველოცნა, რათა
ღმერთს ავდარი დაეცხრო, ვინაიდან მთელი ამ კუთ-
ხის პირუტყვს სიკვდილი ელოდა, განსაკუთრებით ისეთს, რო-
მელიც მაკე იყო და მზად იყო ეშობა. მაშინ ბერმა მას საკმე-
ველი გაუგზავნა და ურჩია ნაკვერჩხალზე დაედო და ღმერთის-

თვის შეეწირა. არ ვიცი გააკეთა მან თუ არა ყოველივე ეს, მხოლოდ ქარბუქი, რომელიც ორ დღეს გრძელდებოდა, დაცხრა მესამე დღის გათენებისას.

ქ ა რ ა ყ ო რ უ მ ი

ბზობის კვირას ყარაყორუმში მივედით. დილის პირველ გარიჟრაჟზე ჩვენ ვაკურთხეთ ბზა, რომელსაც წვენი ჯერ კიდევ არ გამოდიოდა; ხოლო ცხრა საათზე ქალაქში შევედით; ჯვარი მომაღლოდ გვეჭირა, ბაირალი გაშლილი გვექონდა; ამ სახით განვლეთ სარკინოზების უბანი და მათი საჯარო მოედნები ეკლესიამდე. ნესტორიანელები პროცესიით შეგვეგებნენ. როდესაც ტაძარში შევედით, დავინახეთ, რომ ისინი მზად იყვნენ წირვა დაეწყათ; წირვის დასრულების შემდეგ ისინი ყველანი ეზიარნენ, შემდეგ მკითხეს, ხომ არ გსურთ ჩვენთან ერთად ზიარება მიიღოთო. მე ვუპასუხე, უკვე ერთხელ დავლიე, საიდუმლოების მიღება კი მხოლოდ უზმოზე შეიძლება-მეთქი.

წირვის გამოსვლის შემდეგ სალამო მოახლოვდა და ოსტატმა გუილიომმა დიდი სიხარულით წაგვიყვანა თავის სახლში, რათა ჩვენთან ერთად ევახშმა. მისი ცოლი ლოტარინგიელი კაცის ქალიშვილი იყო, ჰუნგრეთში დაბადებული. ის კარგად ლაპარაკობდა ფრანგულად და კომანურად. ჩვენ იქ შევხვდით მეორე ევროპელს, სახელად ბასილს, რომელიც მართლმადიდებელი იყო, უნგრეთში დაბადებულიყო და იმავე ენებზე ლაპარაკობდა. ვახშამმა გულწრფელ მსიარულებაში ჩაიარა, შემდეგ თათრებმა ბინაზე წაგვიყვანეს, ის ჩვენთვის ეკლესიისა და ბერის სამლოცველოს მახლობლად მოემზადებინათ.

მეორე დღეს ხანი მოვიდა თავის სასახლეში, ხოლო ბერი, ხუცები და მე მასთან წავედით. ჩემს იმხანაგს ნება არ მისცეს თან გაგვეყოლოდა, იმიტომ რომ ერთხელ მან ფეხი ჰკრა შესავლის ზღრუბლს. თვით მე დიდხანს ვყოყმანობდი, წაესულიყავი თუ არ წაესულიყავი. თუ მე სხვა ქრისტიანებს გამოვავლდებოდი, შეიძლებოდა უსიამოვნება გამომეწვია, მით უმეტეს,

რომ ხანს ჩემი ნახვა სურდა. რადგან მეორე მხრივ მეშინოდა ხელი არ შემეშალო სიკეთის მიღებისათვის, რის იმედიც მქონდა, მე გადავწყვიტე სასახლეში წავსულიყავი, თუმცა ვხედავდი, რომ ის ჯადოქრობისა და კერპთაყვანისმცემლობის სამყოფს წარმოადგენდა. მე ხმამაღლა ვილოცე მთელი ეკლესიისა და ხანისთვის, რათა ღმერთს ის საუკუნო ხსნის გზაზე დაედგინა.

ამრიგად, ჩვენ ამ ეზოში შევედით, რომელიც საკმაოდ კარგადაა განლაგებული და ზაფხულში არხებით ირწყვება. შემდეგ თვით სასახლეში შევედით, რომელიც კაცებითა და ქალებით იყო სავსე, და ხანის წინ შევდექით; ჩვენს უკან იდგა ის ხე, რომელსაც აუზებთან ერთად სასახლის უდიდესი ნაწილი ეჭირა. ხუცებმა ორი სეფისკვერი და ხონჩით ხილი მოიტანეს, მათ ეს ხილი აკურთხეს და ხანს მიართვეს. მეკუჭნავენ ის მიუტანა ხანს, რომელიც მალალ ესტრადაზე იჯდა. მანგუმ მაშინვე ერთი სეფისკვერი შეჭამა, ხოლო მეორე თავის ვაჟსა და უმცროს ძმას გაუგზავნა; ორივენი ნესტორიანელი ხუცესის მიერ არიან აღზრდილნი და ცოტა რამ იციან სახარებიდან. მან მე აგრეთვე ჩემი ბიბლია მთხოვა, რათა დაეთვალე რებინა. ხუცების შემდეგ ბერმა ილოცა, ბერის შემდეგ მე ვილოცე. მანგუმ მე ნება დამართო მეორე დღეს ეკლესიაში მიესულიყავი, ის საკმაოდ დიდიცაა და ლამაზიც, რადგან მთლიანად ოქროქსოვილი აბრეშუმითაა მოფენილი. მაგრამ მეორე დღეს მან თავისი გზა განაგრძო, ხუცების წინაშე კი ბოღიში მოიხადა, ეკლესიაში შემოსვლას ვერ გავებდავ, იმიტომ რომ, როგორც გავიგე, იქ მიცვალებულნი მოუტანიათო. ხოლო ჩვენ ბერთან და სასახლის სხვა ხუცებთან ერთად ყარაყორუმში დავრჩით, რათა იქ პასექი გვედღესასწაულა.

პასექის დღესასწაული. შარაშორუმში

ახლოვდებოდა დიდი ხუთშაბათი და აგრეთვე პასექი, მე კი არ მქონდა ჩემი სამღვდლო სამოსელი; მე ვაკვირდებოდი თუ როგორ ხდებოდა კურთხევა ნესტორიანელების მიერ

და მეტად შემკრთალი ვიყავი. ნუ თუ მე საიდუმლო ზიარებას მათი ხელიდან მივიღებ? თუ მე თვით ვეზიარები მათ სამოსელში, მათი ბარძმიდან, მათ საკურთხეველზე? თუ მე სრულიად თავს შეეხაკავებ საიდუმლოების მიღებისგან? იქ მრავალი ქრისტიანი იმყოფებოდა, ჰუნგრელები, ალანელები, რუსები, ქართველები, სომხები, რომელნიც მათი დატყვევების დღიდან მოკლებული იყვნენ საიდუმლო ზიარებას, იმიტომ რომ ნესტორიანელებს არ უნდოდათ ისინი თავიანთ ეკლესიაში მიეღოთ, თუ მათ მიერ არ იყვნენ მონათლული. ამისდა მიუხედავად ამ ხუცებს ამ მხრივ არავითარი დაბრკოლება არ შეუქმნიათ ჩვენთვის. პირიქით, ისინი აღიარებდნენ, რომ რომის ეკლესია ყველა ეკლესიის თავი იყო და თვით მათ თავიანთი პატრიარქი პაპისგან უნდა მიეღოთ, თუ გზებით სარგებლობა შესაძლებელი ყოფილიყო. და მათ თავისუფლად გვაზიარეს, ხოლო მე ხორის შესავალთან მომათავსეს, რათა დამენახა მათი წესი ზიარებისა; პასექის წინალამით კი ემბაზის მახლობლად დამაყენეს, რათა მე შეცქირა როგორ ნათლავდნენ ისინი.

ისინი ირწმუნებიან, იმ ნელსაცხებლის ნაწილი გვაქვს, რომელიც მარიამ მაგდალინელმა მაცხოვრის ფეხებს წასცხოო. ისინი ზეთს უხვად აქცევენ და მასში თავიანთ პურს აწებენ. აღმოსავლეთელები თავიანთ პურს საფუარის მაგივრად ან ქონს უშვრებიან, ან ერბოს, ან ცხვრის ღუმას, ან კიდევ ზეთს. ნესტორიანელები აგრეთვე ირწმუნებიან, რომ იმ ფქვილის ნაწილი აქვთ, რომლიდანაც მაცხოვრის მიერ ნაკურთხი პური გამოცხვა და ამ ფქვილს ხელახლა ნაწილნაწილ ავსებენ მისი დახარჯვის მიხედვით. მათ ოთახი აქვთ ეკლესიის ხორის გვერდით, აგრეთვე ღუმელი, სადაც ცხვება პური, რომელიც მათ დიდი მოწიწებით უნდა აკურთხონ. ისინი ამ ზეთით ხელის გულის ოდენა პურს ამზადებენ, რომელსაც თავდაპირველად თორმეტ ნაჭრად ჰყოფენ თორმეტი მოციქულის სამახსოვროდ. შემდეგ ამ ნაჭრების დანაწილება ხდება საზიარებელთა რიცხვის მიხედვით; ხუცესი იესო ქრისტეს სხეულს ხელზე უდებს თვითეულ მათგანს, ყველანი მას დიდი მოწიწებით ღებულობენ და ხელს მაღლა სწევენ კეფამდე.

ამ ქრისტიანებმა და ბერმა დაჟინებით მთხოვეს მათთვის წმინდა საიდუმლონი განმემატა. მაშინ მე, როგორც შემეძლო, თარჯიმანის შემწეობით მათი აღსარება მოვისმინე და ჩემი მხრით განვუმარტე ღვთის ათი მცნება, შვიდი მთავარი ცოდვა და ყოველივე რაც საჭიროა შენანებისა და ცხოვნებისთვის. მათ ცოდვად არ სცნეს მცირედი ქურდობა; ამტკიცებდნენ, ცხოვრება არ შეგვიძლია თუ არ მოვიპარეთ, იმიტომ რომ ბატონები არც საკვებს გვაძლევენ, არც ტანისამოსსო. მაშინ მე მხედველობაში მივიღე ეს უსამართლო მომჭირნეობა და მათ ვუთხარი, შეგიძლიათ თქვენი პატრონების ქონებიდან მითვისოთ ყველაფერი, რაც თქვენთვის აუცილებლად საჭიროა-მეთქი; მე მზად ვიყავი ეს თეზისი თვით მანგუ-ხანის წინაშე დამეცვა. ქრისტიანებს შორის მოიპოვებოდნენ აგრეთვე მხედრები, რომელნიც თავის გასამართლებლად ამბობდნენ, თუ ომში არ წავედით, სიკვდილით დასჯა მოგველისო. მე მათ ენერგიულად ავუკრძალე ქრისტიანების წინააღმდეგ წასულიყვნენ ან მათვის რაიმე ეწყენინებიათ; ვუთხარი, სიკვდილი გირჩევნიათ, ვინაიდან მოწამენი გახდებით-მეთქი. აგრეთვე დავუმატე, თუ ვინმეს განზრახული აქვს ასეთი მოძღვრება მანგუ-ხანის წინაშე მისაყვედუროს, მე მზად ვარ მის გასაგონად ვიქადაგო-მეთქი; საქმე ისაა, რომ სასახლის ნესტორიანელები დავსწრნენ ჩემს ქადაგებას და მე ეჭვი მქონდა, რომ ჩემს სიტყვებს ხანს მიუტანდნენ.

ოსტატმა გუილიომმა ჩვენთვის რკინის კლაპოტი გააკეთა სეთისკვერისთვის, აგრეთვე ზოგიერთი სამკაული მოამზადა, იმიტომ რომ ცოტაოდენი წერა-კითხვა იცოდა და მე-დავითნეს ვალდებულებას ასრულებდა ეკლესიაში. მან აგრეთვე ფრანგულ სტილზე წმინდა ღვთისმშობლის ხატი გააკეთებინა, ხოლო კარედის ფარებზე სახარების ფიგურები გამოაქანდაკა დიდი ნიჭით. მასვე ეკუთვნის ვერცხლის ყუთი, რომელშიც მოთავსებულია იესო ქრისტეს სხეული და პატარა უჯრები წმინდა ნაწილების ჩასადებად. ბოლოს მან გააკეთა

ფორანზე დასადგმელი სამლოცველო, რომელიც საუცხოვოდ იყო მოხატული სამღთო წერილიდან ამოღებული სცენებით.

მე მივიღე ყველა ეს სამკაული, ვაკურთხე ისინი და ჩვენ ჩვენი წესისამებრ ძალიან კარგი წმინდა ნაწილები მოვაშა-დეთ; ნესტორიანელებმა თავიანთი სამლოცველო დაგვიტემეს, სადაც საკურთხეველიც იყო. მათ პატრიარქს მათთვის ბალ-დადიდან ტყავი გამოეგზავნა, ოთხკუთხედი ფორმისა, მოძრავ საკურთხეველივით, ზეთ-წაცხებული. მე დიდ ხუთშაბათს ვწირე მათი ვერცხლის ბარძიმითა და მათი ფეშხუმით, რომელნიც ორ დიდ ლარნაკს წარმოადგენენ; იგივე გავიმეორე აღდგომა დღეს. და ჩვენ ხალხი ვაზიარეთ, ღვთის კურთხევით, ვიმე-დოვნებ: აღდგომის წინა დღით სამოც კაცზე მეტი მოინათ-ლა მშვენიერ წესრიგზე, და ქრისტიანებს შორის დიდი სიხა-რული სუფევდა.

ოსტატი გუილიომის და ნესტორიანელი ხუცესის ავაღჟოფობა

ერთ დღეს ოსტატი გუილიომი მძიმედ ავად გახდა. როდესაც ის გამომთელების გზაზე იდგა, ბერმა ინახულა და რევენდის ნახარში მისცა, მაგრამ ისეთი რაოდენობით, რომ ავადმყოფი კინალამ მოკვდა. როდესაც ოსტატი ვინახულე, ისეთი შეწუხებული იყო, რომ კვითხე რა დალიე ან რა ჭამე-მეთქი. იმან მიაბზო, რომ ბერმა წამალი მომცა და ორი სავ-სე ჯამი დავლიე, ვინაიდან მეგონა ეს ნაკურთხი წყალი იყო. როდესაც ამის შემდეგ ბერს შევხვდი, ვუთხარი: „როგორ მოქმედობ შენ, როგორც წმინდა მოციქული, რომელიც სას-წაულებს ახდენს ლოცვისა და სულიწმინდის ძალით, თუ რო-გორც ექიმი, რომელიც მკურნალობის ხელოვნების წესებს იცავს? შენ შეუჩვეველ ადამიანებს ისეთი რაოდენობით ას-მეგ წამალს, თითქოს ის ნაკურთხი რამ იყოს; ამისთვის ძა-ლიან გაგაკიცხავენ, თუ ეს გამჟღავნდა“. მას შეეშინა და ამის შემდეგ გამირბოდა.

ამ დროს აგრეთვე ავად გახდა ნესტორიანელების ერთი სასულიერო პირი, რომელიც არქიდიაკონად ითვლებოდა; მისმა მეგობრებმა კაცი გაგზავნეს საკინოზების ერთ მი-

სანთან, რომელმაც სთქვა: „ავადმყოფის წინააღმდეგ გაჯავრებულია ერთი გამხდარი კაცი, რომელიც არ ქამს და არ სვამს და არც ლოგინში იძინებს. ის შეიძლება მორჩეს, თუ მისი ლოცვა-კურთხევა მიიღო“. მიხვდნენ, რომ საკითხი ბერს ეხებოდა, და შუალამისას არქიდიაკონის ცოლი და ვაჟი ბერთან მივიდნენ, რათა მისთვის ავადმყოფის დალოცვა ეთხოვათ. ჩვენც გვთხოვეს ჩვენი ლოცვა შეგვეერთებია ბერის ლოცვა-კურთხევისთვის. მაგრამ ბერმა ჩვენს თხოვნაზე გვიპასუხა: „თავს ნუ იწუხებთ ავადმყოფისათვის, იმიტომ რომ მან სხვა სამ თავის მსგავსთან ერთად გეგმა შეადგინა სასახლეში წავიდნენ და მანგუ-ხანი დაარწმუნონ, რომ უთქვენ და მე ამ ქვეყნიდან გაგვდევნონ“. ბერსა და ხუცებს შორის უთანხმოება წარმოშობილიყო, იმიტომ რომ მანგუსა და მის ცოლებს პასექის წინა დღით ოთხი იასკო და აბრეშუმის ქსოვილი გაეგზავნათ მათ შორის გასანაწილებლად, ამ ოთხი ფულიდან კი ერთი სპილენძისა, მაშასადამე, ყალბი ყოფილიყო. ხუცებს ჩვენებოდათ, რომ ბერს მეტად დიდი წილი ერგო; და შეიძლება ზოგი რამ მათი ნათქვამიდან ბერს გადასცენ.

გათენებისას მე ის ავადმყოფი ვინახულე, მას ფერდის მწვავე ტკივილები სტანჯავდა და ის სისხლს აფურთხებდა; ამის მიხედვით მე დავასკვენი, რომ ეს დაჩირქებული სიმსიენე იყო. მე მას ვურჩიე, რომ პაპი მთელი საქრისტიანოს მამად ეცნო, რაიცა მან მაშინვე შეასრულა; აღმიტქვა, თუ ღმერთი ჯანმრთელობას დამიბრუნებს, გავემგზავრები, რათა ფეხებზე ვემთხვიო უზენაეს მღვდელმთავარსო, და ამას ისე ვიზამ, რომ წმინდა მამა თავის ლოცვა-კურთხევას გამოუგზავნის მანგუ-ხანსო. მე მას ჩავაგონე, უკან დაებრუნებია რაც მას არ ეკუთვნოდა. მან მიპასუხა, ისეთი არაფერი მაქვს, რაც სხვას ეკუთვნოდესო. ველაპარაკე აგრეთვე უკანასკნელი ზეთის ცხების საიდუმლოზე. მან მიპასუხა: „ეს ჩვენ ჩვეულებად არ გვაქვს და ჩვენმა ხუცებმა არ იციან როგორ გააკეთონ ის; მე გთხოვთ ეს ისე გააკეთოთ, როგორც მართებულად მიგაჩნიათ“. მე მას ველაპარაკე აგრეთვე აღსარების შესახებ, რომელიც მიღებული არაა მათ შორის. მან ყურში რამდენიმე სიტყვა

წაუჩუროხლა ერთ-ერთ თავის ამხანაგს. ამის შემდეგ თავისი თავი უკეთ იგრძნო და მთხოვა ბერი მომეყვანა. მე თხოვნა შევეუსრულე. თავდაპირველად ბერს არ უნდოდა წამოსულიყო; მაგრამ როდესაც მან გაიგო, რომ ავადმყოფი თავს უკეთ გრძნობდა, ის წამომყვა თავისი ჯვრით, მე კი ხელში მეჭირა ოსტატი გუილიომის კიდობანი, სადაც მოთავსებული იყო იესო ქრისტეს სხეული, რომელიც მე აღდგომა დღეს შევიანახე ჩემი თანამემამულის თხოვნის მიხედვით. ბერმა წიხლების ჩართვა დაუწყო ავადმყოფს, ხოლო ეს უკანასკნელი მის ფეხებს ეამბოროებოდა დიდი მოკრძალებით. მე მას ვუთხარი: „რომაულ ეკლესიაში ჩვეულებაა, რომ სნეულები იესო ქრისტეს სხეულს ღებულობენ როგორც ზიარებას და როგორც საშუალებას მტრის მანქანების წინააღმდეგ. აი ქრისტეს სხეული, რომელიც მე აღდგომა დღეს შევიანახე. შენ ის უნდა იწამო და მოითხოვო“. მაშინ მან წარმოსთქვა ძლიერი სასოებით: „მემწამს, რომ ეს არის ჩემი შემოქმედი და ჩემი მაცხოვარი, რომელმაც სიცოცხლე მომანიჭა და ხელახლა დამიბრუნებდა სიკვდილის შემდეგ, მეორედ მოსვლის დროს“. ამრიგად მან ჩემი ხელიდან მიიღო იესო ქრისტეს სხეული, რომელიც მე მოვაშხადე რომაული ეკლესიის წესების თანახმად.

ბერი მასთან დარჩა და ჩემი იქ არ ყოფნის დროს მისთვის რაღაც წამლები მიეცა. მეორე დღეს ავადმყოფმა სიკვდილის მოახლოება იგრძნო. მაშინ მე ავიღე ზეთი, რომელსაც ნესტორიანელები წმინდად სთვლიან და მას წავსცხე ეკლესიის წესის მიხედვით; ამასთანვე სულისმობრძაეთა ლოცვა წარმოვთქვი (მე თან არ მქონია ჩვენი ზეთი, ვინაიდან სარტახის ხუცებმა ყოველივე თან დაიტოვეს).—როდესაც ჩვენ მისი სულის ხსნას ღმერთს შევთხოვდით, ხოლო მე მინდოდა მის სიკვდილს დავსწრებოდი, ბერმა შემომითვალა, უნდა წახვიდე, იმიტომ რომ, თუ მასთან დარჩი, იცოდე—მანგუ-ხანს ველარ წარუდგები მთელი წლის განმავლობაშიო. მისმა მეგობრებმა, რომელთაც მე დავეკითხე ამ საგანზე, მითხრეს, ეს მართალიაო და მირჩიეს წავსულიყავი, რათა არ მომკლებოდა სიკეთე, რომლისკენაც მივისწრაფოდი. ავადმყოფი გარდაიცვალა, ხოლო

ბერმა მითხრა: „ნუ სწუხართ, მე ის მოვაკვლინე ჩემი ლოცვებით. მხოლოდ ის იყო მათ შორის განსწავლული და ჩვენ გემტრობდა. სხვებმა არაფერი იციან. ამიერიდან ყველანი და თვით მანგუ-ხანიც ჩვენს ფეხთ ქვეშ იქნებიან“. ზაშინ მან მისნის პასუხი მიაძმო. რადგან მე ვეჭვიანობდი, მიცვალებულის მეგობარ ხუცებს დავეკითხე, მართალია თუ არა ეს-მეთქი. მათ მიპასუხეს, ეს მართალია, მხოლოდ არ ვიცით წინასწარ გაფრთხილებული იყო მისანი თუ არაო.

შემდეგ მე გავიგე, რომ ბერს თავის სამლოცველოში მიეყვანა მისანი და მისი ცოლი, მათთვის მტვერი გაეცრევინებია და ამისდა მიზეზით ეკითხვებიან. მასთანვე ყოფილიყო ერთი რუსი დიაკონი, რომელიც დახმარებას უწევდა მის საქმიანობაში. როდესაც ყოველივე ეს გავიგე, შიშის ძრწოლამ ამიტანა მისი სიჭიქის გამო და ვუთხარი: „ძმაო, სულიწმინდით აღსავსე ადამიანი, რომელიც ყოველივეს ასწავლის, რჩევა-დარიგებას არ უნდა ჰკითხავდეს მისნებს, არც მათ პასუხში ეძებდეს შთაგონებას; ყოველივე ეს აკრძალულია და ვინც ასეთ საქმეებს ჩადის, ის იღვენება ეკლესიიდან“. მან დამიწყო მტკიცება, რომ არაფერს ასეთს არ ჩავდივარო. მე მისი დატოვება არ შემეძლო, იმიტომ რომ მასთან მანგუ-ხანის ბრძანებით ვიყავი დაბინავებული და სხვაგან წასვლაც არ შემეძლო, თუ მისგან ნებართვას არ მივიღებდი.

ისევ ყარაქორში

რაც შეეხებოდა ქალაქ ყარაყორუმს, უნდა მოგახსენოთ, რომ თუ თვით ხანის სასახლეს მხედველობაში არ მივიღებთ, ის სენდენის დაბად არა ღირს, ხოლო სენდენის მონასტერი ორჯერ მაინც სჯობს ამ სასახლეს. ქალაქში ორი უბანია, ერთი სარკინოებისა, სადაც არის ბაზრები და მრავალდ იმყოფებიან ვაჭრები, რაიცა ერთი მხრივ სასახლის სიახლოვით აიხსნება, ხოლო მეორე მხრივ ელჩების სიმრავლით. მეორე უბანი ეკუთვნის ჩინელებს, რომელნიც გამოუკლებლივ ხელოსნები არიან. ამ სასახლეს გარდა იქ რამდენიმე დიდი პალატია, სადაც სასახლის მდივნები ცხოვრობენ. ქალაქში

თორმეტი ტაძარია, შეწირული სხვადასხვა ერის კერპებისადმი, ორი მეჩითი, სადაც მაჰმადის რჯულს იცავენ და ერთი ქრისტიანული ეკლესია ქალაქის განაპირას. ქალაქი მიწის გალაენითაა შემორტყმული და მას ოთხი კარიბჭე აქვს. აღმოსავლეთით ფეტვითა და სხვა ხორბლეულით ვაჭრობენ, მაგრამ უნდა ითქვას, რომ ხორბლეული იშვიათია; დასავლეთით ცხვრების და თხების აღებმიცემობა ხდება, სამხრეთით—ხარებისა და ფორნებისა, ხოლო ჩრდილოეთით ცხენებისა.

გავყევით რა ხანის კარს, ჩვენ ყარაყორუმში მივედით კვირა დღეს, ამალლების წინ. მეორე დღეს ჩვენ ყველანი ბულგაიმ მიგვიწვია (ის სახელმწიფოს პირველი მდივანი და მთავარი მსაჯულია): ბერი და მთელი მისი ოჯახი, ჩვენ, ყველა დესპანი და უცხოელი, რომელნიც ბერის ბინაზე დადიოდნენ; ჩვენ ცალცალკე დაგვიძახეს ბულგაისთან, ჯერ ბერი, ხოლო შემდეგ ჩვენ; დაგვკითხეს, საიდან ხართ, რად მოხვედით და რა დახმარებას თხოულობთო. ასეთ დაწვრილებით დაკითხვას აწარმოებდნენ იმიტომ, რომ მანგუ-ხანს აცნობეს, თითქო ორმოცი ასასინი გამოსულიყოს, სხვადასხვანაირად შენიღბულნი, მის მოსაკლავად. ამავე დროს ჩემ მიერ შემოთხსენებული მანდილოსანი ავად გახდა და ბერის მოსაყვანად კაცი გაგზავნა. მაგრამ მას იმ ქალთან წასვლა არ სურდა: „მან უკვე მოიწვია კერპთაყვანისმცემლები, რომელნიც მას მოუვლიან თუ შეუძლიათ. მე იქ აღარ წავალ“, უპასუხა ბერმა.

ამალლების წინააღლით ხანის ყველა სახლი დავიარეთ; მე შევამჩნიე, რომ როდესაც ის სმას დააპირებდა, კუმის ასხამდნენ ქეჩის კერპებსაც. ამიტომ ბერს ვუთხარო: „რა არის საერთო ქრისტესა და ბაალს შორის? რა კავშირია ჯვარსა და ამ კერპებს შორის?“

სხვათა შორის მანგუ-ხანს რვა ძმა ჰყავს, სამი ღვიძლი და ხუთიც ერთი მამისაგან. მან ერთ-ერთი თავისი ღვიძლი ძმა⁶⁰ ასასინების ქვეყანაში გაგზავნა, ამ უკანასკნელთა მიერ მულიბეტად წოდებულში, და უბრძანა ისინი ყველანი დაეხატნა. ჩეორე ხატაეთში გაისტუმრა⁶¹, რათა დაემორჩილებია

ყველა, ვინც ჯერ კიდევ არ სცნობს მის უზენაეს ხელისუფლებას. ერთი კიდევ სპარსეთში წავიდა, შიგ შევიდა კიდევ, და როგორც ფიქრობენ თურქეთშიც შევა, ხოლო იქიდან ჯარს გაგზავნის ბალდახისა და ვასტაცის წინააღმდეგ. მანგუ ხანმა თავისთან დატოვა თავისი ყველაზე ახალგაზრდა ღვიძლი ძმა, სახელად არაბუქხა, რომელიც მათი დედის სასახლეს განაგებს; ეს ქალი ქრისტიანი იყო და მის სამსახურში იმყოფებოდა ოსტატი გულილიომი. ეს უკანასკნელი მანგუ-ხანის ერთ-ერთმა ძმამ დაატყვევა ჰუნგრეთის ქალაქში, რომელსაც ბელგრადს ეძახიან; ამ ქალაქში ყოფილა ერთი ნორმანდიელი ეპისკოპოსი რუანის მახლობელი ბელვილიდან და მას ჰყოლია ძმისწული, რომელიც მე ყარაყორუმში შემხვდა. მას ოსტატი გულილიომი მანგუს დედისთვის დაუთმია, ვინაიდან ამ უკანასკნელს ძალიან სდომებია მისი შეძენა. ამ ქალის სიკვდილის შემდეგ ოქრომკვდელი არაბუქხას სამსახურში გადავიდა ყველაფრით რაც განსვენებულის სასახლეს ეკუთვნოდა. მანგუ-ხანს ის არაბუქხას შემწეობით გაუტყვნია და მისთვის ის ნაწარმოები დაუკვეთნია, რომლის შესახებ ზემოთ ვილაპარაკე; სამაგიეროდ მისთვის ასი იასკო, ესე იგი ათასი მარკა მიუტია.

ამაღლების წინაღობით მანგუ-ხანმა სთქვა, დედა ჩემის სასახლეში მიწა წავიდე მის სანახავადო; ის დედის მახლობლად ცხოვრობდა. ბერმა უთხრა, თან გაგყვებით და დავლოცავთ დედათქვენის სულსო. ხანს ეს მოეწონა. ამაღლება საღამოს დიუფლის მდგომარეობა გაუარესდა და მისნების მეთაურმა ბერს განკარგულება გამოუგზავნა, ძელი არ დაჰკრათო. მეორე დღეს ხანის კარი უკან დაბრუნდა, ხოლო დიუფლისა იქვე დარჩა. მაგრამ როდესაც იმ ადგილს მივალწიეთ, სადაც ხანის კარი უნდა შეჩერებულიყო, ბერს ბრძანება მოუვიდა, ჩვეულებრივზე უფრო დაშორებოდა ხანის კარს, რაიცა მან შეასრულა. მაშინ არაბუქხა თავისი ძმის ხანის შესახვედრად წავიდა. ბერმა და ჩვენ გავიგეთ, რომ ხანი ჩვენს მახლობლად გაივლიდა და ჩვენც მისკენ გავეშურეთ ჯვრითურთ. მან ჩვენ გვიცნო, იმიტომ რომ ერთხელ ჩვენს სამლოცველოში გვნახა; მან ხელი გაიწოდა და ლოცვა-კურთხევა გვიბოძა როგორც

ამას ეპისკოპოსი შერება. ამის შემდეგ ბერი ცხენზე შეჯდა და მას უკან გაჰყვა; თან ხილი წაიღო. მაგრამ არაბუქხა თავის ძმის კარის წინ ჩამოხტა და ნადირობიდან მის დაბრუნებას დაუცადა. ბერიც იქვე ჩამოხტა და არაბუქხას ხილი მიართვა. მის გვერდით ხანის ორი კარისკაცი, ორი სარაციანი იჯდა. არაბუქხამ იცოდა რა განსხვავება არსებობდა ქრისტიანებსა და სარკინოზებს შორის და ბერს ჰკითხა, იცნობ თუ არა ამ ორ სარკინოზსო. ბერმა უპასუხა: „მე მათ ვიცნობ, იბიტომ რომ ისინი ძაღლები არიან; რად არიან ისინი თქვენს გვერდით?“ სარკინოზებმა სთქვეს: „რად გვლანძღავთ, როდესაც ჩვენ არ გელაპარაკებით?“ ბერმა დაიძინა: „ეს მართალია, რომ თქვენც და თქვენი მაჰმადიცი საშინელი ძაღლები ხართ“. მაშინ მათ მკვრეხელობა დაიწყეს ქრისტეს წინააღმდეგ, მაგრამ არაბუქხამ ისინი შეაჩერა: „ნუ ლაპარაკობთ ამრიგად, იბიტომ რომ ჩვენ ვიცით—მესია ღმერთია“. იმავე წუთში მთელ ამ ადგილას ისეთი ძლიერი ქარი ამოვარდა, რომ თვალით დაინახეს როგორ გაიარეს ღემონებმა; ცოტა ხნის შემდეგ ხმა გაერეულდა, ხანის დედა მოკვდაო.

მეორე დღეს არაბუქხა სასახლეში მეორე გზით დაბრუნდა, ვიდრე წამოსული იყო; ცრუმორწმუნეობის გავლენით თათრები არასოდეს იმ გზით უკან არ ბრუნდებიან, რომლითაც მოვიდნენ. იმავე მიზეზით ვერავენ ვერც ქვეითად, ვერც ცხენით ვერ გაბედავს იმ ადგილას გაიაროს, სადაც ხანის კარი შეჩერდა, რამდენადაც მისი გამგზავრების შემდეგ იქ დანთებული ცეცხლის კვალი რჩება. იმავე დღეს ბერს გზაში მრავალი სარკინოზი დაეწია და ის საკამათოდ გამოიწვიეს. რადგან მას არ შეეძლო თავი დაეცვა მსჯელობით, ისინი კი მას დასცინოდნენ, მან მოინდომა მათ წინააღმდეგ მათრახი ეხმარა, რომელიც ხელში ეჭირა, და იმდენი ქნა, რომ მისი ნათქვამი ხანის კარზე მიიტანეს. ამის შემდეგ ჩვენ გვიბრძანეს სხვა ელჩებთან ერთად ჩამომხტარვიყავით და არა ხანის კარის წინ, სადაც ჩვეულებრივ ვხტებოდით ხოლმე.

მე სულ იმედი მქონდა, რომ სომხეთის მეფე მოვიდოდა.⁸² აგრეთვე პასექის მახლობელ დღეებში ვილაც მოვიდა

ჩინგიზ-ხანი. ჩინური გრავეუროდან ზეზე.

ბოლატიდან, სადაც ის გერმანელები ცხოვრობენ, რომელთა გულისთვის მე იქ გამგზავრებას ვაპირობდი; მან მითხრა, ერთი გერმანელი მღვდელი სასახლეში უნდა მოვიდესო. ამიტომ მე ერთხელაც ვერ გავბედე მანგუსთვის მეკითხა, უნდა დავრჩენილიყავი თუ წავსულიყავი. არსებითად მან ნება დავკრთო ორი თვე დავრჩენილიყავით მის ქვეყნებში, მას შემდეგ კი ოთხმა თვემ განვლო და ჩქარა მეხუთე გაივლიდა. უკვე მაისითავდებოდა, ჩვენ კი იქ ვიყავით იანერის, თებერვლის, მარტის, აპრილის და მაისის განმავლობაში. რადგან მე არაფერი მესმოდა არც მეფესა, არც იმ მღვდელზე და მეშინოდა, რომ ზამთარში არ შეგვხვედროდა უკან დაბრუნება (ზამთრის სუსხი კი ერთხელ განცდილი გექონდა). მე ვაკითხინე მანგუ-ხანისთვის, რა გინდათ გვიყოთ-მეთქი, იმიტომ რომ ჩვენ სიამოვნებით დავრჩებოდით მასთან, თუ ეს მას სურდა; მაგრამ თუ ჩვენ უნდა წავსულიყავით, უმჯობესი იყო ეს ზაფხულში მომხდარიყო.

მანგუ-ხანმა მაშინვე მაცნობა არ მოვწორებოდი, იმიტომ რომ მას სურდა მეორე დღეს ჩემთან ელაპარაკა. მე დაუყოვნებლივ ვუპასუხე, თუ ჩემთან ლაპარაკი გსურთ, ოსტატ გულიომის ვაჟი უნდა მოიწვიოთ მეთქი, იმიტომ რომ ჩემი თარჯიმანი ნაკლებ გამოსადეგი იყო. ის, ვინც ხანის სიტყვა მომიტანა, სარკინოზი იყო და ელჩი ვასტაცის კარზე. მან ვასტაცს ურჩია ელჩები გაეგზავნა მანგუ-ხანისთვის. ამ მოლაპარაკებაში დრო გადიოდა, ვასტაცს კი ეშინოდა თათრები ჩემს ქვეყნებს არ შემოესიონო. მან ელჩებო გამოგზავნა და როცა შეიტყო რას წარმოადგენდნენ თათრები, ისინი აბუჩად აიგდო და არ მოისურვა მათთან საზავო მოლაპარაკება დაეწყო; ისინი კი ჯერ არ შესევიან მის მიწა-წყალს. ამას ხელი შეუშალა მისმა მზადებამ თავის დასაცავად; თათრები არასოდეს ამა თუ იმ ქვეყანას არ იპყრობენ თუ არ თვალთმაქცობით; და როდესაც ისინი ვინმესთან მშვიდობიანობას ამყარებენ, ამას მის მოსასპობად იყენებენ.

ამ სარკინოზმა ცნობების შეგროვება დაიწყო პაპსა და საფრანგეთის მეფეზე, იკითხა თუ რა გზით შეიძლებოდა მათთან მისვლა. ბერმა საიდუმლოდ გამაფრთხილა, ნუ უპასუხებ,

იმიტომ რომ მას უნდა საშუალება იპოვოს მათთან ელჩების გასაგზავნად. მე დავდუმდი, რადგან არ მინდოდა პასუხი გამეცა. მან რაღაც სალანძღავი სიტყვით მომმართა, რისთვისაც მისი გასამართლება უნდოდათ: და ან მოჰკლავდნენ ან სცემდნენ სისხლის დანთხევამდე, მაგრამ მე წინაღულდექი.

ახალი უმხვედრა მანგუ-ხანთან

მეორე დღეს, ესე იგი სულიწმინდის მოფენის დღის წინა კვირას, მე სასახლეში წამიყვანეს. სახელმწიფოს მდივნები, რომელთაგან ერთი, შონგოლი, ხანის მეწოდელ ითვლება, სხვები კი სარკინოზები არიან, ხანის სახელით შემეკითხნენ, რისთვის ხარ მოსული აქაო. მაშინ მე გავიმეორე რაც უკვე ნათქვამი მქონდა, როგორ მივედი სარტახთან, ხოლო სარტახისგან ბათოსთან და როგორ გამომგზავნა ბათომ აქ. მე მათ ვუპასუხე: „მე არაფერი მაქვს სათქმელი ვისგანაც უნდა იყოს ეს (იმიტომ რომ თქვენ უნდა იცოდეთ, რაც ბათომ მოიწერა); მე მხოლოდ ღვთის სიტყვა უნდა ვუქადაგო, ვისაც მისი მოსმენა სურს“. ამ სიტყვებზე ისინი შემეკითხნენ, რა ღვთაებრივი სიტყვა გინდათ გვაუწყოთო; ფიქრობდნენ, რომ მე მრავალ სხვადასხვა რაიმე კარგი ამბის წინასწარმეტყველებას ვაპირებდი. მე ვუპასუხე: „თუ თქვენ გსურთ, რომ ღვთაებრივი სიტყვა ვიქადაგო, ერთი თარჯიმანი მომეცით“. მათ მიპასუხეს: „ჩვენ უკვე კაცი გავგზავნეთ მის მოსაქებნად; თქვენ მისი მეშვეობით ილაპარაკებთ შეძლებისამებრ და ჩვენ კარგად გაგიგებთ“. და დაჟინებით მომთხოვეს მელაპარაკნა.

მაშინ მე წარმოვთქვი: „ვისაც მრავალი მიეცა, მრავალი მოეთხოვება; აგრეთვე ვინც მრავალი მიიღო, ფრიად უნდა შეიყვაროს“. ამ ღვთაებრივ სიტყვების შემდეგ მანგუ-ხანს ვუთხარი, რომ ღმერთმა მას დიდი ძლიერება მიანიჭა და რომ სიმდიდრე, რომელიც მან მიიღო, მოცემულია არა წარმართების კერპებისაგან, არამედ ყოვლის შემძლე ღმერთისაგან, რომელმაც ზეცა და დედამიწა გააჩინა; მის ხელშია სამეფო და მას ბატონობა ერთი ერიდან მეორეზე გადააქვს ადამიანთა შეცოდების გამო. იმიტომ თუ მას ღმერთი უყვარს, ყო-

ველიევს მიაღწევს, თუ არა—მან ანგარიში უნდა ჩააბაროს უკანასკნელ გროზამდე. ამაზე ერთმა სარკინოზმა მითხრა: „განა არსებობს ადამიანი, რომელსაც ღმერთი არ უყვარდეს?“ მე ვუპასუხე: „უკეთეს ვისმე უყუარდე მე, სიტყვანი ჩემნი დამარხეს, ხოლო რომელსა არა უყუარდე მე, სიტყვანი ჩემნი არა დამარხეს“ (იოანე, 14). მაშასადამე, ვინც ღვთის მცნებას არ ასრულებს, მას ღმერთი არ უყვარს. მაშინ სარკინოზმა მითხრა: „განა თქვენ ზეცაზე ყოფილხართ, რათა ღვთის მცნებანი გაგეგოთ?“—„არა, მაგრამ ღმერთმა თავისი მცნებანი წმინდა ადამიანებს გადასცა და თვით ის ზეციდან ჩამოვიდა, რათა ყველა ადამიანისთვის ესწავლებია; ეს მცნებანი ჩვენ ბიბლიაში გვაქვს და ადამიანის მოქმედების მიხედვით ვატყობთ, იცავს იგი მათ თუ არა“. ის შემეკითხა: „გინდათ თუ არა თქვენ სთქვათ, რომ მანგუ-ხანი არ იცავს ღვთის მცნებათ?“ მე ვუთხარი: „თქვენ სთქვით, რომ თარჯიმანი მოვაო; და თუ მანგუ-ხანი ნებას დამრთავს, მე მის წინაშე ვიტყვი როგორია ღვთის მცნებანი; ის თვით განსჯის, იცავს ის მათ თუ არა“. ამის შემდეგ მე გამშორდნენ, ხოლო ხანს უთხრეს, თითქო მე მეთქვას, რომ ის კერპთაყვანისმცემელი იყოს და არ იცავდეს ღვთის მცნებათ.

მეორე დღეს ხანმა თავისი მდიენები გამომიგზავნა, რომელთაც მითხრეს: „ჩვენმა პატრონმა თქვენთან გამოგვეგზავნა და შემოავითვალათ, რომ თქვენ აქ ქრისტიანები, სარკინოზები და კერპთაყვანისმცემლები ხართ. თვითეული თქვენგანი ამბობს, ჩემი სჯული საუკეთესოა, ხოლო ჩემი წერილი, ესე იგი წიგნები, ყველაზე ჭეშმარიტია; ამიტომ მას სურს, რომ ყველანი ერთ ადგილას შეიკრიბოთ და თვითეულმა თქვენგანმა დასწეროს სარწმუნოების მცნებანი, რათა მან შესძლოს სიმართლის გაგება“. მიშინ მე ვთქვი: „მადლობა ღმერთს, რომელმაც ხანს ეს აზრი ჩააგონა! ჩვენი წერილი გვასწავლის, რომ ღმერთის მსახურმა კი არ უნდა იბაექროს, არამედ ის გულმომწყალებ უნდა იყოს ყველას მიმართ. მე მზად ვარ ყოველი სიძულვილის და შიშის გარეშე ქრისტიანების სარწმუნოებასა და სასიოებაზე ანგარიში ჩავაბარო ყველას, ვინც შემე-

კითხება“. მათ ჩემი პასუხი ჩასწერეს და ხანს მიუტანეს. ნესტორიანელებსაც უბრძანეს ყოველივე დაეწერათ, რის თქმაც უნდოდათ; იგივე მოსთხოვეს სარკინოზებსაც და კერპთაყვანისმცემელ ქურუმებსაც (ტუინებსაც).

მეორე დღეს მდივნები ხელახლა მოვიდნენ ჩემთან და მითხრეს: „მანგუ-ხანს სურს გაიგოს, რისთვის მოგზაურობთ ამ ქვეყნებში. მე ვუპასუხე: „მან ეს უნდა იცოდეს ბათოს წერილებიდან“. მათ განაგრძეს: „ბათოს წერილები დაიკარგა, ხანს კი დაავიწყდა რა მოსწერა ბათომ; მას სურს ეს თქვენგან გაიგოს“. ცოტა არ იყოს გამხნეებულმა ვუპასუხე: „ჩვენი სჯული გვაკისრებს ვალდებულებას სახარება ვუქადაგოთ ყოველ ადამიანს. როდესაც მონგოლთა მოდგმის სახელი გავიგე, სურვილი აღმიძრა აქ მოვსულიყავი და ამ სურვილით შთაგონებულმა გავიგე, რომ სარტახი ქრისტიანი არისო. ამიტომ მისკენ გავემართე. ჩემმა პატრონმა, ფრანკთა მეფემ მას წერილი გამოუგზავნა, რომელიც კეთილ სიტყვებს შეიცავს; სხვათა შორის ის ამბობს ვინ ვართ ჩვენ და სარტახს სთხოვს, ნება დაგვრთოს მონგოლებს შორის ვიცხოვროთ. სარტახმა ჩვენ ბათოსთან გაგვაგზავნა, ხოლო ბათომ მანგუ-ხანთან; ამიტომ ჩვენ მას ვთხოვეთ და ახლაც ვთხოვთ ნება დაგვრთოს აქ დავრჩეთ“. მდივნებმა ყოველივე ეს ჩასწერეს და მას მიუტანეს. მეორე დღეს. მან ხელახლა შემომითვალა: „ხანს კარგად ესმის, რომ თქვენ არავითარი მინდობილობა არ გაქვთ მისთვის გადასაცემად და მხოლოდ ლოცულობთ მისთვის, როგორც სხვა მართალი მღვდლები; მაგრამ მას სურს გაიგოს, ყოფილან თუ არა თქვენი ელჩები ჩვენთან და გამოგვიგზავნია თუ არა ჩვენ ჩვენი ელჩები თქვენთან?“ მაშინ მე მათ ვუამბე ყველაფერი, რაც დავითისა და ძმა ანდრიას შესახებ ვიცოდი, ხოლო მათ ყოველივე ეს ჩასწერეს და ხანს მიუტანეს. მან ხელახლა შემომითვალა: „ჩვენი პატრონი ხანი ამბობს: თქვენ აქ დიდ ხანს დარჩით: მას სურს, რომ თქვენ შინ დაბრუნდეთ და გკითხავთ, თან წაიყვანთ თუ არა მის ელჩებს“.

მე მათ ვუპასუხე: „მე ვერ გავბედავ მისი ელჩები გავიყვანო მისი მიწა-წყლის საზღვრებიდან, იმიტომ რომ ჩვენსა და

თქვენს შორის სძევს ქვეყნები, რომელნიც ომობენ, აგრეთვე არის ზღვები და მთები; მე ერთი საბრალო ბერი ვარ; ამიტომ მე ვერ გავბედავ მათი წაყვანა ვიკისრო“. მათ ყოველივე ეს ჩაიწერეს და უკან დაბრუნდნენ.

დადგა სულიწმინდის მოფენის უქმის ძალი. ნესტორიანელებმა ისტორია დასწერეს სამყაროს დასაბამიდან ქრისტეს ვნებამდე, ხოლო ვნების შემდეგ რამდენიმე სიტყვა სიქვეს ამალლებასა, მიცვალებულთა მკვდრედით აღდგენასა და უკანასკნელ სამსჯავროზე. ამ ისტორიაში ბევრი რამ იყო მიუღებელი და მე ეს მათ ვუჩვენე. ჩვენ დავსწერეთ სარწმუნოების სიმბოლო: „მწამს ერთი ღმერთი“. შემდეგ მათ ვკითხე, როგორ გინდათ იმოქმედოთ-მეთქი. მიპასუხეს, ჯერ გვინდა სარკინოზებს შევეკამათოთო. მე მათი ყურადღება მივაქციე იმას, რომ ეს არ იქნებოდა კარგი, ვინაიდან სარკინოზები ჩვენთან ერთად სცნობენ, რომ მხოლოდ ერთი ღმერთი არსებობს-მეთქი: „მაშასადამე თქვენ ამ მხრიდან დამხმარეები გეყოლებათ წარმართების წინააღმდეგ“. მათ მიიღეს ჩემი შენიშვნა. შემდეგ მათ შევეკითხე, იცათ თუ არა როგორ წარმოიშვა ქვეყანაზე კერპთაყვანისმცემლობა-მეთქი; ეს მათ არ იცოდნენ. როდესაც მე ეს მათ ავუხსენი, სთქვეს: „ეს თქვენ მათ უამბეთ და ჩვენ მაგივრად ილაპარაკეთ, იმიტომ რომ ძნელია თარჯიმანის შემწეობით ლაპარაკი“. მე ვუპასუხე: „ვნახოთ როგორ მოიქცევით მათ მიმართ. მე წარმართების შეხედულებას დავიცავ, თქვენ კი ქრისტიანებისა დაიცავით. წარმოიდგინეთ, რომ მე იმ სექტის წევრი ვარ, რომელიც ფიქრობს, რომ ღმერთი არ არსებობს; თქვენ დაასაბუთეთ, რომ ღმერთი არსებობს. იმიტომ რომ არის სექტა, რომელიც ამტკიცებს, რომ ამა თუ იმ საგნის მთელი სული, მთელი სათნოება ამ საგნის ღმერთს წარმოადგენს და სხვა ღმერთი არ არსებობს“. მაგრამ ნესტორიანელებმა ვერაფრის დასაბუთება შესძლეს, მხოლოდ იმას იმეორებდნენ, რაც ბიბლიაში სწერია. მე მათ ვუთხარი: „მათ ბიბლია არ სწამთ. თქვენ ერთ რამეს დაიმოწმებთ, ხოლო ისინი მეორეს“. მე მათ ვურჩიე, ჩემთვის მოენდოთ მათთან კამათა, იმიტომ რომ თუ მე დავ-

მარცხდებოდი, ისინი კიდევ იპონენდნენ ლაპარაკის გაგრძობის საშუალებას. ისინი დამეთანხმნენ.

სულიწმინდის მოფენის წინაღობით ჩვენ თავი მოვიყარეთ ჩვენს სამლოცველოში და მანგუ-ხანმა სამი მდივანი გამოგვიგზავნა მედიატორებად. ერთი ქრისტიანი, ერთი სარკინოზი, ხოლო მესამე წარმართი. ერთმა მათგანმა გამოაცხადა: „მანგუს ბრძანება შემდეგია, და არავინ ვაბედლოს სთქვას, რომ ეს ბრძანება განსხვავდება ღვთის ბრძანებისგან. ის ბრძანებს, რომ არავინ უსიამოვნო ან სალანძღავი სიტყვები არ იხმაროს თავისი მოწინააღმდეგის მიმართ. არც რაიმე აურზაური გამოიწვიოს, რასაც შეუძლია ხელი შეუშალოს ამ კრებას; დამნაშავეს სიკვდილი ელის“. მაშინ ყველანი დადუმდნენ.

იქ დიდძალმა ხალხმა მოიყარა თავი, იმიტომ რომ თვითელმა მხარემ საუკეთესო მცოდნეები მოიწვია თავისი ტომიდან და მრავალი სხვაც დაესწრო. ქრისტიანებმა შუაში ჩამიყენეს და ტუინებს უთხრეს კამათი დაეწყოთ ჩემთან. მაგრამ ტუინებმა, რომელნიც იქ ძალიან ბევრნი იყვნენ, დრტვინვა დაიწყეს მანგუ-ხანის წინააღმდეგ, იმიტომ რომ პრასოდეს არც ერთ ხანს არ უცდია მათი საიდუმლოების გამომჟღავნება. მათ ჩემს წინააღმდეგ გამოიყვანეს ერთი ვინმე, ხატაეთიდან მოსული, რომელსაც თარჯიმანი ჰყავდა. ჩემი თარჯიმანი ოსტატი გუილიომის ვაჟი იყო; მან მითხრა: „მეგობარო, თუ თქვენ ძლიერი არა ხართ, თქვენზე უფრო მეცნიერი მოძებნეთ“. მე დავდუმდი. მაშინ ტუინი შემეკითხა, რის შესახებ მინდოდა კამათი პირველ რიგში, ქვეყნის დასაბამზე თუ სულთა მომავალზე სიკვდილის შემდეგ. მე ვუპასუხე: „მეგობარო, ეს არ შეიძლება ჩვენი თათბირის დასაწყისი იყოს. ყოველი საგანი ღვთისგან გამომდინარეობს და ის ყოველი საგნის წყარო და არსებაა; ჩვენ კამათი ღმერთისგან უნდა დავიწყოთ, მის შესახებ თქვენ სხვა აზრი გაქვთ, ვიდრე ჩვენ, მანგუს კი სურს იცოდეს როგორია საუკეთესო შეხედულება ღმერთზე“. მედიატორებმა განსაჯეს, რომ ეს სწორი იყო.

ნესტორიანელებს სურდათ ამ თეზისებს შეხებოდნენ, იმიტომ რომ უკეთ ჰქონდათ შესწავლილი; ისინი ყველანი ერეტიკოსი მანიქეველნი არიან და ფაქრობენ, რომ საგნების ნახევარი ცუდია, ხოლო ნახევარი კარგი, და ორი პრინციპი არსებობს; და ყველა ისინი ფიქრობენ, რომ სულელები ერთი სხეულიდან მეორეში გადადიან. სხვათა შორის, ყველაზე განსწავლული ნესტორიანელი ხუცესი შემეკითხა, შეუძლიათ თუ არა ცხოველების სულებს სადმე თავი შეაფარონ ისე, რომ იძულებული არ გახდნენ მომსახურება გასწიონ სიკვდილის შემდეგო.

ამ ცდომილების დასადასტურებლად, როგორც ოსტატმა გულიომმა მიაბო, ხატაეთიდან ერთი ბავშვი მოეყვანათ, რომელიც გარეგნულად სამ წელიწადზე მეტისა არ ყოფილიყო. ამისდა მიუხედავად მას სრული ჭკუა ჰქონებოდა და მის შესახებ თურმე ამბობდნენ, სამჯერ განიცადა განხორციელება³³ და წერა-კითხვა იცოდაო. მე ვუთხარი ზემოხსენებულ ტუინს: „ჩვენ მტკიცედ გვწამს მთელი გულით და ჩვენი პირითაც ვადასტურებთ, რომ მხოლოდ ერთი ღმერთი არსებობს, ერთადერთი და სავსებით განუყოფელი. თქვენ რაღა გწამთ?“ მან მაპასუხა: „უგუნური ამბობენ, რომ მხოლოდ ერთი ღმერთი არსებობს, მაგრამ გონიერნი ამტკიცებენ, რომ ღმერთი რამდენიმეა. განა თქვენს ქვეყანაში რამდენიმე დიდი ბატონი არ არის, აქ კი ერთი უდიდესი—სახელდობრ მანგუ-ხანი? იგივე ითქმის ღმერთებზე, ვინაიდან ისინი სხვადასხვანი არიან სხვადასხვა ქვეყანაში“. მე განვაგრძე: „თქვენ ცუდი მაგალითი მოიყვანეთ; შეუძლებელია ადამიანებსა და ღმერთს შორის მსგავსება არსებობდეს; თუ ასე ვიმსჯელებთ, ყოველი ძლიერი ადამიანისთვის შეიძლებოდა მის ქვეყანაში ღმერთი გვეწოდებია“.

როდესაც მე ამ შედარების გაბათილება დავიწყე, მან დამასწრო და მკითხა: „როგორია თქვენი ღმერთი, რომლის შესახებ თქვენ ამბობთ, რომ ის ერთიაო?“ მე ვუპასუხე: „ჩვენი ღმერთი ყოვლის შემძლეა, სხვა არ არსებობს მის გარდა, მას არავის მხრით დახმარება არ სჭირდება; მაგრამ ჩვენ

ყველანი მის დახმარებას ვსაჭიროებთ. ადამიანებზე ეს არ ითქმის, არავის შეუძლია ყველაფერი გააკეთოს მარტოდ-მარტომ; ამიტომ საჭიროა, რომ ღედამიწაზე რამდენიმე ბატონი არსებობდეს, ვინაიდან ერთს არ შეუძლია ყველაფრის მართვა. ჩვენმა ღმერთმა ყველაფერი იცის, ამიტომ მას არ ესაჭიროება. ვისიმე რჩევა; კიდე მეტი: ყოველი მეცნიერება მისგან გამომდინარეობს. ის ყოვლის მომხმადღებელია და არ საჭიროებს ჩვენგან რაიმეს მიმადლებას. კიდე მეტი: ჩვენ ვცხოვრობთ, ჩვენ ვმოძრაობთ და ჩვენ ვარსებობთ მასში. ასეთია ჩვენი ღმერთი და საჭირო არაა სხვა ღმერთის წარმოდგენა“. — „არა, მიპასუხა მან, ეს ასე არ არის. ზეცაში უზენაესი ღვთაება არსებობს, რომლის წარმოშობა ჩვენ ჯერ კიდეც არ ვიცით; მაგრამ მის ქვემოთ ათი სხვა ღმერთი არსებობს, ხოლო მათ ქვემოთ ქვემდებარე ღმერთები არიან. მიწაზე მათი რიცხვი უთვალავია“. რადგან მას სურდა ამაზე სხვა ზღაპრები ამოექარგა, მე ვკითხე, გწამთ თუ არა, რომ ეს უზენაესი ღმერთი ყოვლის შემძლეა-მეტეტი; კითხვები მივეცი სხვა ღმერთების შესახებაც.

მან გვერდი აუხვია ჩემს კითხვას და თავის მხრით შეითხა: „თუ თქვენი ღმერთი ისეთია, როგორც თქვენ ამბობთ რატომაა მის მიერ შექმნილი საგნების ნახევარი ცუდი?“ — „ეს სწორი არაა, ვუპასუხე მე, ის, ვინც ბოროტება შექმნა, ღმერთი არ არის. და ყოველივე რაც არის, კეთილია“. ყველა ტუინი გაკვირვებული დარჩა ჩემი პასუხით და ის ჩაიწერეს როგორც ყალბი და შეუძლებელი. შემდეგ მე მკითხეს: „მაშ, საიდან მოდის ბოროტება?“ — „თქვენ კითხვას უკუღმა სვამთ“, ვთქვი მე. „სანამ გამოიძიებდეთ საიდან მოდის ბოროტება, თქვენ უნდა იკითხოთ, რა არის იგი. მაგრამ დაუბრუნდეთ პირველ კითხვას: გწამთ თუ არა, რომ ყოვლის შემძლე ღმერთი არსებობს? შემდეგ მე თქვენ გიპასუხებთ ყველაფერზე, რასაც მკითხავთ“. ის დაჯდა, და დიდხანს უარს ამბობდა პასუხის გაცემაზე, სანამ დამსწრე მდივნებმა ხანის სახელით არ უბრძანეს ჩემთვის ეპასუხა. ბოლოს სთქვა, ყოვლის შემძლე ღმერთი არ არსებობსო. მაშინ სარკინოზებს სიცილი აუტყდათ.

როდესაც სიწყნარე ჩამოვარდა, მე ვთქვი: „მაშასადამე, არც ერთს თქვენს ღმერთს არ ძალუძს თქვენი ხსნა, იმიტომ რომ შეიძლება ისეთი შემთხვევა წარმოიშვას, როდესაც მას ეს არ შეეძლება. სხვათა შორის, არავის შეუძლია ორ ბატონს ემსახუროს; მაშ როგორ შეგიძლიათ თქვენ ამდენ ღმერთს ემსახუროთ ზეცაში და დედამიწაზე?“ დამსწრეებმა მოსთხოვეს პასუხი გაეციო, მაგრამ ის დადუმდა. მე მიხდოდა მთელი აუდიტორიის წინაშე ღვთაებრივი არსების ერთობა და სამება განუმარტა, მაგრამ ადგილობრივმა ნესტორიანელებმა მიიხრეს, ეს საკამაო და ახლა თვით ჩვენ გვინდა ვილაპარაკოთ. მაშინ მე მათ სიტყვა დავუთმე, და როდესაც ბსინი ემზადებოდნენ სარკინოზების წინააღმდეგ კამათი დაეწყოთ, ამ უკანასკნელებმა უპასუხეს: „ჩვენ გეთანხმებით, რომ თქვენი სჯული ჭეშმარიტია და ყოველივე რაც სახარებაში სწერია, სწორია; ამიტომ არ გვინდა თქვენთან ვიკამათოთ“. და მათ აღიარეს რომ ყველა თავიანთ ლოცვაში ისინი ღმერთს შესთხოვდნენ მათზე მოწყალება მოეღო და ქრისტიანული სიკვდილი მიემადლებია.

იქ იყო ერთი ხნიერი ხუცესი უიღურთა სექტიდან, რომელიც მხოლოდ ერთ ღმერთს სცნობენ, მაგრამ კერპებს აკეთებენ. ნესტორიანელები დიდხანს ელაპარაკნენ მას, უამბეს ყოველივე, რაც ქვეყანაზე უნდა მოხდეს ანტიქრისტიეს მოსვლამდე და როგორც მას, ისე სარკინოზებს სამება განუმარტეს ანალოგიის მიხედვით. ყველანი ისმენდნენ შეუპასუხებლად. ამისდა მიუხედავად არავის უთქვამს: „მე მწამს, ნე მინდა ქრისტიანი გავხდე“. ამის შემდეგ ნესტორიანელებმა და სარკინოზებმა ერთად იმღერეს ხმამალა: ტუინებს კრინტიც არ დაუძრავთ; შემდეგ კარგად დალიეს.

სულიწმინდის მოფენის დღეს მანგუ-ხანმა დავგიძახა მე და იმ ტუინს, რომელთანაც მე კამათი მქონდა; სანამ შევიდოდით, ჩემმა თარჯიმანმა, ოსტატი გულილიომის ვაჟმა, მიიხრია, თქვენს ქვეყანაში უნდა დაბრუნდეთ, ეს გადაწყვეტილია და ამის წინააღმდეგ არაფერი სთქვათო. როცა ხანის წინაშე წარგსდექით, იძულებული გახდით მუხლი მოგვედრი-

კა მეც, ტუინსაც და მის თარჯიმანსაც. ხანი შემეკითხა: „მართალი მითხარით, სთქვით თუ არა თქვენ იმ დღეს, როდესაც მე მდივნები გამოგიგზავნეთ, რომ მე ტუინი ვარ?“ მე ვუპასუხე: „ხელმწიფევ, მე ეს არ მითქვამს; თუ თქვენ გნებავთ, მე გაგიმეორებთ ჩემს სიტყვებს“. მართლაც გავიმეორე ჩემი ნათქვამი, ხოლო მან მიპასუხა: „მე ვფიქრობდი, რომ თქვენ არ წარმოგიტქვამთ ეს სიტყვები, იმიტომ რომ თქვენ არ შეგძლოთ ასე გელაპარაკნათ; თქვენი თარჯიმანის ბრალია, რომ თქვენი ნათქვამი ასე ცუდად გადმოთარგმნა“. მან გამომიწია კვერთხი, რომელზედაც ის ეყრდნობოდა და მითხრა: „ნურათხრის გეშინიათ“. მე გავიცინე და ხმადატლა ვუთხარი: „თუ მე მშინებოდა, აქ არ მოვიდოდი“. მან თარჯიმანს ჰკითხა, რა სთქვაო, ხოლო თარჯიმანმა ჩემი სიტყვები განუმეორა. ამის შემდეგ მან თავისი მრწამსი მითხრა: „ჩვენ მონგოლებს გეწამს, რომ მხოლოდ ერთი ღმერთი არსებობს, რომლის წყალობით ვცოცხლობთ და მოკვდებით, და ჩვენ მართალი გუფლი გვაქვს მისთვის“.

მე მას ვუთხარი: „დაე ღმერთმა თავისი წყალობა არ მოგაკლოთ, იმიტომ რომ უამისოდ არაფერი შეგიძლიათ“. ხანმა იკითხა, რა სთქვაო, თარჯიმანმა განუმეორა, ხოლო მან დაუმატა: „ისევე როგორც ღმერთმა ხელს რამდენიმე თითი მისცა, ისევე ადამიანებს რამდენიმე გზა მიანიჭა. ღმერთმა თქვენ ჭალმართო წერილი გაუწყათ, თქვენ ქრისტიანები კი მას არ იცავთ. იქ არ სწერია, რომ ერთმა მეორეს უნდა შეაგინოს, ხომ მართალია?“ — „არა ხელმწიფევ, ვუპასუხე მე, — მე თქვენ თავიდანვე მოგახსენეთ, რომ არავისთან უთანხმოების ქონა არ მსურვებია“. — „მე თქვენზე არ ვლაპარაკობ, მითხრა მან; — აგრეთვე იქ არ სწერია, რომ ადამიანმა სამართალი უნდა უარჰყოს ფულის გულისათვის“. — „არა, ხელმწიფევ, ვუპასუხე მე: რა საკვირველია, მე ამ ქვეყნებში ფულის მოსახვეჭად არ მოვსულვარ; პირიქით, მე უარი ვთქვი იმაზეც, რასაც მთავაზობდნენ“. და იქვე იღვა მდივანი, რომელმაც დაადასტურა, რომ უარი ვთქვი ერთ იასკოსა და აბრეშუმის ქსოვილებზე. „მე ამაზე არ ვლაპარაკობ, სთქვა მან, — ღმერთმა თქვენ აღთქმის წიგნი მოგ-

კათ, თქვენ კი მას არ იცავთ. ჩვენ მან მისნები მოგვცა, ჩვენ კი ვაკეთებთ, რასაც ისინი გვეუბნებიან და მშვიდობიანად ვცხოვრობთ“. თუ არ ვცდები, მან ოთხჯერ მაინც დალია ამ დიალოგის დასრულებამდე. თუმცა მე ველოდი, რომ ის თავისი სარწმუნოების სხვა მხარესაც აღიარებდა, მაგრამ ჩემს უკან დაბრუნებაზე დაიწყო საუბარი და მითხრა: „დიდი ხანია რაც თქვენ აქ ხართ; ჩემი სურვილია თქვენ გაემგზავროთ. თქვენ ამბობთ, რომ არ გსურთ ჩემი დესპანები წაიყვანოთ თან; იკისრებთ თუ არა ჩემი სიტყვების გადაცემას, თუ მხოლოდ ჩემს წერილებს წაიღებთ?“

ამის შემდეგ მე არც შემთხვევა მქონია, არც დრო მისთვის კათოლიკური რელიგია ამეხსნა. არავის შეუძლია მის წინაშე იმდენი ილაპარაკოს, რამდენიც მას სურს, თუ ის ელჩი არ არის; ელჩს კი შეუძლია სთქვას ყოველივე, რაც სურს, და მას ყოველთვის ჰკითხავენ ხოლმე, დასამატებელი ხომ არაფერი გაქვსო. რაც შემეხება მე, ნება არ მქონდა მეტი მელაპარაკნა, არამედ მისი შეკითხვები უნდა მომესმინა და მათზე პასუხი გამეცა. მე ვუპასუხე, თქვენი სიტყვები უნდა გამაგებინოთ და ჩამაწერიინოთ-მეთქი. მე სიამოვნებით ვიკისრე, შეძლებისდაგვარად მისი სიტყვები აღმენუსხა. შემდეგ მან მკითხა, ოქრო, ვერცხლი ან მდიდრული ტანისამოსი ხომ არ გინდაო. მე ვუთხარი: „ჩვენ არ ვღებულობთ ასეთ რამეებს; მაგრამ ჩვენ არაფერი გვაქვს მგზავრობის ხარჯების დასაფარავად და, თუ თქვენი დახმარება არ გვექნა, ვერ შევძლებთ თქვენი სამფლობელოებიდან გასვლას“. მაშინ მან სთქვა: „მე თქვენთვის მოვაცემინებ ყველაფერს, რაც თქვენთვის აუცილებლად საჭიროა მთელ ჩემს იმპერიაში; კიდევ მეტი გინდათ?“ მე ვუპასუხე: „ეს ჩეთვის საკმაოა“. შემდეგ მკითხა: „სანამდე გინდათ მიგიყვანონ?“ მე ვუპასუხე: „თქვენი ძალა-უფლება სომხეთის სამეფომდე ვრცელდება; იქამდე რომ მიმიყვანდნენ, მე კმაყოფილი ვიქნებოდი“. მან მითხრა: „მე თქვენს თავს იქამდე მივყვანინებ; შემდეგ თქვენვე იზრუნეთ თქვენს თავზე“. და დაუშაბა: „ყოველ თავს ორი თვალი აქვს, ამისდა მიუხედავად ერთი მხედველობა არსებობს, და საითკენაც ერთი თვალი

გაიხედავს, მეორეც იქით მიიმართება. თქვენ აქ ბათოს მხრიდან მოხველით, საჭიროა, რომ მასთანვე დაბრუნდეთ“. როდესაც მან დაასრულა, მე ვთხოვე, ნება მომეცით ვილაპარაკო-მეთქი. ოლაპარაკეთო, მითხრა, და მე სიტყვა ავიღე: „ხელმწიფევ, ჩვენ მეომრები არა ვართ. ჩვენ გვინდა, რომ მსოფლიოს; ძლიერება იმათ ეკუთვნოდეთ, ვინც მას მეტი სამართლიანობით მართავს ღვთის ნების მიხედვით. ჩვენი ვალდებულებაა ადამიანებს ვასწავლოთ ღვთის ნების მიხედვით იცხოვრონ. ამისთვის მოვედით ამ ქვეყანაში და აქ სიამოვნებით დავრჩებოდით, თუ ეს თქვენთვის სასურველი ყოფილიყო. მაგრამ თუ თქვენ უმჯობესად მიგაჩნიათ, რომ ჩვენ უკან დავბრუნდეთ, ჩვენ ამას ვიზამთ, მე უკან დავბრუნდები და თქვენი წერილების გადაცემას ვიკისრებ, როგორც ეს შემიძლია და როგორც თქვენი განკარგულება იქნება. მაგრამ მე მინდოდა თქვენი დიდებულებისთვის მეკითხნა, როდესაც თქვენს წერილებს მივიტან, ნებას ხომ არ დამრთავთ უკან დავბრუნდე, განსაკუთრებით იმიტომ რომ თქვენ აქ ბოლაკში საწყალი ქვეშევრდომები გყავთ, რომელნიც ჩვენს ენაზე ლაპარაკობენ; მათ არ ჰყავთ მღვდლები, რომელთაც მათი და მათი ბავშვების დარიგება შეეძლოთ სარწმუნოების საკითხებში; მე სიამოვნებით ვიცხოვრებდი მათ შორის“. მან მკითხა: „გამოგზავნიან თუ არა ხელახლა თქვენი პატრონები ჩემთან?“ მე ვუპასუხე: „ხელმწიფევ, მე არ ვიცი რა განზრახვები აქვთ ჩემს პატრონებს; მაგრამ მე მათგან ნებართვა მივიღე ყველგან წავიდე, სადაც მსურს და სადაც ღვთაებრივი სიტყვის ქადაგებაა საჭირო: მე კი მგონია, რომ ეს თქვენს ქვეყნებშია საჭირო; ამიტომ სულერთია, გამოგიგზავნით ჩემი მეფე ელჩებს თუ არა, მე აქ დავბრუნდები, თუ თქვენ ნებას დამრთავთ“. მაშინ ის დადუმდა და დიდხანს თითქოს ჩაფლული იყო თავის აზრებში, ხოლო თარჯიმანმა მითხრა, მეტს ნულარაფერს იტყვიო. მე კი შემკრთალი ველოდი მის პასუხს. ბოლოს მან მითხრა: „თქვენ გრძელი გზა უნდა განვლოთ; გამაგრდით საკვებით, რათა თქვენს ქვეყანაში ჯანმრთელად მიხვიდეთ“. და მან ჩემთვის

სასმელი მოაცემინა. შემდეგ გავიდა და მე ის აღარ მინახავს. თუ მე სასწაულების მოხდენა შემძლებოდა მოსე წინასწარმეტყველივით, შეიძლება ის მოთვინიერებულიყო.

კარკთაჟვანისმცემელთა ხუცვაზი

ამრიგად მისნები, როგორც თვით მან სთქვა, მათი ხუცვაზი არიან და ყოველივე, რასაც ისინი ბრძანებენ, დაუყოვნებლივ სრულდება. მე მოგახსენებთ როგორია მათი მსახურება, რამდენადაც მე შემიძლია იმის მიხედვით განვსაჯო, რაც ოსტატმა გულილომმა და სხვებმა მითხრეს დასაჯერებელი. ისინი მრავალრიცხოვანი არიან და ერთი უფროსი ჰყავთ, რომელიც მღვდელთმთავარავით არის; მას თავისი სახლი მუდამ მანგუ-ხანის მთავარი ბინის პირდაპირ აქვს, ერთი ჭვის გასროლის მანძილზე. როგორც უკვე ვთქვით, მის ზედამხედველობის ქვეშ არის ფორნები, რომელნიც მათ კერპებს ატარებენ. სხვები სასახლის უკან ცხოვრობენ, მათთვის მიჩნეულ ადგილებზე.

ამ მისნებს ქვეყნის ყოველი კუთხიდან სთხოვენ რჩევას. ზოგიერთი მათგანი ვარსკვლავთმრიცხველობაშია განსწავლული; ეს განსაკუთრებით მათ უფროსზე ნიქმის; ისინი წინასწარმეტყველობენ მზის და მთვარის დაბნელებას და როდესაც ეს უნდა მოხდეს, მთელი მოსახლეობა მათ საკვებს აწვდის, ისე რომ მათ თავიანთი სახლი არ უნდა დასტოვონ. როდესაც მზის თუ მთვარის დაბნელება დასრულებულია, ისინი ზარებს რეკენ და დაფდაფებს ურტყამენ, ამასთანავე ხმამაღლა ჰყვირიან; ერთი სიტყვით, დიდი ღრიანცელი ატყდება ხოლმე. შემდეგ ისინი უზომო მხიარულებას იწყებენ და გადაქარბებით ბევრს ჰამენ და სვამენ. ისინი წინასწარმეტყველებენ წალმართ და უკუღმართ დღეებს ცხოვრების ყველა შემთხვევისათვის. ამიტომ თათრები არასოდეს ომს არ აცხადებენ და არასოდეს ბრძოლას არ იწყებენ მათ დაუკითხავად, და ისინი კარგა ხნის წინათ დაბრუნდებოდნენ ჰუნგრეთში, თუ მათ მისნებს ამის ნება დაერთოთ. მისნები ცეცხლში ატარებენ ყველაფერს, რაც სასახლეში იგზავნება და ამისთვის კარგ წილს ღებულობენ. ისინი

ცეცხლით სწმენდენ აგრეთვე მიცვალებულთა მიერ დატოვებულ ფეჯს. როდესაც ვინმე კვდება, ისინი განზე ალაგებენ ყველაფერს, რაც მას ეკუთვნოდა, და არავის სასახლიდან ნებას არ აძლევენ ხელი მოჰკიდოს რომელიმე გაუწმენდელ საგანს. მე ამის დაკვირვება მოვახდინე დიუფლის სასახლეში, სადაც მას სული აღმოხდა ჩვენი იქ ყოფნის დროს; ამითვე აიხსნება თუ რატომ გაატარეს ძმა ანდრია და მისი თანამგზავრები ცეცხლში: ერთი იმიტომ, რომ მათ საჩუქრები მიჰქონდათ, მეორე იმიტომ, რომ ეს საჩუქრები ეკუთვნოდა კენხანს, რომელიც ცოტა ხნის წინათ გარდაიცვალა. ჩემს მიმართ ასე არ მოქცეულან, იმიტომ რომ მე არაფერი მიმიტანია. თუ ცეცხლით განწმენდის დროს რომელიმე ცხოველი ან ნივთი მიწაზე დაეცა, ის მისნების საკუთრება ხდება.

ამ უკანასკნელთ აგრეთვე ჩვეულებად აქვთ მაისის მთვარის თვის მეცხრე დღეს თავი მოუყარონ და შესწირონ ჯოჯის ყველა თეთრი ჭაკი ცხენი. ქრისტიანი მღვდლები ვალდებული არიან ამ ცერემონიას დაესწონ თავიანთი საცეცხლორით. ისინი მიწაზე ასხამენ თავიანთ ახლადგაკეთებულ კუმისს და ეს დიდ დღესასწაულად ითვლება, ვინაიდან, როგორც ისინი ამბობენ, ამ დღეს პირველად სვამენ ახალ კუმისს; ეს ჰგავს იმას, რაც ზოგიერთ ჩვენს ქვეყანაში ყურძნის კრეფის დროს ხდება წმინდა ბართლომეს ან წმინდა სიქსტეს დღეს, ან კიდევ ხილის კრეფის დროს წმინდა იაკობის ან წმინდა ქრისტეფორეს დღეს. მისნებს უძახიან აგრეთვე ბავშვის დაბადების დროს, რათა მისი ბედი იწინასწარმეტყველონ, ან კიდევ როდესაც ვინმე ავად ხდება, რათა გამოარკვიონ, ბუნებრივია მისი ავადმყოფობა თუ გათვალვის შედეგი.

ლოტარინგიელმა ქალმა, რომლის შესახებ ზემოთ გელაპარაკეთ, ბევრი რამ არაჩვეულებრივი მიაშობო ამ მხრივ.

ერთ დღეს მეტად ძვირფასი ბეწვეულები მიიტანეს თურმე ძღვნად მისი პატრონი ქალის სასახლეში, მისი პატრონი ქალი კი ქრისტიანი იყო, როგორც უკვე ვთქვი. მისნებმა ეს ბეწვეულები ცეცხლში გაატარეს და მეტი დაიტოვეს ვიდრე ერგებოდათ. ერთმა დედაკაცმა, რომლის ზედამხედ-

ველობის ქვეშ იმ მანდილოსნის სალარო იმყოფებოდა, მათ ბრალი დასდო თავისი ქალბატონის წინაშე, ხოლო ამ უკანასკნელმა ისინი გაჰკიცხა. შემდეგ ეს ქალბატონი ავად გახდა და ტკივილები იგრძნო სხეულის ყველა ასოში. დაუძახეს მისნებს, რომელნიც შორიახლოს დადგნენ და ერთ-ერთ ახალგაზრდა ქალიშვილს უბრძანეს, ხელი დაადე მტკივნეულ ადგილს და აიღე რაც იქ ნახოო. ახალგაზრდა ქალიშვილი ადგა, გააკეთა რაც მას უბრძანეს და მის ხელში ქეჩის ნაჭერი თუ რალაც ამის მსგავსი აღმოჩნდა. მათ უბრძანეს ეს ნივთი მიწაზე დაედო, მაგრამ როგორც კი ის მიწაზე აღმოჩნდა, ხოხვა დაიწყო ცოცხალი ცხოველივით. როდესაც წყალში ჩასდეს, წურბელას დაემსგავსა; მაშინ მისნებმა სთქვეს: „ქალბატონო, თქვენ ავი თვალი გცემიათ და დაუჭრიხართ“. და მათ ბეწვეულების მოპარვა დააბრალეს იმ დედაკაცს, რომელიც მათ სდებდა ბრალს. ის ურდოდან მინდორში გაიყვანეს და შვიდი დღის განმავლობაში ჯოხით სცემეს და სხვადასხვანაირად აწამეს, რათა გამოეტეხათ. ამ წამების დროს მისი ქალბატონი მოკვდა; როდესაც მსახურმა ქალმა ეს უბედურება გაიგო, მან სთქვა: „მე ვიცი, რომ ჩემი ქალბატონი გარდაიცვალა; მომკალით მეც, რათა მას გავყვე, ვინაიდან მისთვის არასოდეს ცუდი არ მიქნია“. რადგან ის არაფერში არ გამოტყდა, მანგუმ ბრძანა, არ მოჰკლათო; მაშინ მისნებმა ზემოხსენებული ქრისტიანი ქალბატონის ბავშვის ძიძას დასდეს ბრალი, ამ ძიძის ქმარი ყველაზე პატივცემული იყო ნესტორიანელ ხუცებს შორის. ეს ქალი საწამებლად წაიყვანეს ერთ მის მხევალთან ერთად, რათა გამოეტეხათ; მხევალი გამოტყდა, რომ მისმა ქალბატონმა ის ცხენთან გაგზავნა, როგორც ერთგვარ მკითხავთან. თვით ქალბატონმა აღიარა, ეს იმისთვის ჩავიდინე, რომ ქმრის გული მომეგო და მისგან რაიმე სიკეთე მიმელო, მაგრამ მისთვის არაფერი მიქნია საზიანოო. მას ჰკითხეს, იცოდა თუ არა ეს შენმა ქმარმაო. მან ის გაამართლა, მან სთქვა, რომ ჩემმა ქმარმა დასწვა ჩემ მიერ დაწერილი ასოებით. ამის შემდეგ ძიძა სიკვდილით დასაჯეს, ხოლო მისი ქმარი, რომელიც ხუცესი იყო, მანგუმ მის ეპისკოპოსს გაუგ-

ხუბულაი. ჩინური გრავეირიდან ხეზე.

ზაენა ხატაეთში, რათა ის გაესამართლებია, თუმცა ის არ უცნიათ დამნაშავედ.

იმ ხანებში მანგუ-ხანის პირველმა ცოლმა ვაჟიშვილი შვა; მოწვეულ იქნენ მისნები, რათა ბავშვის ბედი ეწინასწარმეტყველათ; ყველამ ბედნიერი მომავალი უწინასწარმეტყველა, დიდხანს იცხოვრებს და დიდი ხელმწიფე იქნებაო. რამდენიმე დღის შემდეგ ეს ბავშვი მოკვდა. მაშინ გააფთრებულმა დედამ მისნები მოაყვანილა და უთხრა: „თქვენ სთქვით, რომ ჩემი ვაჟი იცოცხლებდა და ის კი მოკვდა“. მათ უპასუხეს: „დიუფალო, ჩვენ ვხედავთ ჯადოქარს, შირინას ძიძას, რომელიც იმ დღეს მოჰკლეს. აი მან მოჰკლა თქვენი ვაჟი, ჩვენ დავინახეთ როგორ წაიღო თან“.

მიცვალებულ ძიძას ურდოში მოზრდილი ქალ-ვაჟი დარჩენოდა; გონებადაკარგულმა ხანის ცოლმა ორთვე მოაყვანილა და მოაკვლევინა, ახალგაზრდა ვაჟი—მამაკაცს, ხოლო ახალგაზრდა ქალი—დედაკაცს, რათა შური ეძია თავისი საკუთარი ვაჟის მაგიერ, რომელიც, მისნების სიტყვით, თითქო მათი დედის მიერ იყო მოკლული. ცოტა ხნის შემდეგ ხანმა სიზმარი ნახა; მას ეს ბავშვები დაესიზმრა, ამიტომ იკითხა, რა უყვეს მათრ. მსახურებს შეეშინდათ მისთვის ეთქვათ რაც მოხდა, ის კი ცნობისმოყვარეობამ გაალიზიანა და დაჟინებით შოითხოვდა ეცნობებინათ, სად იყვნენ ისინი, იმიტომ რომ ღამით სიზმარში გამოეცხადნენ. მაშინ იმათ მას უთხრეს, რაც მოხდა. მან კი დაუყოვნებლივ თავისი ცოლი მოაყვანილა და ჰკითხა, რატომ დასაჯე სიკვდილით ქალი ქმრის უცოდინრადო. მან თავისი ცოლი შვიდი დღით სატუსალოში ჩამწყვედევინა და აკრძალა მისთვის რაიმე საკვები მიეწოდებინათ. მან თავი მოაჭრევინა თათრისთვის, რომელმაც ახალგაზრდა ვაჟი მოჰკლა, ხოლო მისი თავი იმ დედაკაცს: ყელზე ჩამოაკიდებინა, რომელმაც ახალგაზრდა ქალი მოჰკლა; შემდეგ მისთვის შუა ბანაკში ანთებული მუგუზლები აცემინა, ხოლო ბოლოს მოაკვლევინა. ის თავის ცოლსაც მოაკვლევინებდა თუ ბავშვები არ ჰყოლოდა მისგან; მაგრამ ამ ქალმა დასტოვა სასახლე და მხოლოდ ერთი მთვარის თვის შემდეგ დაბრუნდა უკან.

მისნები ჰაერს აშფოთებენ თავიანთი ჯადოქრობით, მაგრამ როდესაც დიდი სიცივეები დგას, მათ, რასაკვირველია, არაფრის გაკეთება არ შეუძლიათ; მაშინ ისინი ამა თუ იმ პირებს ურდოში ბრალს სდებენ, რომ ეს სუსხიანი დარი გამოიწვიეს, და ამ უკანასკნელთ დაუყოვნებლივ ხოცავენ.

ცოტა ხნის წინათ ჩემს უკან დაბრუნებამდე ხანის ერთ-ერთი ხასა ავად გახდა და ძლიერ იტანჯებოდა. მისნებმა რამდენიმე მისტიკური სიტყვა წარმოსთქვეს ტევტონური წარმოშობის მონა-ქალის თავზე, და ამ უკანასკნელმა დაიძინა სამი დღით. როდესაც მან გამოიღვიძა, ჰკითხეს რა ნახე სიზმარშიო. მას რამდენიმე პირი ენახა და ფიქრობდა, რომ ისინი ყველანი უნდა დახოცილიყვნენ. რადგან მათ შორის მისი ქალბატონი არ ერია, მათ დაასკვნეს, რომ ის არ მოკვდებოდა ამ ავადმყოფობით. მე ვნახე ეს ახალგაზრდა ქალი, მას თავი კიდევ მეტად დაღლილი ჰქონდა ხანგრძლივი ძილით.

ზოგიერთი ამ მისანთაგანი აგრეთვე დემონებს იწვევს. ისინი ღამით თავიანთ სახლში თავს უყრიან იმათ, ვისაც დემონის პასუხის მიღება სურს; ისინი მოხარულ ხორცს სდებენ შუა ადგილას და ხამი⁸⁴ მისტიკური სიტყვების წარმოთქმას იწყებს: მას ხელში დაირა უკირავს და ღონივრად ურტყამს მიწაზე. ბოლოს, ის აფთრდება და მას ბოჭავენ. მაშინ დემონი მოდის სიბნელეში; ხამი მას ამ ხორცს აძლევს საქმელად, ხოლო ის თავის პასუხებს უკარნახებს.

ერთხელ, როგორც ოსტატმა გუილიომმა მითხრა, ერთი ჰუნგრელი დამალულიყო მისნების სახლში; დემონს, რომელიც ქერზე იმყოფებოდა, დაეჩივლა, არ შემიძლია შემოსვლა, იმიტომ რომ ქრისტიანია თქვენთანო. ამ ხმაურობაზე ეს უკანასკნელი გაქცეულიყო, იმიტომ რომ მისი ძებნა დაეწყათ. ესა და სხვა მრავალი ამგვარი საქმე გააკეთეს, ყველაფრის მოყოლა შორს წაგვიყვანდა.

აღმოსავლელი შარაჟოროში

სულიწმინდის მოფენის დღიდან დაიწყეს წერილების შედგენა, რომელიც თქვენთვის უნდა გამოგზავნათ. ამ დროს

ოსტატი გულილიომი ყარაყორუმში დაბრუნდა; ხანმა დიდი დღესასწაული მოაწყო სულიწმინდის მოფენის (1254 წლის 25 ივნისს) კვირაში და ისურვა, რომ ყველა ელჩი დასწრებოდა უკანასკნელ დღეს. მას ჩვენ წასაყვანადაც გამოეგზავნა კაცი, მაგრამ მე ეკლესიაში ვიყავი წასული, რათა სამი ბავშვი მომენათლა ერთი საბრალო გერმანელისთვის, რომელიც ამ ქალაქში შეგვხვდა:

ამ დღესასწაულზე ოსტატი გულილიომი მეღვინეთუხუცესი იყო, იმიტომ რომ მან გააკეთა ხე, რომელიც სასმელს ასხამდა, ხოლო ღარიბები და მდიდრები მღეროდნენ და ცეკვავდნენ და ტაშს უკრავდნენ ხანის წინაშე. ხანმა მათ შემდეგი სიტყვებით მიმართა: „მე ჩემი ძმები განვიშორე და სახიფათო საქმეებზე გავგზავნე შორეულ ქვეყნებში. ახლა ვნახოთ თქვენ რას იზამთ, როდესაც მე მსურს თქვენ დაგაეალოთ, რომ ჩვენი ხელისუფლების გასაძლიერებლად იმუშაოთ“.

ამ ოთხი დღის განმავლობაში ის ყოველდღე იცვლიდა ტანისამოსს, და მთელი მისი ტანსაცმელი ფესსაცმელებიდან დაწყებული ტიარამდე ერთნაირი ფერის იყო. ამ ხანებში მე ვნახე ბაღდადის ხალიფის ელჩი, რომელიც ორ ჯორზე დაკიდებული ჯალამბერით დაჰყავდათ; მე მითხრეს მან ზავი დაამყარა თათრებთან იმ პირობით, რომ მათ ორი ათას ცხენს მისცემენ ომის დროსო. სხვები, პირიქით, ამტკიცებდნენ, მანგუ ზავს არ ჩამოაგდებს, თუ მათ თავიანთი ციხეები არ დაანგრეისო. ელჩს ეპასუხნა: „როდესაც თქვენ ფოლებს ააძრობთ თქვენს ცხენებს, ჩვენ ყველა ჩვენს ციხე-სიმაგრეს მოვშლით“. მე ვნახე აგრეთვე ინდოეთის ერთი სულდანი⁸⁵ დესპანები, რომელთაც თან რვა ავაზა და ათი მწვეარი მოეყვანათ; ეს მწვერები ისე გაეწვრნათ, რომ ცხენების გავაზე ჩერდებოდნენ, როგორც ავაზები ჩერდებიან ხოლმე. როდესაც ვიკითხე საით არის ინდოეთი-მეთქი, დასავლეთისკენ მიმითითეს. და როდესაც ეს დესპანები ჩემთან ერთად უკან დაბრუნდნენ, დაასლოებით სამი კვირა მათ სულ დასავლეთისკენ იარეს. მე იქ ვნახე აგრეთვე თურქეთის სულთნის დესპანები; მათ ძვირფასი საჩუქრები მოიტანეს და ჩვენ გვიტხრეს (ეს მე საკუთარი ყურე-

ბით მოვისმინე), ჩვენს პატრონს არც ოქრო აკლია, არც ვერცხლი, მხოლოდ ადამიანები ესაჭიროებაო; აქედან მე დავასკვნე, რომ ის დახმარებას მოითხოვდა ომის შემთხვევაში.

მანგუ-ხანის წმინდა ღმერთის ღმერთი

წმინდა იოანეს დღეს ხანმა დიდი დღესასწაული მოაწყო და მე დავთვალე ას ხუთი ფორანი ცხენის რძით დატვირთული და ოთხმოცდაათი ცხენი; იგივე განმეორდა პეტრე-პავლობას. ბოლოს თქვენდამი მომართული წერილები დამთავრებული იყო, მე დამიძახეს და განმიმარტეს. აი მათი შინაარსი, რამდენადაც მათი ვაგება შევძელი თარჯიმანის თარგმანის მიხედვით⁸⁶.

„ღმერთის საუკუნო წესწყობილება შემდეგია: ზეცაზე მხოლოდ ერთი მუდმივი ღმერთია; დედამიწაზე სხვა უფალი არ არის, გარდა ჩინგიზ-ხანისა, ღვთის შვილისა და დემუჩინ ჩინგეისა, ე. ი. რკინის ხმისა“ (ჩინგიზს რკინის ხმას უწოდებენ, იმიტომ რომ ის წინათ მქედელი იყო; ხოლო მისი პატივმოყვარეობის დასაკმაყოფილებლად მას ღვთის შვილს ეძახიან)⁸⁷.

ესაა სიტყვა, რომელიც თქვენ მოგიტანეს. ვინც უნდა ვიყოთ ჩვენ, მონგოლები, ნაიმანები, მერკიტები თუ მუსტელემანები, ყველგან, სადაც ყურებს შეუძლია გაიგონოს, ყველგან, სადაც ცხენს შეუძლია გაიაროს, იქ თქვენ მას გაიგონებთ და გაიგებთ. რა რომ ჩემს ბრძანებებს გაიგონებენ და გაიგებენ, ისინი ირწმუნებენ და ჩვენთან ომს არ ისურვებენ; თქვენ მოისმენთ და დაინახავთ ადამიანებს, რომელთაც თვალები აქვთ, მაგრამ ვერ ხედავენ და როდესაც მათ ხელში რაიმე ნივთის დაჭერა ენდობებათ, ისინი უხელონი იქნებიან: ეს ღმერთის საუკუნო წესწყობილებაა. ღვთის საუკუნო ძალით, მონგოლების დიდი ქვეყნით მანგუ-ხანის განკარგულება გადაცემულია ფრანკთა უფროსის—მეფე ლუისადმი და ყველა სხვა დიდებულისადმი და მღვდლებისადმი და ფრანკთა დიდი ხალხისადმი, რათა ჩვენი სიტყვები გაიგონ. საუკუნო ღვთის ბრძანება ჩინგიზ-ხანის ბრძანება გახდა, და არც ჩინგიზ-ხანის შემდეგ, არც სხვების შემდეგ ეს ბრძანება არ მოსულა თქვენამდე. ვინმე დავი-

თი თქვენთან წამოვიდა, ვითომდა დესპანი იყო, მაგრამ ის სტყუოდა, და თქვენ მასთან ერთად დესპანები გამოუგზავნეთ კენკ-ხანს. შემდეგ კენკ-ხანი მოკვდა და თქვენი დესპანები მის სასახლეში მივიდნენ. მისმა ცოლმა კამუსმა⁸⁸ თქვენ ნასიკის ქსოვილები და წერილები გამოგიგზავნათ. მე ვერ ვიტყვი, როგორ შეეძლო ამ ქალს, რომელიც ძალზე უფრო საძაგელი იყო, სცოდნოდა ომის და ზავის საქმეები, დაემშვიდებინა დიდი ხალხი და სიკეთე ექმნა“. (თვით მანგუმ საკუთარი პირით მითხრა, კამუსი უსაზიზღრესი კუდიანი იყო და თავის კუდიანობით მთელი ჩემი ნათესაობა დაღუპაო). „ორი ბერი, რომელიც თქვენგან სარტახთან მოვიდა, სარტახმა ბათოსთან გაგზავნა, ხოლო ბათომ ჩვენ გამოგვიგზავნა, იმიტომ რომ მანგუხანი უდიდესია მონგოლების ქვეყანაში. და ახლა, რათა თქვენმა ხალხმა, თქვენმა მღვდლებმა და თქვენმა ბერებმა მშვიდობიანად იცხოვრონ და ისარგებლონ იმ კეთილდღეობით, რომელიც ღვთის განგებას დაუმყარებია თქვენ შორის, ჩვენ ვისურვებთ მონგოლი დესპანები გამოგვეგზავნა თქვენს სასულიერო პირებთან ერთად; მაგრამ მათ გვიპასუხეს, თქვენსა და ჩვენს შორის ომის მდგომარეობაში მყოფი ქვეყნები და ბოროტი ადამიანები არიან, და გზებიც ძნელი სავალიაო. მათ შეეშინდათ, რომ ჩვენს დესპანებს თქვენამდე უვნებლად და ჯანმრთელად ვერ მოიყვანდნენ; მაგრამ მათ წინადადება მოგვცეს მათთვის მიგვენდო ჩვენი წერილები, რომელნიც ჩვენს განკარგულებათ შეიცავდა, და აღგვითქვეს თვით მეფე ლუის გადაცემითო. ამიტომ არის, რომ ჩვენს უწყებას გიგზავნით მათთან ერთად. ამრიგად გიგზავნით მარადის მყოფი ღვთის მიერ დაწერილ ბრძანებას თქვენი ზემოხსენებული სასულიერო პირების ხელით, მარადის მყოფი ღვთის ბრძანებას, რომლის შემწეობით თქვენ ჩვენ გაგვიგებთ. და როდესაც თქვენ მას მიიღებთ და ირწმუნებთ, თქვენს ელჩებს გამოგვიგზავნით და ამრიგად გვაუწყებთ— მშვიდობიანად იცხოვრება გსურთ ჩვენთან თუ ომი. როდესაც მარადი ღვთის ძლიერებით აღმოსავლეთიდან დასავლეთამდე მთელი დედამიწა გაერთიანდება სიხარულსა და მშვიდობიანობაში, მაშინ გამოჩნდება რის გაკეთება შეგვიძლია ჩვენ, თუ თქვენ

მარადის მყოფი ღვთის ბრძანება გაიგონეთ და მიხვდით. ხოლო თუ თქვენ წინააღმდეგობას გაგვიწევთ და იტყვიან: „ჩვენი მიწა შორს არის, ჩვენი მთები მაღალია და მრავალრიცხოვანი, ჩვენი ზღვა დიდია“, და ამ აზრით ჩაგონებულნი ომს გამოგვიცხადებთ, მარადის მყოფმა ღმერთმა უწყის, რომ ჩვენ ვიცით რა შეგვიძლია, ღმერთმა რომელიც აადვილებს რაც ძნელია და აახლოებს რაც დაშორებულია“.

ხანის მოხელეებმა მას ჩემი სიტყვები მიუტანეს. როდესაც უკან დაბრუნდნენ, გამომიცხადეს, ხანმა უმჯობესად სცნო ასე ემოქმედნაო, ჩვენ კი გვიბრძანა ჩავწეროთ რასაც იტყვიან. მე მათ ვთხოვე მოეშორებინათ ეს ელჩის სახელწოდება და ჩვენთვის მარტივად ბერები და მღვდლები ეწოდებინათ. ამ მოლაპარაკების დროს ჩემმა თანამგზავრმა გაიგონა, რომ ჩვენ უდაბნოს გზით უნდა დავებრუნებულიყავით, რათა ბათოსთან მივსულიყავით და გამყოლად ერთი მონგოლი უნდა გვეყოლოდა; ის ჩემთვის შეუტყობლად სახელმწიფოს მდივანთან, ბულგაისთან გაიქცა და ნიშნებით გააგებინა, მოგვედები, თუ ამ გზით მომიხდა სიარულიო. როდესაც გამგზავრების დღე დადგა, ე. ი. თხუთმეტი დღის შემდეგ წმინდა იოანეს დღესასწაულიდან, ჩვენ სასახლეში მიგვიწვიეს და მდივნებმა ჩემს თანამგზავრს უთხრეს:

„მანგუს სურს, რომ შენმა ძმამ ბათოს სამფლობელოში გაიაროს, შენ კი ამბობ ავად ვარო, რაიცა მართალი უნდა იყოს. მანგუს ამას ამბობს: თუ შენს ამხანაგთან გამგზავრება გასურს, წადი, მხოლოდ საკუთარი რისკით; იმიტომ რომ შეიძლება ისეთ იამთან მოგიხდეს შეჩერება, რომელიც შენს მოთხოვნას ვერ დააკმაყოფილებს და დაბრკოლებას შექმნის შენი თანამგზავრისთვის. მაგრამ თუ აქ დარჩენა გასურს, თვით ხანი მოგამარაგებთ ყველაფრით, რაც გჭირდებათ, სანამ ელჩები მოვიდოდნენ, რომელთანაც ერთად შენ შეგიძლია უკან დაბრუნდე უფრო ნელა და ისეთი გზებით, რომელზედაც ქაღალტები მოიპოვება“. ძმამ უპასუხა: „დაე, ღმერთმა ბედნიერი ცხოვრება მიანიჭოს ხანს! მე დავრჩები“. მაგრამ მე მას ვუთხარი: „ძმაო, ხედავთ თუ არა რას შვრებით. მე თქვენ ვერ

დაგტოვებთ“. — „თქვენ კი არ მტოვებთ, სთქვა მან, მე გტოვებთ, იმიტომ რომ თუ თქვენთან ერთად წამოვედი, ვხედავ, რომ საფრთხე მოელის ჩემს სხეულსაც და ჩემს სულსაც, ვინაიდან ასეთი ტანჯვის ატანა აღარ შემიძლია“.

სამი ტანისამოსი ანუ ტუნიკა მოგვეცეს და გვითხრეს: „თქვენ არ გსურთ არც ოქროს და არც ვერცხლის მიღება და ამდენ ხანს აქ დარჩით, რათა ილოცოთ ხანის დღეგრძელობისათვის. ის გთხოვთ თვითეულმა თქვენიგანმა უბრალო ტანისამოსი მაინც მიიღოს, რათა ხელცარიელი არ წახვიდეთ“. ჩვენ იძულებული გავხდით ეს ნივთები მიგველო მისი პატივისცემის ნიშნად, იმიტომ რომ ისინი ცუდი თვალთ უტკებრიან იმათ, ვინც უარპყოფს თათრების საჩუქრებს. ჩვენ შეგვეკითხნენ, კიდევ ხომ არაფერი გსურთო, ჩვენ კი სულ ერთსა და იმავეს ვუპასუხებდით, სახელდობრ, რომ ქრისტიანები ზიზზით უტკებრიან იმ კერპთაყვანისმცემლებს, რომელნიც არაფერს არ ეძებენ, გარდა საჩუქრებისა. და მათ გვიპასუხეს, უგუნურები ხართო, იმიტომ რომ თუ ხანს ჩვენთვის მთელი თავისი სასახლის ჩუქება მოესურვებინა, სიამოვნებით მივიღებდით და ეს გონივრული ქცევა იქნებოდა ჩვენი მხრითო. ამრიგად ჩვენ ტანისამოსი მივიღეთ, და მათ გვთხოვეს ლოცვა გვეთქვა ხანის სადღეგრძელოდ; ეს ჩვენ შევასრულეთ და მისი ნებათვით ყარაყორუმში გავემგზავრეთ.

ერთ დღეს, როდესაც ჩვენ ბერსა და სხვა ელჩებთან ერთად დაშორებული ვიყავით ხანის კარს, ბერმა ისე ძლიერად დაარტყა ძელს, რომ მანგუ-ხანმა გაიგონა და იკითხა, ეს რას ნიშნავსო. უთხრეს, რაც იყო; მან მოისურვა გაეგო, რატომ იყო დაშორებული ბერი მის კარს. უპასუხეს, იმიტომ რომ ძნელია ყოველდღე მისი კართან მოყვანა ცხენებითა და ხარებითო; დაუმატეს, რომ უმჯობესია, ეს სასულიერო პირი ყარაყორუმში იყოს ეკლესიის მახლობლად, რათა იქ ილოცოსო. მაშინ ხანმა მას აცნობა, თუ გსურს ყარაყორუმში დარჩე ეკლესიის მახლობლად, არაფერს არ მოგაკლებო. მაგრამ ბერმა უპასუხა: „მე აქ ღვთის ბრძანებით მოვედი წმინდა ქვეყნიდან, მე დაგტოვე ქალაქი, სადაც ათასი ეკლესიაა, უკეთესი,

ვიდრე ყარაყორუმში. თუ მას სურს, რომ მე აქ დავრჩე და ღვთის ბრძანების მიხედვით მისთვის ვილოცო, დავრჩები; თუ არა და დავბრუნდები იმ ქვეყანაში, საიდანაც მოვედი“. იმ საღამოსვე მას ხარები მოუყვანეს, ფორნებში შეუბეს და დილით იმ ადგილას მიიყვანეს, სადაც ის ჩვეულებრივ იმყოფებოდა ხანია კარის წინ.

ცოტა ხნის წინათ ჩვენ გამოგზავრებამდე ერთი ნესტორიანელი ბერი მოვიდა, რომელმაც ბრძენ ადამიანად ითვლებოდა. სახელმწიფოს მდივანმა ბულგაიმ ის ხანის კარის წინ მოათავსებინა, ხოლო ხანმა მას თავისი ბავშვები გამოუგზავნა ლოცვა-კურთხევის მისაღებად.

უკან დაბრუნება

ამრიგად, ჩვენ ყარაყორუმს მივალწიეთ და როდესაც ოსტატი გუილიომის სახლში ვიმყოფებოდით, ჩემმა მეგზურმა ათი იასკო მომიტანა. მან ხუთი ხელში ჩაუდვა ოსტატ გუილიომს და უთხრა, ხანმა გამოგიგზავნა, რათა ძმების მოთხოვნისებრთა დასაკმაყოფილებლად დახარჯო; ხუთი დანარჩენი ღვთის კაცს, ჩემს თარჯიმანს მისცა და უბრძანა გზაში დაეხარჯა ჩემი საკუთარი მოთხოვნისებრთა დასაკმაყოფილებლად. ოსტატ გუილიომს მისთვის ხსენებულ ჩვენს უცნობად. მე მაშინვე გავაყიდვინე ერთი იასკო და მისი პროდუქტი იმ დარბიბი ქრისტიანებისათვის გავანაწილებინე, რომელნიც იქ იყვნენ და თვალეში შემოგვეცქეროდნენ; მეორეთი ვიყიდეთ ყოველივე, რაც გვჭირდებოდა, ტანისამოსი თუ სხვა რამ. მესამეთი ღვთის კაცმა სხვადასხვა თავისთვის სასარგებლო ნივთები იყიდა. რაც შეეხება დანარჩენ იასკოებს, ისინი გზაზე დავხარჯეთ, ვინაიდან არც სპარსეთში შესვლის დღიდან, არც მითუმეტეს სათათრეთში ჩვენ არაფერს გვაძლევდნენ რაც გვჭირდებოდა და ჩვენ იშვიათად ვპოულობდით რამეს საყიდლად.

ოსტატი გუილიომი, თქვენი ყოფილი მოქალაქე, ძვირფასი ქვით შემკულ სარტყელს გიგზავნით; ასეთ სარტყელს აქ ქექა-ქუხილის წინააღმდეგ ატარებენ. ის თქვენ მრავალ

სალამს მოგიძღვნით და მუდამ ლოცულობს თქვენთვის. მისთვის მე მოწყალეობას ვითხოვ ღვთისა და თქვენგან. ჩვენ იქ საერთოდ ექვსი სული მოვანათლეთ; და ჩვენ ერთმანეთს თვალცრემლიანი გამოვეთხოვეთ; ჩემი ამხანაგი ოსტატ გუილიომთან დარჩა, ხოლო მე მარტო გამოვემგზავრე ჩემს თარჯიმანსა, მეგზურსა და მსახურთან ერთად, რომელსაც ნაბრძანები ჰქონდა ჩვენი დასაკმაყოფილებლად თითო ცხვარი შეეძინა ყოველ ოთხ დღეში ერთხელ. ამრიგად, ჩვენ ორ თვესა და ათ დღეში ბათოსთან მივალწიეთ.

ამ ხნის განმავლობაში ჩვენ არსად არც რაიმე ქალაქი გვინახავს, არც რაიმე სახლ-კარის კვალი, თუ მხედველობაში არ მივიღებთ რამდენიმე სასაფლაოს და ერთ სოფელს, სადაც პური ვერ ვიშოვეთ საქმელად. ამ ორი თვისა და ათი დღის განმავლობაში მხოლოდ ერთ დღეს დავისვენეთ, იმიტომ რომ ცხენები ვერ ვიშოვეთ. უკან დავბრუნდით უმეტეს ნაწილად იმ ქვეყნებზე გავლით, რომელნიც იქითობას გავიარეთ და აგრეთვე სხვა ქვეყნებზეც. ჩვენ წავედით ზამთარში, ხოლო დავბრუნდით ზაფხულში მთიანი და ჩრდილოეთს დაშორებული ქვეყნების გზით. მაგრამ მთელი თხუთმეტი დღის განმავლობაში ჩვენ იძულებული ვიყავით ერთი მდინარის⁸⁹ ხეობას გავყოლოდით მთებში, სადაც არავითარი ბალახი არ დავგინახავს, გარდა ალაგ-ალაგ თვით მდინარის ნაპირებზე ამოსულისა. ხანდახან დიდი საფრთხის წინაშე ვიდექით, ვინაიდან სულიერ არსებას ვერ ვხედავდით, საქმელ-სასმელი გვაკლდა და ცხენები გვეღლებოდა.

ოცი დღის მოგზაურობის შემდეგ ცნობები მივიღე სომხეთის მეფის შესახებ. აგვისტოს ბოლოში ის სარტახთან მისულიყო, რომელიც თავის მხრით მანგუ-ხანთან მიემგზავრებოდა თურმე თავისი ხარების ჯოგებითა და ცხვრების ფარებით, თავისი ცოლებითა და ბავშვებით. რაც შეეხება სარტახის დიდ სახლებს, ისინი ეტილიასა ანუ ვოლგასა და ტანაისის შორის დაეტოვებინათ. მე თაყვანის საცემლად მივედი სარტახთან და ვუთხარი, სიამოვნებით დავრჩებოდი თქვენს მიწა-წყალზე, მაგრამ მანგუ-ხანმა ისურვა,

ბათ. ჩინური გრავიურიდან ხეზე.

რომ დავბრუნებულყავი და მისი წერილები წამელო-მეთქი. იმან მიპასუხა, მანგუ-ხანის სურვილის ასრულება აუცილებლად საჭიროაო. მაშინ მე კოიას ვკითხე, როგორ არიან ჩემი მსახურნი, რომელნიც თქვენთან დარჩნენ-მეთქი. მიპასუხა, ისინი ბათოსთან იმყოფებიან საუკეთესო პირობებშია. ამის შემდეგ ჩვენი სამღვდლო სამოსელი და წიგნები მოვიტხოვე. მან მითხრა: „განა ის თქვენ სარტახს არ მიუტანეთ?“ მე ვუპასუხე: „ისინი სარტახს მიუტანე, მაგრამ მისთვის არ მიჩუქნია, როგორც მოგეხსენებათ“. და მე გავიმეორე, რაც მას ვუთხარი, როცა მან მთხოვა ისინი თვით სარტახისთვის მიმეძღვნა. მან სთქვა: „თქვენ მართალს ამბობთ, და არავის შეუძლია ჭეშმარიტებას წინაღუდგეს. მე თქვენი საქმეები თვითონ წარუდგინე მამაჩემს, რომელიც სარაიში ზის, ბათოს მიერ ვოლგის პირათ ახლადაგებულ ქალაქში. მაგრამ ჩვენს ხუცებს აქ თქვენი სამოსელის ზოგიერთი ნაწილი აქვთ“. მე ვუპასუხე: „თუ ჩვენი სამოსლიდან რაიმე მოგწონთ, დაინარჩუნეთ, მხოლოდ ჩემი წიგნები დამიბრუნეთ“. ის შემიპირდა — თქვენს სიტყვებს თვით სარტახს გადავცემო. „კარგი იქნებოდა, ვუთხარი მე, რომ თქვენ წერილები მომცეთ მამათქვენთან, რათა დამიბრუნოს რაც მე მეკუთვინის“. უკვე წასასვლელად ემზადებოდნენ და მან მითხრა: „დიუფლების კარი სულ ახლო მოგვდევს უკან; თქვენ იქ ჩამოხტით და მე კაცის ხელით გაცნობებთ სარტახის პასუხს“. მე მეშინოდა არ მომატყუოს-მეთქი; მაგრამ მის წინააღმდეგ ბრძოლა არ შემეძლო.

სალამოთი ჩემთან მოვიდა ის კაცი, რომელზედაც მან მიმითითა; ორი ტუნიაკა მომიტანა, რომელიც ჩემი შეხედულებით შთლიანი და ჩაუცმელი აბრეშუმისაგან შესდგებოდა, და მითხრა: „აი ორი ტუნიაკა; სარტახი ერთს თქვენ გიძღვნიოთ, ხოლო მეორე, თუ ეს მართებულად მიიჩნით, თქვენს მეფეს გადაეცით მისი სახელით.“ მე ვუპასუხე: „მე არ ვხმარობ ასეთ ტანისამოსს; ორივე ტუნიაკას მეფეს გადავცემ პატრიარქის ნიშნად თქვენი პატრონის მხრიოთ“. — „არა, დასძინა მან, ისე მოიქცეით, როგორც უკეთესად მიიჩნით“. ჰოდა მე ვარჩიე თქვენთვის გამომეგზავნა ორივე ტუნიაკა,

რომელთაც ამის მომტანი ჩოგართმევთ. მან წერილები გამატანა აგრეთვე კოიაციის მამასთან, რათა მას ჩემთვის დაებრუნებინა, რაც მე მეკუთვნოდა, იმიტომ რომ მას არაფერი სჭირდებოდა ჩემი კუთვნილი ნივთებიდან.

ახალი ღარბაზობა ბათოსთან

ბათოს კარზე მე მივედი იმავე დღეს, რა დღესაც იგი დავტოვე წარსულ წელს, ესე იგი წმინდა ჯვრის ამღლების მეორე დღეს (სექტემბრის 14) და დიდად გავიხარე, რომ ჩემი მსახურნი ჯანმრთელად დამხვდნენ, თუმცა უამრავი ნაკლებულობა განეცადათ, როგორც გოსესაგან გავიგე. თუ სომხეთის შეფეს მათთვის ნუგეში არ ეცა და სარტახისთვის არ წარედგინა, ისინი დაილუპებოდნენ; მით უმეტეს, რომ მათ მე დალუპულად მივაჩნდი. თათრები მათ უკვე ჰკითხავდნენ თურმე, იცით თუ აოა ხარების მოვლა და ჭაკი ცხენების მოწველაო, იმიტომ რომ თუ მე აღარ დავბრუნდებოდი, მათ მონებად აქცევდნენ.

ამის შემდეგ ბათოსთან დამიძახეს და მან ჩემთვის გადაათარგმნინა წერილები, რომელთაც თქვენ მანგუ-ხანი გიგზავნის. მანგუმ მას მისწერა, შეგიძლია იქ დაუმატო, შეასწორო ან წაშალო რაც გსურსო. ამის შემდეგ მან მითხრა: „თქვენ წაიღებთ ამ წერილებს და სადაც ჯერ არს გააგებინებთ“. მკითხა აგრეთვე, რომელი გზით გინდა მოგზაურობა, ზღვით თუ ხმელეთითო. მე ვუპასუხე, ზღვა უკვე დაკეტილია ხამთრის გამო-მეთქი; მაშასადამე, ხმელეთით უნდა შემოგზავურა. მე მეგონა, რომ თქვენ კიდევ სირიაში იმყოფებოდით და სპარსეთისკენ გავემართე. რომ მცოდნოდა, რომ უკვე საფრანგეთისკენ იყავით გამგზავრებული, ჰუნგრეთისკენ ვიბრუნებდი პირს და საფრანგეთში უფრო ადრე მოვიდოდი, ვინაიდან ნაკლებ საწვალელებელი გზით ვივლიდი, ვიდრე სირიის გზაა.

ამრიგად, ჩვენ ერთი თვე ვიმოგზავრეთ ბათოსთან ერთად, სანამ მეგზურს ვიშოვიდით. ბოლოს მოგვიჩინეს ერთი უილური, რომელმაც იფიქრა, რომ მე მას არაფერს მივცემდი:

ამიტომ, თუმცა მე მას ვუთხარი პირდაპირ სომხეთში მინდა წასვლა-მეთქი, მაგრამ მიიღო წერილები, რომელიც მას ავალებდა თურქეთის სულთანთან წავეყვანე, რადგან იმედი ჰქონდა, რომ ამ უკანასკნელისაგან სანახლაუროს მიიღებდა და საზოგადოდ მეტს მოიგებდა მის ქვეყანაში გავლით.

საჩაი და სუმერკამრი

თხუთმეტი დღით ადრე ყველაწმინდამდე მე გზას გავუღე ქი სარაისკენ: პირდაპირ სამხრეთისკენ გავემართე ვოლგის ნაპირებით. ეს მდინარე სამ დიდ ტოტად იყოფა, რომელთაგან თვითეული ორჯერ უფრო ფართოა, ვიდრე ნილოსი დამიეტთან. უფრო ქვემოთ მდინარე ოთხ ნაკლებ ფართო ტოტს ჰქმნის, და ჩვენ ის შვიდ ადგილას გადავლახეთ ნაფით. შუა ტოტზე ერთი ღია ქალაქია, რომელსაც სუმერკერს ეძახიან⁹⁰, ის წყლითაა გარემოცული, როდესაც მდინარე აღიდგება ხოლმე. თათრებს მისთვის რვა წლის განმავლობაში ალყა ჰქონდათ შემორტყმული, სანამ დაიპყრობდნენ. მის მოსახლეობას ალანები და სარკინოზები შეადგენდნენ. ჩვენ იქ ერთი ტევტონი ვნახეთ მისი ცოლითურთ. ძალიან კარგი კაცია, მასთან გოსეს ბინა ჰქონდა. სარტახს ეს უკანასკნელი იქ გაეგზავნა, რათა თავისი სასახლე განეტვირთა. შობის დღეებში ბათო და სარტახი ჩვეულებრივ ამ მიდამოებში იმყოფებიან, ერთი — მდინარის ერთ ნაპირას, ხოლო მეორე — მეორე ნაპირას. მდინარეზე მხოლოდ მაშინ გადადიან, როდესაც ის გაყინულია. იქ ბევრი ბალახია, და თათრები ლერწამში იმალებიან, სანამ ყინული გალხვებოდეს.

სარტახის წერილების მიღების შემდეგ კოიაკის მამამ ჩემი სამოსელი დამიბრუნა სამი სტაქარის, ერთი მოქარგული აბრეშუმის ომოფორისა, ერთი ეპიტრაქილის, ერთი სარტყლის, ერთი ოქრომკედ-ამოკერილი საფენისა და ერთი კვარტის გამოკლებით. დამიბრუნეს აგრეთვე ჩემი ვერცხლის ჭურჭელი, გარდა ერთი საცეცხლურისა და წმინდა მირონის პინაკისა, იმიტომ რომ ისინი სარტახთან მყოფ ხუცეებს წაეღოთ. ბოლოს, დამიბრუნეს ჩემი წიგნებიც დედოფლის ფსალმუნის გა-

მოკლებით, რომელიც მან დაინარჩუნა ჩემი ნებართვით; მე არ შემეძლო უარი მეთქვა, ვინაიდან მან მითხრა, ის ძალიან მოგწონა სარტახსო. მან მითხოვა, თუ ამ ქვეყანაში დაბრუნდე, ათან წამოიყვანე ადამიანი, რომელმაც პერგამენტის გაკეთებიცოდესო; მდინარის დასავლეთ ნაპირზე იგი სარტახის განკარგულებით დიდ ეკლესიას და ახალ კოშკს აშენებდა და ამბობდა, წიგნების დაწერინება მინდა სარტახის სახმარადო. მაგრამ მე ვიცი, რომ სარტახი არ ზრუნავს ამ საგნებზე.

სარაი⁹¹ და ბათოს პალატი მდინარის აღმოსავლეთ ნაპირზე ძევს; ხეობა, რომელშიც ვოლგის სხვადასხვა ტოტი მიმდინარეობს, შვიდ ლიეზე უფრო ფართოა, და იქ თევზი ბლომად მოიპოვება. ერთი გალექსილი ბიზლია, ერთი არაბული წიგნი, ოცდაათ ბიზანტად ღირებული, და მრავალი სხვა ნივთი სამუდამოდ დაიკარგა ჩემთვის.

ალანების მკვანა

ამრიგად, ჩვენ მას გამოვეთხოვეთ ყველაწმინდის დღეს და სამხრეთისკენ გავემართეთ; წმინდა მარტინის დღეს ალანების მთებს მივალწიეთ. თხუთმეტი დღის განმავლობაში, ბათოს ბანაკსა და სარაის შუა, ჩვენ არც ერთი ადამიანი არ შეგვხვედრია, გარდა ბათოს ერთი ვაჟისა, რომელიც წინ მიდიოდა თავისი უამრავი შავარდენითა და ბაჟიერებით, და მხოლოდ ერთი ბეჩავე პატარა სოფელი დავინახეთ. ამ ხნის განმავლობაში, როდესაც არც ერთი სულიერი არსება არ შეგვყრია, განსაკუთრებით ერთ დღე და ღამეს დიდი საფრთხე განვიცადეთ უწყლობის გამო.

ამ მთების ალანები ჯერ კიდევ დამორჩილებული არ არიან თათრების მიერ, ისე რომ საჭირო გახდა სარტახის ათი კაციდან ორს ხეობის ყელი დაეცვათ, რათა ამ მთიელებისათვის ხელი შეეშალათ მათი პირუტყვი მოეტაცნათ ველზე, რომელიც გაჭიმულია თათრებსა, ალანებსა და რკინის კარს⁹² შორის და რომელი ფართობიც ორი დღის სავალს უდრის. იქ იწყება არკაქსის ველი⁹³.

ზღვასა და ამ მოებს შორის სარკინოზები ცხოვრობენ, ლეკებად სახელწოდებულნი, რომელნიც თათრებისაგან დამოუკიდებელი მთიელები არიან; ისე რომ ალანების მთების ძირში მცხოვრებნი იძულებული გახდნენ ჩემთვის ოცი კაცი მოეცათ, რათა რკინის კარამდე მივეყვანეთ. მე ეს ძალიან გამიხარდა, ვინაიდან იმედი მომეცა, რომ მათ შეიარაღებულთ დავინახავდი; საქმე ისაა, რომ ძლიერი სურვილის მიუხედავად მე ვერ მოვახერხე მათი იარაღი მენახა.

რკინის კარი

როდესაც ჩვენ ყველაზე სახიფათო გასავალს მივალწიეთ, ორს ამ ოცი კაციდან აბჯარი აღმოაჩნდა. როდესაც ვკითხე, საიდან გაქვთ-მეთქი, მითხრეს, ალანებს წავართვით, ისინი ასეთ ნივთებს კარგად აკეთებენ და აწრობენო. მე აქედან დავასკვენი, რომ თათრებს სხვა იარაღი არ აქვთ გარდა ისრებისა, მშვილდებისა და კურტაკებისა. მე მათ შორის მინახავს ისეთები, რომელთაც ტანი რკინის ფირფიტებით ჰქონდათ დაფარული და თავზე სპარსული რკინის მუზარადები ეხურათ, ხოლო ორი მათგანი მანგუს წარუდგა მეტად ტლანქი ტყავის ტუნიკით, რომელიც ძალიან უხერხული ჩასაცვამი და ძნელი სატარებელი იყო.

სანამ რკინის კართან მივიდოდით, ჩვენ ალანების ერთი ციხე დარბაზი დავინახეთ, რომელიც მანგუ-ხანს ეკუთვნოდა, ვინაიდან მან მთელი ეს ქვეყანა დაიპყრო. ჩვენ იქ ვენახები ვნახეთ და ღვინო დავლიეთ. მეორე დღეს რკინის კარში შევედით, რომელიც ალექსანდრე მაკედონელის მიერ არის აშენებული. ეს არის ქალაქი, რომლის აღმოსავლეთი კუთხე ზღვის ნაპირას ძევს. ზღვასა და მთებს შორის პატარა ველია, მასზე ქალაქია გაშლილი მთის მწვერვალამდე, რომელიც მას ზემოდან დაჰყურებს დასავლეთიდან. ამრიგად, ქალაქში გავლის დროს აუცილებლად შუაში მდებარე რკინის კარში უნდა გაიაროთ, იმიტომ რომ ერთი მხრით მიუვალი მთებია, ხოლო — მეორე მხრით ზღვა. აქედან წარმოსდგება ამ ქალაქის სახელი — რკინის კარი; მისი სიგრძე ერთ მილს უდრის, მას მთის მწვერ-

ვალზე ციხე-დარბაზი აქვს, ხოლო მისი სივანე დიდი ქვის გასროლის მანძილს უდრის. მას გარს არტყია სქელი გალავანი, მისი კოშკები უზარმაზარი თლილი ქვისაგან არის აგებული; მაგრამ თათრებს მოუშლიათ კოშკის თავები და გალავნის საბჯენები, ისე რომ გოდოლები გადაჭრილია გალავნის სიმაღლეზე. ამ ქალაქის გარშემო მდებარე ქვეყანა წინათ სამოთხეს ჰგავდა.

ორი დღის სავალზე იქიდან ჩვენ ვნახეთ მეორე ქალაქი, სახელად სამარონი⁹⁴, სადაც მრავალი ებრაელი ცხოვრობს, და როდესაც ის განველეთ, მისი გალავანი შევამჩნიეთ, რომელიც მთიდან ზღვამდე ეშვება. ჩვენ დავტოვეთ გზა, რომელიც მას სჭრის და აღმოსავლეთით მიემართება ზღვისკენ,⁹⁵ და მთებზე ავედით სამხრეთისკენ.

მეორე დღეს ჩვენ გავიარეთ ერთი ველი, სადაც სჩანდა ერთი მთიდან მეორემდე მიმავალი გალავნის ნანგრევები, და არავითარი გზა არ მიდიოდა მათი მწვერვალებისკენ. ეს იყო ძველი კედელი, ამართული ალექსანდრე მაკედონელის დროს, რათა მას შეეჩერებინა ველური ხალხები, ე. ი. უდაბნოების მეჯოგეები და მათთვის ხელი შეეშალა კულტურულ ქალაქებში და მიწა-წყალზე შეჭრილიყვნენ. არის სხვა დაკეტილი ადგილებიც, სადაც ებრაელები ცხოვრობენ; მაგრამ მე მათ შესახებ არაფერის თქმა არ შემიძლია დანამდვილებით, თუმცა სპარსეთის ყველა ქალაქში მრავალი ებრაელი მოიპოვება.

მეორე დღეს ჩვენ შევედით დიდ ქალაქში, რომელსაც სამაგი ეწოდება⁹⁶, ხოლო იქიდან მეორე დღეს დიდ ველზე გავედით, რომელსაც მონანი⁹⁷ ჰქვია; მას მტკვარი რწყავს. ამ მდინარემ სახელი მისცა გურჯებს, რომელთაც ჩვენ გეორგიელებს ვეძახით. ის შუაზე სჭრის თბილისს, გეორგიელების მთავარ ქალაქს, პირდაპირ ეშვება აღმოსავლეთით კასპის ზღვისკენ და საუცხოვო ორაგულებს ჰკვებავს. ჩვენ თათრები ვნახეთ აგრეთვე არაქსის ველზე; ეს მდინარე პირდაპირ დიდი სომხეთიდან გამოდის და სამხრეთ-აღმოსავლეთით მიემართება. სომხეთს აგრეთვე არარატის ქვეყანა ჰქვია. ამიტომ მეფეთა წიგნში სენაქერიბის ვაჟების შესახებ ნათქვამია, რომ

თავიანთი მამის მოკვლის შემდეგ ისინი სომხების ქვეყანაში გაიქცნენო, ხოლო ისაიას წიგნში სწერია, ისინი არარატის ქვეყანაში გაიქცნენო.

ამ საუცხოვო ველის დასავლეთით ძვეს გურჯი (გეორგია), სადაც წინათ ხვარაზმელები იყვნენ⁹⁷. მთების ძირში არის დიდი ქალაქი, სახელად განჯა, ხვარაზმელების ყოფილი დედაქალაქი; ის გეორგიელებს ხელს უშლის ბარში ჩამოვიდნენ.

ამის შემდეგ მივალწიეთ ნავების ხიდს, რომელიც მიმაგრებული იყო მდინარეზე გაჭიმულ დიდ რკინის ჯაჭვზე, იმ ადგილას, სადაც ტური ანუ მტკვარი და არაქსი ერთდებიან. მაგრამ არაქსი იქ ჰკარგავს თავის სახელს.

რუბრუკი სტომებს აზიას

ჩვენ გზა განვაგრძეთ არაქსის გასწვრივ, რომლის შესახებ პოეტმა სთქვა: Pontem dedignatur Araxes (Eneid; 8) (ე. ი. არაქსს ათვალისწინებული აქვს ხიდებია). ჩვენ სპარსეთი მარცხნით დავტოვეთ სამხრეთისკენ, ხოლო კასპიის მთები და დიდი გეორგია (საქართველო) მარჯვნივ დასავლეთისკენ და აფრიკას ვუახლოვდებოდით სამხრეთსა და დასავლეთს შორის. ჩვენ ბატუს⁹⁸ ურდო გადავჭერთ. ის მეთაურობს არაქსის ნაპირებზე დაბანაკებულ ჯარს, რომელიც გეორგიელებსა, თურქებსა და სპარსელებს დაეპატრონა.

თავრიზში, სპარსეთში არის მეორე პრინცი, რომელსაც დაკისრებული აქვს ხარკის აკრეფა და სახელად არგონი⁹⁹ ჰქვია. მანგუ-ხანმა ორივე ისინი უკან გაიწვია, რათა მათ ადგილი დაეთმოთ მისი ძმისთვის, რომელიც ამ ქვეყანაში მოდიოდა. ეს ქვეყანა, რომელიც მე თქვენ აგიწერეთ, საკუთრივ სპარსეთი არ არის: მას ჩვეულებრივ ჰირკანიას უწოდებენ. მე ბატუს მის ბინაში ვინახულე და მან ღვინო დაგვალევინა. თვით მან კუმისის სმა დაიწყო, რომლის დაღვევას მეც ვამჯობინებდი, თუ ის მას ჩემთვის მოეწოდებინა. უნდა ითქვას, რომ თუმცა ღვინო ახალი და კარგი იყო, მაგრამ კუმისი მაინც სჯობდა მოწყურებული და მოშივეებული ადამიანისთვის.

ამრიგად, ჩვენ განვაგრძეთ არაქსის გასწვრივ წინსვლა წმინდა კლემენტის დლიდან დაწყებული დიდი მარხვის მეორე კვირამდე (1255 მარტი), სანამ ამ მდინარის სათავეს მივალწევდით. მთას გადაღმა, სადაც ეს სათავე იმყოფება, სძევს კარგი ქალაქი, სახელად არზრუმი, რომელიც თურქეთის სულთანს ეკუთვნის; ამ ქალაქის მახლობლად ჩრდილოეთისკენ, საქართველოს (გეორგიის) მთების ძირში ეფრატის სათავეა. მე წავიდოდი მის სანახავად, მაგრამ ისეთი დიდი თოვლი იდო, რომ არავის შეეძლო გადაეხვია გაკვალული ბილიკებისგან. კავკასიის მთების მეორე მხარეზე, სამხრეთით, ტიგროსის სათავეა.

როდესაც ჩვენ ბატუ დავტოვეთ, ჩემი მეგზური თავრიზში წავიდა არგონთან მოსალაპარაკებლად და თან წაიყვანა ჩემი თარჯიმანი. ხოლო ბატუმ კაცი გამაყოლა ქალაქნაქსუამდე¹⁰⁰, რომელიც წინათ დიდი სამეფოს ცენტრი იყო და ძალიან დიდსა და ძალიან ლამაზ ქალაქს წარმოადგენდა. თათრებმა ის სრულიად დაანგრიეს. იქ რვაასი სომხური ეკლესია იყო; ახლა მხოლოდ ორი პატარა-დაჩრენილა, დანარჩენი სარკინოებმა დაშალეს. მე ერთ მათგანში შობას ვწირე როგორც შევძელი ჩვენს მედავითნესთან ერთად. მეორე დღეს ამ ეკლესიის მღვდელი გარდაიცვალა და მის დასასაფლავებლად ეპისკოპოსი მოვიდა მთებიდან ჩამოსულ თორმეტ ბერთან ერთად; ყველა სომეხი ეპისკოპოსი და ბერძენი ეპისკოპოსების უმრავლესობა ბერები არიან. ამ ეპისკოპოსმა მიაბმო, აქ მახლობლად არის ეკლესია, რომელშიც აწამეს წმინდა ბართლომე და აგრეთვე ნეტარი იუდა თადეოსიო; მაგრამ შეუძლებელი იყო იქ წასვლა დიდი თოვლის გამო. მან აგრეთვე მითხრა, ჩემს თანამორწმუნეებს ორი წინასწარმეტყველი ჰყავთო: პირველი არის მეთოდე, მოწამე, რომელიც ჩვენი ტომისგან წარმოსდგებოდა და იწინასწარმეტყველავებლაფერი, რაც ისმავლიტებს უნდა მოსვლოდათ და რაც აღსრულდა სარკინოების მოდგმაზეო. მეორე წინასწარმეტყველს აკაკრონი ჰქვია, მან სიკვდილის წინ იწინასწარმეტყველა, რომ სკვითები გამოვლენ ჩრდილოეთიდან და აღმოსავლეთის ყველა

ქვეყანას დაიმორჩილებენ, მაგრამ ღმერთი დაიცავს აღმოსავლეთის სამეფოს, რათა მათ დასავლეთის სამეფო მისცესო (ჩვენი ძმები, ფრანკები, როგორც ნაღდი კათოლიკენი, არ ირწმუნებენ ამ წინასწარმეტყველებათ). ისინი ქვეყნებს დაიპყრობენ ჩრდილოეთიდან სამხრეთამდე, მივლენ კონსტანტინეპოლამდე და მის ნავსადგურს დაიკავენენო; ერთი მათგანი, რომელსაც ბრძენი ეწოდება, ქალაქში შევა და ნახავს რა საფრანგეთის ეკლესიებსა და ლიტურგიას, თავს მოანათლინებს, ხოლო ფრანკებს საშუალებას უჩვენებს როგორ მოსპონ თათრები და როგორ მოჰკლან მათი მბრძანებელიო. ამ სასწაულის ნიშნის მიღებისთანავე ფრანკები, რომელნიც დედამიწის ცენტრში, ესე იგი იერუსალიმში იქნებიან, თავს დაესხმიან თათრებს, რომელნიც მის საზღვრებზე იქნებიანო; და ჩვენი ერის, ესე იგი სომხების დახმარებით: ისინი მათ დაედევნებიან, ისე რომ ფრანკთა მეფე თავის დროშას აღმართავს თავრიზის კედლებზე სპარსეთშიო; მაშინ ყველა აღმოსავლეთელი და ყველა ურწმუნო ერნი ქრისტიანულ სარწმუნოებას მიიღებენ და დედამიწაზე ისეთი უდიდესი მშვიდობა დამყარდება, რომ ცოცხალნი ჩასძახებენ მიცვალებულთ: „ვაი თქვენდა, უბედურნო! ვინაიდან თქვენ ვერ იცხოვრეთ ამ დრომდეო!“.

მე უკვე კონსტანტინეპოლში წავიკითხე ეს წინასწარმეტყველება, რომელიც იქ ამ ქალაქის სომხებმა მიიტანეს, მაგრამ მაშინ მასზე არ შევჩერებულვარ. როდესაც ეპისკოპოსმა მასზე ჩამომიგდო საუბარი, მე ის გავიხსენე და მეტი გულისუკრით ჩავუთქრდი. მთელს სომხეთში ეს წინასწარმეტყველება სწამთ როგორც სახარება. ეპისკოპოსმა დაუმატა: „როგორც სულები საღვინებელში ქრისტეს მისვლას ელიან, რათა იქიდან განთავისუფლებული იქნენ; ისე ჩვენ თქვენს მოსვლას ველით, რათა განთავისუფლდეთ იმ მონობისაგან, რომელშიც ამდენი ხანია ვიტანჯებით“.

ამ ქალაქ ნაქსუას გვერდით ამარძულია მთები, რომელზედაც, როგორც ამბობენ, ნოეს კიდობანი გაჩერდა; ორი მწვერვალი მოსჩანს, ერთი უფრო მაღალია, ვიდრე მეორე; არაქსი მათ ძირში მიმდინარეობს, და იქ ერთი ქალაქია, სა-

ხელად ცემანიუმი ¹⁰¹. ეს სახელი, რომელიც რვეს ნიშნავს, მას დაერქვა იმიტომ, რომ ის აგებულ იქნა მაღალ მთაზე რვა პიროვნების მიერ, რომელნიც კიდობნიდან გამოვიდნენ. მრავალმა მოგზაურმა სცადა ამ მთაზე ასულიყო, მაგრამ ამაოდ. ამ ეპისკოპოსმა მითხრა აგრეთვე, ერთ ბერს ისეთი ძლიერი სურვილი ჰქონდა ეს ასვლა მოეწყო, რომ ანგელოზმა მას კიდობნის ძელი მოუტანა და უთხრა, თავს ნულარ იტანჯავო. ეს ძელი მონასტრის ეკლესიაში ინახება, როგორც დამარწმუნეს.

ეს მთა არც ისე მაღალია როგორც ჩანს. თუ რატომ ვერავინ შეძლო მასზე ასვლა, ერთმა მოხუცმა ამიხსნა საკმაოდ კარგად. ამ მთის სახელია მასისი და თათრულ ენაზე ის მდებარეობითი სქესისაა. „მასისზე ვერავინ ვერ ავა, იმიტომ რომ ის დედამიწის დედაა“, სთქვა მან.

ამავე ქალაქ ნაქსუაში მე ძმა ბერნარდ კატალანი ვნახე, დომინიკელთა ორდენიდან, მას საქართველოში ეცხოვრა წმინდა საფლავის წინამძღვართან ერთად, წმინდა საფლავს კი იქ დიდი მამული აქვს. ძმა ბერნარდს ცოტაოდენი თათრული შეესწავლა და ერთ ჰუნგრელ ჰმასთან ერთად თავრიზში ყოფილიყო არგონის სანახავად, რათა მისთვის ნებართვა ეთხოვა სარტახთან წასულიყო. თავრიზში მათ ვერ მოეხერხებიათ აუდიენციის მიღება და ჰუნგრელი ძმა თბილისში დაბრუნდა ერთი მსახურითურთ. რაც შეეხება ძმა ბერნარდს, ის თავრიზში წავიდა ერთ გერმანელ ერისკაცთან ერთად, რომლის ენა მას არ ესმის.

ჩვენ ნაქსუა ნათლიღების კვირაში დავტოვეთ, ვინაიდან თოვლმა დიდი ხნით დაგვაგვიანა. ოთხი დღის შემდეგ ჩვენ მივალწიეთ საჰენზას ქვეყანას ¹⁰²; ეს საჰენზა წინათ მეტად ძლიერი ქართველი ყოფილა, მაგრამ დღეს ხარკს აძლევს თათრებს, რომელთაც ყველა მისი ციხე-სიმაგრე გაუნადგურებიათ. მამა მისს, სახელად ზაქარიას, ეს ქვეყანა სომხებისაგან მიუღია და ის სარკინოზების უღლისგან გაუთავისუფლებია. იქ მრავალი საუცხოვო დაბა-სოფელი მოიპოვება ქეშმარიტი ქრისტიანებისა, რომელთაც ისეთივე ეკლესიები აქვთ:

როგორც საფრანგეთშია. ყოველი სომხის სახლში ყველაზე გამოჩენილ ადგილას მოიპოვება ხის ხელი, რომელსაც ჯვარი უჭირავს და რომლის წინაშე კანდელი ანთია; როგორც ჩვენ ბოროტ სულს აიაზმით ვდევნით, ისე ისინი საკმეველით სდევნიან. ყოველ საღამოს სომხები საკმეველს ანთებენ და სახლის კუთხეებს უკმევენ, რათა თავი დაიცვან ყოველგვარი მტრისაგან.

მე ვისადილე საჰენზასთან და როგორც მან, ისე მისმა მეუღლემ და მისმა ვაჟმა ზაქარიამ¹⁰³ დიდი თავაზიანობა გამოიჩინეს ჩემს მიმართ. ზაქარია ლამაზი და ჩინებული ქაბუკია; მან მთხოვა, რომ თუ ის თქვენთან მოვიდოდა, მე რეკომენდაცია გამეწვია მისთვის, რათა ის თქვენს სამსახურში მიგელოთ. ეს უმაწვილი ისე იტანჯება თათრების ბატონობის გამო, რომ თუმცა ყოველივე უხვად აქვს, ურჩევნია უცხო ქვეყნებში იხეტიალოს, ვიდრე ქედი მოიდრიკოს მათი უღლის ქვეშ. სხვათა შორის სომხები ამბობენ, რომაული ეკლესიის შვილები ვართ და პაპი რომ რაიმე დახმარებას გაგვიწევდეს, ყველა შეზობელ ერს დავუმორჩილებთ ამ ეკლესიასო.

დავტოვეთ რა ამ საჰენზას ქალაქი, თხუთმეტი დღის შემდეგ, დიდი მარხვის კვირას, ჩვენ მივალწიეთ თურქეთის სულთანის ქვეყანას; და პირველი ციხე-დარბაზი, რომელიც ჩვენ დავინახეთ, მარსენგანი¹⁰⁴ იყო. მისი მცხოვრებლები სულ ქრისტიანები იყვნენ: სომხები, ქართველები და ბერძნები; მაგრამ ისინი ყველანი სარკინოზებს ემორჩილებიან. იქ მმართველმა ანუ ციხის პატრონმა მითხრა, ბრძანება მივიღე, რომ სანოვაგის მიცემასზე უარი ვუთხრა ფრანკებსა და სომხეთის მეფის და ვასტაცის დესპანებსო; ისე რომ ამ ციხე-დარბაზიდან, სადაც ჩვენ დიდი მარხვის კვირას ვიყავით, კვიპროსამდე, სადაც წმინდა იოანეს დღესასწაულამდე ერთი კვირით ადრე მივედი, ჩვენ იძულებული ვიყავით სურსათ-სანოვაგე ვგვეყიდნა. ჩემმა მეგზურმა ცხენები შემაძენია; ის ფულს გვართმევდა, რათა ჩვენთვის საჭმელ-სასმელი შეეძინა და მას თავის ჯიბეში იღებდა. როდესაც ის რომელიმე ბანაკს მიაღწევდა და ფარას დაინახავდა, ძალით იტაცებდა ცხვარს და

საქმელად აძლევდა თავის ოჯახს; ის გაკვირებული იყო, რომ ჩვენ არ გვინდოდა მისი ქურდობის ნაყოფი გვეგემნა.

მირქმის დღეს მე საჰენზას სამფლობელოში მდებარე ქალაქ აინისში¹⁰⁵ ვიმყოფებოდი, რომელიც მეტად გამაგრებულია. იქ არის სომხების ათასი ეკლესია და სარკინოზების ორი სინაგოგა. თათრებს იქ ერთი უმაღლესი მსაჯული ჰყავთ. იქ ჩემს სანახავად ხუთი დომინიკელი ძმა მოვიდა, რომელთაგან ოთხი საფრანგეთის პროვინციიდან იყო, ხოლო მეხუთე მათ სირიაში შეერთებოდა. მათ ახლდათ მხოლოდ ერთი ავადმყოფი მსახური, რომელსაც თურქული და ცოტაოდენი ფრანგული ესმოდა. მათ წერილები მიჰქონდათ სარტანისა, მანგუ-ხანისა და ბურისტვის, იმის მსგავსი წერილები, როგორც თქვენ მე მომეცით; ამ წერილებში პაპი მათ სთხოვდა მისი ბერებისთვის ნება დაერთოთ მათ ქვეყნებში დარჩენილიყვნენ და იქ ღვთის სიტყვა ექადაგნათ. როდესაც მე მათ ვუამბე რაც მე ვნახე და როგორ გამომაბრუნეს უკან, ისინი თბილისისკენ გაემართნენ, სადაც მათ თანამომეგები ჰყავთ, რათა მათთვის რჩევა ეკითხნათ, თუ რა უნდა გაეკეთებინათ მომავალში. მე მათ ვუთხარი, ამ წერილებით თქვენ შეგიძლიათ წახვიდეთ სადაც გსურთ, მაგრამ მოთმინებით უნდა აღიჭურვოთ მეთქი; მე მათ აგრეთვე ვურჩიე კარგად გამსჭვალულიყვნენ თავიანთი მოგზაურობის მიზნით, იმიტომ რომ თუ მათ სხვა მისია არ ჰქონდათ გარდა ქადაგებისა, თათრები მათ ყურადღებას არ მიაქცევდნენ, განსაკუთრებით თუ მათ თარჯიმანი არ ეყოლებოდათ. მე არ ვიცი რა მოუვიდათ ამ სასულიერო პირებს.

მარხვის მეორე კვირას ჩვენ არაქსის სათავეს მივალწიეთ და, მთის მწვერვალის გადალახვის შემდეგ, ეფრატზე მივედით, რომელსაც ქვემოთ ჩავეყვით დასავლეთის მიმართულებით კამატად წოდებულ ციხე-კოშკამდე. იქიდან ეფრატი სამხრეთით მიიმართება პალეპოსკენ. ჩვენ ეს მდინარე გადავლახეთ და დასავლეთისკენ გავემართეთ მეტად მაღალი და სქლად დათოვლილი მთების გზით. წრეულს იქ ისეთი საშინელი მიწისძვრა მომხდარიყო, რომ მხოლოდ ქალაქ არხენ-

ჯანში¹⁰⁶ ათი ათასი წარჩინებული პირი დაღუპულიყო, სათვალავში რომ არ მივიღოთ ღარიბები, რომელთა სახელებიც უცნობია. სამი დღის განმავლობაში, როდესაც ჩვენ ცხენებს მივაჩქარებდით, ჩვენ ვხედავდით, რამდენად დახეთქილიყო მიწა ამ შემზარავი შერყევის დროს და როგორ აევსო ველები მთებიდან მოშვავებულ მიწას; თუ მიწისძვრა ცოტათი უფრო ძლიერი ყოფილიყო, სიტყვასიტყვით ასრულდებოდა ისაიას წინასწარმეტყველება: „ყოველი ხევი აღივსოს და ყოველი მთა და ბორცვი დამდაბლდეს“.

ჩვენ გავიარეთ ველი, სადაც თურქეთის სულთანი დამარცხებულ იქნა თათრების მიერ¹⁰⁷. იმის მოთხრობა, თუ როგორ მოხდა ეს, მეტად შორს წაგვიყვანდა. მაგრამ ჩემი მეგზურის ერთმა მეგობარმა, რომელიც მაშინ თათრების ჯარში იყო, სთქვა, ეს ჯარი სულ ათი ათასი კაცისაგან შესდგებოდა; ხოლო ერთმა ქართველმა, სულთანის ყოფილმა ტყვემ, გვითხრა, სულთანს ორასი ათასი კაცი ჰყავდა, სულ ერთიანად ცხენოსანიო. მინდორი, სადაც ეს ბრძოლა, ანუ უკეთეს ლტოლვა მოხდა, დიდ ტბად გადაქცეულა მიწის ძვრის გამო, და ჩემმა გულმა მითხრა მთელი ეს ველი, ალბათ, გაიხსნა, რათა სარკინოზების სისხლი მიიღოსო.

მკირე სომხეთის სებასტში¹⁰⁸ ჩვენ ენების კვირაში მივედით. ჩვენ იქ ორმოცი წამებულის სასაფლაო ვინახულებთ. იქ არის აგრეთვე წმინდა ვლასის ეკლესია, მაგრამ იქ ვერ წავედი, ვინაიდან ის ძალიან მალლა იყო ციხე-სიმაგრეში. აღდგომის კვირაში კაპადოკიის კეისარიაში მივედით, სადაც წმინდა ბასილი დიდის ეკლესიაა.

თხუთმეტი დღის შემდეგ იკონიაში შევედით; დილით გვიან ვიწყებდით მოგზაურობას და ადრე ვათავებდით, აგრეთვე მრავალ ადგილას ვისვენებდით, იმიტომ რომ ყოველთვის არ შეგვეძლო ცხენების შოვნა. ჩემი მეგზური ასე იქცეოდა ანგარების კარნახით და ყოველ სამ დღეში ანგარიშს გვაწორებინებდა ყოველ ქალაქში, სადაც კი გაეჩერდებოდით. მე ძალიან გულმოსული ვიყავი, მაგრამ ვერ ვბედავდი ჩივილს, იმიტომ რომ მას შეეძლო ჭეც გავეყიდე და ჩემი თანამგზავ-

რებიც, ან დავეხოცეთ, და არავინ აღმოჩნდებოდა, რათა ამისთვის წინააღმდეგობა გაეწია.

იკონიაში მრავალი ფრანგი ვნახე და ერთი გენუელი ვაჭარი აკრიდან, სახელად ნიკოლა დე სენ სირი, და ერთიც მისი ვენეციელი ამხანაგი, ბონიფას დე მოლენდინო, რომელთაც მთელი შაბი შეეყიდათ თურქეთში, ისე რომ სულთანს მხოლოდ ამ ორი პირისათვის უნდა მიეცა ის; მათ კი ისე აეწიათ შაბის ფასი, რომ რაც თხუთმეტი ბეზანტი ღირდა, ორმოცდაათად იყიდებოდა.

ჩემმა გამყოლმა სულთანთან წარმადგინა და სულთანმა მითხრა, თქვენ თავს სიამოვნებით მივაყვანიებ სომხეთის ანუ კალიკიის ზღვამდე; მაგრამ ზემოხსენებულმა გენუელმა ვაჭარმა, რომელმაც იცოდა, რომ სარკინოვნები ნაკლებ იტკენდნენ თავს ჩემთვის და მე ძალიან დაღლილი ვიყავი ჩემი მეგზურის მიერ, რომელიც თავს მამბებდა თავისი საჩივრებითა და მოთხოვნებით, თან წამიყვანა სომხეთის მეფის ნავსადგურ კურტამდე ¹⁰⁹. იქ მივედით ამაღლების წინა დღით და მე დავისვენე სულიწმინდის მოფენის მეორე დღემდე. იქ გავიგე, რომ მეფეს ელჩები გაეგზავნა თავისი მამისთვის: ჩემი ბარგი ზღვით გადავაზიდვინე აკრში, ხოლო მე მაშინვე მეფის მამასთან გავემგზავრე, რათა ვამეგო, მიიღო თუ არა მან რაიმე ამბავი თავისი ვაჟისაგან. მე ის ვნახე აზიში ¹¹⁰ ყველა თავის შვილთან ერთად, ერთის, სახელდობრ ბარუსინის გამოკლებით, რომელიც ციხე-დარბაზის ასაშენებლად წასულიყო. მას თავისი ვაჟის ელჩები მიეღო, რომელთაც ეცნობებინათ, რომ მეფე უკან ბრუნდებოდა და რომ მანგუ-ხანს საგრძობლად შეემციტებინა ხარკი, აგრეთვე მიენიჭებინა პრივილეგია, რომლის ძალით მას ელჩი აღარ უნდა ეგზავნა მისთვის. ამის გამო მოხუცმა თავის შვილებთან და მთელ ხალხთან ერთად დიდი დღესასწაული გამართა.

რაც შემეხება მე, მან ჩემი თავი მიაყვანიდა ზღვამდე, ნავსადგურამდე, რომელსაც აუაქსი ჰქვია ¹¹¹. იქიდან კვიპროსზე გადავედი და ნიკოზიაში თქვენი პროვინციალი ვნახე ¹¹², რომელმაც იმავე დღეს ანტიოქიაში მიმიყვანა. ამ ქალაქის

მდგომარეობა სავალალოა. ჩვენ იქ პეტრეს და პავლეს დღესასწაული გვატარეთ. იქიდან ტრიპოლიში მივედი, სადაც ჩვენი ორდენის კაპიტული შეიკრიბა წმინდა ქალწულის მიძინების დღეს. თქვენმა პროვინციალმა გადასწყვიტა, რომ მე აკრის მონასტერი უნდა ამერჩია, ნება არ მომცა თქვენს სანახავად წამოვსულიყავი და მიბრძანა ამის მომტანის ხელით მომეწერა რაც მსურდა. მე ვერ გავებდე მორჩილების აღთქმა დამერღვია, მოვიქეცი ისე როგორც შემეძლო და წერილობით მოგმართეთ; მე პატიებას ვთხოვ თქვენს უმაგალითო სულგრძელობას იმის გამო, თუ რაიმე უმართებულო ვთქვი, თუ რაიმე ზედმეტი მომივიდა ან ნაკლები, ვინაიდან ნაკლებ განსწავლილი ვარ და სრულიადაც შეჩვეული არ ვარ ასეთი გრძელი ისტორიების წერას. დაე, ღმერთის მშვიდობიანობამ, რომელიც მიუწდომელია ყოველი გონებისთვის, დაიცვას თქვენი გული და თქვენი სული. მე ბედნიერი ვიქნებოდი თქვენი ხილვით და ზოგიერთი ჩემი მეგობრის ნახვით, რომელნიც თქვენს სამეფოში მყვანან. ამიტომ, თუ თქვენი უდიდებულესობა ამას უმართებულოდ არ მიიჩნევს, მე გავკადნიერდებოდი და მას ვახოვდი, მოეწერა თავისი პროვინციალისთვის, ნება დამართოს თქვენთან მოვიდე იმ პირობით, რომ დაუყოვნებლივ წმინდა ქვეყანაში დავბრუნდები.

(P. S.) თურქეთის შესახებ უნდა მოგახსენოთ, რომ მცხოვრებთა მეთე ნაწილიც არ არის სარკინოზი; თითქმის ყველანი სომხები და ბერძნები არიან. ამ ქვეყანას ბავშვები მართავენ. სულთანს, რომელიც დათრებმა დაამარცხეს, კანონიერი ცოლი ჰყავს იბერიიდან¹¹³; ამ ქალის ხელში მას ერთი საკმაოდ ძაბუნნი ბავშვი ეყოლა; ეს უკანასკნელი სულთანი გახდება მის შემდეგ. მეორე მას ეყოლა ბერძენი ხასის ხელში; ეს ქალი მან შემდეგ ერთ ძლიერ ამირას გადასცა; მესამე შვილი სულთანს თურქი ქალისგან ჰყავს, რომელთანაც თურქები და თურქმანები ყოფილან დაკავშირებული, რათა შეთქმულობა მოეწყოთ ქრისტიანი ქალების წინააღმდეგ.

როგორც გავიგე, იმათ აგრეთვე გადაეწყვიტათ გამარჯვების შემდეგ ყველა ეკლესია დაენგრიათ და მოეკლათ ვინც

სარკინოზად გახდომას არ ისურვებდა; მაგრამ ეს ვაჟი დამარცხებულ იქნა და მრავალი მისი მომხრე მოიკლა. მან მეორეჯერ შეაგროვა თავისი არმია; ის დაატყვევეს და სატუსალოში ჩააგდეს. ბერძენი ქალის ვაჟმა პაკასტერმა თავისი ნახევარ ძმისაგან დაპირება მიიღო, რომ ის მას ნებას მისცემდა სულთანის სკიპტრა ეტარებინა, ვინაიდან მეორე ძმა, რომელიც თათრებთან წავიდა, სუსტი აგებულებისა იყო. მაგრამ ყველა მისი ნათესავი დედის ხაზით, იბერიელები ანუ ქართველები, აღშფოთებული იყვნენ ამის გამო. ისე რომ თურქეთში ამჟამად ბავშვი მეფობს და მას ფულიც აკლია და ჯარისკაცებიც, მხოლოდ მტერი ჰყავს ბევრი.

ვასტაციის ვაჟიც სუსტია ¹¹⁴ და ომს აწარმოებს ასანის ვაჟის ¹¹⁵ წინააღმდეგ, რომელიც აგრეთვე ბავშვია და თათრების მფლობელობის ქვეშ იმყოფება; და თუ რომაული ეკლესიის ჯარი წმინდა ქვეყანაში შევიდა, ადვილი იქნება ამ ქვეყნების დაპყრობა და მათი გადალახვა.

ჰუნგრეთის მეფეს ოცდაათი ათას ჯარისკაცზე მეტი არა ჰყავს. კელნიდან კონსტანტინეპოლამდე ორმოცი დღის სავალია ფორნით. კონსტანტინეპოლიდან ამდენი დღე არ დასჭირდება სომხეთის მეფემდე მისვლას. წინათ ეს ქვეყნები ვაჟაკმა ადამიანებმა გადალახეს და გამარჯვება მოიპოვეს, თუმცა მათ წინააღმდეგ მამაცი მხედრები იბრძოდნენ, რომელთაგან ღმერთმა ეს ქვეყანა გაათავისუფლა.

საჭირო არაა ზღვის საფრთხის განცდა, არც მეზღვაურების ანაბარა ჩავარდნა; რაც საჭირო იქნებოდა ხომალდების შესაიარაღებლად, საკმაოა ხმელეთის მოგზაურობის ხარჯების დასაფარავად. მე თქვენ საიდუმლოდ გეტყვი, რომ თუ თქვენს უღებებს,—მე არას ვამბობ არც მეფეებსა, არც რაინდებზე,—ისე ევლოთ, როგორც თათრების მეფეები დადიან და თუ ისინი ამ მპყრობელთა საკვებით დაკმაყოფილებულ იყვნენ, ისანი მთელი ქვეყნიერების პატრონები გახდებოდნენ.

მე უსარგებლოდ მიმაჩნია, რომ ამიერიდან ჩემისთანა სასულიერო პირი ან დომინიკელები ძმები სათათრეთში წავიდ-

ნენ; მაგრამ თუ პაპი, რომელიც მთელი საქრისტიანოს მეთაურია, ინებებს იქ ეპისკოპოსი გაგზავნოს მართებული წესით და პასუხს გასცემს იმ წერილებს, რომელიც ხანმა უკვე სამჯერ გამოუგზავნა ფრანგებს (პირველად ნეტარხსენებულ პაპს ონოკენტი მეოთხეს, მეორეჯერ თქვენ, მესამეჯერ დავითის შემწობით, რომელმაც თქვენ მოგატყუათ და, ბოლოს, ჩემი ხელით), მას შეეძლება ხანს უთხრას ყოველივე, რაც მას სურს და შეასრულოს ყოველივე, რაც მის წერილებში სწერია. ხანი სიამოვნებით ისმენს ყველაფერს, რასაც ელჩი ამბობს და ყოველთვის კითხულობს, ხომ არაფერი გაქვს დასამატებელი; მაგრამ საჭიროა, რომ ელჩს კარგი თარჯიმანი ჰყავდეს, რამდენიმე თარჯიმანიც, ფული ჰქონდეს დასახარჯავად და სხ.

ზ ე ნ ი ზ ე ნ ე ბ ი

1. გაზარო ყირიზს ეწოდებოდა იქ მცხოვრები ხაზარების სახელას მიხედვით.
2. სოლდაია—ახლანდელი სუდაკი, ქალაქი ფეოდოსიის მახლობლად.
3. მატრიგა—ქალაქი, რომელსაც რუსი მემბტიანები ტმუტარაკანს უწოდებენ.
4. ტანაისი ანუ ტანაიდი—ძველი სახელწოდებაა მდინარე დონისა.
5. მეორე ზღვა—იგულისხმება აზოვის ზღვა.
6. სვევების სახელწოდებით აქ, ალბათ, სვანები იგულისხმებიან.
7. აღმოსავლეთი საქართველო ანუ იბერია ამ დროს დაპყრობილი იყო თათრებისაგან, ასე რომ ავტორის ცნობა შემცდარია; ამ შემდგომას ის შემდეგ თვით ასწორებს თავის მოთხრობაში.
8. ვასტაცის სახელწოდებით იგულისხმება იოანე III დუკა ვატაცე-სი, ნიკეის იმპერატორი (1222—1254), რომელიც ხარკს აძლევდა თათრებს.
9. ასკარი—იგულისხმება თეოდორე ლასკარისი, დუკა ვატაცესის ვაჟი მისი პირველი ცოლის, ირენისაგან.
10. ასანი—გლახეთის, ახლანდელი რუმინეთის დინასტია ასენები რუმბრუკვისის დროს მეფობდა მიქელ ასენი.
11. სარტაზი ვრჭვა ბათოს შვილს, ჩინგიზ-ყაენის შვილის შვილს.
12. როგორც საშუალო საუკუნეების გეროპელები, ისე მონგოლები ხარკინოზებს ანუ სარაციანებს საერთოდ მაჰმადიანებს უწოდებდნენ. ეს სიტყვა წარმოსდგება არაბული *sharki*-დან, რაც აღმოსავლეთურს ნიშნავს.
13. კომანები იგივე პოლოცები.
14. ჰიპერპერი ანუ პერპერი ბიზანტიური ვერცხლის ფული იყო, რომლის სყიდვითი უნარი, ზოგიერთი სპეციალისტის აზრით, დაახლოებით ნახევარ ინგლისურ სტერლინგს უდრიდა.
15. იგულისხმება სასმელი, გერმანოვადებული ტერაცინა.
16. ხატაეთი იგივე კატაი ანუ ჩინეთი.
17. პასკატირი—ბაშკირეთი.
18. კერკისი—ყირაგიზეთი.
19. სხვა ვარიანტში სწერია: სახეს იმახინჯებენ იმით, რომ სამარ-ცხვინოდ იცხებენ ფერ-უმაროდს.
20. მანგუ დიდი ხანის ტახტზე იჯდა 1251—1257 წლებში.

21. იგულისხმება ჩვენებური დო.
22. ალანებს ანუ ასებს, თანამედროვე ოსების წინაპრებს, რუბრუკვის დროს და მის წინათ ბევრად უფრო ფართო ტერიტორია ეჭირათ და მათი მოსახლეობა დონის ქვემო ნაწილსა და ყირიმამდე აღწევდა.
23. იგულისხმება პერგოპის თხრილი, რომელიც შავს ზღვასა და აზოვის ზღვას აერთებდა და ყირიმის კუნძულს ჰყოფდა მატერიკიდან.
24. ისიდორი—სევილიელი ეპისკოპოსი (VII ს.), რომელიც ავტორიტეტულ გეოგრაფად ითვლებოდა საშუალო საუკუნეებში.
25. კლასიკური ეპოქის და საშუალო საუკუნეების გეოგრაფების წარმოდგენით მდინარე დონი ანუ ტანაისი ევროპის და აზიის საზღვარს წარმოადგენდა.
26. მდინარე ვოლგას პტოლომეოს¹ რას უწოდებს, ხოლო კონსტანტინე პორფიროგენეტი ატილს ანუ ეტილს.
27. ტანაისის ზღვა—იგულისხმება აზოვის ზღვა
28. 28 ივლისი.
29. რუბრუკვისის შეცდომით წარმოდგენილი აქვს თითქო მდინარე დონი აზოვის ზღვას სჭრიდეს და შავ ზღვას ერთოდეს.
30. ზოგიერთი კომენტატორის აზრით რუბრუკვისის მოქსილები მოსკოველები არიან; მაგრამ შეიძლება ის სხვა რომელიმე ხალხს გულისხმობდეს.
31. მერდაები—მორღვინები.
32. ლესგები—ლეკები.
33. ბოდუნ ანუ ბალდუნ ჰეხოელი ევროპელი რაინდი იყო და კონსტანტინეპოლის სასახლეში მსახურობდა.
34. ე. ი. პირველ აგვისტოს.
35. ფრანგებმა ანტიოქია 1098 წელს აიღეს.
36. კონ-ხანი ანუ კენ-ხანი იგივე გუიუქ-ხანია.
37. იოანე მეფე ანუ იოანე ხუცესი საშუალო საუკუნეების ადამიანების წარმოდგენით ძლიერი ქრისტიანი მფლობელი იყო, რომლის სამეფო ინდოეთიდან ბაბილონამდე ვრცელდებოდა და ქრისტიანობის საფარს წარმოადგენდა აღმოსავლეთში. ლეგენდებს იოანე ხუცესზე საფუძველი მისცა ნამდვილად არსებულმა უნ-ხანმა ანუ ვან-ხანმა, რომელიც ქრისტიანი კერაიტების მფლობელი იყო და ჩინგიზ-ხანის ამალგებამდე უძლიერეს პიროვნებას წარმოადგენდა მონგოლეთში.
38. ანდრია ღონეუშელი ლუი მეცხრემ მონგოლებთან ელჩად გაგზავნა 1249 წლის თებერვალში.
39. იგულისხმებიან, ალბათ, კერაიტელები, რომელნიც ბაიკალის ტბის ჩრდილო-აღმოსავლეთით ცხოვრობდნენ.
40. ონანკერული ადგილია მდინარე ამურის ბასეინში.
41. სირსანის (კასპიის) ზღვის სახელწოდება შეიძლება რუბრუკვისს წარმოებული ჰქონდეს შირვანის პროვინციის სახელწოდებიდან.

42. მულიეკვი „ქართლის ცხოვრების“ მულიდი წარმოდგება არა-ბული სიტყვიდან მულნიდ—ერეტიკოსი. ისმაილიტების სექტის სახელწოდება ჰაშიშინ, რომელიც ევროპიელებმა ასასინებად აქციეს, წარმოდგება გადაბრუნებული სასმელის ჰაშიშისაგან. ასასინებმა სახელი გაითქვეს მრავალრიცხოვანი და საიდუმლოებით მოცული კაცთმკვლელობით.

43. ახლა იქ არის სოფელი ბოლგარი ანუ უსპენსკოე ქალაქ ყაზანის მახლობლად.

44. ყან დე ბომონი ლუი IX ადმირალი იყო, რომელმაც ფრანგი ჯარი გადასხა ეგვიპტეში 1249 წლის 5 ივნისს.

45. მდინარე იაკაკი იგივე იაკიკი ანუ ურალია.

46. პარიზიდან ორლენამდე დაახლოებით ასი კილომეტრია.

47. ამ ოთხ ვაჟს ერქვა: ჯუჰი, ჩალათაი, ოგოდაი და თული.

48. ქალაქი კინმატი, ალბათ, მდინარე ტალასის ხეობაში იყო.

49. ცხადია, რუბრუკის შემცდარად აქვს წარმოდგენილი კავკასიის მთების მდებარეობა. ამგვარი შეცდომა ხშირი მოვლენაა საშუალო საუკუნეების გეოგრაფების და მოგზაურების ნაწერებში.

50. ქალაქი ტალასი იმავე სახელწოდების მდინარეზე იყო.

51. ქალაქი ექვიუსი ახლანდელი კოპალის მახლობლად იყო.

52. იგულისხმება ტბა ბალხაში.

53. უიღურნი ანუ ჰუიურნი თურქული ტომის ხალხია, რომელსაც XIII საუკუნეში აღმოსავლეთი თურქესტანის ნაწილი ეჭირა ქალაქებით ბიშბალიყით და ყარახოჯით. მათში ქრისტიანობა და დამწერლობა სირიიდან გამოსულმა ნესტორიანელებმა შეიტანეს. მათმა ცივილიზაციამ გავლენა მოახდინა მონგოლეთსა და მანჯურიაზე.

54. სარკინოზების პასექი—ალბათ, იგულისხმება მაჰმადიანების ბაირამი.

55. სხვა ისტორიული წყაროებიდან ცნობილი არ არის, თითქოს ჩინგიზ-ხანს თავისი ქალიშვილი უიღურების მეფისთვის მიეთხოვებინოს.

56. ტანდუტნი—ტომია ჩრდილოეთ ტიბეტში, რომელიც მონგოლებმა 1226—7 წლებში დაიპყრეს.

57. ლონიერი ხარები—იგულისხმება ე. წ. იაკი.

58. ლუგასები და სოლანგები უნდა იყვნენ ჩრდილო-აღმოსავლეთ მანჯურიის და ჩრდილოეთ კორეის მცხოვრებლები.

59. მუნგები თუნგუზთა ტომი უნდა იყოს.

60. ეს ყალბი წარმოდგენა, თითქო კავკასიის მთები მთელი აზიის მატერიკს სჭრიდეს, დაფუძნებული იყო ისიდორ სევილიელის და სხვა ევროპელი გეოგრაფების შემცდარ ცნობებზე.

61. ტუინი ლამას უნდა ნიშნავდეს უიღურულად.

62. უნდა იგულისხმებოდეს ბალხაშის და ალა-კულის ტბების შეერთება.

63. მაღალი მთები—ალბათ, იგულისხმება ტარბაგატი.

64. წმ. ნიკოლოზის დღეს, ე. ი. 6 დეკემბერს.
65. პირველი ნდივანი იყო ბულგაი, ხანის დივანხანის, ფინანსების და შინაური მართვა-გამგეობის უფროსი.
66. მეორე ვარიანტში ადამიანი-მაიმუნის მაგივრად იკითხება: პაქუა ცხვირიანი მამაკაცი.
67. მონრეალი და კრაკი არაბეთის ქალაქებია.
68. გაუგებარია, რას უწოდებს ავტორი აშორიკას; ერთი კომენტატორი ფიქრობს სომხეთი იგულისხმებაო.
69. მოლესი, ალბათ, ლუი IX დამახინჯებული სახელია.
70. მანსურას ველზე ეგვიპტეში 1250 წ. მოხდა ბრძოლა ჯვაროსნებსა და მაჰმადიანებს შორის, რომლის დროს ლუი IX ტყვედ ჩავარდა.
71. კატოტა ქალის სახელია, ხოლო კატუნი თურქული სიტყვა ხათუნიდან წარმოსდგება და ტიტულს წარმოადგენდა ხანების და დიდკაცების ცოლებისთვის.
72. აქ, ალბათ, აგურისებური ჩაი იგულისხმება.
73. კერკისი—ყირგიზი.
74. ორენგაები თანამედროვე ურიანხაელები არიან, რომელნიც საბქოთა კავშირის და ჩინეთის საზღვრის გაყოლებით ცხოვრობენ.
75. ძნელია იპის თქმა, თუ ვის გულისხმობს ავტორი კაულებისა და მანხების სახელწოდებით.
76. რუბრუკვისი პირველი ევროპელია, რომელიც ცნობას იძლევა ჩინელების დამწერლობის შესახებ.
77. მეორე ვარიანტი: ტყავებს წარმოადგენს ყარყუმისა და ციყვისა
78. სამიკო—ოქრომკედის სქელი და ხაოიანი ქსოვილი.
79. კომპოსტელი—ესპანეთის პროვინციაა გალიციაში.
80. იგულისხმება ჰულაგუ-ხანი.
81. იგულისხმება ყუბილაი-ხანი.
82. იგულისხმება მცირე სომხეთის მეფე ჰეიტუმ I.
83. რუბრუკვისი პირველი ევროპელი მწერალია, რომელიც ახსენებს ბუდისტურ მოძღვრებას განსორციელების შესახებ, ამ მოძღვრებას კი უდიდესი მნიშვნელობა აქვს ბუდიზმის რელიგიაში.
84. ძნელია თქვა, ვის უწოდებს ავტორი ხანს: შეიძლება ერთ-ერთ მისანს გულისხმობდეს.
85. ავტორი სუდანს ამბობს სულთანის მაგივრად.
86. ქვევით მოყვანილი წერილის შინაარსის ბუნდოვანობა ნაწილობრივ, ალბათ, იმით აიხსნება, რომ ავტორს არ ესმოდა ორიგინალის ენა, თარჯიმანები კი უვარგისები იყვნენ, ხოლო ნაწილობრივ იმით, რომ თვით წერილის შემდგენლების აზროვნება თავისებური და ევროპელისთვის უცნო იყო.
87. ჩინგ მონგოლურად ძლიერს, მტკიცეს ნიშნავს, ხოლო დემუჩინი შერყენილი სიტყვა თხე-მუ-ჯენი არის, რაიცა საუკეთესო რკინას ნიშნავს:

ის შეიცვალა თურქულ სიტყვად თემურჯად, რომელიც მჭედელს ნიშნავს, და ამით აიხსნება ლეგენდა, თითქო ჩინგიზ-ხანი მჭედელი ყოფილიყო.

88. კამუსი ანუ უფრო სწორად ოგულ გაიმიში გუიუქ-ხანის ქერივი იყო; ის ინტრიგებს აწყობდა მანგუ-ხანის წინააღმდეგ.

89. ზოგიერთი კომენტატორის აზრით, ეს მდინარე ულუნგური უნდა იყოს.

90. ქალაქ სუმერკერის ადგილმდებარეობა დღეს უცნობია; ფიქრობენ ის მდინარემ დაჰფარაო.

91. სარაი ე. წ. ოქროს ურდოს სატახტო ქალაქი იყო და ვოლგის მარცხენა შენაკდის მდინარე ახტუბის მარცხენა ნაპირას იყო გაშენებული.

92. რკინის კარს საშუალო საუკუნეებში დარუბანდს უწოდებდნენ, ის, ლეგენდის მიხედვით, თითქო ალექსანდრე მაკედონელმა დააარსა.

93. გაუგებარია, რას უწოდებს ავტორი არკაქსის ველს.

94. გაუგებარია, რომელ ქალაქს გულისხმობს ავტორი სამარონის სახელწოდებით.

95. სამაგი—აზლანდელი შამანია.

96. მოანი—მულანის ველი.

97. ავტორი გულისხმობს *ჯელალედინის შემოსევას საქართველოში რუსუდანის დროს.

98. ბატუ, ცხადია, სახელია რომელიღაც მონგოლი ნოინისა, რომლის ბანაკი არაქსის ქვემო წელზე იყო.

99. არგონი „ქართლის ცხოვრებიდან“ კარგად ცნობილი არღუნია.

100. ნაქსუა—ქ. ნახჭევანი.

101. ცემანიუმი—იგულისხმება ეჩმიაძინი.

102. საჭენა—იგულისხმება ცნობილი ისტორიული პიროვნება, ზაქარია მხარგრძელის შვილი შანშე.

103. როგორც საქართველოს ისტორიიდან ცნობილია, ზაქარია შანშესძე მხარგრძელმა, როგორც ქართველი ჯარის ამირსპასალარმა, სარგის ჯაყელთან და სხვებთან ერთად 1259 წ. მონაწილეობა მიიღო ულო დავითის მიერ მოწყობილ აჯანყებაში. პირველად აჯანყებულებმა თათრები დაამარცხეს ტაშისკართან, მაგრამ შემდეგ დამარცხდნენ: დატყვევებული ზაქარია მხარგრძელი და გვანცა დედოფალი თათრებმა ურდოში დახოცეს.

104. გაუგებარია, რომელ ქალაქს უწოდებს ავტორი მარსენგანს.

105. აინისი იგივე ანისია.

106. არხენჯანი იგივე ერზინჯანია.

107. ბრძოლა თურქებსა და თათრებს შორის არზრუმსა და ერზინჯიანს შუა მოხდა და უკანასკნელთა გამარჯვებით დასრულდა.

108. ალბათ, იგულისხმება აზლანდელი სივასი მდინარე ლალისის სათავეში.

109. ნავსადგური კურტი დღეს უცნობია.

110. აზი ანუ უკეთ სიზი მცირე სომხეთის სატახტო ქალაქი იყო.

111. აუაქსი ანუ უფრო სწორად ლაიასი ნავსადგური იყო ზღეჟსან-დრეტის ყურის ნაპირას.

112. პოვინციალი—სასულიერო ორდენის მთავარი გამვე ამა თუ იმ პროვინციაში.

113. ავტორი გულისხმობს სულთან ყიასდინის ცოლს, რუსუდან დე დოფლის ქალს თამარს.

114. იგულისხმება თეოდორე II ლასკარისი (1256—1259).

115. იგულისხმება მიქელ ასენი (1245—1258).

ხელმოწერილია დასაბეჭდად—28/I—43 წ.

სააველ ორო ფორმათა რაოდენობა—10

სასტამბო ფორმათა რაოდენობა 11³/₄

უეგ0466

შეკვეთა № 2205

ტირაჟი—1000

№ 10 1966

46/32

საქართველოს სსრ მცოდნეობისათვის აკადემიის გამომცემი

ცენტრი ივრეინსკის ქ. № 8